

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**ORGANİK TÜKETİM DAVRANIŞININ
PSİKOSOSYAL YORDAYICILARI:
BÜTÜNLEŞİK DAVRANIŞ MODELİ AÇISINDAN
TANIMSAL BİR ÇALIŞMA**

**NURAY ÖNER GÜCİN
2502130599**

**Tez Danışmanı
PROF. DR. ÖZLEM SERTEL BERK**

İstanbul 2022

ÖZ
ORGANİK TÜKETİM DAVRANIŞININ PSİKOSOSYAL YORDAYICILARI:
BÜTÜNLEŞİK DAVRANIŞ MODELİ AÇISINDAN TANIMSAL BİR
ÇALIŞMA

NURAY ÖNER GÜCİN

Mevcut çalışmada organik tavuk tüketim davranışı, tutumlar ve davranışa yönelik niyet gibi sağlık davranışlarının ardında yatan bireysel motivasyon kaynaklarını kapsamlı bir şekilde ele alan bir sağlık davranışı modeli olan Bütünleşik Davranış Modeli (Glanz, Rimer ve Wisvanath, 2008) kapsamında incelenmiştir. BDM'nin temel varsayımları, davranışın en güçlü yordayıcısının davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet olacağı, niyetin ise tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları tarafından yordanacağıdır. Ayrıca, davranışı doğrudan yordayan niyet dışında bilgi ve beceri, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık yapıları da bulunmaktadır.

Çalışmanın ilk aşamasında yer alan pilot çalışmadan elde edilen veriler ışığında incelenen davranış organik tavuk tüketim davranışı olarak özelleştirilmiş ve organik tavuk tüketim davranışını BDM kapsamında ölçebilmek amacıyla her bir yapıya ilişkin ölçek geliştirilmiştir. Ana çalışmada, 18-65 yaş aralığında toplam 310 katılımcıdan veri toplanmıştır. Ana çalışmada öncelikle mevcut çalışma için oluşturulan Organik Tavuk Tüketim Bataryasının geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Hedeflenen psikometrik parametreleri karşılayan Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Karşı, Subjektif Norm Destek, Öz-Etkinlik İnancı ve Çevresel Engeller ölçekleri ile BDM model sınama analizleri yürütülmüştür. Organik tavuk tüketim davranışının yordayıcılarını elde etmek üzere yapılan doğrusal hiyerarşik regresyon analizinde modele ilişkin öngörüler davranışla ilişkili olabilecek sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyi gibi psikolojik bileşenler ve sosyodemografik özellikler kontrol edilerek test edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, organik tavuk tüketim davranışı ile ilişkili sosyodemografik özellikler olan eğitim düzeyi ve ebeveyn olma durumları kontrol edildikten sonra BDM yapılarından davranışın en güçlü yordayıcısının davranışı

gerçekleştirmeye yönelik niyet olduğu, niyetin ise öz-etkinlik inancı tarafından yordandığı bulgulanmıştır. Ayrıca, organik tavuk tüketimine yönelik çevresel engeller arttıkça kişilerin organik tavuk tüketim davranışının azaldığı görölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Organik tüketim davranışı, Bütünleşik Davranış Modeli, organik tavuk tüketimi, ortoreksiya nevroza, sağlık anksiyetesi, sosyal istenirlik

ABSTRACT
PSYCHOSOCIAL PREDICTORS OF ORGANIC CONSUMPTION
BEHAVIOR: A DESCRIPTIVE STUDY FROM THE PERSPECTIVE OF
INTEGRATED BEHAVIORAL MODEL
NURAY ÖNER GÜCİN

In this study, organic poultry consumption behavior was examined according to Integrated Behavior Model (Glanz, Rimer, & Wisvanath, 2008), which is a health behavior model that comprehensively addresses the individual motivations behind health behaviors such as attitudes and behavioral intentions. According to the BDM, the intention to perform a behavior is the strongest predictor of the behavior, while this said intention is predicted by attitudes, subjective norms and personal agency. Furthermore, knowledge and skills to perform the behavior, salience of the behavior, environmental constraints and habit are the other predictors of the behavior.

As the first step, a pilot study was conducted to obtain data for developing a scale aimed at measuring the behavior according to BDM. In the main study data were collected from a total of 310 participants aged 18-65 years. For the main study firstly the reliability and validity of Organic Poultry Consumption Behavior Battery was tested. The results of this test reveal that the Instrumental Attitude, Experiential Attitude, Subjective Norm (supportive), Subjective Norm (against), Self-Efficacy and Environmental Constraints scales meet the psychometric parameters of the study. Finally, in the last step, the assumptions of BDM were tested by conducting Linear Hierarchical Regression Analysis by controlling psychosocial characteristics and psychological components such as health anxiety, orthorexia and social desirability level that are related to the behavior.

According to the findings, after controlling education levels and parenthood, the strongest predictor of the organic poultry consumption behavior was found as the intention to perform the behavior, while the intention was predicted by the self-efficacy beliefs of the participants. Additionally, it was observed that the organic poultry consumption behavior decreased as the environmental constraints about the behavior increased.

Keywords: Organic consumption behavior, Integrated Behavior Model, organic poultry consumption, orthorexia nervosa, health anxiety, social desirability

ÖNSÖZ

Doktora eğitimime başladığım günden bugüne kendi yaşam yolculuğumda oldukça zorlu virajlardan geçtiğimi söylesem bu yanlış olmayacaktır. Bu dönüm noktalarının içerisinde annelik, göçmenlik ve tekrar göçmenlik de vardı. Doktora öğrenciliğim ve en önemlisi de doktora tezim yol boyunca benim “sabitim” oldu, bana eşlik etti. Öncelikle hayatın bana sunduğu, benim de peşini bırakmadığım bu eşlikçiliğe teşekkür etmek istiyorum. Sevgili doktora tezim, sen olmasan her şey biraz daha zor olurdu, nitekim sen varken de hiçbir şey kolay olmadı.

Eğitim sürecime başladığım ilk günden bugüne öncelikle bir danışmandan beklenenin çok ötesindeki anlayışı ve şefkatiyle yanımda olan Prof. Dr. Özlem Sertel Berk’e teşekkür ediyorum. Kendisinden süreç boyunca öğrendiğim hem akademik hem de insani becerileri ömrüm boyunca heybemde taşımayı ümit ediyorum.

Tez öneri sürecinden savunma aşamasına gelene kadarki bu uzun yolculukta ilgiyle ve özveriyle yanımda olan, değerli katkılarını benden esirgemeyen tez komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Sevim Cesur’a ve Doç. Dr. Aslı Çarkoğlu’na içten teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul Üniversite’sine adım attığım ilk günden, tezimi teslim ettiğim güne kadar benden desteğini, sevgisini esirgemeyen başta Sinem, Zeynep, Kübra ve Aslı olmak üzere tüm ÖYP’li dostlarıma teşekkür ediyorum.

Eğitime başladığımızda birbirimize yabancı olduğumuz fakat sonlara geldiğimde hem çok kıymetli dostlar edindiğim hem de meslektaşlarım olarak çok fazla şey öğrendiğim Klinik Sağlık Psikolojisi doktora ekibimden Esin, Buket, Barış, Ayla, İrem, Duygu, Nermin ve Elit’e yoldaşlıkları için teşekkür ediyorum.

Hem akademik hem terapötik bakışlarına hayran olduğum, yanımda olmasalar bu süreçte çok daha fazla zorlanacağımı bildiğim Esin ve Buket’e teşekkür ederim.

Beni benden iyi bilen ve büyüten dostlarım, can yoldaşlarım Ayşenur ve Ceyda’ya; eğitim hayatıma verdiğim önemin tohumlarını eken, her zaman olduğumdan daha ileri noktaya ulaşmam için maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen annem, babam ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Son olarak, birlikte geçirdiğimiz süre ömrümün yarısını aşan, bana hayatı ve sorumlulukları ele alış biçimiyle örnek olan, en büyük desteğim, eşim Taha'ya teşekkür ediyorum.

Sevgili kızım Aylin, iyi ki varsın. Seninle birçok şeyi yeniden öğrenme, yanlış bildiklerimi düzeltme ve bir kez daha kendimi büyütme şansı elde ettim. Bu deneyim için sana ve seni bana veren hayata minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

1.1.ORGANİK GIDA TÜKETİMİ	5
1.1.1. Organik Tarım Tanımı.....	5
1.1.2. Organik Tüketim Davranışı Tanımı.....	12
1.1.3. Organik Tüketim Davranışı ile İlişkili Sosyodemografik Faktörler	15
1.1.3.1. Yaş.....	16
1.1.3.2. Eğitim Düzeyi	17
1.1.3.3. Gelir Düzeyi	18
1.1.3.4. Cinsiyet	19
1.1.3.5. Aile Yapısı	20
1.2. BÜTÜNLEŞİK DAVRANIŞ MODELİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	23
1.2.1.Sağlık İnanç Modeli (Health Belief Model)	23
1.2.2. Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action)	26
1.2.3. Planlı Davranış Modeli (Theory of Planned Behavior)	29
1.2.4. Bütünleşik Davranış Modeli (Integrated Behavior Model)	31

1.3. Organik Gıda Tüketimine Yönelik Niyeti Yordayan BDM Yapıları.....	37
1.3.1. Tutum.....	37
1.3.2. Subjektif Norm	41
1.3.3. Kişisel Bileşen	43
1.4. Organik Gıda Tüketim Davranışını Doğrudan Yordayan BDM Yapıları	45
1.4.1. Bilgi ve Beceri	45
1.4.2. Erişebilirlik	48
1.4.3. Çevresel Engeller.....	49
1.4.4. Alışkanlık.....	50
1.5. Organik Gıda Tüketimi ve Psikopatolojik Faktörler	52
1.5.1. Sağlık Anksiyetesi	52
1.5.1.1. Tanımı	52
1.5.1.2. Sağlık Anksiyetesi ve Organik Gıda Tüketimi	54
1.5.2. Ortoreksiya Nervoza	57
1.5.2.1. Tanımı	57
1.5.2.2. Ortoreksiya Nervoza ve Organik Gıda Tüketimi	60
1.5.3. Sosyal İstenirlik	61
1.5.3.1. Tanımı	61
1.5.3.2. Sosyal İstenirlik ve Organik Gıda Tüketimi	62
1.6. Çalışmanın Amacı	63

İKİNCİ BÖLÜM

PILOT ÇALIŞMA

2.1. Pilot Çalışmanın Amaçları	67
2.1. Yöntem	68
2.1.1. Katılımcılar	68

2.1.2. Veri Toplama Yöntemi	69
2.1.3. Veri Toplama Araçları	69
2.1.3.1. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu	69
2.1.3.2 Organik Tüketime Yönelik Niteliksel Araştırma Anketi	70
2.1.4. İşlem.....	71
2.1.5. Verilerin Analizi	71
2.2. Bulgular	71
2.2.1. Genel Sağlık Davranışlarına İlişkin Bulgular	71
2.2.2. Organik Tüketime İlişkin Bulgular	72
2.2.2.1. Öne Çıkan Organik Ürünler	72
2.2.2.2. Tutum ile İlişkili Bulgular.....	74
2.2.2.3. Subjektif Norm ile İlişkili Bulgular	78
2.2.2.4. Kişisel Bileşen ile İlişkili Bulgular	80
2.2.2.5. Niyet ile İlişkili Bulgular	83
2.2.2.6. Davranışın Doğrudan Yordayıcılarına İlişkin Bulgular	84
2.2.2.7. Organik Ürün Tüketim Davranışı ile İlişkili Bulgular	88
2.3. Tartışma.....	90
2.3.1. Yönteme ve Katılımcı Özelliklerine İlişkin Tartışma.....	90
2.3.2. BDM Bileşenleri İçin Öne Çıkan Temalar ve Batarya Geliştirme Süreci	92
2.3.3. Sonuç ve Öneriler	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA ÇALIŞMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

3.1. Amaç ve Hipotezler	99
3.2. Yöntem	102
3.2.1. Katılımcılar	102

3.2.2. Veri Toplama Yöntemi	103
3.2.3. Veri Toplama Araçları	104
3.2.3.1. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu	104
3.2.3.2. BDM Organik Tavuk Tüketim Bataryası.....	104
3.2.3.3 BDM’de Yer Almayan Diğer Yapıların Ölçümü İçin Kullanılan Araçlar	110
3.2.3.3.1. Sağlık Anksiyetesi Ölçeği (Kısa Form).....	110
3.2.3.3.2. Ortoreksiya Nervoza Ölçeği – ORTO-11	110
3.2.3.3.3. Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği – Kısa Form	111
3.2.4. İşlem.....	111
3.2.5. Verilerin Analizi	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. BDM Organik Tavuk Tüketim Bataryası Geçerlik Sınamaları.....	114
4.1.1. Madde analizi.....	114
4.1.2. Faktör analizi	116
4.1.3. Niyet Ölçeğine İlişkin Bulgular	122
4.1.4. Davranış Ölçeğine İlişkin Bulgular	123
4.1.3. Ölçüte Dayalı Geçerlik Analizleri	124
4.1.4. Yapı Geçerliği - Yapılar Arası İlişkiler	125
4.1.5. Ayırt Edici Geçerlik Analizleri.....	126
4.2. Bütünleşik Davranış Modeli Doğrulama Analizleri.....	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. Çalışmanın Katılımcı Özelliklerinin Değerlendirilmesi.....	138
---	-----

5.2. Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) Çerçevesinde Oluşturulan Organik Tavuk Tüketim (OTT) Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Bulgularının Değerlendirilmesi	142
5.3. BDM Model Sınamasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	160
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	190
KAYNAKÇA	196
EKLER.....	242
ÖZGEÇMİŞ.....	242

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. DSM 5'e Göre Bedensel Belirti Bozukluğu ve Hastalık Kaygısı Bozukluğu Tanı Kriterleri (Apa, 2013).	53
Tablo 2. Açıklayıcı Çalışmadan Elde Edilen Diğer Sağlık Davranışlarına ve Hastalıklara İlişkin Bulgular	72
Tablo 3. Organik Ürün Tüketim Tercihlerinde Öne Çıkan Ürünler	73
Tablo 4. Çocuklar İçin Tercih Edilen Organik Ürünler	74
Tablo 5. Organik Ürünler ile İlgili Düşünceler.....	75
Tablo 6. Çocukların Organik Ürün Tüketimi ile İlgili Düşünceler.....	76
Tablo 7. Organik Ürün Kullanmanın Nasıl Hissettirdiği	77
Tablo 8. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Kimler Destekler	78
Tablo 9. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanız yönünde kimler baskı yapar	79
Tablo 10. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanıza Kimler Karşı Çıkar	79
Tablo 11. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Kolaylaştıran Faktörler.....	81
Tablo 12. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza engel olan faktörlerin üstesinden gelmenize neler yardımcı olabilir?	82
Tablo 13. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmak İsteseniz, Bunun İçin Neler Yapmanız Gerekir?	83
Tablo 14. Bir Ürünü Organik Yapan Özellikler.....	85
Tablo 15. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Satın Alırken Nelere Dikkat Ediyorsunuz?	86
Tablo 16. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Zorlaştıran, Hatta Kimi Zaman Engelleyen Faktörler Nelerdir?	87
Tablo 17. Katılımcıların Kendileri ve Çocukları İçin Kullandıkları Organik Ürünlerin Dağılımları	89
Tablo 18. Katılımcıların Demografik Dağılımları	103
Tablo 19. Bilişsel Tutum Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	116
Tablo 20. Deneyimsel Tutum Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları.....	117

Tablo 21. Subjektif Norm (Destek) Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	117
Tablo 22. Subjektif Norm (Karşı) Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	118
Tablo 23. Algılanan Kontrol İnancı Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	118
Tablo 24. Öz-Etkinlik İnancı Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	118
Tablo 25. Bilgi Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları.....	119
Tablo 26. Çevresel Engeller Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	119
Tablo 27. Erişebilirlik Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları	120
Tablo 28. OTT Bataryası Ölçeklerinin Elenen Maddeleri ve Cronbach Alfa Değerleri	121
Tablo 29. Organik Tavuk Tüketim Niyetinin Evrelere Göre Dağılımı.....	122
Tablo 30. Davranış Ölçeğinin Evrelere Göre Dağılımı	123
Tablo 31. OTT Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Sağlık Anksiyetesi, Ortoreksi ve Sosyal İstenirlik Düzeyleri ile Olan İlişkileri.....	125
Tablo 32. OTT Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Birbirleriyle Olan İlişkileri.....	126
Tablo 33. Organik Tavuk Tüketen ve Tüketmeyen Katılımcıların BDM OTT Bataryası Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	127
Tablo 34. BDM OTT Yapıları ile Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Korelasyon	129
Tablo 35. Bilişsel Tutum, S.N. Destek, S.N. Karşı ve Öz-Etkinliğin, Eğitim ve Ebeveyn Olmanın Kontrol Edildiği Durumda Niyet Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları	130
Tablo 36. Bilişsel Tutum, S.N. Destek, S.N. Karşı, Öz-Etkinlik ve Niyetin, Eğitim ve Ebeveyn Olma Kontrol Edildiği Durumda Organik T. Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları	131

Tablo 37. Eğitim ve Ebeveyn Olma Değişkenleri Kontrol Edildikten Sonra Çevresel Engeller ve Niyetin Davranış Üzerindeki Doğrudan Etkisine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	131
Tablo 38. Tutumun Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları.....	132
Tablo 39. Subjektif Normun (Destek) Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları.....	133
Tablo 40. Subjektif Normun (Karşı) Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları.....	134
Tablo 41. Öz-Etkinlik İnancının Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları.....	135

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'de Organik Tarımın Kurumsal Gelişim Süreci (Engin ve Özlü, 2007)	9
Şekil 2. Sağlık İnanç Modeli.....	25
Şekil 3. Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi	28
Şekil 4. Planlı Davranışlar Teorisi	30
Şekil 5. Davranışın doğrudan belirleyicileri (Jaccard, Dodge ve Dittus, 2002).	34
Şekil 6. Bütünleşik Davranış Modeli	35
Şekil 7. Önlemleri Benimseme Modeli.....	106

KISALTMALAR LİSTESİ

APA	: Amerikan Psikoloji Birliği
BDM	: Bütünleşik Davranış Modeli
ON	: Ortoreksiya Nervoza
ORTO-11	: Ortoreksiya Nervoza Değerlendirme Testi
OTT	: Organik Tavuk Tüketimi
GET	: Gerekçelendirilmiş Eylem Modeli
PDM	: Planlanmış Davranış Modeli
SA	: Sağlık Anksiyetesi
SİM	: Sağlık İnancı Modeli

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, yalnızca hastalığın olmayışı değil aynı zamanda kişinin fiziksel, mental ve sosyal olarak iyi oluşu olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1948). Günümüzde ortalama insan ömrünün de uzamasıyla birlikte yaşam boyu görülme sıklığı giderek artan kronik hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların hem bireysel hem de devlet bazında ekonomik yükü de düşünüldüğünde, hastalıkları önlemek ve iyi oluşu korumak üzerine gelişen koruyucu sağlık konusuna yatırım yapılması önem kazanmaktadır (Moorman ve Matulish, 1993). Koruyucu sağlık hizmetleri, sigara bırakma, aşılama, kondom kullanımı gibi kişilerin hastalıklardan korunmasına yönelik önleyici davranışları arttırmaya ve erken teşhis için gerekli tarama hizmetlerini tanıtmaya yönelik verilen halk sağlığı hizmetlerinin tümüdür (Peterson ve Chambers, 1995). Sağlıklı beslenme davranışı da başta diyabet, obezite ve kardiyovasküler hastalıklar olmak üzere birçok kronik hastalık için önleyici olduğu düşünülen bir koruyucu sağlık davranışıdır (Finkelstein ve ark., 2014). Sağlıklı beslenme davranışı, tüketilen ürün gruplarının dengeli olması gerekliliğinin yanı sıra, hangi içeriklerden sakınılması gerektiğini de belirleyen geniş kapsamlı bir koruyucu sağlık davranışı olarak kabul edilebilir (Pallazola ve ark., 2019). Beslenmenin dengeli ve sağlıklı olması için kaçınılması gereken içerikler arasında şeker, doymuş yağlar gibi içeriklere sahip gıdaların yanı sıra ürünlere üretim aşamasında eklenen koruyucular, boyalar ve zararlı kimyasallar gibi katkı maddeleri de bulunmaktadır (Fuster ve ark., 2013; Pallazola ve ark., 2019). Bu doğrultuda, konvensiyonel tarım ile üretilmiş bitkisel ve hayvansal kaynaklı ürünlerin de içerdiği pestisitler ve ilaç kalıntıları gibi kimyasallar sebebiyle insan sağlığına zararlı olduğu düşünülmekte ve hem doğaya hem de insan sağlığına olan zararın azaltılması amacıyla organik tarım ile üretilen besin kaynaklarının tüketiminin yaygınlaştırılması önerilmektedir (Forman ve ark., 2012). Mevcut çalışmada, organik gıda tüketim davranışı koruyucu bir sağlık davranışı olarak ele alınacak olup ve davranışın belirleyicileri kapsamlı sağlık davranış modellerinden biri olan Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) çerçevesinde incelenecektir (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

Mevcut çalışmaya kadar incelenen literatürde organik tüketim davranışını BDM kapsamında ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşamamıştır. Organik tüketim davranışının yordayıcılarının incelendiği birçok çalışma sosyodemografik değişkenleri, bireysel veya sosyal motivasyonları ayrı ayrı yordayıcılar olarak incelemekte veya Planlı Davranışlar Teorisi gibi bir temel sağlık davranış modelleri kapsamında incelenmektedir (Örn. Arvola ve ark., 2008; Yazdanpanah ve Forouzani, 2015). Öte yandan, davranışın ele alındığı sağlık modelleri içerisinde BDM'ye rastlanmamıştır. BDM, bireysel, sosyal ve çevresel yordayıcıları kapsamlı bir şekilde ele alan bir sağlık modeli olduğundan organik tüketim davranışının bu model kapsamında incelenecek olmasının literatüre anlamlı bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Othman ve Rahman, 2014).

Koruyucu sağlık davranışlarının yaygınlaştırılması için öncelikle ilgili sağlık davranışını artıran ve azaltan bireysel ve sosyal motivasyon kaynaklarının incelenmesi, ardından ise kişilerin ilgili sağlık davranışını daha çok sergilemelerine yönelik müdahale programları geliştirilmesi gerekmektedir (Schwarzer, 2008). Sosyal-bilişsel teori temelli yaklaşımlar, çok çeşitli davranışların yordayıcılarını açıklamaya yönelik temel bir bakış açısı sunmaktadır (Conner ve Norman, 2015). Klinik-sağlık psikologları, sağlık davranışlarını açıklamak üzere geliştirilen çeşitli teori ve modelleri kullanarak araştırmalar yürütmekte ve müdahale programlarını bu doğrultuda geliştirmektedirler (Kok ve ark., 2016). BDM, 2008 yılında Montaño ve Kasprzyk tarafından Planlı Davranışlar Modeli'nin geliştirilmesi ile oluşturulan kapsamlı bir sağlık davranış modelidir. BDM'nin davranışa açıklamaya ilişkin temel varsayımlarına bakıldığında, model tarafından öncelikle davranışın en güçlü belirleyicisinin davranışa yönelik niyet olduğu görülmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Davranışa yönelik niyet ise, tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları tarafından yordandığıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM'ye göre davranış, niyet dışında davranışa yönelik bilgi ve beceri, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık gibi doğrudan belirleyicilere de sahiptir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Özetle modele göre, bir kişinin bir sağlık davranışını gerçekleştirmesi için davranışa ilişkin niyeti güçlü olmalı, davranışla ilgili bilgi ve becerisi, alışkanlığı olmalı, davranış yeterince erişebilir olmalı ve davranış gerçekleştirmenin önüne geçecek

çevresel engeller bulunmamalıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Sağlık modelleri içerisinde BDM'nin gelişimine katkıda bulunan Sağlık İnanç Modeli gibi öncül modeller ve BDM'nin yapıları ve yapılar arası ilişkilere ilişkin temel sayıltıları literatür özeti bölümünde kapsamlı bir şekilde aktarılacaktır.

Öte yandan mevcut çalışmada, BDM sayıltıları araştırılırken organik gıda tüketimi ile ilişkili olabileceği düşünülen cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, eğitim düzeyi gibi çeşitli sosyodemografik değişkenlerin ve yine davranışla ilişkili olabilecek sağlık kaygısı, ortoreksiya ve sosyal istenirlik düzeyi gibi psikolojik değişkenlerin kontrol değişkenleri olarak model sınamalarında yer alması çalışmayı zenginleştirmek ve modelin açıklayıcı gücünü artırmak için kullanılacaktır. Her bir sosyodemografik değişkenin organik gıda tüketimi davranışı ile olan ilişkisine dair literatür ve sağlık kaygısı, ortoreksiya nevroza ve sosyal istenirlik kavramlarına ve bu kavramların davranış ile olan ilişkisine dair var olan literatür de bir sonraki bölüm içerisinde ele alınacaktır.

Bu çalışmada organik gıda tüketim davranışı ele alınırken BDM'nin sunduğu metodolojik çerçevenin takip edilmesi hedeflenmektedir. BDM'ye göre herhangi bir sağlık davranışını arttırmaya yönelik müdahale programı geliştirilmeden evvel davranışın öncüllerinin belirlenmesine ilişkin araştırma aşamaları belirgin bir şekilde tanımlanmıştır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Modele göre, etkili müdahale programları geliştirmenin ön koşulları davranışı spesifik olarak belirlemek ve davranışa özgü, modelde yer alan her bir yapının ölçümü için geçerli ve güvenilir bir ölçüm araçları geliştirmektir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu doğrultuda, bu çalışmada da organik gıda tüketim davranışını incelemek üzere bir pilot çalışma uygulanması ve pilot çalışmadan elde edilecek veriler ışığında hem davranışın spesifikleştirilmesi hem de BDM yapılarına ilişkin bir ölçüm aracı geliştirilmesi hedeflenmektedir. İkinci aşamada ise, geliştirilen ölçüm arasının psikometrik özelliklerinin sınanması hedeflenmektedir. Mevcut çalışmada, davranışa ilişkin bir müdahale programı geliştirilmesi hedeflenmemekle birlikte, modelin test edilme aşamasının tamamlanarak çalışmanın sonlandırılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın ana amacı, organik gıda tüketim davranışının BDM gibi kapsamlı bir sağlık davranış modeli ile ele alınarak modelin sayıltılarının ilgili davranışı açıklamadaki gücünü test

etmektedir. Literatürde, bu çalışma öncesinde BDM kullanılarak organik gıda tüketim davranışını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olduğundan bu çalışma, daha sonra yapılacak hem teorik hem de müdahale programları geliştirilmesine yönelik ileriki çalışmalara öncülük etmesi hedeflenen bir çalışma olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

1.1.Organik Gıda Tüketimi

1.1.1. Organik Tarım Tanımı

Gündelik kullanımı yalnızca bitki yetiştiriciliği ile sınırlandırılmış olsa da aslında tarım (farming), bitkisel ve hayvansal üretim yapma, elde edilen ürünleri işleme, depolama ve pazarlama faaliyetlerinin tümü anlamına gelmektedir (Baytekin, 2007). 18. yüzyıl ile başlayan şehirleşme ve endüstrileşmenin de etkisi ile artan nüfus ve teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde tüm dünyada gıda üretiminde öncelik, az emek ve maliyet ile olabildiğince çok tarımsal üretim yapabilmek olmuştur (Dahan, 2008; Gyarmati, 2020). Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında azalan toprak verimliliği ve yaşanan gıda krizinin ardından tarımsal üretimde yeni arayışlar başlamıştır (Vogt, 2007). Geleneksel (konvansiyonel) üretim adı verilen bu üretim şeklinde, üreticinin amacı mümkün olduğunca az kayıp vererek fazla ürün elde edebilmektir; bu yüzden geleneksel tarımsal üretim faaliyetlerinde genetiği değiştirilmiş tohumlar, kimyasal ilaçlar, antibiyotikler ve hormon takviyeleri kullanılmaktadır (Nasır ve Karakaya, 2014). Geleneksel tarım yaklaşımında üretimin fazla olması bir avantaj olarak kabul edilirken, bu yaklaşımın yıllar içerisinde yaşanan toprak kaybı, sulara zehirli kimyasalların bulaşması, tarım bölgelerinde yaşayan kuş çeşitliliğinin azalması ve küresel ısınma gibi kısa ve uzun vadeli birçok probleme yol açtığı gözlemlenmiştir (Halberg, 2012). Doğaya olumsuz yansımalarının yanı sıra, geleneksel tarım yöntemleri ile üretilen besinlerin içerdiği çeşitli katkı maddelerinin insan sağlığına olumsuz etkileri de zaman içerisinde ortaya çıkmış, bu durum tüketicilerin organik tarım yöntemleri kullanılarak elde edilmiş gıdalara yönelmesine yol açmıştır (Chen, 2007).

Günümüzdeki kullanımı ile organik tarım yalnızca üretim yöntemine yönelik bir kavram değil, aynı zamanda işleme, depolama ve pazarlama aşamalarının tümünde doğaya, hayvanlara ve insanlara zarar vermeyecek şekilde sürdürülebilir gıda olarak tanımlanmaktadır (Halberg, 2012). Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yayınlanan Ulusal Eylem Planında yapılan tanıma göre (2013-2016, s.5), organik

tarım; ‘hayvansal ve bitkisel üretimi bir bütün olarak tasarlayan, toprağın yapısını bozmadan verimliliği yükselten, hayvan refahını esas alan, işletme içerisinden sağlanan girdileri kullanmayı hedefleyen en son bilgi ve teknolojiden faydalanarak, tohumdan toprağa, girdiden işletmeye kadar belirli kurallar dahilinde denetim ve belgelendirmeyi gerektiren bir üretim sistemi, sürdürülebilir bir ekosistem, tüm canlılar için hakkaniyet, sosyal adalet ve insani ilişkiler anlayışı ile birlikte, aynı zamanda bir yaşam biçimidir’. Geleneksel üretimin aksine organik tarımda üretimden tüketime her aşamada toprağı ve suyu kirletmekten, bitkilere, hayvanlara ve insanlara zararlı içeriklerden kaçınılarak üretim yapılmaktadır (Halberg, 2012; Torjusen ve ark., 2001). Organik üretim, suni gübre, büyümeyi hızlandırıcı veya ürün miktarını arttırıcı kimyasal ilaçlar ve pestisit kullanımından kaçınarak yapılır (Chen, 2009). Ayrıca piyasada satılan ve organik etiketi bulunan besinlerde, besinlerin daha kısa süreli depolanmasından ve çoğunlukla lokal pazarlama stratejilerinden kaynaklı olarak daha fazla besin değeri bulunduğu düşünülmektedir (Grankvist ve Biel, 2001; Magnusson ve ark, 2001). Organik tarım için, Almanca ve Kuzey Avrupa dillerinde “Ekolojik Tarım”, Latince kökenli dillerde “Biyolojik Tarım”, İngilizce’de “Organik Tarım” Türkçe’de ise “Ekolojik veya Organik Tarım” terimleri kullanılmaktadır (Das Uluslararası Sertifikasyon, 1999). Organik, biyolojik veya ekolojik sertifikaya sahip ürünlerin daha sağlıklı olduğu tüketiciler arasında yaygın kanıdır (Torjusen et al., 1999).

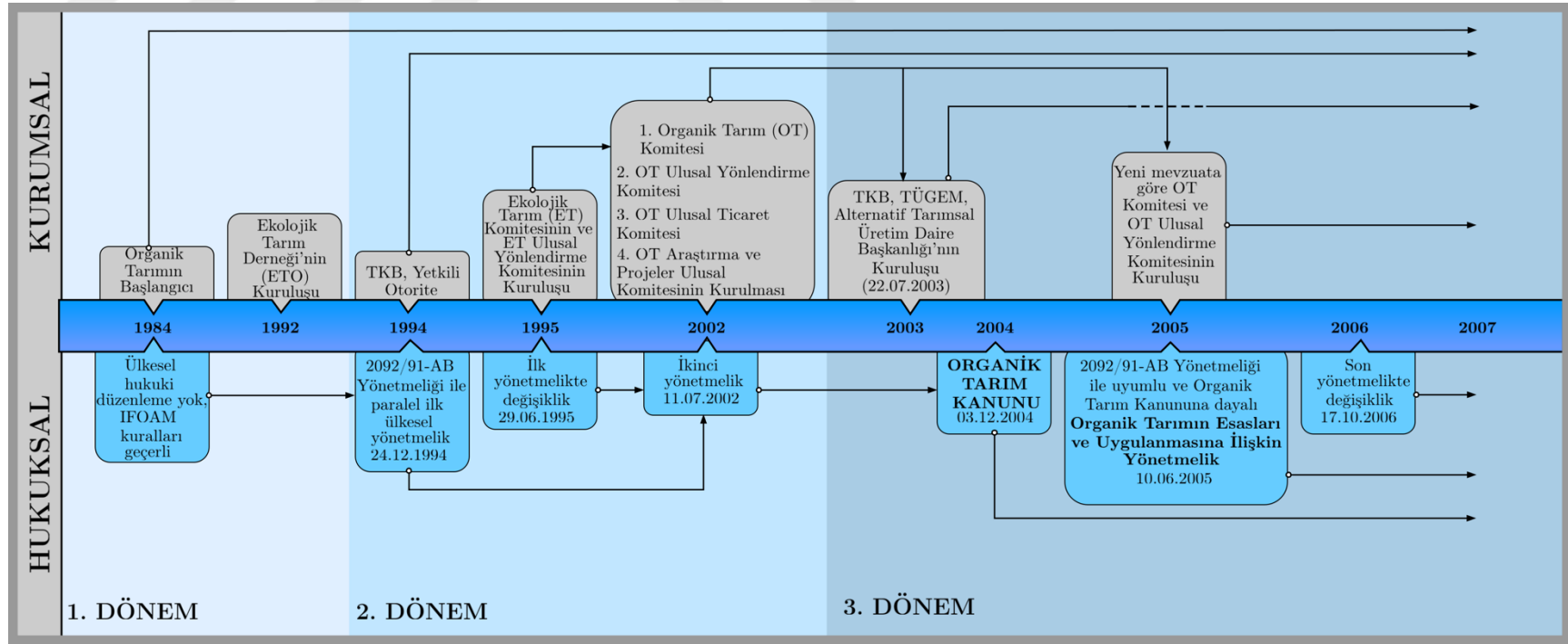
Organik tarım yeni bir gıda hareketi olarak kabul edilmekle birlikte aslında ilk olarak 1924’te Polonya’da Rudolf Steiner tarafından ortaya atılmış ve Steiner, çevreye ve canlılara zarar vereceği öngörülen zararlı kimyasallar kullanılmadan daha sürdürülebilir tarımın nasıl yapılacağını tarif eden ‘Tarımsal Gelişimin Sosyal Bilimsel Temelleri’ adı ile dersler vermiştir (Joachim, 2006; Paull, 2011). Benzer şekilde 1935 yılında Mokichi Okada Japonya’da organik tarım faaliyetlerini ilk başlatan isim olmuştur (Joachim, 2006). Fakat o yıllarda öncelikli olan gıda krizini sonlandırmak ve endüstrileşme sürecini hızlandırmak olduğu için bu öneriler 1960’larda konvansiyonel tarımın zararları kanıtlanıncaya kadar rafa kalkmıştır (Gyarmati, 2020). Halk sağlığı uzmanlarının gıda üretiminde kullanılan tarım ilaçlarına ve katkı maddelerine yönelik uyarıları ile toplum belirli bir bilinç seviyesine ulaşmış ve organik tarımı temsil etmek

üzere 1972 yılında en büyük sivil toplum kuruluşu olan Uluslararası Organik Tarım Hareketi Federasyonu (International Federation of Organic Agriculture Movements [IFOAM]) kurulmuştur (Geier, 2007). IFOAM'ın (2009) tanımına göre organik tarım, 'içinde bulunduğumuz çevreye fayda sağlamak, adil ilişkiyi ve tüm ilgili taraflar için iyi bir yaşam kalitesini yaygınlaştırmak adına gelenek, yeni buluşlar ve bilimi bir araya getirir.' Organik tarımın başta Avrupa Birliği Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde resmi düzeyde belirli düzenlemelere bağlanarak standardize edilmesi ise 1990'ları bulmuştur (Joachim, 2006; Gyarmati, 2020). Türkiye'de organik tarım ile ilgili oluşum 1992 yılında İzmir'de kurulan Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği'dir (Ataseven ve Güneş, 2008). Ülkemizde organik tarıma ilişkin ilk yönetmelik 1994 yılında hazırlanmış olup, bu yönetmelik AB ülkelerine ihracat yapmaya uygun hale getirilmesi amacıyla çeşitli revizyonlardan geçerek 2010 yılında bugünkü haline ulaştırılmıştır (Bayram, Yolcu ve Aksakal, 2007; Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013).

Dünya genelinde organik tarım faaliyetleri yürütülen toprak yüz ölçümü 1999 yılında 11 milyon hektar iken, 2018 yılında 71,5 milyon hektar alana yükselmiştir (Gyarmati, 2020). Dünya genelinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde, organik gıda pazarı da hızla gelişmektedir (Chen, 2007). Üretilen organik tarım ürünlerinin pazar büyüklüğü incelendiğinde, 2018 yılı verilerine göre ABD'de organik gıda pazarı 40,6 milyar Euro'luk pazar payı ile başı çekmekte, ABD'yi Almanya (10.9 milyon Euro) ve Fransa (9.1 milyon Euro) pazar büyüklükleri ile takip etmektedir (FiBL, 2019) Avrupa ülkelerinde organik tarım sektörünün her yıl %5 ile %15 arasında büyüdüğü düşünülmektedir (Willer ve Kilcher, 2011). Kişi başına düşen organik gıda tüketimine bakıldığında ise İsviçre, Danimarka, Lüksemburg, İsveç, Almanya, ABD ve Kanada önde gelmektedir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013).

Türkiye'de üretilen bir gıdanın organik kabul edilebilmesi için Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın belirlediği düzenlemelere uygun üretilmiş olması, bakanlık tarafından yetkilendirilmiş denetçi kuruluşlar tarafından sertifikalandırılmış olması gerekmektedir (Ataseven ve Güneş, 2008). Ülkemizde ise organik gıda üretimi 1984-1985 yıllarında ihracat talebi doğrultusunda yabancı sertifikalandırma kuruluşlarının

ihracat talebi dolayısıyla üreticiyi teşviki ile arıcılık ve bal üretimi ile başlamıştır (Demiryürek, 2011; Yenilmez ve Uruk, 2014). Türkiye’de organik tarım alanında 2002 yılı verileri ile 2019 yılının verileri kıyaslandığında ürün çeşitliliğinde %42 artış, üretici sayısında %499 artış, üretim alanlarında %507 artış ve ürün miktarında ise %554 oranında artış gözükmemektedir (Kökten ve ark., 2021). Ülkemiz organik gıda üretim miktarı ve çeşitliliğinin artmasına rağmen, ülke içi organik gıda tüketimi gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça geridedir ve organik ürünlerin yaklaşık %90’ı ihraç edilmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013). 2020 yılı verilerine göre Türkiye’de en çok üretilen organik tarım ürünleri üzüm, zeytin, elma, incir ve kayısıdır; hayvancılık verilerine göre ise en çok kanatlı hayvan üretimi (1.091.423 adet) yapılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020). Son yıllarda Türkiye’den yurtdışına en çok ihraç edilen ürünler buğday ve buğday ürünleri iken, yurtdışından ithal edilen ürünlerin başında ise soya fasülyesi ve hurma gelmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Organik gıda tüketimi düşünüldüğünde tüketicilerin tutum ve davranışlarının geleneksel gıda alternatiflerine göre farklılaştığı bilinmektedir (Eryılmaz ve ark.,2015). Şekil 1’de görülebileceği gibi Avrupa Birliği ülkelerinin aksine Türkiye’de organik tarımın tüketici talebi doğrultusunda değil de ihracata yönelik olarak artış göstermiş olduğu bir model mevcuttur (Demiryürek, 2011). Bugüne kadar iç pazarda organik gıda tüketimini teşvik edecek kamuoyuna yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılmaması ve teşvik çalışmalarının azlığı gibi sorunlara eğilmek yerine ihracat odaklı üretime devam edildiği için Türkiye’deki organik gıda tüketimi hala gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir (Demiryürek, 2011; Eryılmaz, 2015). Türkiye’de organik gıda satın alma ve tüketme davranışlarını araştıran çalışmalar halen sınırlı olmak ile birlikte, günümüzde organik gıda tüketimi denildiğinde çok geniş bir yelpazede davranışlar bütünü olduğu düşünüldüğü için birçok güncel çalışmada organik gıda tüketim davranışı genel olarak değil, spesifik bir veya birkaç ürünün tüketimi ile sınırlandırılarak araştırılmaktadır (Honkanen ve Young, 2015; Lee, Bonn ve Cho, 2015; Vermeir ve Verbeke, 2008).

Şekil 1. Türkiye'de Organik Tarımın Kurumsal Gelişim Süreci (Engin ve Özlü, 2007)

Organik tarımın önemli bir parçası olan organik kümes hayvancılığına bakıldığında, geleneksel tavuk üretiminin aksine organik tavuk üretiminde üretim şartlarının başta hayvan haklarına, hayvan sağlığına ve hayvanların yaşaması gereken doğal yaşam koşullarına uygun olması gerekmektedir (Von Borell ve Sørensen, 2004; Woodward and Fernandez, 1999). Organik tavuk üretiminde tavuklar için kullanılan yemlerin tümünün organik olması, tavuklar büyürken büyümelerini hızlandırıcı herhangi bir kimyasal müdahaleden kaçınılması gerekmektedir (Crandall ve ark., 2009; Von Borell ve Sørensen, 2004). Kimyasal kullanımının olmaması sebebiyle organik tarım ve hayvancılığın, doğadaki çeşitliliğe, toprağa ve hayvan sağlığına en uygun üretim şekli olduğu düşünülmektedir (Tuomisto ve ark., 2012). İnsan sağlığı açısından bakıldığında, geleneksel tavuk üretiminde üretimin hızlanması ve hayvan kayıplarının azalması için kullanılan antibiyotik ilaçların, gıdaya bulaşan kalıntılarının zamanla insan vücudundaki bakterileri öldürerek hastalıklara sebebiyet verdiği ve antibiyotik ilaç kullanımını gerektiren hastalıklar esnasında ilaçların etkisini azaltabildiği vurgulanmaktadır (Saner ve Engindeniz, 2001). Organik tavuk yetiştiriciliğinde ise hayvanların sağlıklı yetişmesi için belirlenen koşullar, hayvanlar için minimum stres yaratacak şartların temin edilmesi ve bağışıklık sistemlerinin organik besinler ile güçlü tutulmasıdır. Aynı zamanda organik çiftliklerde kimyasal ilaç kullanımına izin olmadığı için üreticiler kimi zaman homeopati veya fitoterapi gibi alternatif ilaçlara başvurabilmektedir (Kijlstra ve Eijck, 2006). Diğer yandan, organik tavuk üretimi ile geleneksel üretimi kıyaslayan bir çalışmada, organik tavuklardaki faydalı yağ asitlerinin miktarı fazla bulunmuş ve insan sağlığına daha faydalı olduğu vurgulanmıştır (Galgano ve ark., 2016).

Organik tavukçulukta kümes şartlarının ilgili ülkede belirlenen organik üretim yönetmeliğine göre oluşturulması gerekmektedir (Crandall ve ark., 2009; Yenilmez ve Uruk, 2014). Türkiye’de henüz yönetmelik oluşmadan üretilen ilk organik tavuk olan ve ‘yayla tavuğu’ etiketiyle raflarda ilk kez yerini alan ürün 1999 yılında üretilmiş fakat yeterli satış miktarına ulaşamadığı için piyasadan geri çekilmiştir (Ceylan, 2014). Öte yandan dünyada organik tavuk ve yumurta sektörlerinin organik gıda türleri içerisinde en hızlı büyüyen sektörler olduğu görülmektedir (Crandall ve ark., 2009; Oberholtzer, Greene ve Lopez, 2006). Avrupa Birliği ülkelerinde organik tavukçuluk

diğer organik hayvancılık üretimlerine göre yıllık %6'lık büyüme oranıyla en hızlı büyüyen sektördür, organik tavukçuluk sektörünün ise yaklaşık %40'ını temsil eden yumurtlayan tavuk üretimi ise %13'lük büyüme oranına sahiptir (European Comission, 2009).

Türkiye'de hayvancılık alanında organik üretim bitkisel üretimin oldukça gerisindedir ve 2018 yılı verilerine göre organik tarım üretimi içerisinde tavuk eti üretimi oranı %0.05 olarak bulgulanmıştır (Ak, Özdemir ve Deniz, 2019). Bu düşük üretimin başlıca sebebi organik hayvancılığın ihracatının yapılmaması ve iç pazarda çeşitli sebeplerle talebin düşük olmasıdır (Ak, Özdemir ve Deniz, 2019; Merdan ve Kaya, 2013). Diğer yandan 2005 yılında Türkiye'de organik kanatlı hayvan üretici sayısı 6, üretilen kümes hayvanı sayısı 890 iken 2020 yılında ise üretici sayısı 91'e, üretilen hayvan sayısı ise 1.091.423'e çıkmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013; TUIK, 2020). Ayrıca organik hayvan üretimi içerisinde %98 oranla tavuk ve yumurta üretimi başı çekmektedir (Ak, Özdemir ve Deniz, 2019). Organik üretilen tavukların tümünün ülke içinde tüketildiği bilgisine dayanarak son yıllarda üretiminde ciddi artış göstermesi pazarda artan talep ile açıklanabilir. Literatüre bakıldığında, organik tavuk tüketimi, organik tüketimin "kapısı" olan davranış olarak kabul edilmektedir, yani organik gıda tüketimine başlamak isteyen kişiler ilk olarak tavuk tüketimine başlamakta, bunun yanı sıra süt ürünleri, bebek ürünleri ve soya tüketimi de organik gıda tüketimi davranışında başı çekmektedir (Crandall ve ark., 2009; Demeritt, 2004).

Türkiye'de organik tarım ile ilgili görülen en büyük sorun iç pazar talebinin düşük olmasıdır (Eryılmaz, Demiryürek ve Emir, 2015). Türkiye'de 2015 yılında organik üretilen ürünlerin yaklaşık %85'inin ihraç edildiği, yaklaşık yüzde %15'inin ise iç pazarda tüketildiği raporlanmıştır ('Kişi Başına Organik Ürün Tüketimi', 2017). İç pazarda talebin az olmasının başlıca sebepleri gerekli bilincin oluşmamış olması, üreticilerin iç pazarı hedeflememesi ve fiyatların yüksek olmasıdır (Ayla ve Altıntaş, 2017). İç pazardaki tüketimin 2000'li yıllardan sonra artmış olması da toplumun bu konuda bilinçlenmesi ile olmuştur (Eryılmaz, Demiryürek ve Emir, 2015; Merdan ve Kaya, 2013).

Yukarıda özetlendiği gibi tarım ve üretimin tarihsel gelişimi ve değişen ihtiyaçlar perspektifinden düşünüldüğünde konvensiyonel üretimin hem insan sağlığına olumsuz etkileri hem de çevreye olan zararlarını azaltması sebebiyle organik tüketim davranışının artması önem arz etmektedir (Halberg, 2012). Bir sonraki bölümde organik tüketim davranışının tanımı yapılacak ve organik tüketim davranışının psikososyal yordayıcıları ile devam edilecektir.

1.1.2. Organik Tüketim Davranışı Tanımı

Literatürde organik tüketim davranışının tanımına yönelik kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında organik tüketim davranışının tek yönlü bir tanımı olmadığı, davranışın farklı yönleriyle birlikte farklı tanımlarının mevcut olduğu görülmüştür (Darsano ve ark., 2018; Du ve ark., 2017; Finch, 2005). Schifferstein ve Ophius'a göre, (1998) organik tüketim bir yaşam biçimidir ve bu tüketim davranışının ideolojik ve değerler temelli motivasyonları vardır ve davranış kişiliği ve tutumları etkilemektedir. Bu tanım ile paralellik gösteren ve organik tüketim davranışı ile birlikte kişinin hem kişisel hem de toplumsal olarak ulaşmak istedikleri kimliğin inşasına olan katkılarını inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Örn. Bartels ve Reinders, 2010; Du ve ark. 2017; Fernandes ve Saraiva, 2022; Krystallis, Vassalo ve Chryssohoidis, 2012).

Danimarka'da organik tüketim davranışın gündelik yaşam içerisindeki tanımını ortaya koymayı hedefleyen bir doktora araştırmasında ise Ilsoe (2006) üç odak grup ve beş bireysel derinlemesine görüşme yapmış ve katılımcıların organik tüketimine yönelik algı ve deneyimlerinin etrafında şekillendiği beş temel boyut elde etmiştir. Boyutlardan en çok öne çıkanı, katılımcılar sağlıklı ve sürdürülebilir gıda tüketimine yönelik duydukları istektir. İkinci boyut ise, tüketicilerin organik tüketimin riskleri, organik ürünlerin ne olduğuna dair belirsizliğin yol açtığı rahatsızlıktır. Üçüncü boyutta, organik ürün seçeneklerinin az ve pahalı olması gibi tüketimin önüne geçen engeller yer almaktadır. Dördüncü boyut, gıda tüketiminin sosyal ve kültürel alışkanlıklar bütünü olduğu ve organik tüketim kararının sosyal anlamda yol açabileceği problemlere yönelik kaygıları kapsamaktadır. Son boyutta ise, tüketicilerin organik tüketim davranışını politik bir beyan olarak kabul etmesi göze çarpmaktadır (Ilsoe, 2006). Bu boyutlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, organik tüketimin

tüketicinin zihninde karmaşık ve çok katmanlı bir davranış olduğu söylenebilir. Öte yandan, çalışmanın katılımcıları hem kendileri hem de sevdikleri için organik tüketimi gerekli gördüklerini de vurgulamaktadırlar (Ilsoe, 2006).

Bir diğer tanıma göre ise organik ürün, organik düzenlemelere göre üretilmiş gıda ürünleridir (Schleenbecker ve Hamm, 2013). Bu yönde bazı çalışmalarda organik tüketim davranışı, organik gıda ürünlerinin tüketimi ile sınırlandırılmıştır (Örn. Darsano ve ark., 2018; Van Doorn ve Verhoef, 2015). İnsanların, gıda seçimi yaparken kimi zaman fiziksel kimi zaman ise değer odaklı ihtiyaçları doğrultusunda bir alışveriş yaptıkları varsayılmaktadır (Furst ve ark., 1996; Sobal and Bisogni, 2009). Finch'in (2005) organik gıda tüketimi davranışını, tüketim değerleri üzerinden tanımlamak amacıyla gerçekleştirdiği araştırma bulgularına göre, organik gıda tüketimi tüketicilerin fiziksel faydası (işlevsel ekonomik değerler) ve ulaşmayı veya ait olmayı arzu ettikleri referans sosyal grup normları (ideolojik sosyal değerler) ile tanımlanmaktadır. Finch'e (2005) göre, tüketiciye işlevsel ekonomik değer katan ürünler 'sağlığı iyileştiren, çevre dostu, lezzetli, besin değerleri yüksek ve pazarlama hilesi olmayan ürünler' iken, ideolojik sosyal değerlere uygun ürünler ise, 'yüksek statü sahibi, sağlık bilinci olan, eğitilmiş, çevreci insanların tükettiği ürünler' olarak tanımlanmaktadır.

Gıda tüketimi, kişisel sağlığı iyileştirebilen ve toplumsal sağlık giderlerinin azalmasına yol açabilen ve uzun vadeli sonuçları olan bir sağlık davranışıdır (Deshpande, Basil ve Basil, 2009). Literatürde birçok çalışmada gıda seçimi ve yemek yeme gibi gıda tüketimi davranışları sağlık davranışı olarak ele alınmaktadır (Örn. McClain ve ark., 2009; Strachan ve Brawley, 2009; Vesnaver ve Keller, 2011). Araştırmalar, gıda tercihlerinin kanser tipleri, kardiyovasküler hastalıklar ve diyabet gibi hastalıklar gibi sağlık sonuçları ile ilişkili olabileceğini bulgulamaktadır (Nicklas ve ark., 2001; Kanbay ve ark., 2022). Marty ve arkadaşlarının (2009) Fransa'da 983 yetişkin tüketici ile yaptıkları hem organik hem de organik olmayan gıda tercihlerini inceledikleri araştırma bulgularına göre, tüketicilerin gıda seçimi belirleyicilerinin sağlık ve sürdürülebilirlik, erişilebilirlik ve lezzet olduğunu bulgulamışlardır. Aynı çalışmada, organik gıda tüketimi için öne çıkan belirleyicilerinin sağlık ve sürdürülebilirlik olduğunu ortaya koymuşlardır (Marty ve ark., 2009).

Tüketim motivasyonları açısından değerlendirildiğinde, genel gıda tüketiminde olduğu gibi organik gıda tüketiminde de sağlıklı olmak, sağlığı korumaya yönelik inançların öne çıktığı söylenebilir (Marty ve ark., 2009), öte yandan organik gıda tüketiminin sağlık sonuçlarına doğrudan etkileri üzerine kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılabilmektedir. 1999-2008 yılları arasında 35.107 anne ile yürütülen Norveç Anne ve Çocuk Kohort Araştırması (The Norwegian Mother and Child Cohort Study) bulgularına göre gebeliği süresince sık sık veya çoğunlukla organik sebze, meyve, süt ürünleri, yumurta ve et tüketen kadınların erkek bebeklerinde Hypospadias (erkek bebeklerin doğumsal olarak üretral açığının olması gerektiği yerde olmaması) olma riski, hiç veya nadiren organik gıda tüketen annelerin bebeklerinden daha az olduğu bulgulanmıştır (Brantsaeter ve ark., 2016). Bu çalışmada ürün gruplarından özellikle organik sebze ve süt ve süt ürünleri tüketiminin bebeklerin sağlık sonuçları ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Brantsaeter ve ark., 2016). Yine aynı proje kapsamında yürütülen bir başka araştırmanın bulgusu ise, gebeliği boyunca sık sık veya çoğunlukla organik sebze tüketen kadınların gebelik zehirlenmesi olarak da bilinen gebelikte hipertansiyon ile seyreden preeklampsi yaşama olasılığı, hiç veya nadiren organik sebze tüketen kadınlara göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (Torjusen ve ark., 2014). Kummeling ve arkadaşlarının (2008) Hollanda'da 2764 çocuk katılımcı ile yürüttükleri çalışma bulgularına göre, iki yaş öncesinde tüketilen organik süt ve süt ürünlerinin deri hassasiyeti, alerjik reaksiyonları ve egzama riskini azalttığını bulgulamışlardır.

Organik gıda tüketiminin yetişkin sağlığı ile ilişkisi üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında ise, Fransa'da 62.224 katılımcı ile öz-bildirime dayalı olarak yürütülen The Nutri-Net Sante Kohort Araştırması öne çıkmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, organik gıda tüketimi sıklığındaki artış obezite riskini azaltmakta ve ortalama 3.1 sene sonra yapılan takip çalışmasında da organik gıda tüketiminin düşük obezite ile olan ilişkisi güçlü olarak devam etmektedir (Kesse-Guyot ve ark., 2017). Boudry ve arkadaşlarının (2018) 8174 kişi ile metabolik sendrom riskini inceledikleri çalışmasında, organik gıda tüketimindeki artışın temelinde insülin direncinin bulunduğu, şişmanlık, hipertansiyon, tılgiserid yüksekliğinin birarada olması şeklinde tanımlanan metabolik sendrom yaşama riskini düşürdüğünü ortaya koymuşlardır.

Yine, organik gıda tüketiminin yetişkinlerde kanser riskini azaltıp azaltmadığı az sayıda araştırmada ele alınan bir konudur. The Nutri-Net Sante projesi kapsamında 68.946 katılımcı ile ortalama 4.6 yıl sonra takip çalışması da yapılarak iki aşamada veri toplanarak yürütülen çalışmada, organik gıda tüketimi sıklığı ile çeşitli kanser türleri arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmış ve yüksek oranda organik gıda tüketiminin tüm kanser türleri için riski azalttığı bulgulanmıştır (Boudry ve ark., 2018). Özellikle Hodgkin olmayan lenfoma, menapoz sonrası meme kanseri için organik gıda tüketimiyle birlikte, yakalanma riski azalan kanser türleri olarak öne çıkmaktadır (Boudry ve ark., 2018). Bu proje sonucunda, araştırmacılar kanser önleme çalışmaları kapsamında koruyucu sağlık davranışı olarak organik gıda tüketiminin arttırılmasına yönelik müdahale çalışmaları geliştirilmesi yönünde öneride bulunmaktadırlar (Boudryi 2018). Vigar ve arkadaşlarının 2019 yılında organik gıda tüketiminin doğrudan veya dolaylı sağlık sonuçları üzerindeki etkisini organik gıda tüketmeyen gruplar ile karşılaştırmalı olarak inceleyen 35 çalışmayı dahil ettikleri tarama çalışması bulgularına göre, organik gıda tüketimi ile sağlık sonuçları arasında bugüne kadar ortaya konulan olumlu sonuçların umut verici olduğunu ifade etmekle birlikte, bu alanda boylamsal çalışmalara ve klinik deneylere daha fazla ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadırlar (Vigar ve ark., 2020).

Özetle, organik tüketim davranışı hem bir sağlık davranışı hem de çevre bilinci ve sürdürülebilirlik odaklı bir tüketim davranışı olarak tanımlanmaktadır (Ilsoe, 2006; Schifferstein ve Ophius, 1998). Bu bilgiler ışığında bu çalışma kapsamında organik tüketim davranışı ele alınacak ve ilerleyen bölümlerde öncelikle organik tüketim davranışının demografik bileşenler ile olan ilişkisi incelenecek, daha sonra ise davranışın ardında yatan motivasyonları kapsamlı bir şekilde ele alan davranış modellerinden biri olan Bütünleşik Davranış Modeli'nin (Montaño ve Kasprzyk, 2008) temel sayıltıları ve yapıları anlatılacaktır.

1.1.3. Organik Tüketim Davranışı ile İlişkili Sosyodemografik Faktörler

Literatürde organik beslenme davranışı ile ilişkili birçok sosyodemografik değişkene rastlanmaktadır. Bu bölümde organik tüketimi etkileyebilecek yaş, cinsiyet,

eğitim seviyesi, gelir seviyesi, aile yapısı gibi sosyodemografik değişkenler ele alınmaktadır.

1.1.3.1. Yaş

İlk olarak, organik ürünlere yönelik tutumda ve organik ürün satın alma ve tüketme davranışlarında kişinin yaşının önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Magnusson ve arkadaşlarının (2001) çalışmasına göre, 18-25 yaş aralığındaki genç katılımcıların karşılaştırma gruplarına göre organik gıda satın almaya yönelik daha olumlu tutumları olduğu bulgulanmıştır. Rimal ve arkadaşlarının (2005) çalışma bulguları da yaşlı tüketicilerin genç tüketicilere göre organik gıdaya daha az eğilimi olduğunu ortaya koymuştur. Magnusson ve arkadaşlarının (2003) bir diğer çalışmasına göre ise, katılımcıların yaşı organik gıdaya ilişkin tutumları, organik ürünleri satın alma kriterleri, satın alma niyetleri ve satın alma sıklıkları açısından belirleyici bir etkiye sahiptir; genel olarak genç katılımcıların organik gıdaya daha pozitif bir yaklaşımı olduğu görülmüştür. Wandel ve Bugge'e göre (1997), tüketicilerin yaşı organik gıda tüketimlerini belirgin düzeyde etkilemese de tüketim motivasyonlarını etkilemektedir. Araştırmaya göre genç tüketicilerin organik ürün satın alma motivasyonundaki temel etken çevre ve hayvan hakları iken, yaşlı tüketicilerde kendi sağlıkları ile ilgili motivasyon belirleyicidir (Wandel ve Bugge, 1997). Hwang'a (2015) göre ise, yaşlı tüketicilerin hem zamanları hem de harcanabilir ekstra bütçeleri gençlere göre daha fazla olduğu için bu durum yaşlıların organik gıda pazarında hedef kitle kabul edilmelerine yol açmaktadır. Diğer yandan, yaşlı tüketicilerin organik ürünleri satın alacak maddi imkanları genç tüketicilere göre daha fazla olsa da organik ürünlere konvansiyonel ürünlere göre daha fazla para harcamak üzere ikna edilmeleri için organik gıda tüketmenin öz temsillerine, sağlığa ilişkin faydalarına veya daha güvenli olduğuna ilişkin inançlar ile desteklenmesi gerekmektedir (Carrigan ve ark., 2014; Hartman ve Wright, 1999; Wandel ve Bugge, 1997). Davies ve arkadaşlarının (1995) bulgularına göre ise, genç tüketiciler ile yaşlı tüketicilerin organik gıda satın alma davranışları arasında anlamlı fark görülme de genç tüketiciler organik gıdaya daha fazla ücret ödemeye yaşlı tüketicilere göre daha olumlu yaklaşmaktadırlar. Rimal ve arkadaşları (2005) da yaşlı tüketicilerin harcanabilir gelirlerinin genç tüketicilere göre daha az olmasını organik gıdaya yönelmemelerine sebep olarak göstermektedir.

Organik gıda tüketiminin yaş ile olan ilişkisini kategorik olarak inceleyen bir başka çalışmada ise, katılımcılar 60lı yaşlara erişene dek yaş ile organik gıda tüketimi arasında ilişki görülmez iken, 60lı yaşlardan itibaren çalışan gelirinden emeklilik gelirine geçişle birlikte organik gıda tüketiminde belirgin düşüş yaşandığı ortaya konulmuştur (Lockie ve ark., 2002). Hwang'a göre, yaşlıların organik gıda tüketimini belirleyen temel etkenler sağlık bilinci ve gıda güvenliğine verdikleri önem iken, genç katılımcılar için etik tüketici olmak, çevre bilinci gibi etmenler daha belirleyici bulunmaktadır. Ayrıca organik gıda tüketiminin yaşlı tüketicilerin sosyal çevreleri içerisinde kendilerini daha sağlıklı ve daha bilinçli tüketici olarak konumlandırmalarına hizmet etmesi de organik gıda tüketimine yönelik niyetlerini anlamlı şekilde arttırmaktadır; organik gıda tüketimi ile ilişkili öz temsil genç tüketiciler için ise daha çok çevre bilinci üzerinden oluşturulmaktadır (Hwang, 2015).

1.1.3.2. Eğitim Düzeyi

Organik gıda alımını arttıran bir diğer önemli demografik değişken eğitim düzeyidir (Magnusson ve ark., 2001; Wandel ve Bugge, 1997). Yapılan pek çok çalışmada eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin organik beslenmeye karşı tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir (örn. Heiman ve ark., 2000; Onyango, Hallman ve Bellows, 2007; Tsakiridou ve ark., 2008; Zepeda ve Li, 2007). Magnusson ve arkadaşlarının (2001) çalışmasına göre, üniversite düzeyinde eğitim almış katılımcıların diğer gruplara göre organik gıda satın almaya yönelik daha olumlu bir tutumları olduğu bulunmuştur. Bir diğer araştırma bulgusuna bakıldığında ise yine üniversite düzeyinde eğitim almış kişilerin organik üretilmiş gıdalara daha fazla ücret ödemeye daha gönüllü olduğu görülmektedir (Wandel ve Bugge, 1997). Bu bulgu ile tutarlı olarak bir başka çalışmada da organik gıda tüketicilerinin eğitim düzeyinin daha yüksek olmasının yanı sıra, daha varlıklı ailelerden gelen insanlar oldukları ortaya konmuştur (Xie ve ark., 2015). Diğer yandan eğitim düzeyinin kişilerin organik gıdaya ilişkin bilgi düzeyini etkileyebileceği öne sürülmektedir; örneğin eğitim düzeyi düşük olan kişilerin organik ürünlerin raf ömrünün daha uzun olduğu gibi yanlış bir düşünceye sahip oldukları gözlenmiştir (Magnusson ve ark., 2001). Xie ve arkadaşlarının (2015) çalışma bulguları da katılımcılarından en düşük gelir ve eğitim düzeyinde olanların organik gıda ile ilgili en az bilgiye sahip grupta olduklarını

desteklemektedir. Diğer yandan, aynı araştırma verilerine göre üniversite mezunu katılımcılar üniversite mezunu olmayan katılımcılara kıyasla organik gıdaların konvansiyonel ürünlere göre pahalı olduğuna inanmaktadırlar (Magnusson ve ark., 2001). Organik gıda tüketicilerinin kimi zaman bilim ve ilerleme karşıtı olarak da etiketlenebildiklerini dile getiren Lockie ve arkadaşları, bu etiketin aksine kişilerin bilimsel ve genel eğitim düzeyi arttıkça organik gıda tüketiminin arttığını bir kez daha ortaya koymuşlardır (Lockie ve ark., 2002). Öte yandan, Thomson'ın (1998) bulgularına göre ise, yüksek eğitim seviyesine sahip olan katılımcıların organik gıda tüketimleri daha düşüktür. Benzer şekilde, Durham (2007) da yüksek eğitim seviyesi ile organik gıda tüketimi arasında negatif ilişki bulmuştur. Bazı çalışmalarda ise eğitim düzeyi ile organik gıda tüketimi arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır (Rimal ve ark., 2005).

1.1.3.3. Gelir Düzeyi

Literatüre bakıldığında gelir düzeyi ile organik tüketim davranışı arasındaki ilişki incelenirken, gelir düzeyinin hane halkı toplam geliri (household income) ve harcanabilir gelir (disposable income) şeklinde iki ayrı kategoride incelendiği göze çarpmaktadır (Dalen ve Halvorsen, 2011; Davies ve ark., 1995; Rimal ve ark., 2005). Hane halkı toplam geliri, haneye giren toplam kazancı tanımlarken; harcanabilir gelir ise aylık kazancın zorunlu harcamalar, sigorta ödemeleri, vergiler ve benzeri harcamalar yapıldıktan sonra kişinin tam harcama takdirinin olduğu kısmı tanımlamaktadır (Brittanica, 2015). Rimal ve arkadaşları (2005) hane halkı gelir düzeyi arttıkça organik gıda tüketiminin arttığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan, bazı çalışmalar ise hane halkı toplam geliri ile organik gıda tüketimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir (Davies ve ark., 1995; Wandel ve Bugge, 1997). Davies ve arkadaşlarına göre (1995), hane halkı toplam geliri ile organik gıda tüketimi arasındaki ilişki, gelir düzeyi kategorilere bölünerek incelendiğinde en düşük gelir düzeyindeki katılımcıların tüketimi ile en yüksek gelir düzeyindeki katılımcıların tüketimi arasında fark olduğu raporlanmıştır. Öte yandan aynı çalışmada harcanabilir gelir düzeyi ile organik gıda tüketimi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir (Davies ve arkadaşları, 2005). Lockie ve arkadaşlarının çalışması ise (2002), hane halkı gelir düzeyindeki artışın organik gıda tüketimini arttırdığını ortaya koymakta iken, organik

gıda tüketiminin yalnızca zengin alışkanlığı olarak algılanmaması gerektiğini düşündürecek bulgulara sahiptir. Bu araştırmaya göre, gelir düzeyi arttıkça organik gıda tüketiminin artması yıllık belli bir gelir düzeyine (yıllık 35.000 A\$) ulaşana kadar doğrulanırken, düşük gelir düzeyindeki katılımcıların dahi üçte birinin organik gıda tükettiği ve organik gıda tüketmeye yönelik ilgilerinin yüksek gelir düzeyindeki katılımcılardan farklılaşmadığı görülmektedir (Lockie ve ark., 2002). Sosyodemografik değişkenleri birlikte inceleyen bir başka çalışmada ise, gelir düzeyi ve çalışıyor olmak kadın tüketicilerin organik gıda satın alma davranışlarını erkek tüketicilere kıyasla daha fazla etkilemektedir (Dalen ve Halvorsen, 2011).

1.1.3.4. Cinsiyet

Organik tüketim davranışı ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında sıklıkla organik gıda tüketimine ilişkin çalışmalara rastlanmaktadır. Hem konvensiyonel hem de organik gıda seçimi söz konusu olduğunda, kadınların erkeklerden daha çok gıda alışverişi yapan kişiler olduğu bilinmektedir (Pellegrini ve Farinello, 2012). Organik gıda tüketimine ilişkin cinsiyet faktörüne bakıldığında ise kadınların organik beslenmeye yönelik tutum ve niyetlerinin erkeklerden daha olumlu olduğu bulgulanmaktadır (örn. Lea ve Worsley, 2005; Lockie ve ark., 2004; Mahnusson ve ark. 2001, 2003; Pellegrini ve Farinello, 2012; Urena, Bernabeu ve Olmeda, 2008). Stobbelaar ve arkadaşlarına göre (2007), kadınların organik gıdaya erkeklerden daha olumlu yaklaşımlarının sebebi çevre dostu tüketim gibi bazı soyut değerlerin kadın bakış açısına daha uyumlu olmasıdır. Kadınların organik gıda tüketimine erkeklerden daha olumlu yaklaşmasının bir başka sebebi de kadınların gıda güvenliğine erkeklerden çok daha fazla önem vermeleri olabilir (Lin, 1995). Magnusson ve arkadaşlarının (2011) çalışmasına göre, kadınlar erkeklere göre organik gıdaların daha sağlıklı ve lezzetli olduğunu düşünmektedirler. Cunningham (2001) ise, kadınların, ailenin, özellikle çocukların gıda tüketimi ile ilgili daha fazla sorumluluk aldıkları için organik gıdaya yönelik tutumlarının daha olumlu olduğunu belirtmektedir. Wandel ve Bugge'ün (1997) araştırmasına göre ise, kişinin sağlığıyla ilişkili kaygılar ile çevre ve hayvan hakları ile ilişkili kaygılar gibi organik gıda tüketimini belirleyen iki temel motivasyon kaynağı cinsiyete göre farklılık göstermemiştir. Bunun yanı sıra, kişilerin organik gıda satın alırken fiyat farkı

ödemeye olan niyetleri cinsiyete göre farklılaşabilmekte, organik gıdaların konvansiyonel gıdalara göre fiyat farkı %10'un altında kaldığında erkekler de kadınlarla aynı oranda organik gıda alabileceklerini beyan etmektedirler (Wandel ve Bugge, 1997). Bu çalışmaya göre, fiyat farkı arttıkça erkekler organik gıda tüketiminden daha hızlı vazgeçmektedirler (Wandel ve Bugge, 1997). Yine organik gıda satın alma davranışının kadınlarda erkeklerden daha yaygın olduğunu ortaya koyan farklı çalışmalar bulunmaktadır (Rimal ve ark., 2005). Davies, Titterington ve Cochrane'in (1995) çalışma bulguları da kadınların organik gıda tüketimlerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu ve kadınların organik gıdaya fiyat farkı ödemeye daha olumlu yaklaştığını desteklemektedir.

1.1.3.5. Aile Yapısı

Organik tüketim davranışını belirleyen diğer sosyal faktörlerden birisi de kişinin yaşadığı ailenin yapısıdır. Örneğin, gıda tüketimiyle ilgili bazı çalışmalar, çocuk sahibi olmanın meyve, sebze gibi sağlıklı gıdaların tüketimini arttırdığını bulgulamıştır (Pearson, Biddle ve Gorely, 2009; Stewart and Menning, 2009). Organik Ticaret Birliği'nin (Organic Trade Association) verilerine göre (2009) ailede çocuk bulunması organik gıda tüketimini artırmaktadır. Gıda tüketim alışkanlıklarını ele alan aile döngüsü yaklaşımının temel önermesi, bireylerin gıda tüketimlerinin aile yapılarının içinde bulunduğu aşamaya göre döngüsel olarak değiştiği yönündedir (Coughenour, 1972; Neulinger ve Simon, 2011). Geleneksel aile döngüsü yaklaşımında, bireylerin yaşam döngüsündeki pozisyonları bekar, evli, çocuk sahibi, boşanmış, yaşlı gibi kategorilere ayrılmasına karşıt olarak, modern çağa uygun güncel yaklaşımlarda döngülerin yapısı, bekar, birlikte yaşayan, evli, yalnız ebeveyn, geç çocuk sahibi olan, ikinci evlilikler ile kurulan aileler ve benzeri şekilde evrilmiş ve aile döngüsü terimi, hane halkı döngüsü ismi ile değiştirilmiştir (Gilly ve Enis, 1982; Neulinger ve Simon, 2011; Riefer ve Hemm, 2008; Wagner ve Hanna, 1983; Schaninger ve Lee, 2002).

Riefer ve Hemm'in 2008'de yaptığı organik gıda tüketiminin aile döngüsü içerisindeki değişimini ele alan kalitatif çalışma bulgularına göre, kişiler organik gıda tüketimini sürekli bir davranış olarak değil, değişen koşullara göre evrilebilecek bir davranış olarak görmektedir. Çalışma bulgularına göre, aile döngüsü içerisinde

organik gıda tüketimini arttıran faktörler hamilelikte ve bebeğin aileye katılmasıyla birlikte değişen besin ihtiyaçları iken; organik gıda tüketimini azaltan faktörler ise çocuğun ergenliğe erişmesi ile birlikte kendi gıdalarını seçmesi, kişilerin yeni partnerlerinin organik gıda tüketimini reddetmesi ve aile gelirinin azalmasıdır (Riefer ve Hemm, 2008). Finch'in (2008) çalışmasında da katılımcılar, hamile bir aile üyesi olması durumunda organik gıda ürünleri tüketme olasılıklarının arttığını belirtmişlerdir. Cunnigham (2001) ise, kişilerin çocuklarının tükettiği gıdalar ile ilgili kaygılarının kendi tükettikleri ürünler ile ilgili kaygılardan daha yüksek olduğunu, bu yüzden çocuklu ailelerde organik gıda tüketiminin daha yüksek olabileceğini vurgulamaktadır. Xie ve arkadaşlarının (2015) araştırma bulguları da organik gıda tüketicilerinin yaklaşık %93'ünün çocuklu aile yapısı içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Neulinger ve Simon'ın (2011) araştırmasına göre, yedi yaşından küçük çocuğu olan genç çiftler ve yalnız ebeveynler diğer aile yapılarına göre sağlıklı gıda alımına daha fazla dikkat etmektedir. Genç bekarlar, geç kurulan aileler ve yaşlılar sağlıklı gıda tüketimine en az dikkat gösteren gruplar içindedir. Bu çalışmaya göre, çocuk sahibi olmak anlamlı farklılığa yol açmazken, tüm yapılar içerisinde yedi yaşından küçük çocuğu olan genç çiftlerin sağlıklı gıda alımına en çok dikkat eden grup olduğu bulgulanmıştır (Neulinger ve Simon, 2011). Dalen ve Halvorsen'in (2011) organik tüketim davranışı üzerinde yaptığı çalışma bulgularına göre de özellikle erkek katılımcıların organik ürün satın alma davranışı evde küçük çocuk varlığı ile anlamlı artış göstermektedir.

Peterson ve Li'nin (2011) bebek gıdaları ile ilgili araştırma bulgularına göre, aileler bebekleri için ürün seçerken gıdanın içeriğine, lokal üretilmiş olmasına ve organik olmasına dikkat etmektedirler. Yine Almanya'da yapılan ve farklı aile yapılarının organik gıda tüketimlerinin karşılaştırıldığı bir pazar araştırmasının sonuçları, yeni evli ve çocuksuz çiftlerin en az organik gıda tüketen yapıyı temsil ettiklerini, okul öncesi yaşta çocuğu olan ailelerin organik gıda tüketiminin bir miktar arttığı, okul çağı çocuk sahibi olanların ise pazardaki en yüksek tüketim alanına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Riemen ve Hemm, 2008). Aynı araştırmanın bir diğer bulgusu ise, ailenin büyük çocuğunun yaşı okul çağından ergenliğe doğru ilerledikçe

ailelerin organik gıdaya olan talebinin azaldığıdır (Riemen ve Hemm, 2008). Yine organik gıda değil ama sağlıklı gıdaların tümü olarak tanımlanan fonksiyonel gıda tüketiminin araştırıldığı bir çalışmada, ailede çocuk olması veya hasta birinin olmasının kişilerin fonksiyonel gıdalara olan ilgisini arttırdığı görülmüştür (Verbeke, 2005). Diğer yandan bir başka çalışma, çocuklu aile olmanın satın alınan organik gıda miktarında anlamlı değişikliğe yol açmadığını ortaya koyarken, çocuklu ailelerin organik gıda için daha fazla ücret ödemeye daha olumlu yaklaştığını belirtmektedir (Davies ve ark., 1995).

Yukarıdaki bulguların aksine Wandel ve Bugge'ün (1997) 1103 kişi ile yaptığı organik gıda satın alma davranışının sosyodemografik yordayıcılarını inceleyen çalışmasına göre, aile döngüsü, ailede çocuk olup olmaması gibi değişkenler organik gıda tüketimi ile ilişkili bulunmamıştır. Yine, Magnusson ve arkadaşarının (2001) araştırma bulguları da ailede çocuk olup olmamasının organik gıda satın alma davranışı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını raporlamaktadır.

Özetle, organik tüketim davranışını etkileyen sosyodemografik değişkenlere bakıldığında literatürde cinsiyet ve gelir düzeyi ve ailede çocuk bulunması gibi kimi değişkenlerle ilgili genel bir eğilim olduğu görülse de genel olarak tutarsız bulgulara rastlandığı söylenebilir. Bu durum, organik gıda tüketimin yalnızca sosyodemografik bileşenler üzerinden açıklanamayacağını, bu konunun hem bireysel hem de çevresel faktörleri ele alan daha kapsayıcı bir model ışığında ele alınmanın anlamlı olacağını düşündürmektedir. Bu yönde, bu çalışmada organik gıda tüketim davranışı bir sağlık davranışı olarak düşünülmekte ve sağlık davranışı modellerinden oldukça kapsayıcı ve güncel olduğu bilinen Bütünleşik Davranış Modeli'nin sunduğu yapı içerisinde ele alınmaktadır. Bütünleşik Davranış Modeli'nin yapılarının yanı sıra, bireysel psikolojik süreçlerin de organik gıda tüketim davranışı üzerinde etkili olabileceği düşünülmüş, sağlık anksiyetesi, ortoreksiya düzeyi ve sosyal istenirlik düzeyi gibi değişkenler de modelin davranışı açıklayıcılığına katkı sağlamak üzere hipotezlere eklenmiştir. İzleyen bölümlerde organik gıda tüketimi davranışı hem BDM kapsamında bir sağlık davranışı olarak ele alınacak hem de sözü edilen bireysel psikolojik süreçlerin bu davranış açısından önemi hem kavramsal hem de alanda yürütülen çalışmalar bağlamında değerlendirilecektir.

1.2. Bütünleşik Davranış Modelinin Tarihsel Gelişimi

Sağlık davranışı, kişinin hastalıklardan korunmak, sağlıklı yaşamak veya sahip olduğu hastalıkların tedavisi amacıyla gerçekleştirdiği davranışların tümüne verilen isimdir (Norman ve Conner,1996). Bireysel sağlık davranışlarını değiştirmek, düzenlemek ve iyileştirmek üzerine tüm sağlık çalışanları dahil olmak üzere, doktorlar, psikologlar, diyetisyenler gibi çeşitli profesyoneller çalışmaktadır (Rimer, 2008). Sağlık davranışlarının, sağlığı iyileştiren ve sağlığa zarar veren davranışlar olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmesi önerilmektedir (Conner, 2002). Sağlığa zararlı davranışlar, kişinin sağlıklı olma haline kısa veya uzun vadede zarar veren sigara veya aşırı alkol kullanımı, sağlıksız beslenme, riskli cinsel davranışlar gibi davranışları kapsar iken; sağlığı iyileştiren davranışlar ise, kişiyi hastalıklardan koruyan veya iyileştiren egzersiz yapma, sağlıklı beslenme, aşı olma, hastalığa uyumlu ilaç kullanımı, kondom kullanma gibi kısa veya uzun vadede kişinin sağlıklı olma halini arttıran davranışlardır (Conner, 2002).

Bu çalışmada, bir sağlık davranışı olarak organik gıda tüketimi, sağlık modellerinden biri olan Montaño ve Kasprzyk'in (2008) geliştirdiği Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) kapsamında ele alınacaktır. Bu bölümde ise, sağlık davranışlarını açıklamaya yönelik sağlık psikolojisi literatüründe yer alan ve tarihsel süreçte BDM'nin gelişimine katkı sağlayan Sağlık İnanç Modeli, Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi ve Planlı Davranışlar Modeli anlatılacaktır. Daha sonra ise, BDM ele alınarak modelin yapılar arası ilişkilere dair temel sayıltılarına, modelin önerdiği ölçüm yöntemine yer verilecektir. Son olarak ise, modelde yer alan yapılarının her birinin organik tüketim davranışı ile ilişkisine dair ulaşılabilen çalışmalar özetlenecektir.

1.2.1.Sağlık İnanç Modeli (Health Belief Model)

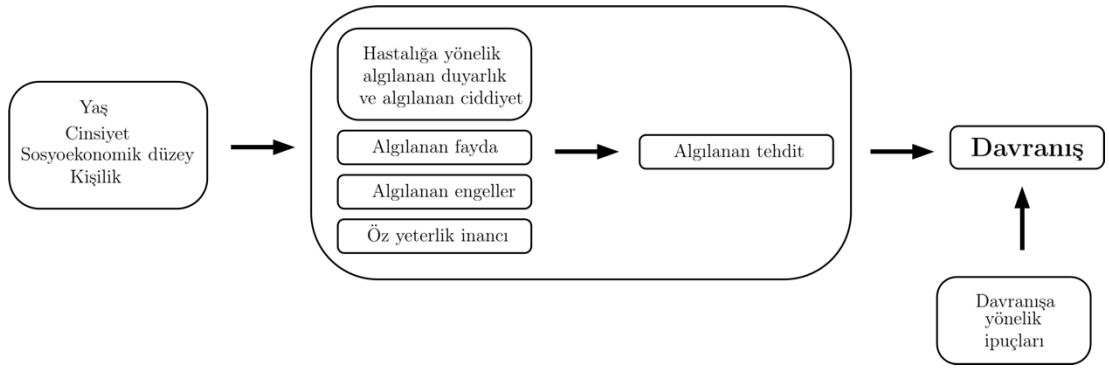
Sağlık İnanç Modeli (SİM), kişinin davranışlarının değerlerini davranışın sonuçlarına yönelik beklentileri ile belirledikleri beklenti-değer modellerinden biridir (Strecher, Rosenstock, 1997). SİM, 1950'li yıllarda Amerika'da Halk Sağlığı merkezinde çalışan sosyal psikologlar olan Hochbaum ve Rosenstock tarafından toplumda önleyici sağlık davranışlarını arttırmak üzere geliştirilen ilk sağlık davranışı

modelidir (Bulduk ve ark., 2015; Rosenstock, 1960, 1974). Önleyici sağlık davranışlarının yanı sıra zamanla sağlık taramaları ve hasta rolü davranışlarını incelemek üzere de uygulanan SİM, genel olarak insanların bu davranışları gerçekleştirmelerini sağlayan öncülleri ortaya koymaktadır (Champion ve Skinner, 2008).

SİM'in temel bileşenleri sırasıyla,

- kişinin kendisinin hastalığa yakalanma riskine ilişkin inançlarını tanımlayan hastalığa ilişkin algılanan duyarlılık (örn. Gribal enfeksiyonlara yakalanma olasılığım yüksektir.),
- kişi hastalandığı takdirde hastalığın seyrine ilişkin inançlarını tanımlayan algılanan ciddiyet (örn. Gribal enfeksiyonlar uzun vadeli kalıcı sağlık sorunlarına yol açabilir.),
- hastalıktan korunmaya yönelik gerçekleştirmesi beklenen davranışla ilgili algılanan yararlar (örn. Organik gıda tüketmek gribal enfeksiyonlara yakalanma riskimi azaltır.);
- ilgili sağlık davranışına ilişkin algılanan engellerdir (örn. Organik gıda tüketimi masraflıdır.) (Champion ve Skinner, 2008).

Modele daha sonradan eklenen ve açıklayıcılığının artmasına yardımcı olan iki bileşen ise *davranışa yönelik ipuçları* ve *özetkinlik inancıdır* (Bylund ve ark., 2011; Rosenstock, Strecher ve Becker, 1988). Davranışa yönelik ipuçları, Hochbaum (1958) tarafından davranışı harekete geçirmeye yönelik bedensel veya çevresel olabilecek ipuçları (örn. Organik gıda tüketimine yönelik kamu spotları, ürünlerin üzerindeki etiketler) olarak tanımlanmaktadır. Kişinin kimi zaman algılanan duyarlılığa ve algılanan ciddiyetin yanı sıra davranışa geçmeden evvel bu tür ipuçlarına ihtiyaç duyabileceği belirtilmektedir (Hochbaum, 1958). Öz-etkinlik inancı ise, Bandura (1977; 2006) tarafından davranışı gerçekleştirmeye yönelik inançlar olarak tanımlanmaktadır, kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik kendi yeterliği üzerine düşünceleridir (örn. Organik gıda tüketebilirim.) (Bandura, 1977; 2006). Modelin yapılar arası ilişkileri Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Sağlık İnanç Modeli

Carpenter'ın (2010) SİM'i çeşitli davranışlar için kullanan çalışmaları ele aldığı meta-analiz çalışması bulgularına göre, algılanan engeller ve algılanan yararlar önleyici sağlık davranışları için en güçlü yordayıcılar olarak bulgulanırken, algılanan ciddiyet değişkeninin önleyici davranış ile ilişkisi düşük ($r=.15$) bulunmuştur. Yine Champion ve Skinner'a göre (2008) farklı hastalık ve davranışlar ile yapılan çalışmalarda, algılanan engeller bileşeninin sağlık davranışını gerçekleştirmeye yönelik en güçlü yordayıcı olduğu bulgulanmaktadır. Önleyici sağlık davranışları söz konusu olduğunda algılanan duyarlılık güçlü bir yordayıcı iken, hasta rolü davranışı söz konusu olduğunda ise algılanan yararlar davranışı daha fazla yordamaktadır (Champion ve Skinner, 2008).

SİM ele alınarak yapılan ve organik gıda tüketimi davranışını ele alan çalışmalara bakıldığında literatürde yalnızca bir çalışmaya ulaşılmıştır. Yazdanpanah, ve arkadaşlarının (2015) çalışmasına göre SİM organik gıda tüketim davranışının %42'sini açıklarken, model bileşenlerinden algılanan yararlar en güçlü yordayıcı ($r=.35$) olarak bulunmuş, algılanan engeller ($r=-.26$) ve özetkinlik inancı da ($r=.11$) davranışın anlamlı yordayıcıları arasında yer almıştır. Öte yandan organik değil ama 'sağlıklı' gıda tüketimi davranışını SİM ile ele alan çalışmalara bakıldığında ise çeşitli araştırmalara ulaşılmaktadır (Örn. Deshpande ve ark., 2009; Dumitrescu ve Iacob, 2021; Mascioli ve Davis, 2019; Salahshoori ve ark., 2014). Deshpande, Basil ve Basil'in (2009) Kanada'da 194 üniversite öğrencisi ile yürüttükleri çalışma bulgularına göre, algılanan engeller sağlıklı gıda tüketimi davranışı açısından negatif bir yordayıcı iken, algılanan yararlar davranışı yordamamıştır. Algılanan engeller, özetkinlik inancının yordayıcısı olarak bulunurken, özetkinlik inancı ise sağlıklı gıda

tüketiminin yordayıcısı çıkmıştır (Deshpande ve ark., 2009). Sağlıklı gıda tüketimi davranışını SİM yapıları ile ele alan ve 200 üniversite öğrencisi ile yürütülen Dumitrescu ve Iacob'un (2021) çalışmasına göre ise, sağlıklı gıda tüketiminin tek yordayıcısı özetkinlik inancı olarak bulgulanmış, yalnızca özetkinlik inancı bileşeni davranıştaki varyansının %27'sini açıklamıştır. Aynı çalışmada, öngörülenin aksine sağlıklı gıda tüketimine yönelik algılanan yararlar, davranışın yordayıcısı olarak bulunmamıştır. Lise ve üniversite öğrencilerinin sağlıklı gıda tüketimi davranışlarını SİM üzerinden açıklayan iki farklı çalışmada ise, algılanan yararlar ve öz-etkinlik inancı davranışın yordayıcısı olarak bulunurken, algılanan engeller davranış ile ilişkili bulunmamıştır (Mascioli ve Davis, 2019; Salahshoori ve ark., 2014).

SİM'e yönelik literatürdeki eleştirilere bakıldığında, yapıların ölçüm yöntemlerinin netleştirilmemiş olması ve yapıların davranışla ilişkilerinin yanı sıra, yapıların birbirleriyle olan ilişkilerinin yeteri kadar araştırılmamış olması modelin temel eksiklikleridir (Champion ve Skinner, 2008). Modele daha sonradan dahil edilen davranışa yönelik ipuçları bileşeni araştırmalarda en geride kalan bileşendir (Champion ve Skinner, 2008). Bunun yanı sıra, modelin sağlık davranışları üzerinde etkisi olabilecek korku, kaygı, ağrı, acı gibi duygusal bileşenleri ve bedensel duyumları ele almıyor oluşu en sık rastlanan eleştirilerden biridir (Champion, Skinner, and Menon, 2005; Champion, Menon, Rawl, and Skinner, 2004).

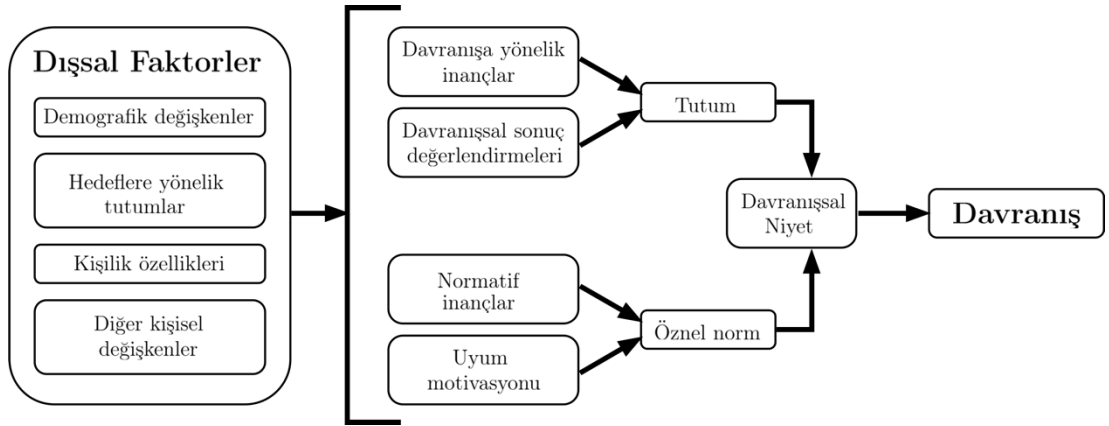
1.2.2. Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action)

Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi (GET), tutum, subjektif norm, niyet ve davranış arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere Fishbein ve Ajzen tarafından geliştirilen bir teoridir (Fishbein ve Ajzen 1975, 1980). GET'nin temel kabulü, insan davranışlarının istemli eylemler olmasıdır, bu nedenle teoriye göre bir davranışın gerçekleştirilmesini en fazla yordayan değişken kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetidir (Ajzen, 1985). Davranışa yönelik niyetin belirleyicileri ise kişisel bileşenler ve normatif bileşenlerdir. Kişisel bileşen, davranışa yönelik tutumlar iken, normatif bileşen ise subjektif inançlardır (Hale, Householder ve Greene, 2002).

GET beklenti-değer yaklaşımı temelli bir davranış teorisidir, bu nedenle hem tutum hem de subjektif normlar için kişinin davranışa yönelik inançlarını ve sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerini kapsamaktadır (Hankins, French, Horne, 2000; Kasprzyk, Montaño ve Fishbein, 1998). Tutum, kişinin ilgili davranışa yönelik inançları ve ilgili davranışın sonuçlarının değerlendirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Godin ve Kok, 1996). GET'e göre tutum, davranışsal inançlar (örn. Organik gıda tüketimi gribal enfeksiyonlarda tedavi etkinliğini artırır.) ve bu inançların sonuçlarına dair değerlendirmelerin (örn. Tedavi etkinliği önemlidir.) bileşkesidir.

Subjektif normlar ise, kişinin ilgili davranışa ilişkin diğer insanların düşüncelerine yönelik inançları ve bu düşüncelere verdikleri önemdir (Ajzen ve Fishbein, 1970; 1973). Ajzen'e göre (2006) kişinin kendisi için önemli diğerlerinin (arkadaşlar, aile üyeleri vb.) davranışla ilgili düşüncelerine dair beklentilerinin tümü subjektif norm olarak değerlendirilebilir. Normatif inançlar (kişi için önemli diğer insanların değerlendirmeleri, örneğin 'eşim organik gıda tüketmemi destekler.') ve uyum motivasyonundan (örn. Eşimin organik gıda tüketmem ile ilgili düşünceleri benim için önemlidir.) birlikte subjektif normları oluşturmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

GET'te yer alan tanımları ile davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet ise, bir davranışı gerçekleştirmek için çaba sarf etmeye yönelik kişinin bilinçli bir plan oluşturmaya dair motivasyonudur (örn. Organik gıda tüketmeyi düşünüyorum.) (Eagly ve Chaiken, 1993). GET içerisinde yer alan yapılar arası ilişkilere dair sayıtlara bakıldığında ise, tutum ve öznel normların niyetin yordayıcısı, niyetin ise davranışın yordayıcısı olması beklenmektedir (Fishbein ve Ajzen. 1980). Dışsal faktörler olarak kabul edilen demografik değişkenler ve kişilik faktörleri gibi bileşenler ise kişinin tutum ve öznel normlarını şekillendiren özellikler olarak kabul edilmektedir (Kasprzyk, Montaño ve Fishbein, 1998). GET çerçevesinden sağlık davranışları, tüketici davranışları ve sosyal davranışların belirleyicileri Şekil 3'te özetlenmiştir.

Şekil 3. Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi

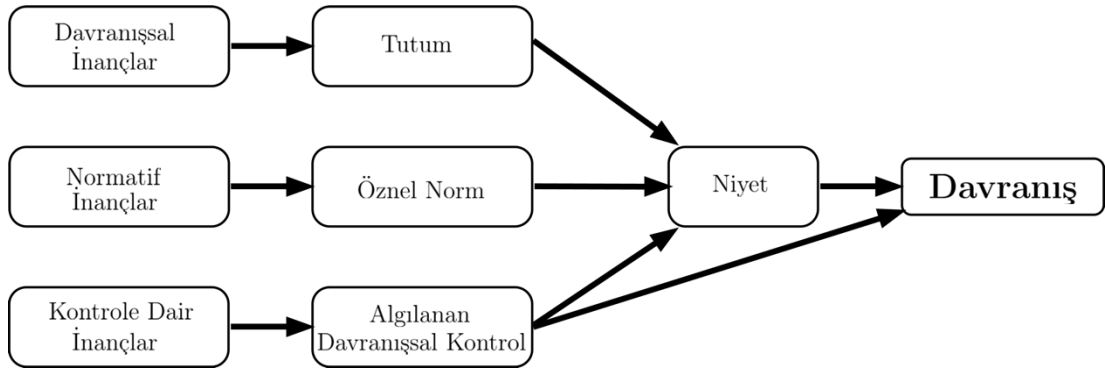
GET temel alınarak gıda tüketimi davranışını inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Agarwal, 2009; Myresten ve Setterhall, 2015; Petrovici, Ritson ve Ness, 2004). Petrovici ve arkadaşlarının et, süt, yumurta, meyve ve margarin gibi farklı gıdaların tüketimi ile ilgili yaptıkları araştırmada GET tüketicilerin satın alma isteğini açıklayan bir model olarak doğrulanmıştır (Petrovici ve ark., 2004). Agarwal'ın (2019) Hindistan'da 110 katılımcı ile yürüttüğü ve GET'i temel alarak organik gıda satın alma davranışına yönelik niyetin yordayıcılarını araştırdığı çalışmasına göre, organik gıdaya yönelik tutum ve normatif inançlar organik gıda satın almaya yönelik niyeti yordamaktadır. Diğer yandan, Myresten ve Setterhall'ın (2015) GET'in öngörülerini sınamak amacıyla İsveç'te 224 katılımcı ile çevrimiçi veri toplayarak yürüttükleri tez çalışması iki alt aşamadan oluşmaktadır; ilk aşamada teoriyi sınamaya yönelik tüketici görüşlerini öğrenmek amacıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış, ikinci aşamada ise teoriyi temel alan bir ölçek geliştirilerek teorinin sayıtları sınanmıştır. Buna göre, organik süt ürünleri tüketimi ile ilgili GET bileşenlerinden tutum, niyetin güçlü bir yordayıcısı iken, normatif inançlar teoride öngörülenin aksine organik süt tüketimi niyeti üzerinde etki sahibi bulunmamıştır.

GET ile ilgili en temel eleştiri, teorinin iradi olmayan davranışları tamamen dışlıyor olmasıdır; örneğin dürtüsel, spontan veya alışkanlığa dönüştüğü için gerçekleştirilen davranışlar GET ile açıklanamamaktadır (Hale, Householder ve Greene, 2002). GET'nin bir diğer eksiği ise, başkalarının yardımını veya kaynaklarını kullanmayı gerektiren, çeşitli çevresel engellerin var olduğu, ya da beceri gerektiren durumlara dair öngörülerini kapsamıyor olmasıdır (Liska, 1984). Ajzen (1985), GET

temel alınarak o güne dek yapılan çeşitli araştırmaları ele aldığı araştırmasında GET'in bireyin iradi kontrolünde olan davranışlar için açıklayıcı olduğunu, fakat dış faktörlerin ve engellerin devreye girdiği alanlarda açıklama gücünün azaldığını ortaya koymuştur. Bu gibi durumlarda kişinin davranışa yönelik niyeti güçlü olsa dahi davranışı gerçekleştiremeyebilir (Sheppard, Hartwick ve Warshaw, 1988).

1.2.3. Planlı Davranış Modeli (Theory of Planned Behavior)

Planlı Davranış Modeli (PDM), GET'e yönelik eleştirilerden yola çıkılarak teoriye algılanan kontrol inancı değişkeninin eklenmesiyle oluşturulan modele verilen isimdir (Ajzen, 1985). GET'den PDM'ye geçiş sürecinde eklenen yeni bileşen olan algılanan kontrol inancı bileşeni, kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik yeterlik inancı olarak tanımlanmakta ve SİM'de de yer alan Bandura (1977; 2006) tarafından ortaya konulan öz-etkinlik inancı kavramıyla örtüşmektedir (Ajzen, 1991). En öz tanımı ile algılanan kontrol inancı, kişinin davranış üzerinde kendi kontrolüne ilişkin algısıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). PDM'ye göre algılanan kontrol inancı, hem kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik çevresel engellerin ne düzeyde üstesinden gelebileceğini belirler (örn. Pahalı olsa da organik gıda tüketebilirim.) hem de ilgili durumun davranışı gerçekleştirmeyi kolaylaştırdığına veya zorlaştırdığına dair algılanan etki olarak tanımlanan algılanan güç (Örn. Marketlerde bulunmaması organik gıda tüketmemi zorlaştırır.) şeklinde ölçülmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu yeni yapının eklenmesi ile birlikte PDM'de, algılanan kontrol inancı ve tutum bileşenleri davranışa yönelik niyetin güçlü yordayıcıları olarak ortaya konulmaktadır (Godin ve Kok, 1996). PDM yapılarının birbirleriyle olan ilişkileri Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4. Planlı Davranışlar Teorisi

PDM sosyal davranışlar, tüketici davranışları, sağlık davranışları gibi çok çeşitli davranış araştırmalarına uyarlanabilen bir davranış modeli olmuştur (Hassan, Shiu, Parry, 2016). PDM temel alınarak, organik gıda tüketimi (Irianto, 2015), sağlıklı beslenme davranışı (Conner, Norman ve Bell, 2002) veya diyet yapma (Nejad, Wertheim, Greenwood, 2004) gibi çeşitli sağlık ve tüketim davranışlarını inceleyen çalışmalar mevcuttur (Ackerman ve Palmer, 2014). Dowd ve Burke'nin (2013) organik gıda tüketimi davranışını incelemek amacıyla Avusturalya'da 137 katılımcıdan çevrimiçi veri toplayarak yürüttükleri çalışmanın temel amacı PDM'nin öngörülerini sınamak olup, çalışmada elde edilen bulguya göre PDM yapılarından tutum, subjektif norm ve algılanan kontrol inancı niyetin %62'sini açıklamıştır. Armitage ve Conner'in (2001) PDM kullanılarak yürütülen 185 çalışmayı ele alarak yaptıkları meta analiz çalışması bulgularına göre, model davranışa yönelik niyetin %39'unu açıklarken, davranışı gerçekleştirmenin %27'sini açıklamaktadır. Aynı çalışmada modele eklenen algılanan davranışsal kontrol bileşeninin açıklanan varyansa anlamlı düzeyde katkı sağladığı, diğer yandan subjektif norm bileşeninin davranışa yönelik niyeti yordama gücünün düşük olduğu bulgulanmıştır (Armitage ve Conner, 2001). Scalco ve arkadaşlarının (2017) PDM kullanılarak organik gıda tüketimini inceleyen ve 23 farklı araştırmayı ele alan meta-analiz çalışması bulgularına göre ise, normatif inanç bileşeni tutum ve niyet arasındaki ilişkide aracı rolü de bulunan güçlü bir yapı olarak tanımlanırken, algılanan davranışsal kontrol bileşeninin niyet üzerindeki etkisi zayıf olarak bulgulanmıştır (Scalco ve ark., 2017).

Özetle, GET ve PDM spesifik davranışların arkasında yatan kişisel motivasyonel faktörleri teorik yapılar aracılığıyla açıklayan yaklaşımlardır (Montaño

ve Kasprzyk, 2008). Hem GET hem de PDM bugüne kadar birçok farklı sağlık davranışı, sosyal davranışlar ve tüketim davranışlarını açıklamak için kullanılan teorik yaklaşımlardır (Örn. Armitage, 2005; Conner ve ark., 2002; Fishbein ve Middlestadt, 1989; Fitzmaurice, 2005; Ha, 1998; Vallerand, 1992; Vang ve Li, 2022; Varis ve ark., 2022). Öte yandan GET ve PDM'nin davranışlara yaklaşımına ilişkin bazı temel eksiklikler görülmektedir, bunlardan ilki bu modellerin kişinin davranış ile ilgili yalnızca bilişsel yaklaşımlarını kapsamaması fakat davranışı en az bilişler kadar etkileyebileceği düşünülen duygusal deneyimleri içermiyor olmasıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bir diğer eleştiri ise, kimi zaman kişinin davranışa yönelik niyeti olumlu olmasına karşın, davranışı gerçekleştirme ihtimalinin düşük olması, yani niyetin her zaman davranışa dönüşmemesidir (Jaccard, Dodge ve Dittus, 2002). Bu duruma sebep olan faktörün, niyet dışında kalan ve davranışı doğrudan yordayabilecek bazı değişkenlerin göz ardı edilmesi olduğu düşünülmektedir (Jaccard, Dodge ve Dittus, 2002). Ayrıca, GET ve PDM'nin Sosyal Bilişsel Teori (Bandura, 1986), Transteorik Model (Prochaska ve DiClemente, 1983) ve SİM gibi sağlık davranışlarını inceleyen diğer teori ve modeller ile örtüşen yapılarının olması sebebiyle, tüm bu yaklaşımları kapsayan bir model geliştirilmesi önerilmiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu amaç doğrultusunda 1992 yılında Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü (The National Mental Health Institute) Fishbein ve diğer teorisyenleri bir araya getirdiği bir çalıştay düzenlemiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu çalıştaydan elde edilen fikir alışverişleri ışığında Bütünleşik Davranış Modeli'ni geliştiren araştırmacılar olan Kasprzyk ve Montaño, Fishbein ile birlikte (1998) boylamsal bir HIV önleme çalışması da yürütmüşlerdir. Sonuç olarak, Montaño ve Kasprzyk tarafından (2008) daha kapsayıcı bir model olarak düşündüklerinden BDM ortaya konulmuştur.

1.2.4. Bütünleşik Davranış Modeli (Integrated Behavior Model)

Bütünleşik Davranış Modeli, PDM'den bazı değişkenlerin çıkarılması ve önemli bazı değişkenlerin eklenmesi ile oluşan ve davranışı açıklamaya yönelik kapsayıcılığı daha yüksek olan bir modeldir (Ajzen, 2015; Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM oluşturulurken, önceki modellerde olan fakat yeni modelde yer almayan bileşenlerden bahsedecek olursak, öncelikle BDM geliştirilirken yapılan en temel

değişikliklerden biri, davranışın sonuçlarına yönelik değerlendirme bileşenini modelden çıkarmak olmuştur (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

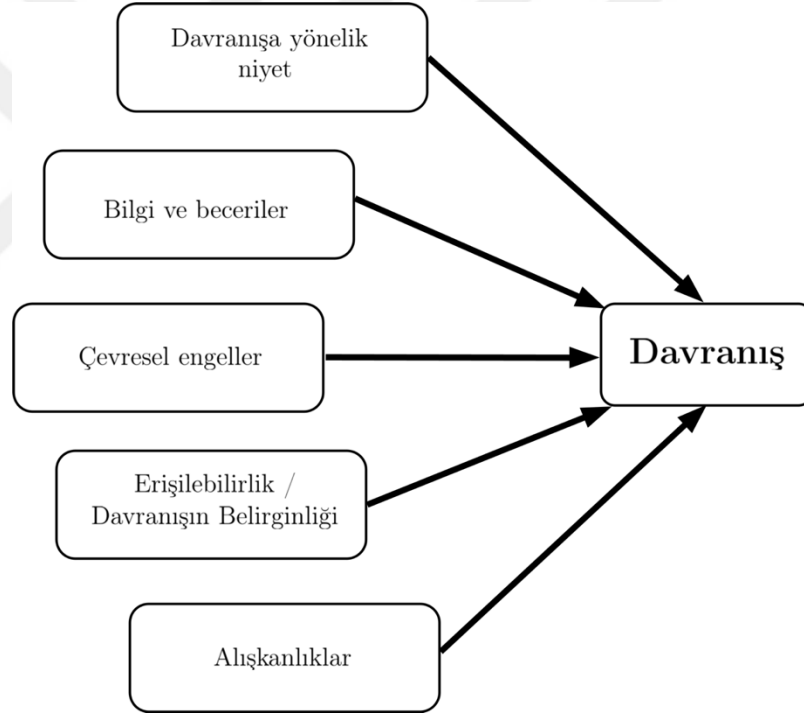
GET ve PDM’de tutum, subjektif norm ve kişisel bileşen yapılarının hem davranışa yönelik inançlar hem de davranışın sonuçları olmak üzere iki boyutta ölçümü alınmaktaydı (Ajzen, 1991; Fishbein ve Ajzen 1975). BDM geliştirilirken, dolaylı ölçümler modele dahil edilmemiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Tutum bileşeni için doğrudan ölçüm davranışa yönelik inançları (örn. Organik gıda tüketmek sağlıklıdır.) ve dolaylı ölçüm ise, bu inançlara ilişkili değerlendirmeleri (Örn. Sağlıklı olmak benim için önemlidir.) kapsamaktaydı. Yine subjektif normlar için de normatif inançlara uyum motivasyonu (Örn. Arkadaşlarımın organik gıda tüketmem ile ilgili düşünceleri benim için önemlidir.) modele anlamlı bir katkı sunmadığı gerekçesiyle BDM’de yer alamamaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Algılanan kontrol inancı yapısı için de davranışın engelleri olup olmadığına ilişkin değerlendirmeleri kapsayan algılanan güç (Örn. Organik gıdanın pahalı olması tüketmemi zorlaştırır.), algılanan kontrol inancının dolaylı ölçümü olmaktan çıkarılmıştır. Dolaylı ölçümlerin modelden çıkarılmasına ilişkin temel gerekçe ise, çeşitli çalışma bulgularının beklenti-değer yaklaşımının yalnızca beklenti bileşeninin davranışı açıklaması, davranış veya inançların sonucuna biçilen değerler ortaya belirgin bir fark koymamasıdır (Kasprzyk ve Montaño, 2007; Von Haeften ve ark., 2001).

BDM oluşturulurken, modele yeni eklenen bazı bileşenler de olmuştur. İlk olarak, GET ve PDM’de tutum bileşeni yalnızca kişinin ilgili davranışa ilişkin inançlarını oluşturan bilişsel tutumları kapsamaktaydı, fakat BDM’de bilişsel tutumların yanı sıra, kişinin davranışa ilişkin duygularını da içeren deneyimsel tutum yapısı eklenmiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bilişsel tutum, davranışa ilişkin düşünce boyutunu tanımlarken (Örn. Organik gıda tüketmek beni hastalıklardan korur.), deneyimsel tutum ise davranışa ilişkin duygusal boyutun tanımlanmasıdır (Örn. Organik gıda tüketmek bana iyi hissettirir.) (Fishbein ve ark., 2007; French ve ark., 2005). Bilişsel tutum boyutu, kişinin davranışa ve davranışın sonuçlarına ilişkin inançlarını kapsamaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Deneyimsel tutum ise, kişinin ilgili davranışı gerçekleştirme fikrine gösterdiği duygusal tepkisidir ve bu duygusal tepki örtük bir biçimde davranışa ilişkin niyetini yordamaktadır (Fishbein ve

ark., 2007). Böylece tutum, bilişsel ve deneyimsel tutum olmak üzere iki ayrı yapı olarak modelde yer almıştır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Ayrıca PDM'den farklı olarak, BDM'de subjektif norm bileşeni önleyici norm ve tanımlayıcı norm olarak iki alt faktör ile ele alınmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Önleyici norm, kişinin başkalarının ilgili davranış ile ilgili düşüncelerine ilişkin algısı olarak tanımlanmakta iken (Örn. Eşim organik gıda tüketmemi destekler.), tanımlayıcı norm, kişinin önemseydiği diğer insanların davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmediklerine ilişkin inançları (Örn. Eşim organik gıda tüketir.) şeklinde tanımlanmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Diğerlerinin davranışlarına ilişkin inançların da niyet üzerinde etkili olabileceği düşünüldüğünden tanımlayıcı norm yapısı BDM'ye eklenen yapılardan biri olmuştur. PDM'de algılanan kontrol inancı yapısının kapsamı genişletilerek öz-etkinlik inancı da BDM'ye eklenen yapılardan biri olmuştur. Böylece niyetin yordayıcıları tutumlar (bilişsel ve deneyimsel), subjektif normlar (önleyici ve tanımlayıcı norm), kişisel bileşen (algılanan kontrol ve öz etkinlik inancı) yapılarıdır.

Ayrıca BDM niyetin dışında davranışı doğrudan etkileyebilecek bazı bireysel ve çevresel değişkenlerin de modele eklenmesi ile daha kapsamlı bir model haline getirilmiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Jaccard ve arkadaşlarının (2002) önerisi doğrultusunda, kişinin ilgili sağlık davranışını sergilemesi için davranışa yönelik niyetinin olmasının yanı sıra, davranışla ilgili gerekli bilgi ve becerilere de sahip olması, davranışı ortaya koymaya engel olacak çevresel faktörlerin bulunmaması, davranışın kişi için erişilebilir (belirgin) olması ve son olarak davranışın alışkanlığa dönüşmüş olması gerekmektedir. Bilgi ve davranışı gerçekleştirmeye yönelik beceri, organik tüketim davranışı bağlamında organik ürünler ve organik tüketime ilişkin bilgi ve organik tüketim davranışı gerçekleştirmeye yönelik gerekli eylemleri belirleyebilme becerisidir (Naspetti ve Zanelli, 2014). Erişebilirlik (davranışın belirginliği) ise, kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetini hatırlatacak çevresel ipuçlarının bulunmasıdır; organik tüketim davranışı için ürünlere ulaşabilmek, ürün satın alınan yerlerde 'organik' etiketleri görmek erişebilirliğe örnek olarak verilebilir (Dettmann ve Dimitri, 2009). Çevresel engeller ise, davranışı gerçekleştirmenin önüne geçen, bireysel, sosyal ve çevresel faktörler olarak tanımlanmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Organik tüketim davranışı için

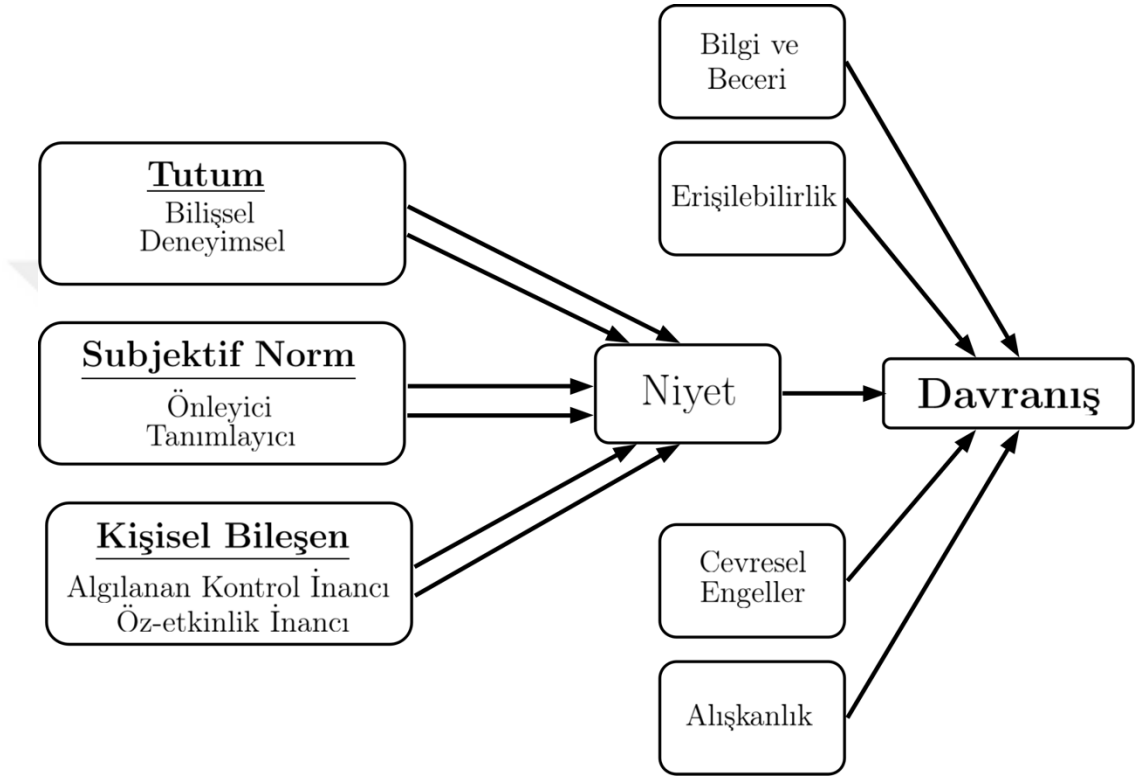
çevresel engellere ürünlerin pahalı olması örnek olarak gösterilebilir (Xie ve ark., 2015). Son olarak davranışı doğrudan etkileyen yapılardan biri olan alışkanlık, kişinin hafızasında yer alan ve davranışı gerçekleştirmesini kolaylaştıran geçmiş davranışlarıdır; organik tüketim örneğinde kişinin ilgili ürünü daha önce tüketmiş olması tekrar tüketmesini kolaylaştıran faktörlerden biridir (De Magistris, Gracia, 2018). Davranışı doğrudan yordayan bilgi ve beceri, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık bileşenlerinin de modele eklenmesi ile birlikte BDM, davranışı açıklama gücü çok daha yüksek olan kapsamlı bir davranışsal model olarak kabul edilebilir. Davranışın doğrudan belirleyicileri olarak tanımlanan bu değişkenler Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5. Davranışın doğrudan belirleyicileri (Jaccard, Dodge ve Dittus, 2002).

BDM'de yer alan tüm yapıların birbirleri ile olan ilişkilerini özetle tanımlayacak olursak, öncelikle GET ve PDM'de olduğu gibi BDM'de de sosyodemografik faktörler, kişilik faktörleri ve bazı bireysel bileşenler modelin uzak değişkenler olarak kabul ettiği ve davranışa dolaylı etkisi olduğu düşünülen değişkenlerdir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Diğer yandan, BDM'ye göre de davranışın en güçlü yordayıcısı davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyettir (Ajzen,

1991). BDM'ye göre kişinin davranışa yönelik niyetini belirleyen yapılar tutumlar, subjektif normlar ve kişisel boyuttur. Ayrıca davranışa doğrudan etki eden, çevresel ve kişisel faktörler olarak bilgi ve beceri, erişilebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık yapıları da modelde yer almaktadır. Modelin şeması Şekil 6'te gösterilmektedir.

Şekil 6. Bütünleşik Davranış Modeli

Araştırma yöntemlerine ilişkin BDM'nin yapılandırılmış önerileri bulunmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Modele göre, ilk adım olarak incelenecek davranış zamana ve davranışın inceleneceği gruba göre spesifik olarak tanımlanmalıdır. Davranışı tanımlarken, eylem, zaman, bağlam ve hedef açısından netleştirilmediği takdirde ölçümler doğru sonuç vermeyeceği için bu doğrultuda geliştirilebilecek müdahale programları etkili olmayacaktır (Glanz, Rimer ve Viswanath, 2008). Bu doğrultuda modeli geliştiren araştırmacılar, çalışmaya başlamadan önce belirlenen davranış için niteliksel yöntem kullanarak bir pilot çalışma uygulanmasını önermektedirler (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM'ye göre, çalışılması hedeflenen davranışa ve araştırma yapılması hedeflenen gruba özel kişilerin davranışa ilişkin tutumlarını, subjektif normlarını, kişisel bileşen ve modelin diğer yapılarını incelemek üzere açık uçlu sorular yöneltilmeli ve bir pilot çalışma

uygulanması yapılmalıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). İkinci adımda ise, niteliksel çalışma bulgularından yola çıkılarak incelenecek davranışa ve hedef gruba yönelik modelin her bir yapısını ölçmek amacıyla ölçek soruları oluşturulmalı, oluşturulan ölçeklerin psikometrik sınamaları yapılmalıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Üçüncü adımda ise, modelin yapılar arası ilişkilere dair öngörülerini sınamak amacıyla tutum, normatif inançlar ve kişisel bileşen yapılarının niyet üzerindeki etkisi, ayrıca davranışın doğrudan yordayıcılarının ve niyetin davranış üzerindeki etkisi incelenmelidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Model sınaması sonuçları ışığında hedef gruba ve davranışa yönelik müdahale stratejileri geliştirilmeli ve müdahalenin gerçekleştirilmesi ve etkililiğinin sınanması bu adımları izlemelidir. Bu strateji hedef grup ve/veya hedef davranışın değişmesi durumunda en baştan uygulanmalıdır (Fishbein, 2000; Montaño ve Kasprzyk, 2008).

Özetle BDM, kendisinden önce geliştirilen SİM, GET ve PDM'nin eksikliklerini gidermek ve kapsayıcılığını arttırmak üzere geliştirilen daha kapsamlı bir davranış modelidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Öte yandan BDM, daha güncel bir davranış modeli olması dolayısıyla, sağlık davranışları ile ilgili bugüne kadar yapılan birçok çalışmada etkinliğini kanıtlamış olsa da (Örn. Kasprzyk ve Montaño, 2007; Pember, 2017; Swarna Nantha, 2019; Triyanto ve Kusumawardani, 2020), organik tüketim davranışı gibi tüketim davranışlarında GET ve PDM kadar test edilmediği de görülmektedir (Ben Yahya ve ark., 2022). Bu çalışma kapsamında, BDM'yi temel alarak organik tüketim davranışını inceleyen herhangi bir araştırmaya ulaşılammıştır. İlerleyen bölümde BDM yapılarının her biri ile organik tüketim davranışı arasındaki ilişki incelenecek olup, bu bölümlerde yararlanılan kaynaklar BDM ile örtüşen yapıları kapsayan diğer sağlık modellerini sınanan veya herhangi bir model temellendirmesi bulunmadan organik tüketim davranışının yordayıcılarını inceleyen çalışmalardır.

1.3. Organik Gıda Tüketimine Yönelik Niyeti Yordayan BDM Yapıları

1.3.1. Tutum

Organik tüketim davranışına yönelik tutumların davranışa yönelik niyet üzerinde güçlü etkisi olduğu düşünülmektedir (Sparks ve Shephers, 1992). Scalco ve arkadaşlarının (2017) 1992 ve 2016 yılları arasında yapılmış 23 farklı çalışmayı ele alan ve PDM bileşenleri ile organik gıda tüketimi davranışını inceleyen meta-analiz çalışmasında, organik beslenmeye yönelik niyet ile en güçlü ilişkisi ($r=.61$) bulunan değişken tutum iken, yapılan model testi bulgularına göre ise davranışa yönelik niyetin en güçlü belirleyicisinin ($b=.44$, $95\%CI=[.31,.56]$), tutum bileşeni olduğu bulgulanmıştır. Aynı çalışmada organik gıda tüketimi davranışı ile tutum arasında da güçlü bir ilişki ($r=.44$) olduğu ortaya konmuştur (Scalco ve ark., 2017). Organik gıda tüketimi üzerine güncel çalışmalardan biri olan Le ve Nyguven'in (2022) Vietnam'da 611 katılımcı ile organik gıda satın alma davranışını inceledikleri çalışmanın bulgularına göre de satın alma davranışının en güçlü yordayıcısı olarak tutum bulunmuştur. Literatürdeki genel kanının aksine, Tandon ve arkadaşları (2020) ise organik beslenmeye yönelik tutumun organik beslenme davranışı ile ilişkisini ortaya koymamaktadır.

Organik tüketim davranışına yönelik tutumların belirleyicilerine ilişkin araştırmalara bakıldığında, organik gıda tüketimine ilişkin çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır (Örn. Cerri ve ark., 2018; Chen, 2009; Çakıcı, 2009). Organik gıdalara yönelik tutumu belirleyen faktörlerden biri, gıdaların üzerinde bulunan organik, doğal, taze gibi ürünün organik olduğunu çağrıştıran etiketlerdir (Cerri ve ark., 2018). Çakıcı (2009), organik gıdalara yönelik tüketici tutumlarını araştırdığı çalışmasında marketlerde organik gıdaların üzerinde bulunan "organik", "doğal", "ekolojik" gibi etiketlerin tüketici tarafından güvenilir bulunmadığı durumlarda satın alma davranışına ilişkin tutumu olumsuz yönde etkilediği bulgulanmıştır. Aynı çalışmada, tüketicilerin organik gıdalara yönelik tutumlarının organik gıdalara ilişkin bilgi düzeylerinden de etkilendiği bulgulanmıştır (Çakıcı, 2009). Cerri ve arkadaşlarının (2018) çalışmasına göre, tüketicilerin çevre bilinçleri arttıkça ürünlerin üzerinde yer alan bu türden etiketlerin organik ürünlere yönelik tutumlarını etkileme olasılığı

azalmaktadır. Fakat organik ürünler genel tüketicinin ilgisine sunulduğunda bu türden etiketlerin tutumlar üzerinde olumlu etkisi bulunduğu söylenebilir (Shepherd ve ark., 2005). Çakıcı (2009) tüketicilerin geleneksel gıdalara yönelik tutumlarının ve yeni gıda denemeye ilişkin isteklerinin de organik gıda tüketimine yönelik niyetleri ve tüketim alışkanlıklarını organik ürünlere yöneltme eğilimleri üzerinde etkisi olduğunu bulgulamıştır. Organik gıda tüketimi yaygınlaştıkça tüketicilerin ürünlere ulaşırken ödemeye gönüllü oldukları bedel azalmakta, bu da tutumun davranış üzerindeki etkisinin araştırılan grup ile değişkenlik gösterebileceğini düşündürmektedir (Shepherd ve ark., 2005). Örneğin, organik süt ekmek, patates ve et üzerine yaptıkları araştırmada organik ürünlere yönelik olumlu tutumlara sahip katılımcıların yalnızca %8'i ile %16'sının bu ürünleri satın aldıklarını belirtmeleri, tutumun dışında davranışı doğrudan etkileyebilecek erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık gibi diğer yapıların önemini düşündürmektedir (Shepherd ve ark., 2005).

Bazı çalışmalar tutumun bağımsız bir değişken ile niyet veya davranış arasında aracı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Örn. Chen, 2009; Çabuk, Tanrıku ve Gelibolu, 2012; Koklic ve ark., 2019; Le ve Nyguven, 2022; Singh ve Verma, 2019). Chen (2009) Tayvan'da 470 kişinin katılımı ile yaptığı araştırmasında, organik gıda tüketimine yönelik tutumun temel belirleyicilerinin kişinin sağlığına ilişkin kaygıları ve çevreye olan duyarlılıkları olarak bulgularken, bu iki bağımsız değişken ile organik beslenme tutumu arasındaki ilişkide kişinin sağlıklı yaşam tarzı benimsemiş olmasının aracı rol oynadığını bulgulamıştır. Çabuk, Tanrıku ve Gelibolu'nun (2012) Adana'da 385 katılımcı ile yürüttükleri çalışmada, organik gıdalara yönelik tutumun sağlık ve çevre bilinci ile organik beslenmeye yönelik niyet arasında aracı etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır. Le ve Nyguven de (2022) Vietnam'da yürüttükleri araştırmalarında, organik gıdalara yönelik tutumun çevre bilinci ile satın alma niyeti arasında aracı etkiye sahip olduğunu bulgulamışlardır. Singh ve Verma (2017) organik gıda ile ilgili bilgi düzeyinin organik beslenme niyeti ile ilişkisi üzerinde tutumun aracı rolünü ortaya koyarken, Koklic ve arkadaşları ise (2019) daha önce organik gıda tüketmiş olmak ile ileride organik gıda tüketmeye yönelik niyet arasındaki ilişkide organik beslenme tutumunun aracı rolünden bahsetmektedir.

Genel bir yapı olarak tutumların yukarıda özetlenmeye çalışılan öncül ve sonuçlarının tutumların spesifik olarak içeriğine ve davranışın türüne ve tanımlanma biçimine göre de farklılaşabileceği çeşitli araştırma sonuçlarında görülmektedir. Örneğin birçok farklı çalışmada ortaya konulduğu üzere, organik gıdaların geleneksel üretilen gıdaya göre daha sağlıklı olduğuna ilişkin inançlar organik gıda tüketmeye yönelik öne çıkan bir tutumdur (Örn. Magnusson ve ark., 2001; Mohamed ve ark., 2012; Padel ve Foster, 2005; Saba ve Messina, 2003; Schifferstein ve Oude Ophuis, 1998; Thøgersen, 2007). Saba ve Messina'nın (2003) 947 tüketici ile İtalya'da yaptığı çalışmasına göre, katılımcılar organik meyve ve sebze tüketmeye ilişkin olumlu tutuma sahipken, organik meyve ve sebzelerin geleneksel gıdalara göre daha sağlıklı, besleyici, lezzetli ve çevre için daha güvenli olduğunu düşünmektedirler. Thøgersen'in ise (2007) Danimarka'da 1113 kişi ile gerçekleştirdikleri çalışmaya göre, katılımcıların organik domates ve domates suyunun sağlıklı, lezzetli ve çevre dostu olduğuna ilişkin inançları gibi organik gıda tüketiminin sonuçları ile ilgili düşünceleri olumlu tutum şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Magnusson ve arkadaşlarının (2001) İsveç'te 1154 katılımcı ile organik süt, et, patates ve ekmek tüketimine ilişkin yürüttükleri çalışma bulgularına göre, özellikle genç ve kadın katılımcılar organik gıdalarla ilgili olumlu tutuma sahipken satın alma sıklıkları düşük çıkmıştır, katılımcılar organik üretilmiş gıdaların daha sağlıklı ve pahalı olduğunu düşünmektedirler. Mohamed ve arkadaşlarının (2012) Mısır'da 200 katılımcı ile yürüttükleri çalışmada ise, katılımcıların organik gıdaların daha sağlıklı olduğuna ilişkin inançları arttıkça organik gıdaya daha fazla fiyat ödemeye ilişkin istekleri de artmaktadır.

Çeşitli çalışmalarda organik gıda tüketicileri, geleneksel gıdaları kalitesiz ve ekolojik denge gözetilmeden etik dışı şartlarda üretilen gıdalar olarak görürken, alternatif yöntemlerle üretilen gıdaların ise yüksek kaliteli ve doğaya saygılı şekilde üretilen gıdalar olarak kabul etmektedirler (Goodman ve arkadaşları, 2012; Grunert ve Juhl, 1995; Honkanen, Verplanken ve Ottar Olsen, 2006; Özgüven, 2012; Pellegrini ve Farinello, 2012; Radman, 2005). Pellegrini ve Farinello'nun (2012) İtalya'da yürüttüğü çalışmada, katılımcıların organik gıda tüketimine ilişkin temel motivasyonlarının organik ürünlerin konvansiyonel ürünlere göre daha kaliteli

olduğunu düşünmeleridir. Geleneksel gıda üretiminin insan sağlığı ve çevre dostu olmadığı yönünde bir bilinç oluştuğça, insanların organik gıdaya ilişkin olumlu tutumlar oluşturduğu düşünülmektedir (Babicz-Zielinska, 2006). Diğer yandan, organik gıdaya ilişkin bilgi ve bilinç düzeyinin de organik gıdalara ilişkin tutumları şekillendirebileceği düşünülmektedir (Shepherd, Magnusson, Per-Olow, 2005). Örneğin çevre dostu olması sebebiyle organik gıda tüketen kişilerin işlenmiş ve paketli olarak satılan organik ürünlere yönelik tutumları değişebilir, bu sebeple organik gıda tüketimine yönelik tutumların bir bütün olarak ele alınamayacağı, davranışın tüketilen ürüne ilişkin olarak tanımlanması önem kazanmaktadır (Shepherd ve ark., 2005).

BDM kapsamında tutum yapısı bilişsel ve deneyimsel tutum olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Fakat literatürde BDM'yi temel alarak organik tüketim davranışını ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşılamadığından, deneyimsel tutuma ilişkin bulgular tek bir çalışmadan elde edilmiştir. PDM kapsamında deneyimsel tutumları da inceleyen Dean ve arkadaşlarının (2008) organik elma ve pizza satın alma davranışı üzerine yaptıkları çalışma bulgularına göre, organik gıda tüketmeye yönelik bilişsel tutumlar ile bu davranışın yarattığı deneyimsel tutumlar birbirini dengeleyebilmektedir; kimi zaman kişinin organik gıda tüketimi ile ilgili olumsuz bilişsel tutumlarını olumlu deneyimsel tutum ile telafi ettiği düşünülmektedir (Dean ve ark., 2008). Literatürde, bilişsel ve deneyimsel tutumların birbirleriyle çeliştiği durumlarda kişinin olumlu duygusal deneyim üretecek davranışa daha sıklıkla yöneldiği vurgulanmaktadır (Lavine ve ark., 1998). Organik değil fakat sağlıklı gıda tüketimine yönelik deneyimsel tutumlar ile ilgili Conner ve Sparks (2005), yeme davranışlarının bilişsel tutumdan daha çok deneyimsel tutumdan etkilendiğini iddia etmektedirler. Ajzen (2001) de kişinin olumlu deneyimsel tutumlara sahip olduğu davranışa yönelik harekete geçme (response time) hızının olumlu bilişsel tutumların harekete geçirmesinden daha hızlı olduğunu ortaya koymaktadır. Özetle, bu alanda oldukça kısıtlı çalışma olsa da organik gıda tüketimine yönelik niyetin belirleyicisi olarak hem bilişsel hem deneyimsel tutumların etkili olduğu, kimi zaman deneyimsel tutumların davranış üzerinde daha etkin olabileceği düşünülebilir (Aartsens ve ark, 2009).

Tüm bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda BDM'nin temel sayılı tutumun organik beslenmeye yönelik niyetin yordayıcısı olacağı hipotezi birçok çalışmada doğrulanırken, literatürde çelişkili bulguların da bulunması ve özellikle organik tüketim davranışı ile ilgili deneyimsel tutum bileşeninin yeterince araştırılmaması organik tüketim davranışının daha fazla incelenmesine ilişkin ihtiyacın göstergesi kabul edilebilir (Le ve Nguyen, 2022).

1.3.2. Subjektif Norm

BDM'de subjektif normlar, önleyici norm ve tanımlayıcı normlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır; önleyici norm kişinin kendisi için önemli diğerlerinin kendi davranışı hakkındaki yorumuna dair inançları iken tanımlayıcı norm kişinin diğerlerinin davranışı gerçekleştirme durumuna dair inançlarıdır (Cialdini, Reno ve Kallgren, 1990). Subjektif inançların belirleyicileri olan önemli kişiler, davranışa göre değişmekle birlikte, davranışı gerçekleştirecek kişinin eşi/partneri, yakın arkadaşları, iş arkadaşları, komşuları, öğretmeni veya sağlık çalışanları olabilir (Ajzen, 2015; Othman ve Rahman, 2014). Organik tüketim davranışı BDM kullanarak inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşamadığı için, tanımlayıcı norm bileşeninin bu davranıştaki belirleyiciliğine ilişkin bilgi sunulamayacaktır.

Organik tüketim davranışının genel olarak subjektif normlar ile olan ilişkisine bakıldığında ise, çeşitli araştırmalarda subjektif normların organik beslenmeye yönelik niyet ile anlamlı pozitif ilişkisi ortaya konulmuştur (Chen, 2007; Dean ve ark., 2008; Thøgersen, 2007). Çakıcı (2009), Türkiye'de 162 katılımcı ile yürüttüğü tez çalışmasında subjektif normların organik gıda satın alma davranışına yönelik niyet üzerinde yordayıcı etkisi olduğunu bulgulamıştır. Aynı şekilde, Vermeir ve Verbeke'nin (2006) çalışmasına göre, katılımcıların organik gıda tüketimine yönelik olumlu tutumları zayıf olmasına rağmen, çevredeki diğer insanlara uyum sağlama arzuları organik süt ürünleri tüketmeye yönelik niyetin güçlü olmasına sebep olabilmektedir. Armitage ve Conner (2001) ise, organik gıda tüketimi davranışını PDM içerisinde ele alan çalışmaları incelediğinde PDM'de normatif inanç bileşeni olarak yer alan BDM'deki subjektif normların organik gıda tüketimine yönelik niyetin belirleyicileri içerisinde zayıf bir bileşen olduğunu raporlamıştır. Subjektif normların niyet üzerinde doğrudan etkisini bulgulamayan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin

Chong (2013), Bamberg ve arkadaşlarının (2007) organik gıda tüketimini de kapsayan çevre dostu prososyal davranışları inceledikleri ve Yapısal Eşitlik Modeli kullanarak analiz ettikleri meta-analiz çalışmasında subjektif normların davranışa yönelik niyet ile direkt bir ilişkisi bulunmamış fakat tutum üzerinden niyeti dolaylı yoldan etkilediği bulgulanmıştır. Benzer şekilde Tarkiainen ve Sundqvist (2005), subjektif normlar ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasında doğrudan ilişki bulgulanmazken, subjektif normlar ile organik gıda tüketimine yönelik tutum arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Subjektif normlar ile organik tüketim davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında Scalco ve arkadaşlarının (2017) meta-analiz bulgularına göre organik gıda tüketim davranışı üzerinde subjektif normların orta düzeyde bir etkisi olduğu görülmektedir. Gotschi, Vogel ve Lindenthal'in (2007) Avusturya'da ergen katılımcılar ile yaptığı araştırma bulgularına göre birinci düzey sosyal çevrenin (aile) etkisi katılımcıların organik gıdalara yönelik tutumlarını şekillendirmekte güçlü bir etkiye sahip iken, ikinci düzey sosyal çevrenin (okul çevresi) organik gıdaya yönelik tutum üzerinde daha düşük düzeyde bir etkisi olduğu bulgulanmıştır. Zagata (2012) da organik gıda tüketimine ilişkin en belirgin sosyal etkinin aile ve arkadaşlardan geldiğini, diğer yandan iş arkadaşlarının ise bu davranış üzerinde etkisi olmadığını bulgulanmıştır. Al-Swidi ve arkadaşlarının (2014) çalışma bulgularına göre organik gıda satın alma davranışının sonuç değişken olarak alındığı çalışma bulgularına göre subjektif normlar, tutum ve algılanan davranışsal kontrol bileşenleri üzerinden davranışın yordayıcısı olarak bulgulanmıştır. Diğer yandan, normatif inançların organik gıda satın alma davranışı üzerinde anlamlı etkisi olmadığını bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Ashraf, Joarder, & Ratan, 2019; Yadav ve Pathak, 2016). Ashraf ve arkadaşları (2019), subjektif normların organik gıda satın alma davranışının yordayıcısı olmadığını bulgularken, subjektif normlar bileşeninin öz-etkinlik inancı ile organik gıda satın alma davranışı arasındaki ilişkide aracı etki rolü üstlendiğini ortaya koymuşlardır.

Tüm bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda subjektif normlar bileşeninin niyet ve davranış ile olan ilişkisine dair literatürde çelişkili bulgular olduğu göze çarpmaktadır.

1.3.3. Kişisel Bileşen

BDM'ye göre niyetin doğrudan yordayıcılarından biri kabul edilen kişisel bileşen, algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı olmak üzere iki farklı yapıdan oluşmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Birçok çalışma tutum ve subjektif norm bileşenleri gibi algılanan kontrol inancı bileşeninin de organik gıda tüketimine yönelik niyeti ve davranışı yordadığını ortaya koymaktadır (Dowd ve Burke, 2013; Guido ve ark., 2010; Vassalo ve ark., 2016). Dowd ve Burke (2013), algılanan kontrol inancı ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasında ilişki ($r=.51$) bulmuştur. Öte yandan, Arvalo ve arkadaşları (2008) algılanan kontrol inancının organik gıda tüketimine yönelik niyet üzerinde bir etkisi bulunmadığını raporlamışlardır. Algılanan kontrol inancının aracılık rolüyle niyet üzerinde etkisi olduğunu bulgulayan Guido ve arkadaşları (2010) İtalya ve Fransa'da yaptıkları çalışmada, ürün kimliğine yönelik inançlar ile organik gıda tüketimi niyeti arasındaki ilişkiye bakmışlar, organik gıdaların doğallık kimliği (naturalness) taşıdığına inanan katılımcıların organik gıda tüketimine yönelik algılanan kontrol inançlarının arttığını ve davranışa yönelik niyetin kontrol inancı üzerinden yordandığını bulmuşlardır.

Algılanan kontrol inancının organik tüketim davranışı üzerindeki etkisine bakıldığında ise, Vassalo ve arkadaşları (2016), algılanan kontrol inancı ile davranış arasındaki ilişkinin .60 düzeyinde olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan, Ajzen'e göre (1991), algılanan kontrol inancının davranışı doğrudan yordaması ancak ve ancak davranışa yönelik çevresel engeller söz konusu olmadığında, yani davranış gerçekleştirmek tümüyle kişinin iradi kararı olabildiğinde mümkündür. Organik gıda tüketimi davranışı ise, tümüyle iradi karar içermeyen, çevresel engellerin var olabileceği bir davranıştır; organik gıda tüketimine yönelik en yaygın kabul edilen çevresel engeller ise gıdaların pahalı olması, çeşitliliğin az olması ve tüketicilerin organik ürünlere ulaşmak ile ilgili yaşadıkları zorluklardır (Lea and Worsley 2005; Padel and Foster 2005; Robinson ve Smith, 2002; Zanolli ve Naspetti 2002). Algılanan kontrol inancının çevresel engeller ile olan ilişkisine dair yukarıda sunulan çalışmaların aksine, Shepherd ve arkadaşlarına göre (2005), zaman içerisinde organik gıda genel tüketiciye ulaştıkça, fiyat, lezzet gibi engellere yönelik algılanan kontrol inancı azalmaktadır, bu durum genel tüketicilerin ilk tüketicilere kıyasla organik gıda

tüketebilmek ve çevresel engelleri aşmaya yönelik ödün vermeye daha az istekli olması ile açıklanabilir. Gudino ve arkadaşları (2010) İtalya ve Fransa’da yaptıkları araştırmada, ürün kimliğine yönelik inançlar ile organik gıda tüketimi niyeti arasındaki ilişkiye bakmışlar, organik gıdaların doğallık kimliği (naturalness) taşıdığına inanan katılımcıların organik gıda tüketimine yönelik algılanan kontrol inançlarının arttığını ve davranışa yönelik niyetin kontrol inancı üzerinden yordandığını bulmuşlardır. Padel ve Foster’ın (2005) araştırmasına göre, organik gıda tüketicilerinin kendilerini büyük marketlerden ziyade yalnızca organik ürünler satan özel dükkanlarda daha rahat hissettiklerini ortaya koymuştur. Bu durumda, organik gıdaların yaygınlaşması ve ucuzlaşmasının beklenenin aksine algılanan kontrol inancını arttırmadığı düşünülmektedir (Padel ve Foster, 2005).

BDM’ye göre, kişinin öz-etkinlik inançları da davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmemesi üzerinde etkilidir (Bandura, 2006; Bandura ve Adams, 1977; Montaño ve Kasprzyk, 2008). Öz-etkinlik inancı yapısı, Sağlık İnanç Modeli (SİM), Planlı Davranış Modeli (PDM) gibi diğer sağlık modellerinde de yer alan ortak bir yapı olduğundan, bu yapının ilgili sağlık modeli içerisinde davranış ile olan ilişkisi ele alınan bir yapı olarak öne çıkmaktadır (Örn. Ashraf ve ark. 2019; Brawley, 2009; Dumitrescu ve Jacob, 2021; Strachan ve Weller ve ark., 2014). Bu sebeple bu bölümde de öz-etkinlik inancının organik tüketimi ile olan ilişkisi genel olarak ele alınmaktadır. Örneğin, Dumitrescu ve Iacob’ın (2021), sağlıklı beslenme davranışı yordayıcılarını SİM bileşenleri ile ele aldıkları araştırmalarında, yalnızca öz-etkinlik inancının yordayıcı olduğu ortaya konulmuştur. Strachan ve Brawley (2009) ise, sağlıklı beslenme kimliği (healthy-eater identity) ve öz-etkinlik inancının sağlıklı beslenme davranışı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, kimlik inancına kıyasla kişinin sağlıklı gıda tüketimine yönelik öz-etkinlik inancının yordayıcı olduğunu bulgulamışlardır. Weller ve arkadaşlarının (2014), ergenlerin sağlıklı beslenme alışkanlıklarına ilişkin öz-etkinlik inançlarına ilişkin ölçek geliştirme çalışmalarında, yeme davranışına yönelik öz-etkinliğin kişinin bulunduğu yere göre değişkenlik gösterdiği, ergen katılımcılarda okulda gıda tüketimi ile evde gıda tüketimi açısından öz-etkinlik inançlarının değiştiğini belirtilmiştir. Organik gıda tüketimi davranışı söz konusu olduğunda ise, kişinin organik gıda tüketimine ilişkin algıladığı davranışsal

kontrol ve öz-etkinlik inancı tüketim davranışı üzerinde etkili bulunmaktadır (Arvola ve ark., 2008; Ma ve ark., 2012; Wang ve ark., 2014). Ashraf ve arkadaşlarının (2019) PDM'nin sayıltılarını organik gıda tüketimi üzerinde inceledikleri çalışma bulgularına göre ise katılımcıların öz etkinlik inançları, algılanan kontrol inançlarını doğrudan etkilemekte; algılanan kontrol inancı ise organik gıda satın alma davranışını doğrudan etkilemektedir. Aynı çalışmada, organik gıda tüketimine yönelik öz-etkinlik inancının davranış ile ilişkisiz olduğu bulunmuştur (Ashraf ve ark., 2019).

Yukarıda da özetlendiği gibi, BDM'ye göre kişisel bileşen yapısı olarak ele aldığımız algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancının organik gıda tüketimi davranışı ile olan ilişkisine yönelik literatürün sunduğu bilgiler çeşitlilik göstermektedir (Scalco ve ark., 2017).

1.4. Organik Gıda Tüketim Davranışını Doğrudan Yordayan BDM Yapıları

1.4.1. Bilgi ve Beceri

Lappalainen, Kearney ve Gibney'in (1998) araştırmasına göre, insanların sağlıklı gıda tüketimi ile ilgili temel bilgi kaynaklarının içerisinde televizyon, radyo, gazeteler gibi geleneksel iletişim araçlarının yanı sıra aile ve arkadaşlar gibi yakın çevredeki insanlar da sağlıklı gıda tüketimine ilişkin çeşitli bilgi sağlayıcılardır. Organik ürünler ile ilgili bilgi ve beceri düzeyini etkileyen demografik faktörler ile ilişkisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında eğitim ve gelir düzeyinin organik ürünlerle ilgili bilgi düzeyi arasında ilişki olduğu bulunmaktadır (Xie ve ark., 2015). Xie ve arkadaşlarının (2015) çalışmasına göre, organik gıda satın alan katılımcıların, satın almayan katılımcılara kıyasla bir ürünün organik olduğuna işaret eden etiketlerin daha fazla farkında oldukları görülmektedir ve gelir ve eğitim düzeyi düşük olan katılımcıların organik tarım ile ilgili en az bilgi düzeyine sahip olan grup olduğu görülmektedir. Diğer yandan, aynı çalışmada organik gıda tüketen katılımcıların %51.2'si yüksek gelir düzeyine sahip olsalar dahi, yüksek gelir düzeyi ile organik gıda tüketimi arasında anlamlı bir ilişki düzeyine ulaşamamıştır (Xie ve ark., 2015). Nitekim aynı çalışmada, yüksek gelir düzeyindeki katılımcıların %34.3'ünün organik gıdalar ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığı bulunmuştur (Xie ve ark., 2015).

Organik ürünlerin üretim koşulları ve tanımı ile ilgili ortak ve net bilgilerin bulunmayışı ve organik etiketi bulunan gıdaların tüketici tarafından güvenilir bulunmamasına yol açabilmektedir (Tung ve ark., 2012). Örneğin, organik gıdaların besin değerlerinin konvensiyonel gıdalara göre daha yüksek olduğu bilgisi literatürde de net olmadığı gibi tüketicilerin de bu konuda net bilgilere sahip olmadığı söylenebilir (Smith-Spangler ve ark., 2012). Kouba (2003) organik yöntemlerle üretilen tavukların besin değerinin geleneksel yöntemlerle üretilen tavuklardan daha fazla olmadığını, bilinenin aksine organik tavuklardan salmonella gibi hastalıkların bulaşma riskinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Yiridoe, Bonti-Ankomah ve Martin (2005) de organik gıdalar ile ilgili tüketici farkındalığını inceledikleri çalışmalarında organik gıdanın tanımı ile ilgili tutarsız bilgilerin mevcut olduğunu bildirmektedir. Diğer yandan, birçok tüketicinin organik gıdaların üzerinden bulunan etiketleri tanıdığı ortaya konulurken, çoğu zaman bu etiketlerin ve sertifikasyon kuruluşlarının güvenilirliğine ilişkin şüpheleri olduğu belirtilmektedir (Yiridoe ve ark., 2005). Türkiye’de ve dünyada organik tarım düzenlemelerine uygun üretilmediği halde, “doğal, natürel, köy ürünü” gibi ifadeler kullanılarak tüketicilerin ürünün daha sağlıklı olacağına ilişkin kanı oluşturmaya hedeflenebilmektedir (Ataseven ve Güneş, 2008). Organik ürünlere ve organik tüketime ilişkin doğru bilgilerin neler olduğu sorunsalı bu pazardaki tüketim alışkanlıklarını da etkileyebilecek en büyük problemlerden biridir (Tung ve ark., 2012).

Bilgi düzeyinin organik tüketim davranışını etkileyebileceği düşünülmektedir. Wandel ve Bugge’ün (1997) bulgularına göre, katılımcıların organik gıda tüketmeme sebeplerinin başında yetersiz bilgi düzeyi (%41) gelmektedir. Aynı zamanda bilgi düzeyinin dolaylı yoldan davranışı etkileyebileceğine dair çeşitli çalışmalara rastlanmıştır (Örn. Rangel, Dukeshire ve MacDonald, 2012; Shepherd ve ark., 2005). Shepherd ve arkadaşlarının (2005) bulgularına göre, katılımcıların organik gıdalara ilişkin bilgi düzeyleri organik gıda tüketimine yönelik tutumlarını değiştirebilmektedir. Bilgi düzeyi, tutumlar üzerinden davranışı çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Örneğin, daha çevre dostu olduğu için organik gıda tüketen kişiler, içeriği tamamen organik olsa dahi paketli gıdaların yeterince organik olmadığını düşünebilmektedirler (Shepherd ve ark., 2005). Rangel, Dukeshire ve

MacDonald'ın (2012) çalışmasına göre ise, geleneksel gıda üretim koşulları ile ilgili bilgiye sahip olan kişilerde risk algısı ve sağlıklı gıda tüketmeye yönelik endişe düzeyi artmaktadır. Xie ve arkadaşlarının (2015) çalışmasına göre, organik gıda satın alan katılımcıların, satın almayan katılımcılara kıyasla bir ürünün organik olduğuna işaret eden etiketlerin daha fazla farkında oldukları görülmektedir ve gelir ve eğitim düzeyi düşük olan katılımcıların organik tarım ile ilgili en az bilgi düzeyine sahip olan grup olduğu görülmektedir. Diğer yandan, aynı çalışmada organik gıda tüketen katılımcıların %51.2'si yüksek gelir düzeyine sahip olsalar dahi, yüksek gelir düzeyi ile organik gıda tüketimi arasında anlamlı bir ilişki düzeyine ulaşamamıştır (Xie ve ark., 2015). Nitekim aynı çalışmada, yüksek gelir düzeyindeki katılımcıların %34.3'ünün organik gıdalar ile ilgili herhangi bir bilgi ve farkındalığa sahip olmadığı bulunmuştur (Xie ve ark., 2015). Wandel ve Bugge'ün (1997) bulgularına göre ise, katılımcıların organik gıda tüketmeme sebeplerinin başında yetersiz bilgi düzeyi (%41) gelmektedir.

Tung ve arkadaşları (2012), organik gıdaların güvenilirliği ile ilgili sorunların bu gıda pazarı ile ilgili en büyük problem olduğunu vurgulamışlardır. Kouba (2003) organik yöntemlerle üretilen tavukların besin değerinin geleneksel yöntemlerle üretilen tavuklardan daha fazla olmadığını, bilinenin aksine organik tavuklardan salmonella gibi hastalıkların bulaşma riskinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Yiridoe, Bonti-Ankomah ve Martin (2005) ise organik gıdalar ile ilgili tüketici farkındalığını inceledikleri çalışmalarında organik gıdanın tanımı ile ilgili tutarsız bilgilerin mevcut olduğunu bildirmektedir. Aynı çalışmada, birçok tüketicinin organik gıdaların üzerinden bulunan etiketleri tanıdığı ortaya konulurken, çoğu zaman bu etiketlerin ve sertifikasyon kuruluşlarının güvenilirliğine ilişkin şüpheleri olduğu belirtilmektedir (Yiridoe ve ark., 2005). Sonuç olarak, organik gıdanın tanımına, faydasına ve kullanılan etiketlere ilişkin bilgilerin net olmayışının bu alandaki temel problemlerden biri olarak tanımlandığı görülmektedir (Tung ve ark., 2012; Wandel ve Bugge, 1997). Öte yandan, tüketicilerin bilgi düzeyinin davranışa olan etkisinin, tüketim davranışının bir model çerçevesinde ele alındığı herhangi bir çalışmada incelendiğine rastlanamamıştır.

1.4.2. Erişebilirlik

Bir davranışı gerçekleştirebilmek için, davranışa yönelik niyetin olumlu olmasının yanı sıra, davranışın kişi için görünür ve erişilebilir olması da önemlidir (Becker, 1974). Shepherd ve arkadaşlarının (2005) İsveç'te 1998 ve 2001 yıllarında organik gıda tüketimini karşılaştırmalı inceledikleri çalışmalarında, 2001 yılındaki katılımcıların belirttiği organik gıdaya yönelik algılanan erişebilirliğin 1998 yılına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Düşük erişebilirlik düzeyinin organik gıda tüketiminin önündeki en büyük bariyerlerden biri olduğunu birçok araştırma bulgulamıştır (Calverley, 2002; Pearson, 2001; Robinson ve Smith, 2002; Swidi ve ark., 2014; Wier ve Zagata, 2012). Organik gıda tüketimi davranışı için erişebilirlik kavramı bağlamında literatürde, içinde yaşanan bölge (köy, kasaba, şehir vb.) ve gıda satın almak için kullanılan yer (market, organik pazarlar, vb.) bileşenleri öne çıkmaktadır (Sosyal Al, 2015; Xie ve ark., 2015).

Neulinger ve Simon (2011), sağlıklı gıda tüketimini inceledikleri çalışmalarında taze içerikli gıda tüketim sıklığının köy ve kasabalarda yaşayan insanlar için daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Wandel ve Bugge ise (1997), Norveç'te organik gıda tüketimi ile ilgili değerlendirmeleri inceledikleri çalışmalarında, katılımcıların organik gıda tüketmemelerinin altında yatan en önemli gerekçelerden birinin sağlıklı gıdaya ulaşamamaları olduğu bulgulanmıştır. Benzer şekilde iki ayrı çalışmada, organik gıda tüketimine yönelik olumlu tutumların davranış için yeterli bulunmadığı, sınırlı düzeyde erişimin organik gıda tüketimini azalttığı vurgulanmaktadır (Chen, 2007; Lofordos ve Dennis, 2008).

Guido ve arkadaşları (2010), organik gıdalara ilişkin algılanan erişebilirlik düzeyinin katılımcıların organik gıdaya yönelik tutumlarını etkilediğini bulgulamışlardır. Xie ve arkadaşları (2015) ise, organik gıda marketi ve süpermarket tüketicilerinin davranışlarını karşılaştırdıkları araştırmalarında, iki grubun organik gıda tüketimine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark bulamazken, organik gıda marketine giden katılımcıların organik gıda satın alma davranışlarının süpermarket grubuna göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulgulamıştır. Özetle literatüre bakıldığında organik gıdaların erişebilirliğinin davranış üzerindeki etkisi tartışmalı kabul edilebilecek bir yapıdır.

1.4.3. Çevresel Engeller

Literatürde organik gıda tüketim davranışı için pek çok engelden bahsedilmektedir. Örneğin, Xie ve arkadaşları'na göre (2015) organik gıda tüketim davranışının önündeki bariyerler, tüketicilerin yetersiz bilgi sahibi olması, fiyatların yüksek olması ve organik gıdaların erişebilirliğinin düşük olmasıdır. Mohamed ve arkadaşları (2012) organik ürünlerin tüketiminin önündeki temel iki engel organik ürünlerin fiyatlarının yüksek olması ve tüketiciler için organik içeriğin hakikiliğine yönelik güvenin düşük olmasıdır. Tüketicilerin alım gücü düşük olduğunda, organik gıda tüketimine yönelik öz-etkinlik inancı yüksek olsa dahi bu durum organik gıda tüketim davranışına yansımamaktadır (Ashraf ve ark., 2019; Padel ve Foster, 2005). Bu bilgilerden yola çıkılarak düşünüldüğünde, organik gıda tüketim davranışının yaygınlaşması hedefleniyorsa tüketicilerin organik gıdanın faydaları hakkında bilgilendirilmeleri, fiyat farkının düşürülmesi ve organik gıdaların market ve pazarlarda yaygınlaştırılması önerilmektedir (Xie ve ark., 2015).

Shepherd ve arkadaşlarının (2005) çalışmasına göre, organik gıda tüketimine yönelik olumlu inançların yanı sıra, organik gıdanın konvensiyonel gıdadan daha pahalı olduğunun düşünülmesi, davranışın önündeki en temel engellerden biri olarak ortaya konulmaktadır. Katılımcıların %49'u organik gıdanın konvensiyonel gıdaya göre daha pahalı olduğunu düşünmekte, %63'ü organik gıda fiyatlarının diğer ürünlerden fiyat farkının olmamasının kendileri için oldukça önemli olduğunu belirtmektedirler (Shepherd ve ark., 2005). Wandel ve Bugge'ün (1997) çalışmasına göre çevre dostu üretilen ürünlerin fiyat farkı konvensiyonel ürünlere göre %5'in altında olduğunda katılımcıların %70'i bu farkı ödemeye istekli olduğunu beyan etmişlerdir. Diğer yandan, organik ürünlerin fiyat farkı %25'e çıktığında ise bu farkı ödemeye niyeti olan katılımcı oranı %10'lara düşmektedir (Wandel ve Bugge, 1997).

Türkiye'de de organik ürünlere yönelik talep yetersizliğinin gerekçesi olarak, hane halkı gelir seviyesinin düşük olmasına karşın organik ürünlerin konvensiyonel ürünlere kıyasla fiyatlarının oldukça yüksek olması olduğu düşünülmektedir (Bayram, Yolcu ve Aksakal, 2007). Batı ülkelerinde organik ürünlerin raflara yansıyan fiyat farkı %25 ile %60 arasında değişirken, Türkiye'de bu fark %150 ile %200 arasında değişmektedir (Bayram, Yolcu ve Aksakal, 2007). Petrovici ve arkadaşları (2004)

tarafından ise, özellikle büyümekte olan ekonomilerde, organik ürünlerin pahalı olması davranışın önündeki en güçlü engel olarak bulgulanmıştır; tüketicilerin engel algıları konvensiyonel gıda tüketimi alışkanlıklarını sürdürmeleri yönünde destek olmaktadır. Yani, organik ürün tüketimine yönelik niyet olumlu olsa dahi, alım gücünün düşük olması, organik ürünlerin pahalılığının güçlü bir çevresel engel olarak algılanmasına sebep olmaktadır (Lea and Worsley 2005; Zanolli and Naspetti 2002).

1.4.4. Alışkanlık

BDM'ye göre, davranış doğrudan yordayan bir diğer değişken ise davranış ile ilişkili alışkanlıklardır, yani kişinin geçmiş davranışlarıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Jaccard ve Blanton'a göre (2005), özellikle kişinin çevresel koşulları değişmedi ise, davranışın en güçlü yordayıcılarından biri de geçmiş davranıştır. Birçok davranış gibi, tüketim davranışlarının da alışkanlıklar bütünü olduğu düşünülmektedir (Grankvist ve Biel, 2001). Örneğin gıda tüketimi davranışı söz konusu olduğunda, davranış gerçekleştirecek kişinin alışkanlıklarının öne çıktığı literatürde vurgulanmaktadır (Riefer ve Hamm, 2008).

Organik ürün tüketiminin alışkanlığa dönüşmesinin üzerinde etkili olabilecek bileşenler düşünüldüğünde kişinin öncelikle geçmiş davranışından vazgeçmesi için gerekli şartların oluşması gerekliliği öne çıkmaktadır (Petrovici ve ark., 2012). Bu açıdan bakıldığında, insanların konvansiyonel yollarla üretilmiş gıdaları tercih etmelerinin başlıca sebebi yerleşmiş alışkanlıklarını sürdürmeleri olabileceği öne sürülebilir, bu sebeple tüketiciler eğer organik gıda tüketimine yönlenecekler ise satın alma ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmeleri gerekmektedir (Grankvist ve Biel, 2001). Kurt Levin'in (1947) alışkanlık değişimine ilişkin teorisine göre, kişi yeni bir alışkanlık edinecek ise, önce eski alışkanlığını çözmeli, ikinci aşamada davranış değişimini gerçekleştirmeli, üçüncü aşamada ise yeni öğrenilen davranış alışkanlığa döndürmelidir. İkinci aşamada, yeni gerçekleştirilecek bir davranışın alışkanlığa dönüşmezden evvel bilinçli bir tercih olarak seçilmesi gereken bir aşaması olmak zorundadır, bu da kişilerin organik ürünlere yönelik tutumları ve organik tüketim davranışına ilişkin davranışsal niyetlerinin öne çıktığı bilinçli tercih aşamasıdır (Wegner ve Bargh, 1998). Bilinçli tercih aşamasında kişi önem verdiği bazı ipuçlarını dikkate alarak yeni alışkanlığını yapılandırır ve yeni öğrenilen davranış alışkanlığa

dönüştüğünde bu ipuçları otomatikleşen davranışın öncülleri haline gelir (Lewin, 1947). Bu açıdan bakıldığında, insanların konvansiyonel yollarla üretilmiş ürünleri tercih etmelerinin başlıca sebebinin yerleşmiş alışkanlıklarını sürdürmeleri olabileceği öne sürülebilir, bu sebeple tüketiciler eğer organik tüketim davranışına yönlenecekler ise satın alma ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmeleri gerekmektedir (Grankvist ve Biel, 2001). Bu bakış açısıyla, organik, biyolojik, çevre dostu, sürdürülebilir ve benzeri bazı etiketlerin organik tüketim davranışını bir alışkanlık olarak sürdürmek amacıyla kullanılan bazı ipuçları olduğu da söylenebilir (Grankvist ve Biel, 2001).

Organik ürün tüketim davranışı üzerinde alışkanlıkların etkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında ise, örneğin Petrovici, Ritson ve Ness (2004), Romanya’da GET kullanarak katılımcıların gıda seçimlerinin yordayıcılarını inceledikleri araştırmalarında, niyete ilişkin tutum, alışkanlık ve gıda tercihlerini bağımsız değişkenler olarak ele almış, tüm değişkenler içerisinde alışkanlık değişkeninin en güçlü etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Thøgersen’in (2002) çalışmasında ise, kişilerin organik gıda tüketimine yönelik düzenli ve uzun süreli alışkanlıkları olduğunda, bu alışkanlığın gelecekteki organik gıda satın alma davranışının yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır. Organik ürün tüketim davranışının alışkanlığa dönüşmesinin bir model çerçevesinde ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu bölüme kadar, organik tüketim davranışı sağlık modellerinden BDM çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. BDM’nin tutum, subjektif normlar, kişisel bileşen, bilgi ve beceri, erişebilirlik, alışkanlık ve çevresel engeller yapılarının her biri organik tüketim davranışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmalara bakıldığında, BDM’nin önceki sağlık modelleri ile ortak yapıları olan tutum, subjektif norm ve kişisel bileşen yapılarının organik tüketim davranışı araştırmalarında GET ve TPB gibi geçmiş modeller çerçevesinde ele alındığı bazı çalışmalara rastlanmaktadır. BDM’nin doğrudan yordayıcıları olan bilgi ve beceri, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık yapıları için ise genellikle herhangi bir modele dayanmayan, bu kavramların davranış ile ilişkisini ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Organik tüketim davranışını BDM çerçevesinde ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanamazken, davranışın BDM kapsamında ele alınmasını öneren ve bu konuda literatür incelemesi

yapan bir çalışmaya rastlanmıştır (Rahman ve Noor, 2016). BDM yapılarının organik gıda tüketiminin yordayıcılarını anlamada bütüncül bir bakış açısı sunduğu söylenebilmekle birlikte araştırma sonuçlarından elde edilen bazı çelişkili bulgular davranışı sadece bu yapılar ile açıklamanın ne denli yeterli olacağı sorusunu akla getirmekte olup modelin kapsamadığı ancak organik tüketim davranışı veya davranışa yönelik niyet ile ilişkili olabilecek başka değişkenlerin ve motivasyon kaynaklarının varlığını da akla getirmektedir. Bunların içinde öne çıkan üç yapı olduğundan bahsedilebilir: sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik. İzleyen bölümlerde bu yapıların tanımları, organik gıda tüketimi davranışı açısından neden önemli olabileceğinin gerekçeleri ve ilgili davranış ile ilişkilerini konu alan araştırma sonuçları ele alınacaktır.

1.5. Organik Gıda Tüketimi ve Psikopatolojik Faktörler

1.5.1. Sağlık Anksiyetesi

1.5.1.1.Tanımı

Sağlık anksiyetesi (SA), genel tanım itibariyle kişinin bir hastalık yaşamasından bağımsız olarak fiziksel sağlığına yönelik kaygılarının artmış olmasıdır (Salkovskis ve Warwick, 1986; Warwick, 1989). Sağlığa ilişkin kaygıların, bedenle ilgili duyumların aşırı dikkat çekmesi, sağlıkla ilgili artmış zihinsel faaliyet, kaygı düzeyinin yükselmesi ve kimi zaman sık sık doktora başvurma kimi zaman ise tetkikten kaçınma şeklinde davranışa yansımalarıdır (Marcus ve ark., 2007).

Amerikan Psikiyatri Derneği'nin hazırladığı Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı – 5'e (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders -DSM) (2013) göre sağlık anksiyetesi bozukluğunun nasıl ele alındığına bakıldığında ise, tanı kitabının bir önceki versiyonu olan DSM 4'te (APA, 1994) Hipokondriazis olarak belirlenen tanı grubu, DSM 5'te (APA, 2013) Bedensel Belirti Bozukluğu ve Hastalık Kaygısı Bozukluğu olarak ikiye ayrılmaktadır (Bleichhardt ve Rief, 2014; Lipsitt, 2015). DSM 5'e göre, Bedensel Belirti Bozuklukları ve İlişkili Bozukluklar başlığı altında yer alan Hastalık Kaygısı Bozukluğu'nun tanı kriterleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. DSM 5'e Göre Bedensel Belirti Bozukluğu ve Hastalık Kaygısı Bozukluğu Tanı Kriterleri (Apa, 2013).

Bedensel Belirti Bozukluğu	Hastalık Kaygısı Bozukluğu
A-Sıkıntı veren ya da günlük yaşamı önemli ölçüde kesintiye uğratan bir ya da birden çok bedensel belirti. B-Aşağıdakilerden en az biri ile kendini gösteren, bedensel belirtiler ya da bunlara eşlik eden sağlıkla ilgili kaygılarla ilişkili aşırı düzeyde düşünceler, duygular ya da davranışlar: 1.Kişinin belirtilerinin önemiyle orantısız, süreklilik gösteren düşünceler. 2.Sağlıkla ya da belirtilerle ilgili, sürekli yüksek düzeyde bir kaygı. 3.Bu belirtilere ya da sağlık kaygılarına aşırı zaman ve içsel güç harcanır. C-Herhangi bedensel bir belirti sürekli bulunmasa da, belirti gösteriyor olma durumu süreklilik gösterir (altı aydan uzun süreli olarak.) Varsa belirtiniz: Ağrının baskın olması ile giden tip Süregiden tip Derecelendirme: Ağır olmayan: (B kriterlerinden yalnızca biri karşılanır) Orta derecede: (B kriterlerinden ikisi ya da daha çoğu karşılanır) Ağır: (B kriterlerinin karşılanmasının yanı sıra çoğul bedensel yakınmalar vardır.	A-Ağır bir hastalığı olduğunu ya da olacağını düşünme. B-Bedensel bir belirti yoktur ya da varsa bile ağır değildir. Başka bir hastalık durumu varsa ya da bir hastalık durumu çıkma olasılığı yüksekse (örn. güçlü bir aile öyküsü varsa), bu konuda düşünüp durma açıkça aşırı bir düzeydedir ya da orantısızdır. C-Sağlıkla ilgili yüksek düzeyde bir kaygı vardır ve kişi, kişisel sağlık durumuyla ilgili olarak kolaylıkla korkuya kapılır. D-Kişinin sağlıkla ilgili davranışlarında aşırılıklar görülür (örn. hastalık bulguları için vücudunu sık sık tarar) ya da uygunsuz bir kaçınma içindedir (örn. doktora gitmekten veya hastanelerden kaçınır). E-Hastalıkla uğraşıp durma süresi en az altı aydır, ancak korkulan özgül hastalıklar bu süre içerisinde değişebilir. F-Hastalıkla ilgili düşünüp durma, bedensel belirti bozukluğu, panik bozukluğu, yaygın kaygı bozukluğu, bedensel algı bozukluğu, takıntı-zorlantı bozukluğu ya da sanrılı bozukluk, bedensel tür başka bir ruhsal hastalıkla daha iyi açıklanamaz. Varsa belirtiniz: Bakım arayan tür (sık sık doktora giden) Bakımdan kaçan tür (sağlık bakımına seyrek başvuran)

Literatüre göre SA, hem Bedensel Belirti Bozukluğu'nun hem de Hastalık Kaygısı Bozukluğu'nun yapıtaşı olarak kabul edilmektedir (Asmundson ve ark., 2010; Hart ve Björgvinsson, 2010). Medikal bakış açısı SA'yı bir hastalık olarak ele alıp var-yok şeklinde değerlendirirken, evrimsel bakış açısıyla SA, kişileri hastalıklara karşı koruyan, erken tanı ve tedaviye olanak sağlayan düşünce, duygu ve davranışlar bütünü kabul edilir (Abromovitz ve ark., 2007). Yapılan çalışmalara göre, klinik grup ile

normal popülasyonun kıyaslandığı durumda SA'nın görünümü ve düzeyi farklılaşmakla birlikte her iki grupta da SA varlığından söz edilebilmektedir (Asmundson ve ark., 2012). Bu verilere göre, normal düzeyde seyreden SA'nın görünümü klinik tabloya dönüşebilirken, kimi normal gruplarda da yaşam boyu varlığını subklinik düzeyde sürdürebilmektedir (Abromovitz ve ark., 2007; Asmundson ve ark., 2012). Bu bakış açısına göre, SA'nın her insanda kendini koruma ihtiyacıyla birlikte subklinik düzeyde bulunduğu varsayılmaktadır (Bailer ve ark., 2016). Bu çalışmalar ışığında, SA'nın kategorik yaklaşımla değil boyutsal yaklaşım ile değerlendirilmesi önerilmektedir (Abromovitz ve ark., 2007; Bailer ve ark., 2016; Marcus ve ark., 2007; Salkovskis ve Warwick, 1986).

SA'nın organik tüketim davranışı ile olan kavramsal ilişkisine bakıldığında, organik gıdaların daha sağlıklı gıdalar olduğuna veya organik gıda tüketmenin ise kişiyi daha sağlıklı yapacağına dair literatürde birçok farklı çalışma bulunmaktadır (Ditlevsen ve ark., 2019; Nandi ve ark., 2016; Seegebarth ve ark., 2016; Teng ve Lu, 2016; Thogersen ve ark., 2015; Xie ve ark., 2015). Kushwah ve arkadaşları (2019), organik gıda tüketimini inceleyen araştırmalarda sağlık kavramının iki ayrı faktör olarak ele alındığını ifade etmektedir. Birinci faktör, organik gıdalara atfedilen 'sağlık' iken, ikinci faktör ise kişisel sağlık kaygılarını kapsamaktadır. Sağlık, bir ürün olarak organik gıdaya atfedildiğinde gıdanın kimyasallar ve katkı maddeleri içermediğini, doğal ve konvensiyonel ürünlere göre daha sağlıklı olduğunu tanımlar. Kişilerin yaşadığı SA, tüketicilerin kişisel sağlıkları ile ilgili bugün ve gelecekteki proaktif yaklaşımlarını kapsar (Kushwah ve ark., 2019). Sağlıkla ilgili endişelerin organik gıda tüketiminin temel sebebini oluşturduğu düşünülmektedir (Magnusson ve ark., 2003; Padel ve Foster, 2005; Wandel ve Bugge, 1997; Zanolli ve Naspetti, 2002). Bu çalışmada da SA'nın normal popülasyon içerisinde, bir sağlık davranışı olan organik gıda tüketimi ile olan ilişkisi incelenecektir.

1.5.1.2. Sağlık Anksiyetesi ve Organik Gıda Tüketimi

Günümüzde uzmanlar tarafından ve medyada sıklıkla vurgulanan bilgilerden birisi, daha sağlıklı olabilmek ve hastalıklardan korunmak için sağlıklı beslenmek gerektiği bilgisidir (Babicz-Zielinska, 2006). Nitekim, son 5 yılın Google arama trendlerine bakıldığında 'sağlıklı beslenme' aramasının Covid-19 pandemisi

döneminde (Mart 2020) ortalamının yaklaşık dört katına çıktığı görülmektedir. Bu durum, sağlıklı beslenmeye yönelik niyet ile sağlık kaygısı arasında ilişki olabileceğine dair bir belirteç olarak kabul edilebilir (Google, 2021).

Sağlıklı yaşamın tanımı, sağlıklı gıdalar tüketmek, fiziksel aktivitelerde bulunmak, sağlık hizmetlerini aksatmamak ve dengeli bir yaşam sürmek şeklinde yapılmaktadır (Gil ve ark., 2000). Sağlıklı gıda tüketiminin farklı toplumlarda farklı anlamlara gelebileceğini 1998 yılında Avrupa ülkelerinden 14000 kişinin katılımıyla yaptığı araştırmada Lappalainen, Kearney ve Gibney bulgulamışlardır. Katılımcıların verdiği cevapları sıklık açısından inceleyen bu çalışmaya göre, Yunanistan'da sağlıklı beslenmek daha çok sebze ve meyve tüketmek; İtalya'da taze gıda tüketmek, Belçika'da gıdaları dengeli seçmek ve az kırmızı et tüketmek, Almanya'da ve İngiltere'de az yağlı beslenmek olarak tanımlanmıştır (Lappalainen ve ark., 1998). Ditlevsen, Sandøe ve Lassen'in (2019) de vurguladığı gibi, sağlıklı beslenme ve sağlıklı gıda kavramları farklı araştırma gruplarında farklı anlamlara gelebilmektedir.

Organik gıda tüketimi ile SA'nın ilişkili olduğu, SA düzeyi yüksek kişilerin organik gıda tüketimine daha eğilimli oldukları görülmektedir (Chen, 2007; De Magitris ve Gracia, 2008; Goetzke ve ark., 2014). Schifferstein ve Ophius (1998) organik gıda tüketen kişilerin sağlık kaygılarının ve sağlıklarını korumaya ilişkin davranışlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulgulamıştır. Hwang'ın (2015) organik gıda tüketimini arttıran faktörleri inceledikleri çalışmalarına göre, sağlık bilinci ile ilişkili olarak organik gıdanın daha güvenli olduğu algısı organik gıda tüketimini belirleyen en önemli bileşen olarak bulgulanmıştır. Çeşitli çalışmalarda, organik gıda tüketmenin daha sağlıklı olduğuna ilişkin inanç ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasındaki ilişkide SA düzeyi aracı rol üstlenmektedir (Apaolaza ve ark., 2018; Chrysochou ve Grunert, 2014). Tüketicilerin daha sağlıklı olmakla ilgili motivasyonları yüksek olduğunda organik ürün tükettikten sonra hissettikleri iyilik hali de artmaktadır (Chrysochou ve Grunert, 2014). Apaolaza ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında ise, organik ürün tüketmek ile katılımcıların öznel iyilik halleri arasında nedensel bir ilişki ortaya konulmuştur, organik tüketimin araştırmacıların 'organik etkisi' dedikleri öznel iyilik halini arttırdığı görülmüştür. SA düzeyinin ise, organik tüketim ile öznel iyilik hali arasındaki ilişkide aracı rol

üstlendiği bulgulanmıştır. SA düzeyi daha yüksek olan kişilerin organik ürünlerin iyilik halini arttıracığına dair inancının da daha fazla olduğu bulgulanmıştır (Apaolaza ve ark., 2018).

SA'nın BDM yapıları ile olan ilişkilerinin incelendiği çok az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bunlardan birinde, Chen (2009), tüketicilerin SA düzeyinin organik gıda tüketimine ilişkin olumlu tutumu yordadığını, SA düzeyi ile olumlu tutum arasındaki ilişkide kişilerin sağlıklı yaşam biçimi tercihlerinin aracı rol üstlendiğini ortaya koymuştur. Guido ve arkadaşları (2010) ise, organik gıdanın daha sağlıklı olduğuna ilişkin inancın, organik gıda tüketimine yönelik algılanan davranışsal kontrol üzerinde etkili olduğunu bulgulamışlardır.

Organik gıdaların tüketicileri daha sağlıklı hissettirdiği ve öznel iyilik halini (subjective wellbeing) arttırdığı yönünde çalışmalara da rastlanmaktadır (Bauer ve ark., 2013; Vega-Zamora ve ark., 2014). Schafer ve arkadaşlarının (1993) Sağlık İnanc Modeli kullanarak gerçekleştirdikleri araştırma bulgularına göre, kendilerini 'yiyeceklerden kaynaklı hastalıklarla ilgili daha az risk altında' gören tüketicilerin iyi işlenmiş gıdaları tüketmeye yatkınlıklarının da daha az olduğu bulgulanmıştır. Kushwah ve arkadaşlarının (2019) yaptıkları ve organik gıda tüketim davranışını araştıran çalışmaları ele alan sistematik literatür taramasında, organik gıdaların daha sağlıklı olduğuna dair inancı destekleyen 39 çalışmaya, SA'nın organik gıda tüketimi ile olan ilişkisini ele alan ise 32 ayrı çalışmaya rastlanmıştır (Kushwah ve ark., 2019). Bu çalışmanın bulgularına göre, gelişmiş ülkelerde organik gıda tüketimini inceleyen çalışmaların (n=56) %46'sında ürünlerin sağlığa olan katkısına olan inancın organik tüketimin önemli bir belirleyicisi iken, gelişmekte olan ülkelere yapılan çalışmaların (n=27) da %44'ünde sağlığı iyileştiren katkılar önemli bir tüketim nedeni olarak bildirilmiştir (Kushwah ve ark., 2019). Organik gıda ürünlerinin daha sağlıklı olduğuna ve sağlığı iyileştirdiğine olan inancın ortak olduğu söylenebilir (Kushwah ve ark., 2019).

Özetle, organik tüketimin SA ile olan ilişkisini ortaya koyan çeşitli çalışmalar olmakla birlikte (Örn. Chen, 2007; De Magitris ve Gracia, 2008; Goetzke ve ark., 2014) SA düzeyinin bir sağlık davranışı modeli içerisinde ele alındığı herhangi bir

çalışmaya rastlanamamıştır. Bu çalışmada ise, organik tüketim davranışının ardında yatan motivasyonu BDM yapıları üzerinden yorumlamanın yanı sıra, SA düzeyinin davranışı açıklamak ile ilgili daha geniş bir bakış açısı sunacağı öngörülmektedir. BDM yapıları dışında organik tüketim davranışını açıklamakta, sağlıklı beslenme bozukluğu olarak da değerlendirilen Ortoreksiya Nervoza'nın (ON) da önemli bir bileşen olabileceği düşünüldüğünden bir sonraki bölümde öncelikle ON'nin tanımı yapılacak ve ON'nin organik tüketim ile olan ilişkisini ele alan çalışmalar özetlenecektir.

1.5.2.Ortoreksiya Nervoza

1.5.2.1. Tanımı

Ortoreksiya, Latince 'Ortho' (doğru) ve 'Orexia' (iştah) adlarının birleştirilmesinden yola çıkılarak oluşturulmuş, doğru beslenme alışkanlıklarını tanımlamak üzere kullanılan bir terimdir. Ortoreksiya Nervoza kavramı (ON) ise 1997 yılında Bratman tarafından ortaya atılan 'sağlıklı beslenme bozukluğu'dur (Bratman, 1997). Bratman'ın önermesine göre ON kişinin, yemeği düşünme, planlama ve hazırlama için çok fazla zaman harcaması, sağlıklı yeme alışkanlıklarına sahip olduğu için kendini diğer insanlardan üstün görmesi, sağlıklı beslenme odağında koyduğu kuralları katı bir şekilde takip etmesi, olası beslenme hatalarını telafi etmesi ve 'sağlıklı beslenme'yi hayatının merkezine koyması belirtileri ile görülen bir çeşit yeme bozukluğudur. Araştırmacılar bu bozukluğun ilerlediği durumlarda, kişinin besin kısıtlamasından kaynaklı olarak beslenme eksikliği, kilo ve sağlık kaybı gibi fizyolojik, aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla çatışma gibi sosyal etkiler yaşayabildiklerini bildirmektedirler (Bratman ve Knight, 2000).

Bratman'ın tanımladığına göre (2017), ON iki aşamada gelişen bir bozukluktur. İlk aşama olan 'klinik öncesi aşama'da kişiler masum bir ihtiyaçla daha sağlıklı olan gıdaları tercih etmeye başlarlar, ikinci aşamada ise sağlıklı olduğu düşünülen gıdaları tüketmeye yönelik sağlıksız bir idealler sistemi gelişmektedir, bu aşamaya ise 'hastalığın başlangıç aşaması' adı verilmektedir (Bratman, 2017). ON'nin gelişim süreçlerinin incelendiği çalışmalarda ise, genç kadın ve yüksek eğitimli olmak gibi bireysel faktörler, ayrıca mükemmeliyetçi kişilik yapısı gibi temel özellikler ve

sosyal medya kullanımı gibi çevresel bileşenler ON oluşumu için risk faktörleridir (Douma, Valente, Syurina, 2021; McComb ve Mills, 2019).

ON henüz DSM-5 (2013) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün hazırladığı Uluslararası Hastalık Sınıflaması - 11 (İngilizce: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) (2018) kitabında yer alan bir bozukluk değildir. Fakat, Vandereycken'in (2011) Hollanda'da yeme bozukluğu alanında çalışan 111 klinisyen ile yaptığı araştırmaya göre, klinisyenlerin yaklaşık üçte ikisi tanı kitaplarında yer almasa da klinik popülasyonda ON'yi gözlemlediklerini ve bu bozuklukla ilgili daha fazla araştırma ve klinik çalışma yapılmasını önerdikleri bildirilmiştir. Douma ve arkadaşlarına (2020) göre de ON biyopsikososyal açıdan değerlendirilebilecek bir bozukluktur (Douma ve ark., 2020).

Literatürdeki temel tartışmalardan biri, ON'nin yeme bozuklukları veya obsesif kompulsif bozukluktan ayrı bir fenomen olarak var olup olmadığıdır. Bu bozuklukların benzerliklerini ve ayrışan yönlerini araştırmak amacıyla birçok araştırma bulunmaktadır. Bartel ve arkadaşlarının (2020) araştırma bulgularına göre ise, ON, obsesif kompulsif bozukluktan daha çok yeme bozukluklarına yakın bir görünüm sergilemektedir. Araştırmada, ON belirtileri gösteren kişilerin yeme bozukluğuna benzer şekilde kiloları, beden görünümleri ve tükettikleri gıdalar ile ilgili endişelere sahip olduğu görülürken, diğer yeme bozukluklarında bu kaygıların temel sebebi zayıflamak iken, ON'de bu endişelerin temel kaynağının sağlıklı olmak olduğu vurgulanmıştır (Andreas ve ark., 2018; Bartel ve ark., 2020). Çeşitli çalışmalarda ON ile OCD özelliklerinin benzeştiği bulgulanıyor olsa da (Bartel ve ark., 2020; Brytek-Matera ve ark., 2015; Cena ve ark., 2019), Zickgraf, Ellis ve Essaylı'nın (2019) araştırmasına göre yeme bozukluğu semptomları kontrol edildiğinde, ON ile Obsesif Kompulsif Bozukluk arasındaki pozitif korelasyon ortadan kalkmaktadır. ON'nin psikolojik bileşenlerine bakıldığında, Barnes ve Calbiano (2017) yaptığı araştırmada ON düzeyi ile mükemmeliyetçilik, güvensiz bağlanma stilleri ve olumsuz beden algısı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda, ON düzeyinin kilo alma kaygıları, beden algısı ve daha önceden bir yeme bozukluğu tanısı almış olmak değişkenleri tarafından yordandığı bulgulanmıştır (Barnes ve Calbiano, 2017). Sonuç olarak, ON obsesif kompulsif bozukluktan ayrı değerlendirilirken, yeme bozuklukları ile daha

fazla benzer özellik göstermesi sebebiyle yeme bozukluğu kategorisinde değerlendirilebilir. Bartel ve arkadaşlarının (2020) Kanada’da 423 kadın katılımcı ile yaptıkları çalışma bulgularına göre ON’de kilo kontrolü, vücudun şekli ve beden görünümü ile ilgili kaygıların altında yatan sebebin görüntüden ziyade sağlıklı olma takıntısı olduğunu bulgulamışlardır (Bartel ve ark., 2020), Bu sebeple çeşitli öneri, ON’nin farklı bir yeme bozukluğu türü olarak ele alınması gerektiği yönündedir (Bartel ve ark., 2020; Guh ve ark., 2009).

ON’nin biyolojik açıdan diğer bozukluklardan ayrımını ölçümlemek amacıyla yapılan kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılmaktadır. Koven ve Senbonmatsu’nun (2013) ON’nin nöropsikolojik görünüm yönünden Obsesif Kompulsif Bozukluk ve Anoreksiya Nervozadan farkını inceleyen araştırmasına göre, ON belirtileri gösteren kişilerin öz bildirimine dayalı set kaydırma (set shifting), duygusal kontrol, öz düzenleme (self monitoring) ve çalışma belleği diğer psikopatolojilere göre anlamlı şekilde zayıf bulunmuştur. Katılımcıların Anoreksiya Nervozaya ve Obsesif Kompulsif Bozukluk düzeyleri kontrol edildikten sonra, ON düzeyleri düşük ve yüksek çıkan gruplar arasında Wisconsin kart düzenleme testi sonuçları da anlamlı ölçüde farklılaşmıştır (Koven ve Senbonmatsu, 2013). Bu verilerden yola çıkılarak, ON’nin biyolojik görünümü benzer bozukluklardan farklılaşan bir psikopatoloji olabileceği düşünülebilir.

Güncel literatürde ise, ON kavramı, çok geniş bir tanım içermesi yönüyle eleştirilmektedir ve ortoreksiya nervozaya ile sağlıklı ortoreksiya tanımlarının ayrılması gerektiği önerilmektedir (Barrada ve Roncero, 2018). Bu iki boyutlu yaklaşıma göre, sağlıklı ortoreksi kişilerin tükettikleri gıdalara sağlık odağında özen göstermeleri iken; zamanla bu özen takıntılara dönüşebilmektedir. Bu durumda kişi, katı diyetler uygulamakta, yoğun gıda kısıtlaması yapmakta, ‘sağlıksız’ olduğuna inandığı gıdaları tükettiğinde suçluluk, hastalanma kaygısı ve kendini cezalandırma davranışları gösterebilmektedir, bu boyutun ise ON olarak tanımlanması önerilmektedir (Barrada ve Roncero, 2018; Depa, Barrada ve Roncero, 2019). Tüm bu eleştiri ve tartışmalar ON’nin daha fazla araştırılması gereken bir fenomen olduğu görüşünü desteklemektedir.

1.5.2.2. Ortoreksiya Nervoza ve Organik Gıda Tüketimi

Ortoreksiya nervoza (ON), kişilerin sağlıklı beslenmeye yönelik takıntılar yaşaması ve bu takıntılar neticesinde kimi zaman sağlıklarını tehdit edecek düzeyde yiyecek kısıtlamaları uygulamasıdır (Costa, Hardan-Khalil ve Gibbs, 2017). Yukarıda da bahsedildiği gibi bir psikiyatrik bir bozukluk olarak net tanımı henüz yapılmamış olduğu için, bazı kaynaklarda ON ‘temiz beslenme’ olarak da yorumlanmıştır (Kaplan, 2015). Bu alanda yapılmış oldukça kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılabilmiş olsa da, ON’de öne çıkan ‘temiz beslenme’ takıntısının ON düzeyi yüksek kişilerde organik ürün tüketimine yönelik bir ilgi olabileceğini düşündürmektedir. Donini ve arkadaşlarının (2004) çalışmasına göre, ortoreksiya nervoza yaşayan insanlar yiyeceklere yönelik farklı bir tutum geliştirmektedirler ve işlenmiş gıdalar onlar için tehlikelidir; sağlıklı gıdalar yalnızca katkısız ve işlenmemiş olanlardır.

ON ile organik tüketim arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların ilkinde, Barnett ve arkadaşlarının (2016) çalışmasına göre, alternatif yollarla üretilen gıdaları tüketen kişilerde bu tüketim alışkanlıkları ahlaki bir meseleye dönüşebilmektedir. Organik, sürdürülebilir ve yerel gıdaları tüketmek kişinin kendine koyduğu bir kurala dönüşmekte, bu kural ihlal edildiğinde ise kaygı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, diğer yeme bozukluklarına benzer olmakla birlikte, ON’de sağlıklı gıda tanımı yalnızca kişinin besin tüketmesi ile ilgili değil aynı zamanda gıdanın doğaya zararsız, etik ve sürdürülebilir olması şeklinde tanımlanmaktadır (Barnett ve ark., 2016). Bu sebeple, Barnett ve arkadaşlarının çalışmasında, organik ve fonksiyonel ürünlerin satıldığı alternatif gıda marketlerini tercih eden kişilerin ortoreksiya nervoza eğilimleri anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır. (Barnett ve ark., 2016). Benzer şekilde, Voglino ve arkadaşlarının (2021) araştırmasında, organik dükkân müşterileri ile organik olmayan dükkânların müşterileri ortoreksiya nervoza eğilimleri kıyaslanmış ve organik gıda satılan dükkanlardan alışveriş yapan kişilerin ortoreksiya nervoza düzeyleri anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

ON ve organik tüketim arasındaki ilişkiyi inceleyen yalnızca iki çalışmaya ulaşılmış olsa da bu çalışmalardan elde edilen bulgular ON kavramının organik ürün tüketen ve tüketmeyen grupları açıklamakta önem arz edebileceğini ve BDM yapıları dışında davranış üzerindeki rolü açısından bu yapının da ele alınmasının önemli

olabileceğini düşündürmektedir. Davranışın BDM dışındaki olası belirleyicilerinden bir diğer önemli kavram ise sosyal istenirlik (Sİ) kavramıdır. Sİ organik tüketim davranışı ile ilgili çelişkili bulgularda rol oynayabilecek bir karıştırıcı değişken olması ve ayrıca organik tüketim davranışının kişinin sosyal olarak hoş görülen bir davranış olarak değerlendirebileceği bir davranış olması dolayısıyla kişinin davranışı sergileme isteğinde Sİ'nin de önemli bir motivasyon kaynağı olabileceği düşünülmektedir.

1.5.3. Sosyal İstenirlik

1.5.3.1. Tanımı

Psikoloji araştırmalarında genellikle öz bildirime dayalı ölçekler ile ölçüm alınmaktadır. Öte yandan öz-bildirime dayalı ölçeklerin araştırmacıları her zaman doğru sonuçlara ulaştırmadığı düşünülmektedir (Donaldson ve Grant-Vallone, 2002). Sosyal istenirlik (Sİ) eğilimi, kişinin öz-bildirime dayalı ölçümlerde kendisini olabilecek en iyi şekilde yansıtmaya çalışması ve toplanılan veriyi tahrif etmesidir (Fisher, 1993). Sİ'i yüksek insanlar, diğer insanların eleştirilerinden kaçınırken kararları ile ilgili onay arayışındadırlar (Cialdini, Bator ve Guadagno, 1999; Liette ve Bretvas, 2005). Bu doğrultuda, insanlar katıldıkları araştırmalarda toplumun ortak görüşü doğrultusunda cevaplar vermeyi hedeflemekte ve kendi ahlak normlarına aykırı algılanabileceğini düşündükleri cevapları vermekten kaçınmaktadır (Guido ve ark., 2010).

Larson (2019), Sİ eğiliminin sebeplerini, kişinin kendi izlenimini yönetmek istemesi (başkalarına olduğundan daha iyi görünmek amacıyla), kendini aldatması (kendini olduğundan daha iyi hissetmesi) veya hedeflediği bir kimliği kendisi için inşaa etmeye çalışması şeklinde özetlemiştir. Kendine dair izlenimi yönetmek istemesi sebebiyle ortaya çıkan Sİ eğilimi, yüzyüze araştırmalarda araştırmacıların kendileri hakkında izlenimini manipüle etmeye çalışması amacıyla daha çok ortaya çıkabilirken, veri toplama yönteminden bağımsız olarak öz-bildirime dayalı her türlü araştırmada engel teşkil edebilir (Larson, 2019).

Özellikle dini, siyasi, ahlaki tutumlar gibi içerik olarak hassas konularda Sİ eğiliminin arttığı düşünülürken (Walzenbach, 2019), gelir düzeyi veya organik gıda

tüketimi gibi karşı tarafta daha olumlu izlenim oluşturacağı düşünülen araştırma konularında da Sİ eğilimi görülebilmektedir (Hariri ve Lassen, 2018; Larson, 2018).

1.5.3.2. Sosyal İstenirlik ve Organik Gıda Tüketimi

Organik gıda tüketiminin, toplumda daha çevre dostu ve daha etik bir davranış olarak kabul edildiğine yönelik inanç, organik gıda tüketimi ile Sİ düzeyi ilişkisini araştıran çalışmalarda öne çıkan yordayıcılardan biridir (Scalco ve ark., 2017). Urala ve Lahteenmaki'nin (2003) araştırma bulgularına göre, organik gıda tüketimi kişilerin daha etik davranış sergilediklerini düşünmeleri ile ilişkili bulunmakta ve sosyal iyilik halini (social wellbeing) arttırmaktadır. Benzer şekilde, iki ayrı çalışmada da organik gıda tüketen ve alternatif gıda marketlerine yönelen kişiler kendilerinin etik olarak doğru olanı seçmiş olduğuna ve topluma, doğaya saygılı hareket ettiklerine ilişkin bir kimlik inşaa etmektedirler (Barnett ve ark., 2016; Robinson ve Smith, 2002).

Arvola ve arkadaşları ise (2008) İngiltere ve İtalya'da GET kullanarak yaptıkları organik gıda tüketimi araştırmalarında, katılımcıların organik gıda tüketimini ahlaki bir yükümlülük olarak görmelerinin davranış subjektif normdan daha fazla yordadığını raporlamışlardır. Gudio ve arkadaşları (2010) ise, ahlaki normlar ile organik gıda tüketimi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, ahlaki normların subjektif normlar ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasında moderatör değişken olduğunu ortaya koymuşlardır. Organik gıda tüketiminin, algılanan Sİ düzeyini arttırdığı ve tüketicilerin sosyal ortamlarda kendileri ile ilgili daha olumlu bir izlenim bırakmak istemeleri ile ilişkili şekilde artış gösterdiği düşünülmektedir (Goetzke, Nitzko ve Spiller, 2014).

Michaelidou ve Hassan (2008), etik öz-kimlik inancının, organik gıda tüketimine yönelik tutumu ve niyeti yordadığını, katılımcıların etik davranışlarla özdeşim kurmalarının organik gıda tüketimini yordadığını bulgulamışlardır. Organik gıda tüketimi ile Sİ ilişkisini araştıran çalışmaların birçoğunun aynı zamanda öz-bildirime dayalı çalışmalar olması bu ilişkinin daha dikkatli incelenmesi gerektiğini düşündürmektedir (Freitas ve ark., 2017).

Yukarıda da özetlendiği gibi Sİ'nin organik tüketim ile olan ilişkisi bugüne kadar çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, organik

tüketim davranışını açıklayabileceği ve BDM'nin açıklayıcılığına katkı sağlayabileceği düşünülen SA, ON ve Sİ faktörleri ele alınmış ve her birinin bugüne kadar yapılan çalışmalarda organik tüketim ile olan ilişkisine dair bulgular değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde ise, bu çalışmanın amaç ve hipotezleri anlatılacaktır.

1.6. Çalışmanın Amacı

Son yıllarda organik tüketim davranışı hem geleneksel üretimin olası zararları konusunda tüketicilerin bilinçlenmesi hem de sağlıklı yaşam tarzının yaygınlaşmasıyla birlikte artış göstermektedir (Our work in Europe: Membership, 2020). Özellikle organik gıda tüketim davranışı, farklı disiplinlerden birçok araştırmacının dikkatini çekmiş ve organik gıda tüketiminin öncülleri araştırılmıştır (Chen, 2009; Crandall ve ark. 2009; Goetze, Nitzko ve Spiller, 2014; Hwang, 2015; Michaelidou ve Hassan, 2007; Nasir ve Karakaya, 2013; Shepherd, Magnusson ve Sjöden, 2005; Zepeda ve Li, 2007).

Riskli ve koruyucu olmak üzere iki kategoride incelenen ve çok geniş bir yelpazesi olan sağlık davranışlarının ardındaki tutum ve davranışı gerçekleştirme niyeti gibi bireysel yordayıcıları inceleyen Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) (Glanz, Rimer ve Wisvanath, 2008), organik tüketim davranışını da açıklamak için kullanılabilecek güçlü bir modeldir. Modeli oluşturan temel yapılar; tutumlar, subjektif normlar, algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancından oluşan kişisel bileşen, davranışa yönelik niyet, alışkanlık, bilgi, erişebilirlik ve çevresel engellerdir. Literatürde organik tüketimi inceleyen ve BDM'de de yer alan bazı yapıları kapsayan araştırmalara rastlansa da (Arvola ve ark., 2008; Chen, 2009; Döndaş, 2013; Johe ve Bhullar, 2016; Irianto, 2015; Othman ve Rahman, 2014; Zagata, 2012; Zhou ve ark., 2013), davranışı kapsamlı bir şekilde BDM çerçevesinde ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi BDM, davranışa özgü müdahale çalışmaları geliştirebilmek amacıyla ortaya konulan kapsamlı bir davranış modelidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM'ye göre, herhangi bir davranış model kapsamında ele alınırken izlenecek aşamalar bulunmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). İlk olarak, model

sınamalarının doğru sonuçlar verebilmesi için, ölçüm araçlarının hedeflenen davranışa, hedef kitleye ve zamana bağlı olarak oluşturulması gerekliliği vurgulanmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM’de yer alan her bir yapıyı ayrı ayrı ele alması gereken bataryanın belirlenen davranışa spesifik olarak yazılması ön koşullardandır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu doğrultuda, batarya geliştirilmeden önce açımlayıcı bir pilot çalışma yapılması oldukça önemlidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM temel alınarak gerçekleştirilmesi önerilen pilot çalışmanın temel amaçları davranışı gruba ve zamana göre spesifikleştirmek ve davranışa ilişkin oluşturulacak batarya için gerekli verileri toplamaktır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Tüm bu gerekçeler ışığında, bu çalışmanın ilk amacı batarya oluşturabilmek için gerekli açımlayıcı pilot çalışmanın uygulanması olacaktır.

BDM temel alınarak yapılacak çalışmalar için önerilen ikinci aşama ise, BDM yapılarının davranış üzerindeki yordayıcı etkilerini değerlendirmek amacıyla yapıların tümünü ayrı ayrı ölçen araçlardan oluşan bir batarya geliştirmektir. Modelin öngörülerini sınımadan evvel yapılara özgü oluşturulan her bir ölçeğin geçerli ve güvenilir olması beklenmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

Batarya geliştirme aşamasının ardından gerçekleşecek üçüncü aşama ise, BDM modelinin öngörülerinin sınanması aşamasıdır. Literatür bölümünde geniş özetlendiği gibi, BDM’nin sayıltılarına göre, tutum, normatif inançlar ve kişisel bileşen yapılarının davranışa yönelik niyet üzerinden davranışı yordaması, davranışın erişebilirlik, bilgi, çevresel engeller ve alışkanlık gibi doğrudan yordayıcılarının yanı sıra en güçlü yordayıcısının davranışa yönelik niyet olmasıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Model sınaama aşamasında hem BDM sayıltıları test edilecek hem de belirlenen davranışa ve hedef gruba göre BDM yapılarından hangilerinin öne çıktığı tespit edilecektir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Tüm bu aşamaların nihai amacı, hedef gruba ve davranışa spesifik olarak öne çıkan BDM yapıları üzerinden çeşitli müdahale çalışmalarının geliştirilmesi ve belirlenen sağlık davranışının arttırılmasıdır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu çalışmada, Montaño ve Kasprzyk’in önerdiği dört aşamanın ilk üçü gerçekleştirilecek olup, bu bölümde ilk aşama olarak uygulanan açımlayıcı çalışma detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

Diğer yandan, literatürde organik tüketim davranışını BDM bileşenleri dışında yordayan başka değişkenler de bulunmaktadır; bu değişkenlerden bazıları sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyidir (Barnett ve ark., 2016; Goetzke, Nitzko ve Spiller, 2014; Michaelidou ve Hassan, 2008; Teng ve Lu, 2016; Seegebarth ve ark., 2016; Voglino ve ark. 2021). Sağlık anksiyetesi, kişinin ciddi bir hastalığı olduğuna dair inanca sahip olması, bu inançtan kaynaklanan yoğun kaygı sebebiyle bazı bedensel duyuları abartması veya yanlış yorumlamasıdır (American Psychiatric Association, 2013). Sağlık anksiyetesi yaşayan kişiler, hastalıktan korunmak veya kaçınmak için çeşitli sağlık davranışları geliştirebilmekte, bu davranışlar kimi zaman yeme davranışı ile ilişkili de olabilmektedir (Hadjistavropoulos ve Lawrance, 2007). Ortoreksiya nervoza (ON) ise, ilk olarak 1990'lı yılların sonunda Bratman'ın (1997) kullandığı bir kavramdır. ON, kişinin katı kuralcı bir biçimde sağlıklı yeme davranışını önemsemesi ve sağlıklı yaşama yönelik uymaya çalıştığı yeme kısıtlamaları sebebiyle sosyal hayatının, kişiler arası ilişkilerinin ve işlevinin olumsuz etkilenmesine verilen isimdir (Bratman, 1997). Modern yeme bozukluğu olarak da kabul edilen ON henüz literatürde psikiyatrik tanı olarak kabul görmemiş olsa da sıklıkla araştırılan bir kavram olmuştur. ON yaşayan kişinin sağlıklı yemeye yönelik kısıtlamalarının, besinlerin miktarına değil içeriğine odaklanarak seyrettiği düşünüldüğünde organik beslenme davranışının öncüllerinden olabileceği düşünülmektedir (Barnett, Dripps ve Blomquist, 2016; Brytek-Matera, 2012; Rangel, Dukeshire ve MacDonald, 2012). Sosyal istenirlik ise, özellikle sosyal bilim araştırmalarında kişinin sosyal olarak kendisini olduğundan daha 'kabul edilebilir' gösterme eğilimine verilen isimdir (Ural ve Özbircikli, 2006). En genel haliyle yeme davranışı ve tüketilecek gıdanın seçimi yalnızca bireysel değil sosyal bir davranıştır ve kişinin kendi zihnindeki sosyal temsilini belirler (Freitas ve ark., 2017; Liu, Thomas ve Higgs, 2019; Strachan ve Brawley, 2009). Araştırmalara göre organik gıda tüketen kişiler de bu seçimlerinin onları sosyal olarak daha kabul edilir hale getirdiğine dair inanca sahiptirler (Freitas ve ark., 2017; Tandon ve ark., 2020; Wheeler, Gregg ve Singh, 2019). Organik tüketim davranışını bir sağlık davranışı olarak ele alan ve hem BDM çerçevesinde kapsamlı olarak inceleyen hem de BDM dışındaki sağlık anksiyetesi, ortoreksiya nervoza ve sosyal istenirlik gibi davranışta etkileri olabilecek değişkenleri de bir arada değerlendiren bütüncül çalışmalara

rastlanmamıştır. Bu doğrultuda bu çalışmada organik tüketim davranışının hem BDM çerçevesinde hem de söz konusu sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik değişkenleri çerçevesinde ele alınması planlanmıştır.

İlerleyen bölümlerde ilk olarak organik tüketim davranışını incelemek amacıyla yapılan pilot çalışma anlatılacaktır. Pilot çalışmanın amaç ve soruları, yöntemi, bulguları ve son olarak tartışması gerçekleştirildikten sonra ana çalışma bölümlerine geçilecektir. Ana çalışmanın kapsamı, pilot çalışmadan yola çıkılarak oluşturulan BDM organik tüketim bataryasının oluşturulması ve sınanması, daha sonra ise modelin öngörülerinin sınanmasıdır. Ana çalışmaya ait amaç ve hipotezler o başlık altında ayrıca sıralanacak olup, çalışmanın yöntem ve bulguları ele alındıktan sonra ana çalışmaya ilişkin tartışma gerçekleştirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

PİLOT ÇALIŞMA

Bütünleşik Davranış Modeli'ni (BDM) geliştiren araştırmacılar Montaño ve Kasprzyk'e göre (2008), BDM kullanılarak yapılan araştırmaların dört temel aşaması bulunmalıdır. İlk aşamada, araştırma yapılacak davranışa ilişkin hedef grup ele alınarak açımlayıcı bir çalışma yapılması önerilmektedir. BDM'nin dayandığı beklenti-değer modellerine göre, niyetin yordayıcıları olan tutum, normatif inançlar, kişisel bileşen yapıları ile davranışın doğrudan yordayıcıları olarak kabul edilen erişebilirlik, bilgi, çevresel engeller ve alışkanlık yapıları hem davranıştan davranışa hem de aynı davranış için farklı gruplara ve hatta davranışın değerlendirildiği bağlam ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu sebeple ölçüm araçları geliştirilmeden önce davranış ile ilgili değerlendirmelerin yapılacağı hedef kitle belirlenmeli ve bu hedef kitlenin söz konusu BDM yapıları kapsamındaki inançları açımlayıcı aşama olarak da adlandırılan nitel yöntemlerle incelenmelidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

Bu bölümde, bu çalışma için organik tüketim davranışı temel alınarak yapılan açımlayıcı pilot çalışmanın amaç, yöntem ve bulgularına yer verilecek, ardından pilot çalışmadan elde edilen bulgular tartışılacaktır.

2.1. Pilot Çalışmanın Amaçları

Açımlayıcı çalışmanın ilk amacı, incelenecek davranışın hedef grup içerisinde tespit edilmesi ve batarya geliştirme aşamasından önce mümkün olduğunca spesifik hale getirilmesidir. Bu çalışmada incelenecek davranış en geniş tanımı ile 'organik ürün tüketimi' olarak belirlenmiştir, fakat hedef gruba göre hangi organik ürünün tüketiminin öne çıktığının netlik kazanmasının ardından bataryada yer alacak hedef davranışın belirlenmesi açısından açımlayıcı aşama oldukça önem taşımaktadır.

Konvensiyonel ürün tüketiminden organik ürün tüketimine geçecek kişiler için organik tüketimin 'kapısı' kabul edilen ürünler bulunmaktadır; bunların başında organik süt ve süt ürünleri, tavuk, bebek ürünleri, soya ürünleri gelmektedir (Crandall ve ark., 2009; Demeritt, 2004). Bu sebeple çalışmanın ilk aşamasında yapılacak olan

açımlayıcı çalışmada organik ürünlerin içerisinde gıda ürünlerinin ve sık tüketilen belirli gıdaların öne çıkacağı öngörüldüğünden açımlayıcı çalışmaya ilişkin en önemli araştırma sorusu davranışı spesifikleştirmeye yöneliktir. Bu doğrultuda pilot çalışmanın ilk amacı olarak;

A1. Organik gıda tüketimi davranışının diğer ürün gruplarına göre öne çıkması beklenirken, spesifik bir organik gıda ürünü belirleyebilmektir.

Açımlayıcı aşamanın ikinci amacı ise, BDM yapılarından her biri için hedeflenen katılımcı grubuna açık uçlu sorular sorularak batarya oluşturmaya yönelik niteliksel verinin elde edilmesidir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ışığında hem hangi organik ürünün öne çıktığına bakılarak davranış daha spesifik olarak tanımlanacak hem de ana çalışmada kullanılacak bataryada yer alan her bir yapı için soru havuzu oluşturulacaktır. Bu doğrultuda açımlayıcı çalışmanın ikinci amacı ise,

A2. Organik tüketim davranışına temel alınarak bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, algılanan kontrol inancı, öz-etkinlik inancı, davranışa yönelik niyet, çevresel engeller, bilgi, alışkanlık, erişebilirlik gibi BDM yapılarının her biri için oluşturulan açık uçlu sorulara bu yapılar kapsamında temalar oluşturabilecek cevaplar toplanmasıdır. Buradan toplanan veriler ile ana çalışmada kullanılmak üzere bu çalışma sonucunda belirlenen spesifik davranışı temel olarak her bir BDM yapısına ilişkin ölçeklerden oluşan bir batarya geliştirilecektir.

Devam eden başlıkta ilk olarak açımlayıcı çalışmada kullanılan yöntem (katılımcı özellikleri ve kullanılan veri toplama araçları) aktarılacak, ikinci başlıkta çalışmanın işlemi özetlenecek, son başlıkta ise açımlayıcı çalışmadan elde edilen bulgular ele alınacaktır.

2.1. Yöntem

2.1.1. Katılımcılar

Literatürde, organik ürün tüketim davranışının sosyodemografik özellikler olarak kadınlarda ve ebeveynlerde öne çıktığı görüldüğünden (Urena, Bernabeu ve Olmeda, 2008; Pellegrini ve Farinello, 2012; Xie ve ark., 2015) bir grup anneye uygulanması hedeflenmiştir. Araştırmanın işleme kriterleri 18-65 yaş aralığında

olmak, çocuk sahibi olmak ve kadın olmaktır. Katılımcılara gönüllülük esasına dayanarak ulaşılmıştır.

Açımlayıcı çalışma katılımcılarının demografik özelliklerine bakıldığında, katılımcı 25 annenin yaş ortalamasının 32.44 (ss=6,57) olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi dağılımına göre, katılımcılardan 1 kişi ilkokul (%4), 10 kişi üniversite (%40), 9 kişi yüksek lisans (%36), 5 kişi ise doktora (%20) mezunudur. Ayrıca katılımcıların, %57.7'si (n=15) maaşlı çalışan, %11.5'i (n=3) serbest meslek sahibi, %26.9'u ise (n=7) işsizdir. Katılımcıların %52'si (n=13) orta, %40'ı (n=10) üst orta ve %8'i (n=2) ise alt orta gelir düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %76'sı (n=19) bir çocuk sahibi, %16'sı (n=2) iki çocuk sahibi, %8'i (n=2) ise 3 veya daha fazla çocuk sahibi iken, anne olma yaş ortalaması ise 27.6'dır (ss=2.87).

2.1.2. Veri Toplama Yöntemi

Kendilerine iletilen Bilgilendirilmiş Onam Formu'nu (EK 1) onaylayan katılımcılara literatürde önerildiği üzere organik tüketim davranışına yönelik açık uçlu soruların sorulduğu bir anket formu ve sosyodemografik soruları ve diğer bazı sağlık davranışlarını kapsayan soruları içeren psikososyal bilgi formu hazırlanmış ve veriler bu anket formları üzerinden toplanmıştır. Açık uçlu sorulara istedikleri uzunlukta yazarak cevap vermelerine olanak sağlanmış, çoktan seçmeli sorularda ise cevaplar kimi zaman tek seçenek ile sınırlanmış, kimi sorularda ise birden fazla seçenek işaretlenmesine imkân tanınmıştır.

2.1.3. Veri Toplama Araçları

2.1.3.1. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu

Açımlayıcı çalışmada katılımcılara Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu (EK 2) verilmiştir. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu'nda, katılımcıların yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi ve çocuk sayısı gibi sosyodemografik bilgilerin sorulduğu 8 adet sorunun yanı sıra, katılımcıların organik ürün tüketimi dışındaki çeşitli sağlık davranışlarını araştıran 9 adet soru yöneltilmektedir. Sağlık davranışlarına ilişkin sorular, katılımcıların sigara kullanımı, egzersiz davranışı, takviye gıda/ilaç kullanımı, çocuklarının alerjik veya kronik bir hastalığının olup olmadığı gibi sorulardır.

2.1.3.2 Organik Tüketime Yönelik Niteliksel Araştırma Anketi

Ana çalışmada araştırılacak olan davranışa yönelik soruların yer aldığı niteliksel araştırma anketinde katılımcılara 28 açık uçlu, 7 adet ise çoktan seçmeli soru yöneltilmiştir (EK 3).

Bu anket, katılımcıların organik ürünler hakkındaki düşünceleri, onlar için bir ürünü organik yapan özelliklerin neler olduğu, organik tüketilmesi gerektiğini düşündükleri ürünler, kendileri veya çocukları için daha önce organik ürün tüketip tüketmedikleri, organik ürün satın alırken nelere dikkat ettikleri, organik ürün satın almaya karar vermeden önce başkalarına danışıp danışmadıkları gibi BDM modeline yönelik açımlayıcı sorulardan oluşmaktadır.

Bu anket formunu hazırlarken araştırmacı BDM'nin geliştiricileri olan Montaño ve Kasprzyk'in (2008) önerilerinden yola çıkarak her bir yapı için ayrı ayrı sorular oluşturmuştur. Açımlayıcı çalışmada kullanılan niteliksel araştırma formunda, katılımcıların davranışa yönelik bilişsel tutumlarının (örn. 'Çocuğunuz için organik ürün kullanmak hakkında ne düşünüyorsunuz?'), deneyimsel tutumlarının (örn. 'Çocuğunuz için kullandığınız ürünlerin organik olması size ne hissettirir?'), subjektif normlarının (örn. 'Çocuğunuz için satın alacağınız bir ürüne karar verirken başkalarına danışır mısınız?'), organik ürün tüketmeye yönelik çevresel engellerin (örn. 'Çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı zorlaştıran, hatta kimi zaman engelleyen faktörler nelerdir?'), bu engellere yönelik algıladıkları kontrol inançlarının (örn. 'Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza engel olan faktörlerin üstesinden gelmenize neler yardımcı olabilir?'), öz-etkinlik inançlarının (örn. 'Çocuğunuz için organik ürün kullanmak istesiniz, bunun için neler yapmanız gerekir?'), davranışa yönelik bilgilerinin (örn. 'Sizce bir ürünü organik yapan nedir?'), davranışa erişebilirliklerinin (örn. 'Organik ürün alışverişinizi nerelerden yapıyorsunuz?'), davranışa yönelik niyetlerinin (örn. 'Gelecekte çocuğunuz için organik ürün tüketme planınız var mı?) ve davranışın kendisinin ölçüldüğü sorular yöneltilmiştir (örn. 'Kendiniz için aşağıdaki organik ürün kategorilerinden hangilerini kullanırsınız?').

2.1.4. İşlem

Hazırlanan açımlayıcı çalışma anket formu 25 gönüllü anne katılımcıya sosyal medya üzerinden kartopu yöntemiyle ulaşılmış ve anket formu Google Formlar yoluyla iletilmiş ve sorulan 28 açık uçlu soruya katılımcıların istediği uzunlukta yazılı cevap verebilecekleri bir format tercih edilmiştir. Katılımcılar çoktan seçmeli 7 soruya ise seçeneklerden bir ya da daha fazlasını işaretleyerek cevap vermişlerdir. Katılımcıların gizliliğini ihlal edebilecek herhangi bir kişisel bilgi istenmemiştir. Anket tamamlandığında Google tarafından otomatik olarak araştırmacıya ulaştırılmıştır.

2.1.5. Verilerin Analizi

Organik tüketime ilişkin hazırlanmış olan ve açık uçlu sorulara verilen yazılı cevaplardan oluşan veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Önceden tasarlanmış bir analiz matrisi kullanılmamış olup, cevaplar incelendikçe oluşan temalar toparlanmıştır. Her bir cevaba ilişkin temaların listelenmesinin ardından, her bir tema için cevapların sıklığı da hesaplanmıştır. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu'na ve çoktan seçmeli sorulara verilen yanıtlar ise SPSS 28.00 programı ile analiz edilmiştir.

2.2. Bulgular

Bu bölümde açımlayıcı çalışmanın bulguları iki aşamada ele alınacaktır. İlk olarak genel sağlık davranışları ile ilişkili bulgulara, ikinci bölümde ise organik gıda tüketime ilişkin açık uçlu sorulara ilişkin bulgulara yer verilecektir.

2.2.1. Genel Sağlık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Açımlayıcı çalışmada organik ürün tüketimi ile ilişkili olabileceği düşünüldükçe katılımcılara yöneltilen sigara kullanımı, vitamin ilacı kullanımı gibi sağlık davranışlarına ilişkin ve çocuklarında alerjik hastalık veya kronik hastalık varlığı gibi sağlık durumuna ilişkin sorulan soruların bulguları Tablo 2'de özetlendiği gibidir.

Organik ürün tüketimi davranışı ile ilişkili olabileceği düşünülen diğer sağlık davranışlarına ilişkin bulgulara bakıldığında ise, katılımcıların hiçbiri sigara kullanmamaktadır. Yaşadıkları evde sigara kullanım oranı ise %31'dir (N=8).

Yaşadığı çevrenin hava kalitesine dikkat ettiğini beyan eden katılımcı oranı %68 (N=17) olup, takviye vitamin kullandığını ifade eden katılımcı oranı ise %36'dır (N=9). Katılımcıların %96'sı (N=24) düzenli egzersiz yapmamaktadır. Son olarak ise, çöp ayrıştırdığını beyan eden katılımcı oranı %44'tür (N=11). Katılımcıların çocuklarının sağlık durumuna ilişkin sorulara verilen cevaplara göre, katılımcıların %84'ünün (N=21) çocuğunda alerjik hastalık bulunmakta, %16'sının (N=4) çocuğunda ise alerjik hastalık bulunmamaktadır. Katılımcıların hiçbirinin çocuğunda kronik hastalık varlığı bildirilmemiştir.

Tablo 2. Açımlayıcı Çalışmadan Elde Edilen Diğer Sağlık Davranışlarına ve Hastalıklara İlişkin Bulgular

Sorular	Seçenekler	Bulgular
Çocuklarınız içinde alerjik hastalığı olan varmı?	Evet	%84 (N=21)
	Hayır	% 16 (N=4)
Çocuklarınız içinde kronik hastalığı olan varmı?	Evet	% 0 (N=0)
	Hayır	%100 (N=25)
Sigara kullanıyor musunuz?	Evet	% 0 (N=0)
	Hayır	%100 (N=25)
Evinizde sigara kullanılıyor mu?	Evet	%31 (N=8)
	Hayır	%68 (N=17)
Yaşadığınız çevrenin hava kalitesine dikkat ediyor musunuz?	Evet	%68 (N=17)
	Hayır	%31 (N=8)
Vitamin ilacı kullanıyor musunuz?	Evet	%36 (N=9)
	Hayır	%64 (N=16)
Düzenli egzersiz yapıyor musunuz?	Evet	%4 (N=1)
	Hayır	%96 (N=24)
Çöpünüzü ayrıştırıyor musunuz?	Evet	%44 (N=11)
	Hayır	%56 (N=14)

2.2.2. Organik Tüketime İlişkin Bulgular

2.2.2.1. Öne Çıkan Organik Ürünler

Açımlayıcı çalışmada tüm sorular tüm organik ürünleri genelleyerek oluşturulmuş ve katılımcıların verdikleri cevaplara bakılarak hangi organik ürünlerin öne çıktığı incelenmiştir. 'Sizce organik tüketilmesi gereken ürünler nelerdir?' şeklinde yöneltilen soruya verilen toplam cevaplar içerisindeki dağılıma bakıldığında en sık verilen cevabın 'tüm gıda ürünleri' cevabı olduğu görülmektedir. Meyve ve sebzeler, yumurta, et ve tavuk ürünleri öne çıkmaktadır. Verilen cevapların tematik dağılımına bakıldığında organik ürünler içerisinde gıda ürünlerinin öne çıktığı açıkça

görülmektedir. Organik tüketmeyi tercih ettikleri ürünlerin açık uçlu sorulduğu soruya verilen cevapların tematik dağılımları Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3. Organik Ürün Tüketim Tercihlerinde Öne Çıkan Ürünler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Tüm gıdalar	11	‘Yediğimiz her şey’ ‘Gıda ürünlerinin hepsi’ ‘Yediğimiz her yiyecek neredeyse’
Meyve ve sebzeler	10	‘Meyve ve sebzelerin tümü’ ‘Yeşillikler’
Yumurta	9	‘Yumurta’
Et ve tavuk	9	‘Tavuk’ (4) ‘Et’ (5) ‘Hayvansal gıdalar’
Süt ve süt ürünleri	7	‘Süt, peynir, yoğurt’ ‘Süt ürünleri öncelikle.’
Temizlik malzemeleri	5	‘Deterjan’ ‘Temizlik malzemeleri’
Tahıllar	4	‘Tahıl ürünleri’
Tükettiğimiz her şey	3	‘Keşke her şey organik olsa.’ ‘Her şey’
Kıyafet	3	‘Kıyafetler’ ‘Giyecekler’
Kozmetik ürünler	3	‘Kremler’ ‘Kozmetik mümkünse.’
Bebek ürünleri	2	‘Bebek bakım ürünlerinin tümü.’ ‘Bebek kıyafetleri.’
Bal	1	‘Bağımsız kuruluşlar tarafından denetlenmesi.’
Diğer	1	‘Günlük kullanım ürünleri.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Katılımcıların genel olarak tüketmeyi tercih ettikleri organik ürünler ile çocukları için tüketmeyi tercih ettikleri organik ürünlerin farklılaşıp farklılaşmadığını görmek amacıyla ayrıca ‘çocuğunuz için kullandığınız hangi ürünlerin organik olmasını tercih edersiniz?’ sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlara bakıldığında en sık tercih edilen organik ürünün yumurta, süt ve süt ürünleri ile et ve tavuk ürünleri sıralaması ile belirtildiği görülmüştür. Tablo 4’te özetlenen yanıtlardan anlaşıldığı gibi, çocukları için tükettikleri organik ürünler içerisinde gıda

ürünleri öne çıkmaktadır. Gıda ürünlerini kıyafet, bakım ürünleri ve temizlik ürünleri takip etmektedir.

Tablo 4. Çocuklar İçin Tercih Edilen Organik Ürünler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Yumurta	12	‘Yumurta’
Süt ve süt ürünleri	11	‘Süt, yoğurt’ ‘Süt ürünleri’
Et ve tavuk	10	‘Tavuk’ (6) ‘Et’ (4)
Sebze ve meyve	9	‘Meyve ve sebzeler’
Tahıllar	5	‘Tahıllar, un’
Bal	3	‘Bal’
Tüm gıdalar	2	‘Gıdalar’ ‘Besinler’
Kıyafet	2	‘Kıyafetleri’ ‘İç çamaşırı olarak kullandığım kıyafetleri’
Çocuk/bebek bakım ürünleri	2	‘Bakım ürünleri ve ilaçlar’ ‘Bakım ürünleri’
Temizlik ürünleri	2	‘Deterjan, şampuan.’
Oyuncak	1	‘Oyuncak’
Paketli gıdalar	1	‘Atıştırmalık paketli gıdalar’
Diğer	1	‘Elimden geldiğince her şeyin.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

2.2.2.2. Tutum ile İlişkili Bulgular

Tutum ile ilişkili veriler elde etmek amacıyla katılımcılara ‘organik ürünler hakkında ne düşünüyorsunuz?’ sorusu yöneltildiğinde genel olarak organik ürünlere yönelik olumlu tutumlara sahip oldukları göze çarpmaktadır (Tablo 5). Katılımcılar, çoğunlukla organik ürün tüketmeyi gerekli görmektedir. Diğer yandan, güvenlik problemi en belirgin problem olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar temiz ve doğal ürün tüketmek isteseler de ‘organik ürün’ varlığına inanmamaktadırlar. Organik ürünlerin daha sağlıklı olduğuna inanan katılımcılar dahi aynı zamanda güven problemi yaşayabilmektedir. ‘Ticari amaçlı istismar edilmezse ve kandırılmıyorsam sağlıklı olduklarını düşünüyorum.’ yanıtı, piyasadaki organik ürünlere yönelik güven problemini ortaya koymaktadır. Diğer yandan, organik ürün satın almak isteyen katılımcılar için de erişim problemleri öne çıkabilmektedir. ‘Gerçekten organik ürünlere ulaşmak ve düzenli tüketmek çok güç’ cevabı tüketmek isteyen kişiler için bile bu ürünlere ulaşmanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ürünlerin

pahalı oluşu, organik ürünler ile ilgili düşünceler içerisinde öne çıkan çevresel engellerden biridir. Diğer yandan, organik ürün tüketmeyi gereksiz ve abartılı bulan katılımcılar da olmuştur. Organik ürünler ile ilgili düşüncelerin tematik dağılımları Tablo 5’te özetlenmiştir.

Tablo 5. Organik Ürünler ile İlgili Düşünceler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Gerekli / İyi	10	‘Tüm gıda ürünlerinde olması gereken özellik’
		‘Olumlu, tüketmeye çalışıyorum.’
Güvenilirlik problemi	8	‘Organik ürünleri güvenilir bulmuyorum.’
		‘Gıda temizlik ve kozmetik ürünlerinde bazen tercih ediyorum ama pek çoğunun sadece ismi organik olabiliyor’
Organik ürünlere inanmama	6	‘Bu dünyada yüzde yüz organik bir şeye inancım yok’
		‘Organik ürün sınıflandırmasına inanmıyorum.’
Sağlıklı	5	‘Daha sağlıklı olduğunu’
		‘Ticari amaçlı istismar edilmezse ve kandırılmıyorsam sağlıklı olduklarını düşünüyorum.’
Erişebilirlik problemleri	3	‘Herkesin ihtiyacı ama ulaşılabilir değil.’
		‘Gerçek organik ürünlere ulaşmak ve düzenli tüketmek çok güç.’
Gereksiz / Abartılı	2	‘Günümüzdeki piyasada alınacak her üründe organik olması gerekliliğini aramayı da abartılı buluyorum.’
		‘Görüntü koku itibarıyla rahatsız etmedikçe organik ayrımı yapmıyorum.’
Pahalı	2	‘Fiyatları uygun değil.’
		‘Fiyat performans olarak makul bulmuyorum.’
Doğal	1	‘Doğal olduklarını’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Katılımcılara çocukları için organik ürün tüketmek hakkında ne düşündükleri sorulduğunda da verilen yanıtlar benzer bir dağılım göstermekle birlikte, annelerin çocuklarına karşı hissettikleri sorumlulukları öne çıkaran cevaplar olduğu görülmektedir (Tablo 6). Örneğin, ‘Organik ürünün sağlıklı olduğunu genetiği ile

oynanmış ürünlerin tüketilmesi halinde kişinin ileride sağlığının bozulacağını düşünüyorum.’ tarzındaki cevaplardan, annelerin çocukları için seçtikleri ürünlerde onların sağlıklı büyümelerine ilişkin kaygılarının etkili olduğu sonucu çıkarılabilir. Diğer yandan, çocukları için organik ürün tüketimini gereksiz bulan, çocukluk çağında organik tüketimini ‘orman yangınında ağaç sulamaya’ benzeten katılımcılar da bulunmaktadır. Çocukların hane halkından farklı ürünler tüketmesi de bazı anneler tarafından gereksiz bulunmaktadır. Bu soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6. Çocukların Organik Ürün Tüketimi ile İlgili Düşünceler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Mümkün olduğunca organik kullanmak gerekir	10	‘Mümkün olduğunca dikkat ediyorum ancak her şeyin her zaman organik olması gerektiğini de düşünmüyorum.’ ‘Bebeğime organik ürünler kullanmasaydım onu riske atacağımı düşünmüyorum. Ancak onun için elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum.’ ‘Mümkün olduğunca yaparım ama her şeyi de organik olamaz yaşadığımız koşullarda.’ ‘Her şeyi organik sunamam ama bazı ürünlerde dikkat ediyorum.’
Sağlıklı	6	‘Organik ürünün sağlıklı olduğunu genetiği ile oynanmış ürünlerin tüketilmesi halinde kişinin ileride sağlığının bozulacağını düşünüyorum.’ ‘Çocuğumun gelişimi ve sağlığı için olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.’
Gerekli	5	‘Çok mühim bir konu.’ ‘Faydalı olduğunu düşünüyorum.’ ‘Belirli bir yaşa kadar yapılması gereken bir şey olarak görüyorum.’
Pahalı bulanlar	5	‘Bu ekonomik sınıfla ilgili bir şey’ ‘Sürdürülebilmesi fiyat açısından çok güç.’
Erişebilirlik problem yaşayanlar	3	‘Şehir hayatında çok zor.’ ‘Orman yangınında bir ağacı sulamak gibi bir şey yaptığımı düşünüyorum. Hava ve su gibi temel

			ihtiyaçların bile ne kadar kirli olduğunu, organik ürünlerin hiç de organik olamayabileceğini (çünkü bir organik meyve üretimi için emin olmamakla birlikte 100km yakınında hiçbir sanayi tesisinin olmaması gerektiğini duymuştum. Bu Marmara bölgesinde mümkün değil, diğer bölgeler için de bu çağda çok olası değil)’
Güven	problemi	2	‘Ama bu bir sektör olacaksa (satış olup pazar yaratılmak adına kapitalist düzende malum artık insanlar neyi popüler kılıp satsak diye düşünüyor artık ihtiyaç olmayan her şeyi) karşıyım.’
			‘Bağımsız sertifika kuruluşlarının bile ne kadar bağımsız olduğunu düşünürken bu işin oluru var mı bilemiyorum.’
Gereksiz	bulanlar	2	‘Çocuğumun evimizde halihazırda var olanı yemesi taraftarıyım. Onun için özel bir şey kullanılmıyor.’
			‘Her şeyin her zaman organik olması gerektiğini de düşünmüyorum.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Deneyimsel tutumu ölçmek amacıyla organik ürün tüketiminin yarattığı duygular sorulmuş olup anne katılımcıların çocukları için organik ürün tükettiklerinde huzur ve güven hissettiği cevapları çoğunluktadır (Tablo 7). ‘Huzurlu ve görevimi yapmış gibi hissettirir.’ veya ‘Vicdanımı rahat hissettirir.’ gibi cevaplar annelerin çocukları için organik ürün tükettiklerinde kaygılarının azaldığına işaret etmektedir. Aynı zamanda organik tüketmenin iyi ve mutlu hissettirdiği verilen cevaplar arasındadır. Annelerden gelen ‘Daha mutlu olurum çünkü çocuğumun sağlığına olumlu katkı sağladığımı düşünürüm.’ gibi cevaplar, hissedilen olumlu duyguların arkasında yatan organik tüketimin etkilerine ilişkin olumlu atıflar olduğuna da işaret etmektedir. Deneyimsel tutum ile ilişkili soruya verilen cevapların temalar ve sıklık bakımından dağılımları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Organik Ürün Kullanmanın Nasıl Hissettirdiği

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Huzur / Vicdan rahatlığı	11	‘Huzurlu ve görevimi yapmış gibi hissediyorum.’ ‘Vicdanımı rahat hissettirir.’ ‘İçeride rahat bir anne hissi.’

Güvende	9	‘Daha güvenli’ ‘Güvende hissettirir.’
İyi	5	‘İyi hissedirim.’
Mutlu	3	‘Daha mutlu olurum çünkü çocuğumun sağlığına olumlu katkı sağladığımı düşünürüm.’ ‘Çok mutlu.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

2.2.2.3. Subjektif Norm ile İlişkili Bulgular

Açımlayıcı çalışma sorularından ‘Çocuğunuz için kullanacağınız bir ürüne karar verirken başkalarına danışır mısınız?’ sorusuna katılımcıların %64’ü (N=16) ‘evet’, %16’sı (N=4) ‘hayır’ cevabı verirken, çocukları için tüketecekleri ürüne karar verme aşamasında ‘bazen’ başkalarına danıştıklarını ifade eden katılımcı oranı ise %12’dir (N=3). %4 (N=1) oranında anne ‘genellikle’ yanıtı verirken, %4 (N=1) oranında ise ‘nadiren’ şeklinde cevap verilmiştir.

Katılımcı annelerin çocukları için organik ürün tüketmelerini çevrelerinde kimlerin desteklediğine ilişkin soruya ailem, eşim ve arkadaşlarım cevapları çoğunlukta olmuştur. Bu cevapların yanı sıra sosyal medyanın veya çocuk doktorunun da sosyal etki mekanizmaları olabildiği görülmektedir. Subjektif norm destek yapısı için oluşturulan temalar ve çeşitli alıntılar Tablo 8’de özetlenmiştir.

Tablo 8. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Kimler Destekler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Ailem	16	‘Ailelerimiz’ ‘Babaannesi, anneannesi, dedesi, teyzesi’ ‘Aile büyüklerim.’
Eşim / Babası	12	‘Eşim’ ‘Babası’
Arkadaşlarım	11	‘Arkadaşlarım’ ‘Komşularım’
Herkes	2	‘Herkes’
Sosyal medya	1	‘Üye olduğum Facebook grubu’
Doktor	1	‘Doktoru’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Subjektif normların bir diğer bileşeni olan sosyal baskı mekanizmalarını araştırmak amacıyla katılımcıların çocukları için organik ürün kullanmaları yönünde baskı görüp görmediği sorulmuştur. En sık verilen cevap hiç kimseden baskı görmedikleri yönündedir. Ailesi, eşi ve arkadaşları tarafından organik ürün tüketmesi yönünde baskı gördüğünü söyleyen katılımcılar da olmuştur. Aynı şekilde sosyal medya ve organik ürün üreticilerinden bu konuda baskı gördüklerini söyleyen katılımcılar da olmuştur. Subjektif norm baskı yapısı ile ilgili soruya verilen cevapların tematik dağılımları Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanız yönünde kimler baskı yapar

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Hiç kimse	14	‘Hiç kimse.’ ‘Baskı altında olduğumu düşünmüyorum.’
Ailem	5	‘Aile büyüklerim’ ‘Kayınvalidem’
Eşim	2	‘Eşim’
Arkadaşlarım	2	‘Bu konuda hassasiyeti olan arkadaşlarım’
Üretici	1	‘Üretici’
Sosyal medya	1	‘Çevremde değil ancak sosyal medya da böyle bir baskı var.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Kimi zaman katılımcıların çevresinde organik ürün tüketmemeleri yönünde baskı görüp görmedikleri sorulduğunda annelerin büyük çoğunluğu çevrelerinde organik ürün tüketmelerine hiç kimsenin karşı çıkmadığını belirtmişlerdir. ‘Boşuna bir uğraş içinde olduğumu düşünen, nasıl olsa okula başlayınca hazır gıda tüketecek diyen çoğu çocuksuz arkadaşlar.’ cevabından da görüldüğü gibi kimi zaman arkadaşlarının karşı çıktığını iletmektedirler. Benzer şekilde eşleri veya aile büyükleri tarafından organik ürün tüketmek yönündeki çabalarının gereksiz görüldüğünü de iletmektedirler. Annelerin çocukları için organik ürün kullanmasına karşı çıkan sosyal çevrelerine ilişkin verdikleri cevaplar Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanıza Kimler Karşı Çıkar

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Hiç kimse	18	‘Karşı çıkan yok.’ ‘Kimse.’

Arkadaşlarım	3	‘Boşuna bir uğraş içinde olduğumu düşünen, nasıl olsa okula başlayınca hazır gıda tüketecek diyen çoğu çocuksuz arkadaşlar.’
		‘Bazı eş dost ama nadir görüştüğüm insanlar.’
Eşim	2	‘Eşim zaman zaman gereksiz bulabiliyor.’
Ailem	2	‘Zaman zaman aile büyükleri bu çabanın gereksiz olduğunu düşünür.’

Son olarak, çevrenizde çocuğu için organik ürün kullanan kimseler var mı sorusuna 21 yanıt ‘arkadaşlarım’, 6 yanıt ‘ailem’ şeklinde gelirken, 1 kişi de ‘yok’ cevabı vermiştir. ‘Çevrenizde çocuğunuz için organik ürün kullanmamanız yönünde kimler baskı yapar?’ sorusuna tüm katılımcılar ‘hiç kimse’ cevabını verdiği için sorunun ayırt edici olmadığı düşünülmüştür.

2.2.2.4. Kişisel Bileşen ile İlişkili Bulgular

BDM’de yer alan kişisel bileşen, algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı yapılarından oluşmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Açımlayıcı çalışma dahilinde annelerin organik ürün tüketimi ile ilgili kontrol inançlarını ve öz-etkinlik inançlarına ilişkin oluşturulacak bataryaya destek olması için üç farklı soru yöneltilmiştir.

Annelerin çocukları için organik ürün kullanmalarını kolaylaştıran faktörler sorulduğunda öne çıkan ilk tema organik ürünlere erişebilirliğin artmasıdır (Tablo 11). Örneğin, eve verilen siparişler, alışveriş yapılan markette organik ürünlere ulaşabiliyor olmak annelerin çevresel engellerin üstesinden gelmelerine yardımcı olmakta ve organik ürün tüketimine yönelik kontrol algılarını arttırmaktadır. Diğer yandan, çevrelerinden organik ürün tüketmek konusunda aldıkları sosyal destek organik tüketimi kolaylaştıran ikinci tema olarak öne çıkmaktadır. Anne katılımcıların çocukları için organik ürün kullanırken eşlerinden, ailelerinden ve arkadaşlarından aldıkları sosyal destek kullanımı kolaylaştırmaktadır. Doğaya yakın yaşamak, yine erişebilirliği arttırdığı düşünüldüğünden verilen cevaplardan ortaya konulan bir diğer tema olmuştur. Fiyatların uygun olması, organik ürünün konvansiyonel alternatifi ile fiyat farkının olmaması da tüketimi kolaylaştırmaktadır. Katılımcıların, organik ürün tüketimini gerekli görmelerinin bu soruya verilen cevaplar arasında öne çıkması,

tutumun algılanan kontrol inancı üzerindeki etkisini düşündürmektedir. Kişisel bileşen yapısına ilişkin ilk soru olan organik ürün tüketimini kolaylaştıran faktörler Tablo 11’de sıralanmıştır.

Tablo 11. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Kolaylaştıran Faktörler

Temalar	Sıklık	Ahntılar
Erişebilirliğin artmış olması	10	‘Eve sipariş verdiğim organik yemek kolisi.’ ‘Marketlerde bulunması.’ ‘Online alışverişler, marketlerde bulunması, kapiya getirilmesi.’
Sosyal desteğin artması	5	‘Ailemin desteği.’ ‘Benim kadar eşimin de dikkat etmesi.’ ‘Arkadaşlarımın tavsiyeleri.’
Doğaya yakın yaşamak	3	‘Doğal yaşama yakın oturabilmek.’ ‘Yazın köye gidiyoruz, o kolay yapıyor.’
Fiyatların uygun olması	3	‘Uygun fiyatlı olması.’ ‘İki ürünün fiyatı aynı ise organik olanı tercih ediyorum.’
Gerekli görülmesi	3	‘Sağlıklı olması.’ ‘Çevre.’ ‘Gerekliliğine inanıyor olmam.’
Bilmiyorum / Yok	3	‘Aslında yok.’ ‘Bilemedim.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Bu bölümde sorulan bir diğer soru ise, ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza engel olan faktörlerin üstesinden gelmenize neler yardımcı olabilir?’ sorusudur. Bu soruya verilen yanıtlar içerisinde organik ürünlerin fiyatlarının daha uygun olması veya tüketicilerin maddi olanaklarının artması teması öne çıkmaktadır. Bir önceki soruda olduğu gibi burada da ürünlerin erişim olanaklarının zenginleşmesi organik ürün tüketimi konusunda anneler tarafından beklenen değişikliklerden birisidir. ‘Organik ürünler ve pazarların daha çok yaygınlaşması’ cevabı, tüketicilerin organik ürün tüketimine yönelik niyetleri olsa da ürünlere ulaşım kısıtlı olduğu için tüketmekte zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu türden sıkıntıların yapısal bir çözümü olarak düşünebilecek ‘gıda reformu yapılması’ teması da bu soruya verilen cevaplar arasında öne çıkmaktadır. Bilgi edinme, ürün seçimi konusunda karar verebilme, sosyal desteğe sahip olma ve organik ürün tüketimi için zaman ayırabilme gibi katılımcıların organik ürün tüketimine ilişkin yaşadıkları zorlukların üstesinden

gelmelerine yardımcı olacak diğer bireysel ve sosyal faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu soruya verilen cevapların tematik dağılımları ve sıklıkları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza engel olan faktörlerin üstesinden gelmenize neler yardımcı olabilir?

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Fiyatların ucuzlaması / Maddi olanakların artması	8	‘Maddi olanaklar.’ ‘Biraz daha uygun fiyatlı olmaları.’
Erişebilir olması	8	‘Organik ürün çeşitliliği ve ulaşımın kolaylığı’ ‘Organik ürünler ve pazarların daha çok yaygınlaşması.’
Sosyal desteğin artması	4	‘Eşimle bu konuda hemfikir olmak.’ ‘Alışverişini birinin üstlenmesi.’
Gıda reformu yapılması	3	‘Organik olmayan ürünlerin kısıtlanması.’ ‘Devletin gıda reformu yapması yardımcı olur.’
Bilgi edinmek	2	‘Bilinçlenme.’ ‘Bilgi.’
Karar vermek	2	‘Bundan sonra şu ürünlerin organik olanlarını tüketeceğim şeklinde net bir karar almak ve planlı olmak.’
Zaman olması	1	‘Zaman.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Katılımcıların öz-etkinlik inancına ilişkin öne çıkan temaları saptamak amacıyla ‘çocuğunuz için organik ürün kullanmak isterseniz bunun için neler yapmanız gerekir?’ sorusuna en sık verilen yanıtlar erişebilirlik problemini çözmek ve organik ürün tüketmeye zaman ayırmaktır. ‘Doğru satıcıyı bulmam gerekir.’ ve ‘İnternette almayı düşündüğüm ürünleri inceleyip karşılaştırmam gerekir.’ gibi cevaplar organik ürün tüketmek istendiğinde bunun için konvansiyonel ürünlere kıyasla daha fazla çaba gerektiğini ortaya koymaktadır. ‘Kendim ekmem, kendim yetiştirmem gerekir.’ türünden cevaplar ise, katılımcıların organik ürünlere yönelik güvensizliğinden kaynaklanıyor olabilir. ‘Maddi imkanımın yeterli olması gerekir’ türünden cevaplar ise çevresel engel olarak bu soruya verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Buradan yola çıkılarak, organik ürün tüketim davranışına ilişkin çevresel engellerin kişilerin

öz-etkinlik inancı ve algılanan kontrol inancı üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir. Öz-etkinlik inancı ile ilişkili cevapların bulunduğu Tablo 13 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmak İsteseniz, Bunun İçin Neler Yapmanız Gerekir?

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Erişebilirlik problemini çözmek	14	‘Doğru satıcıyı bulmam gerekir.’ ‘Bulmam, düzenli sipariş vermem ya da satılan mekâna, markete, pazara gitmem gerekiyor.’ ‘Ulaşmak için çaba sarfetmek.’
Zaman ayırmak	13	‘Araştırmam.’ ‘İnternette almayı düşündüğüm ürünleri inceleyip karşılaştırmam gerekir.’ ‘Alışverişe daha çok zaman ayırmak’
Bütçe ayırmak	3	‘Paraya kıymam gerekir.’ ‘Maddi imkanımın yeterli olması.’
Kendim yetiştirmek	2	‘Yazın saksıda bir iki tane sebze yetiştirmek.’ ‘Kendim ekmem, kendim yetiştirmem lazım.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

2.2.2.5. Niyet ile İlişkili Bulgular

Katılımcıların organik tüketime ilişkin niyetlerini araştıran ‘Gelecekte çocuğunuz için organik ürün tüketme planınız var mı?’ sorusuna, annelerin %72’si (N=18) ‘evet’ yanıtı vermiş, %8’i (N=2) organik ürün tüketmeye ileride de devam edeceğini belirtmiş, %20’si (N=5) ise ileride organik ürün tüketmeyi düşünmediğini belirtmiştir. İleride çocukları için organik ürün tüketmeyi düşünen katılımcılara ne kadar süre tüketmeyi planladıkları sorulduğunda ise, katılımcıların %44’ü (N=11) ‘elimden geldiği sürece devam edeceğim’ yanıtı verirken, %32’si ise (N=8) ömür boyu devam etmeyi düşündüğünü iletmiştir. Katılımcıların %12’si (N=3) çocukları itiraz edene kadar organik ürün tüketmeye devam etme niyetleri olduğunu ifade ederken, %8’i (N=2) ise çocukları için organik ürün tüketimi konusunda özellikle ilk iki yılı önemsediklerini söylemişlerdir.

Açımlayıcı çalışma verilerine göre, katılımcıların çocukları için özel olarak organik ürün satın alma oranı %84'tür (N=21). Gelecekte çocuğu için organik ürün tüketme olasılığı sorulduğunda ise, bu olasılığın %75 ve üzeri olduğunu ifade eden katılımcı oranı %52 (N=13) iken, ileride %50-%75 aralığında tüketme olasılığı gören katılımcı oranı ise %32 (N=8), çocuğu için %50'den daha düşük ihtimalle organik ürün tüketebileceğini öngören %12 (N=3) oranında katılımcı vardır. Katılımcıların gelecekte kendileri için organik ürün tüketme olasılıkları sorulduğunda ise, %75 ve üzeri ihtimal gören katılımcı oranı %32 (N=7), %50 ile %75 aralığında organik ürün tüketme olasılığı öngören katılımcı oranı ise %44 (N=11), %50'den düşük olasılıkla gelecekte organik ürün tüketebileceğini ifade eden katılımcı oranı ise %20'dir (N=5). Organik ürün tüketimine yönelik niyeti inceleyen açımlayıcı yanıtlara bakıldığında, katılımcıların çocukları için organik ürün tüketimi niyetlerinin kendileri için tüketme niyetinden daha olası olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.6. Davranışın Doğrudan Yordayıcılarına İlişkin Bulgular

BDM'ye göre davranışın doğrudan yordayıcıları bilgi ve beceri, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlıktır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Açımlayıcı çalışmanın bu bölümünde katılımcılara bu dört bileşen ile ilişkili sorular sorulmuştur. Bilgi ve beceriye dair katılımcılara bir ürünü organik yapan özellikler sorulmuş ve verilen cevapların temalara göre sıklıkları Tablo 14'te özetlenmiştir. Organik ürünlerle ilgili katılımcıların bilgisi ile ilgili öne çıkan temalar organik ürünlerin yetiştiği ortamın temiz olması gerektiği ve ilaç, kimyasal içermediğidir. 'Hava, su, güneşle büyüyen organik derim ben.' veya '...hiçbir müdahaleye maruz kalmadan büyümesi gerekir.' gibi cevaplarda yer alan 'insan müdahalesi' kavramının günümüzde net tanımının yapılamaması sebebiyle katılımcıların organik ürünlerle ilgili bilgi eksikliği olduğuna işaret etmektedir. Doğal tohum olması gerekliliği de bir ürünü organik yapan özellikler içerisinde yer almaktadır. Organik temizlik malzemeleri, bakım ürünleri, giysiler düşünüldüğünde ürünün işlenmemiş olması söz konusu olmadığından, ürünlerin işlenmemiş veya az işlem görmüş olması gerekliliğine ilişkin bilgi ise, yalnızca gıda ürünleri düşünülerek verilen bir cevaptır. Ürünlerin bağımsız kuruluşlarca

denetlenmesi gerekliliği organik ürünler ile ilgili yalnızca bir katılımcı tarafından verilmiştir.

Tablo 14. Bir Ürünü Organik Yapan Özellikler

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Yetiştirdiği ortamın (hava, su vb.) temiz olması	12	‘Hava su güneşle büyüyen organik derim ben.’ ‘Toprakta su ve güneşle hiçbir müdahaleye maruz kalmadan büyümesi yeterli.’ ‘Dışardan takviye verilmemesi.’
İlaç veya kimyasal içermemesi	10	‘Kimyasal katkıların minimize edilmesi.’ ‘İlaçlamalar, gübreleme, sulama yöntemlerinde kimyasallar kullanılmamış.’ ‘Üretim sırasında kimyasalların kullanılmaması.’
Doğal tohum olması	6	‘Genetiği ile oynanmamış tohumdan üretilmiş.’ ‘Tohumunun hibrit olmaması.’
İşlenmemiş olması	4	‘İşlenmemiş ya da az işlenmiş olması’ ‘Fabrikada üretilmemiş olması’
Doğal olması	4	‘Doğal ortamda doğal şartlarda yetişmiş.’ ‘Doğal olması.’
Katkısız olması	4	‘Yetiştirilmeye başladığı noktadan son haline kadar katkısız bir şekilde tüketiciye ulaşmış olması.’ ‘Katkı içermemesi.’
Sağlıklı olması	2	‘Sağlıklı.’ ‘Sağlığa zararlı müdahale yapılmamış olması.’
Kalitesi	1	‘Kalitesi.’
Denetleniyor olması	1	‘Bağımsız kuruluşlar tarafından denetlenmesi.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Katılımcıların bilgi ve becerilerini değerlendirmek üzere sorulan bir diğer soru ise, organik ürün satın alırken nelere dikkat ettikleri sorusudur. Bu soruya verilen cevaplar arasında satın alınan markanın veya tedarikçinin tüketici açısından güvenilir bulunması en çok öne çıkan temadır. Burada, bazı katılımcılar satın aldıkları ürünlerin üretim koşullarından emin olmak istediklerini belirtirken, bazı

katılımcılar ise markanın güvenilir olmasını önemsediklerini söylemişlerdir. İkinci olarak öne çıkan satın alma kriteri ise, organik ürünün sertifikalı olmasıdır. Bu noktada katılımcılar hangi sertifikaları önemsedikleri bilgisini paylaşmamışlardır. Satın aldıkları ürünlerin üzerindeki etiketlere dikkat ettiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Örneğin, yumurta satın alırken ‘serbest gezen’ ifadesi ürünün organik olduğunu düşündürebilmektedir. Diğer yandan, ürünlerde tazeliğe önem verdiklerini ifade eden katılımcılar, taze ürünlerin organik olduğu yönünde bir inanca sahip olabilirler. Benzer şekilde, ürünlerin içeriğine baktıklarını ifade eden katılımcılar da içerik bilgisinden yola çıkarak ürünün organik olduğu yönünde çıkarım yapmaktadırlar. Diğer kullanıcıların yorumları ve ürünün fiyatı da satın alma kararını etkileyen diğer unsurlardır. Davranışa ilişkin bilgi ve beceriyi ölçmeye yönelik katılımcıların organik ürün satın alma kriterlerine ilişkin bulgular Tablo 15’te özetlenmiştir.

Tablo 15. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Satın Alırken Nelere Dikkat Ediyorsunuz?

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Satın aldığım markanın / tedarikçinin güvenilirliğine	13	‘Yerli tohum kullandığından ve nasıl üretim yaptığından emin olduğum köydeki butik üreticiden alıyorum.’ ‘Güvendiğim markalar.’ ‘Marka kalitesine.’
Sertifikalı olmasına	7	‘Organik sertifikalı olmasına.’ ‘Bağımsız kuruluşlarca sertifikalandırılmış olmasına.’
Tazeliğine	5	‘Taze olmasına dikkat ediyoruz.’ ‘Tazeliğine.’
Etiketne	4	‘Bu her ürün için değişir. Mesela yumurta için ayrıca serbest dolaşım olması da önemli bir kriter benim için.’ ‘Etiketne.’
Fiyatına	3	‘Fiyatına ve ulaşılabilirliğine.’
Tavsiyelere	3	‘Kullanıcı memnuniyeti.’ ‘Yorumlar.’
İçeriğine	2	‘İçeriğine.’

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Davranışın bir diğer yordayıcısı olan çevresel engellere verilen cevaplar, kişisel bileşen yapısındaki temalar ile oldukça benzerlik göstermektedir. Organik ürünleri kullanmanızı zorlaştıran, kimi zaman engelleyen faktörler nelerdir? sorusuna verilen yanıtların başında erişim problemleri teması gelmektedir. Erişim problemleri, katılımcıların ürünlere ulaşmak ile ilgili sıkıntılarını tanımlarken, bu engeli ürünlerin fiyatlarının yüksek olması takip etmektedir. Önde gelen bu iki temanın ardından, organik ürünlerin güvenilir bulunmaması da tüketim davranışının engeli olabilmektedir. Güven ile ilgili engel hem organik ürünlerin üretim aşamalarına ilişkin güven sorununu yansıtırken hem de organik etiketlerinin tüketiciyi yanıltmaya yönelik kullanıma ihtimalini de içermektedir. Organik ürün tüketmek için gerekli zamanı bulamamak da bir diğer engel faktörü olarak belirtilmiştir. Son olarak, organik ürünlerin kalitesinin veya raf ömrünün konvansiyonel ürünlere kıyasla daha düşük olduğuna yönelik inanç bazı katılımcıların organik ürün tüketimini zorlaştıran faktörler içerisinde yer almıştır. Çevresel engellere ilişkin temaların tümü sıklık dağılımları ile birlikte Tablo 16’da gösterilmektedir.

Tablo 16. Çocuğunuz İçin Organik Ürün Kullanmanızı Zorlaştıran, Hatta Kimi Zaman Engelleyen Faktörler Nelerdir?

Temalar	Sıklık	Alıntılar
Erişebilirlik problemi	17	‘Planlama yapma kısmı yani ürünlere ulaşma satın alma.’ ‘Ulaşılabilir olmaması.’ ‘Bulunamıyor olması.’
Pahalı olması	16	‘Pahalı oluşu.’ ‘Maddi yetersizlik.’ ‘Fiyatların yüksek olması.’
Güvenilir olmaması	7	‘Güven sorunu.’ ‘Kaynakların güvenilirliğini teyit etme.’ ‘Olan olmayan birçok şeye pazarlama için organik etiketi yapıştırılması.’
Zaman bulamamak	2	‘Özel zaman ayırma gerekliliği.’

Organik ürünlerin kalitesinin daha düşük olması	2	‘Deterjanların temizliğinin iyi olmaması.’ ‘Raf ömrü kısa, takip etmek gerekiyor.’
---	---	---

Not. Katılımcılar birden fazla temayı içeren cevaplar vermiştir.

Son olarak alışkanlık bileşenini ölçmeye yönelik sorulan ‘Daha önce hiç organik ürün tükettiniz mi?’ sorusuna katılımcıların %92’si (N=23) evet cevabı verirken, %4 (N=1) oranında ‘muhtemelen’ cevabı verilmiştir. Yalnızca tek bir katılımcı (%4, N=1) daha önce hiç organik ürün tüketmediğini ifade etmiştir.

2.2.2.7. Organik Ürün Tüketim Davranışı ile İlişkili Bulgular

Bu çalışmada, katılımcılara organik ürün tüketim davranışlarına ilişkin bazı ürün kategorilerine ilişkin tüketim tahmininde bulunmaları beklenen çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Bu sorular hem kendileri hem de çocukları için organik ürün tüketim davranışını incelemek üzere iki ayrı soru şeklinde sorulmuş olup verilen cevapların tümü Tablo 17’de özetlenmiştir. Çocukları için tükettikleri gıda ürünlerinin tamamının organik olduğunu ifade eden katılımcı oranı %36 (N=9) iken, kendileri için tükettikleri gıda ürünlerinin tamamının organik olduğunu söyleyen katılımcı oranı %12’dir (N=3). Katılımcılar kendileri için %76 (N=19) oranında yarı yarıya organik gıda tükettiklerini belirtirken, bu oran çocukları için %64’tür (N=16). Kendileri için hiç organik gıda tüketmediğini bildiren %12 (N=3) düzeyinde katılımcı bulunurken, çocukları için hiç organik gıda tüketmeyen katılımcı sayısı sıfırdır. Bu oranlara kabaca bakıldığında katılımcıların çocukları için organik gıda tüketme oranları kendileri için tüketme oranlarının yaklaşık üç katıdır.

Organik tüketim davranışı kıyafet ürün grubu için incelendiğinde, kendileri için hiç organik kıyafet tüketmediğini belirten katılımcı oranı %68 (N=17) iken, çocukları için hiç organik kıyafet tüketmediklerini söyleyen katılımcı oranı %24’tür (N=6). Katılımcıların %12’si (N=3) çocukları için tamamen organik kıyafetler kullandığını ifade ederken, kendileri için tamamen organik kıyafet kullanan katılımcı oranı ise %4 (N=1) düzeyindedir.

Organik temizlik ürünleri için aynı soruya verilen cevap katılımcıların kendileri için %8 (N=2) oranında tamamen organik temizlik ürünlerine yöneldiği, %64 (N=16) oranında yarı yarıya organik temizlik ürünü kullandıkları ve %28 oranında ise bu ürün kategorisini hiç kullanmadıklarıdır. Organik temizlik ürünü tüketim oranları çocukları için sorulduğunda, katılımcıların %40'ı (N=10) çocukları için tamamen organik ürünler tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Çocukları için kullandıkları temizlik ürünlerinin yaklaşık yarısının organik içerikli olduğunu belirten katılımcı oranı %44 (N=11) iken, hiç organik temizlik ürünü kullanmadıklarını belirten katılımcı oranı %16 (N=4)'tür. Kıyafet ve temizlik kategorilerinde de çocuklar için organik tüketim oranları katılımcıların kendileri için tükettiklerini belirttiklerinin üzerindedir.

Bakım ürünleri açısından dağılımlara bakıldığında, katılımcıların %36'sı (N=9) çocukları için kullandıkları bakım ürünlerinin tamamının organik olduğunu ifade ederken, kendileri için bu oran %12'ye (N=3) düşmektedir. Yarı yarıya organik tüketim oranları ise kendileri için %64 (N=16) düzeyinde iken, çocukları için %44 (N=11) düzeyindedir. Kendileri için hiç organik bakım ürünü tüketmediklerini ifade eden katılımcı oranı %24 (N=6), çocukları için hiç tüketmediklerini ifade eden katılımcı oranı ise %20'dir (N=4).

Tablo 17. Katılımcıların Kendileri ve Çocukları İçin Kullandıkları Organik Ürünlerin Dağılımları

Ürün Kategorileri	Organik ürün kullanım oranları	%(N) Kendileri için	%(N) Çocukları için
Gıda	Tamamen	%12 (N=3)	%36 (N=9)
	Yarı yarıya	%76 (N=19)	%64 (N=16)
	Hiç	%12 (N=3)	%0 (N=0)
Kıyafet	Tamamen	%4 (N=1)	%12 (N=3)
	Yarı yarıya	%28 (N=7)	%64 (N=16)
	Hiç	%68 (N=17)	%24 (N=6)
Temizlik Ürünleri	Tamamen	%8 (N=2)	%40 (N=10)
	Yarı yarıya	%64 (N=16)	%44 (N=11)
	Hiç	%28 (N=7)	%16 (N=4)
Bakım Ürünleri	Tamamen	%12 (N=3)	%36 (N=9)
	Yarı yarıya	%64 (N=16)	%44 (N=11)
	Hiç	%24 (N=6)	%20 (N=5)

2.3. Tartışma

Yukarıda yöntemi ve bulguları özetlenen açımlayıcı çalışmada annelerin en sık tercih ettikleri organik ürün ile organik tüketim davranışlarına ilişkin BDM yapıları olan tutum, subjektif norm, kişisel bileşen ve niyet yapılarının yanı sıra, modele göre davranışın doğrudan yordayıcıları kabul edilen diğer değişkenlere ilişkin sorular sorulmuş olup, bu sorulara verilen yanıtlar tematik analiz ve sıklık dağılımları üzerinden ortaya konulmuştur.

Açımlayıcı çalışmaya ait tartışma bölümünde öncelikle çalışmanın yöntemine ve katılımcı özelliklerine ilişkin değerlendirmeler yapılacak, daha sonra ise hem davranış hem de her bir BDM yapısına yönelik elde edilen temalar ışığında ana çalışma için oluşturulan bataryada yer alacak ölçeklere ait maddelerin gelişim süreci özetlenecektir. Bu kısımda yapıların içerikleri, diğer yapılar ile olan ilişkileri, sonuç değişkenleri ile olan ilişkilerine dair tartışma yürütülmeyecek olup, yapıların içeriklerine ve birbirleri ile ilişkilerine yönelik tartışmalar ana çalışma kapsamında tutulacaktır. BDM bataryasının oluşum süreci değerlendirildikten sonra ise, açımlayıcı çalışmanın kısıtlılıklarına ve ileride yapılacak benzer çalışmalar için önerilere yer verilecektir.

2.3.1. Yönteme ve Katılımcı Özelliklerine İlişkin Tartışma

Açımlayıcı çalışma soru formları, çoktan seçmeli sorulardan oluşan psikososyal ve kişisel bilgi formu ve açık uçlu sorulardan oluşan organik tüketim davranışı anketinden oluşmaktadır. Çalışmanın verileri, kartopu yöntemiyle ulaşılan 25 anneye soru formlarının çevrimiçi olarak iletilmesi ile toplanmıştır. Çevrimiçi veri toplama yöntemi hızlı ve ekonomik bir yöntem olduğu için genel popülasyonu ilgilendiren konular ile ilgili çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Kellner, 2004). Kartopu yönteminin araştırılan konu ile ilgilenen kişilere ulaşabilmek adına pratik bir yöntem olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Chromy ve Lavrakas, 2008). Bu sebeple bu çalışmaya organik tüketim davranışı ile ilgilenen kişilerin katıldığı varsayılabilir.

Organik tüketim davranışını yordayan sosyodemografik özellikler içerisinde kadın ve ebeveyn olmanın öne çıktığı birçok çalışmada bulgulanmıştır (Neulinger ve Simon, 2011; Riemen ve Hemm, 2008; Xie ve ark., 2015). Bu doğrultuda, araştırmaya

katılan katılımcıların genel özelliklerine bakıldığında öncelikle çalışmanın işleme kriterlerinden biri anne olmak olduğu için tüm katılımcılar kadın ve ebeveynidir. Yaş ortalaması 32.44 (ss=6.57) olan 25 anneden veri toplanmıştır. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise 1 kişinin ilkokul (%4), 10 kişinin üniversite (%40), 9 kişinin yüksek lisans (%36), 5 kişinin ise doktora (%20) mezunu olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyinin yüksek oluşu literatürdeki organik tüketim ile ilgilenen kişilerin yüksek eğitilmiş olması beklentisiyle örtüşmektedir (Magnusson ve ark., 2001). Ayrıca çevrimiçi araştırmalarda ulaşılan katılımcı kitlesinin de araştırmacı katılımcı dağılımı için herhangi bir müdahale yapmadığı sürece yüksek eğitim düzeyine sahip olduğu bilinmektedir (Kellner, 2004). Katılımcıların %52'si (n=13) orta, %40'ı (n=10) üst orta ve %8'i (n=2) ise alt orta gelir düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir. Gelir düzeyi arttıkça organik tüketim düzeyinin de artacağı öngörüldüğünden katılımcıların gelir düzeyindeki dağılım beklendik karşılanabilir (Rimal ve ark., 2005).

Açımlayıcı çalışmanın ilk amacı, organik ürünler ile ilgili genel ifadeler ile sorulan açık uçlu sorulara verilen yanıtlarda hangi ürün grubunun öne çıkacağını belirlemektir. Literatürdeki çalışmalardan yola çıkılarak, açımlayıcı çalışma öncesinde organik gıda ürünlerinin öne çıkması (Darsano ve ark., 2018; Van Doorn ve Verhoef, 2015), bu ürünlerden ise spesifik olarak süt ve süt ürünleri, yumurta veya tavuk gibi tüketici tarafından organik tüketilmesi önemsenen ve hızlı büyüyen organik sektörlerden olan ürünlerin öne çıkması beklenmekteydi (Crandall ve ark., 2009). Tablo 3 ve Tablo 4'te özetlenen, katılımcıların hem kendileri hem çocukları için tüketmeyi tercih ettikleri organik ürünlere ilişkin verdikleri yanıtlar incelenmiş ve ana çalışma için davranış spesifikleştirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle, öne çıkan ürünlerin organik gıda ürünleri olduğu görülmüş ve gıda ürünlerinden hem BDM yapılarının ayırt ediciliğini koruyacağı hem de davranışı açıklama gücünün yüksek olacağı öngörülen ürünlerden birinin seçilmesine karar verilmiştir. Literatürde de organik gıda tüketimi davranışını inceleyen çeşitli çalışmalarda spesifik gıda ürünü belirlenerek çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Crandall ve ark. 2009; Hill ve Lynchehaun, 2002; Kaygisiz ve ark., 2019; Tarkiainen ve Sundqvist, 2005).

Organik tüketimin BDM çerçevesinde ele alınmasını hedefleyen ana çalışma için spesifik bir gıda ürünü seçilerek davranışı belirleyebilmek için bu amaçla

sorulan her iki soruya verilen cevaplar ele alınmış olup hem yetişkinler hem de çocuklar için en çok tercih edilen organik gıda gruplarının yumurta (toplam cevap sıklığı (tcs)= 21) ve et ve tavuk olduğu (tcs= 19), bu ürünleri süt ve süt ürünlerinin (tcs= 18) takip ettiği görülmüştür. Bu noktada et, tavuk ve yumurta arasında tercih yapılırken bu ürünlerin konvansiyonel alternatifleri ile olan fiyat, erişebilirlik gibi çevresel engellerin ayırt edici etkisi olabileceği düşünülmüştür. Organik ürünlerin konvansiyonel alternatifleri ile olan özellikle fiyat farkının tüketicilerin niyet ve davranışlarını ve bunların ardında yatan sebepler için ayırt edici etkiye sahip olabileceği çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir (Ghali-Zinoubi ve Toukabri, 2019; Yue ve ark., 2020; Stall-Meadows ve Davey, 2013). Onozaka ve arkadaşları (2016) organik ürün tüketiminin sağlığa ve çevreye olan etkilerine ilişkin tutumları daha olumlu olan tüketicilerin organik ürünlere fiyat farkı ödemeye daha istekli olduklarını bulgulamışlardır. Van Loo ve arkadaşlarının çalışması ise (2011) düzenli olarak organik ürünler tüketen kişilerin organik tavuklara konvansiyonel alternatifine göre %244'e kadar fiyat farkı ödemeye istekli olduklarını ortaya koymaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada piyasada hem fiyat hem erişebilirlik bakımından daha kolay tüketilebileceği düşünüldüğünden BDM yapılarının ayırt ediciliğini ortaya koymak açısından daha zayıf etki gösterebilecek organik yumurta değil, konvansiyonel alternatifine kıyasla organik ürün tüketimi davranışını daha fazla ayırt edeceği düşünülen fakat yine de öncelikli tercih edilen organik ürünlerden olduğundan davranışı açıklama gücünün de yeterli ölçüde olacağı varsayılan organik tavuk tüketimine odaklanılmasına karar verilmiştir.

2.3.2. BDM Bileşenleri İçin Öne Çıkan Temalar ve Batarya Geliştirme Süreci

Açımlayıcı çalışmanın ikinci amacı ise BDM yapılarının her biri için ölçek oluşturma sürecinde veri sağlamasıdır. Ajzen'e göre (2001) tutum, bilişsel (araçsal) ve deneyimsel (duygusal) tutum olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tutuma ilişkin bilişsel ve deneyimsel tutuma yönelik ayrı iki soru yöneltildiğinde katılımcıların bilişsel tutum odağında organik ürünlerin gerekli/iyi ve sağlıklı bulunması olumlu bilişsel tutumlar arasında yer alırken, katılımcıların organik ürünlere ilişkin güvenirlilik problemi yaşamaları, organik üretimin varlığına inanmamaları, erişim olanaklarının kısıtlılığı,

gereksiz/abartılı ve pahalı bulmaları olumsuz bilişsel tutumlar olarak değerlendirilebilir. Bilişsel tutum, davranışla ilgili olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri içeren ve davranışa yönelik bireysel tercihleri belirleyen temel bir yapıdır (Armitage ve Conner, 2001). Bu doğrultuda oluşturulan Bilişsel Tutum ölçeğinde ‘organik tavuk tüketmek daha sağlıklıdır’ ve ‘organik tavuk tüketmek lükstür.’ gibi hem olumlu hem de olumsuz maddeleri olan bir ölçek yazılmıştır.

BDM’de yer alan deneyimsel tutum yapısı ise, kişinin davranışa ilişkin duygu ve deneyime dayalı tutumlarını kapsamaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Deneyimsel tutumlarda ise katılımcılara organik ürün tüketiminin nasıl hissettirdiği sorulmuş ve huzur/vicdan rahatlığı, güven, iyi ve mutlu cevapları öne çıkmıştır. Bu sebeple Deneyimsel Tutum ölçeği için ise, ‘Organik tavuk tüketmek beni rahatlatır.’ ‘Endişemi azaltır.’ gibi duyguya ve deneyime yönelik maddeler oluşturulmuştur.

Subjektif normlar yapısına ilişkin veri toplamak amacıyla ise katılımcılara ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı kimler destekler?’ ve ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza kimler karşı çıkar?’ şeklinde sorular yöneltilmiş ve bu sorulara verilen cevapların tematik dağılımları Tablo 8 ve Tablo 9’da özetlenmiştir. Subjektif normların destek yapısına yönelik öne çıkan temalar ‘ailem’, ‘eşim’, ‘arkadaşlarım’ şeklindedir. Subjektif normların bu şekilde yapılanması kültürel bir sonuç olabilir. Benzer şekilde Türkiye’de yürütülen organik şarap tüketimi ile ilgili çalışmada da subjektif norm yapısı partner, aile ve arkadaşların düşüncelerini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur (Caliskan, Celebi ve Pinar, 2020). Öte yandan, Finlandiya’da yürütülen başka bir çalışmada ise, subjektif normlar yalnızca ‘benim için önemli insanların çoğu...’ ifadesi ile tek bir maddeden oluşmaktadır (Tarkiainen ve Sundqvist, 2005). Bu doğrultuda mevcut çalışmada subjektif normlar destek yapısı için ‘Organik tavuk tüketmek konusunda eşim/kız arkadaşım/erkek arkadaşım beni destekler.’, ‘Annem/babam/kayınvalidem/kayınpederim beni destekler.’ gibi maddelerin yanı sıra, ‘Benim için önemli insanların çoğu beni destekler.’ şeklinde genel ifade içeren bir madde de yazılmıştır.

Benzer şekilde, subjektif norm baskı yapısı ile ilgili ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza kimler karşı çıkar?’ sorusu sorulmuş ve çoğunlukla ‘hiç kimse’ (tcs= 18)

cevabı alınmıştır. ‘Boşuna bir uğraş içinde olduğumu düşünen, nasıl olsa okula başlayınca hazır gıda tüketecek diyen çoğu zaman çocuksuz arkadaşlar’ gibi arkadaşlarım gereksiz bulur temasının sıklığı 3, ‘eşim zaman zaman gereksiz bulabiliyor.’ alıntısında olduğu gibi eşim cevabının sıklığı ise 2’dir. Bu soruya verilen cevaplar arasında da aile üyelerinin davranış ile ilgili düşünceler öne çıkmıştır. Ayrıca, BDM’ye göre pilot çalışmadan elde edilen veriler ışığında ölçek maddeleri oluşturulurken hedef kitlenin ifade dilinin temel alınması esastır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu doğrultuda mevcut çalışmada, ‘Zaman zaman aile büyükleri bu çabanın gereksiz olduğunu düşünür.’ gibi cevaplardan yola çıkılarak subjektif norm karşı yapısı için oluşturulan ölçekte yer alan maddelerde ‘Arkadaşlarım organik tavuk tüketmeme karşı çıkar.’ cümlelerindeki gibi ‘karşı çıkar’ fiili yerine yerine ‘Arkadaşlarım organik tavuk tüketmemi gereksiz bulur’ ifadesindeki gibi ‘gereksiz bulur.’ fiili tercih edilmiştir.

BDM’de yer alan kişisel bileşen yapısı içinde ise, algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancını ölçmek üzere iki ayrı ölçek geliştirilmesi planlanmıştır. Algılanan kontrol inancı, çeşitli engellerin nasıl üstesinden gelebileceğine yönelik bireyin algısı şeklinde tanımlanmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu sebeple katılımcılara organik ürün tüketmelerini kolaylaştıran faktörler ve organik ürün tüketmelerine engel olan faktörlerin nasıl üstesinden geldikleri soruları yöneltilmiştir. Toplanan cevapların tematik dağılımları Tablo 11 ve 12’de özetlenmektedir. Katılımcıların organik ürün tüketimlerini kolaylaştıracağını düşündüğü faktörler sırasıyla ürünlerin erişebilirliğinin artması (tcs=10), sosyal desteğin artması (tcs=5), yaşadıkları şehrin değişmesi (tcs=3) ve fiyatların daha uygun olması (tcs=3) şeklindedir. Yine, organik ürün kullanmalarına engel olan faktörlerin üstesinden gelmeleri için nelerin onlara yardımcı olabileceği sorulduğunda, en önemli kolaylaştırıcıların ürünlerin ucuzlaması veya kendi maddi imkanlarının artması (tcs= 8), ürünlere erişimin kolaylaşması (tcs= 8) ve organik tüketim için çevreden aldıkları desteğin artması (tcs= 4) temalarının öne çıktığı görülmüştür. Sosyal destek temasının içerisinde ‘birinin alışverişi üstlenmesi’ gibi katılımcıların zaman bulamaması gibi zorluklara da işaret edildiği göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda Algılanan Kontrol İnancı ölçeği için, ‘Çok vaktimi alsa da organik tavuk tüketebilirim.’, ‘Pahalı olsa da organik tavuk tüketebilirim.’ gibi

katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik algıladıkları zorlukların üstesinden gelebileceklerine ilişkin inançlarını ölçecek bir anket formu oluşturulmuştur.

Öz-etkinlik inancı için ise, açılımlayıcı çalışma katılımcılarına ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmak isterseniz, bunun için neler yapmanız gerekir?’ şeklinde katılımcılara bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar Tablo 13’te sıralanmıştır. ‘Doğru satıcıyı bulmam gerekir’ gibi cevaplarla en öne çıkan tema olan erişebilirlik problemini çözmek (tcs=14), ‘alışverişe daha çok zaman ayırmak’ gibi değişebilecek zaman bulamama sorununu çözmek (tcs=13), organik ürüne özel bütçe ayırmak gibi gerekliliklerin yerine getirilmesine ilişkin (tcs=3) cevaplar öne çıkmaktadır. Bu cevaplardan anlaşıldığı gibi katılımcıların zihninde öz-etkinlik inancı ile algılanan kontrol inancının benzer anlamlar ifade ettiği söylenebilir. Öz-etkinlik inancı kapsamında kişinin içsel yeterliğini ifade etmesi gerekmektedir, fakat dışsal sebeplerden dolayı gerçekleştirilemeyen davranışlarda algılanan kontrol inancı ile öz-etkinlik inancının birbirine karışabileceği literatürde de tartışılan bir konudur (Ajzen, 2002). Açılımlayıcı çalışmada direkt içsel kontrole işaret eden ifadelere rastlanamış olsa da yine de öz-etkinlik inancı, algılanan kontrol inancından farklı olarak kişinin davranışı gerçekleştirmek ile ilgili kendine yeterliğine olan inancı olarak tanımlandığından dolayı (Bandura, 1977) organik tavuk tüketimine ilişkin BDM bataryasında yer alan Öz-Etkinlik İnancı ölçeği için ‘Organik tavuk tüketmek benim için kolaydır.’ gibi daha bireysel yeterliğe atıfta bulunan ifadelerden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir.

BDM yapılarından davranışın doğrudan yordayıcıları olan erişebilirlik, bilgi, çevresel engeller ve alışkanlık bileşenlerinden özellikle çevresel engeller ve erişebilirlik problemleri diğer tüm yapılarla ilgili sorulan açık uçlu sorularda öne çıkan temalar olmuştur. Organik ürün satan marketlerin bulunmaması (örn. ‘Bulmam, düzenli sipariş vermem ya da satılan mekana, markete, pazara gitmem gerekiyor.’), ürünlerin fiyatının satın alma gücünü aşması (örn. ‘Paraya kıymam gerekir.’) ve araştırma için zaman ayrılması gerekliliği (örn. ‘İnternette almayı düşündüğüm ürünleri inceleyip karşılaştırmam gerekir.’) erişebilirlik yapısına ilişkin genel temalardır. Organik ürün tüketiminin önüne geçen ürünlere marketlerde erişimin olmaması durumu literatürle de uyum göstermektedir (Calverley, 2002; Pearson, 2001;

Robinson ve Smith, 2002; Swidi ve ark., 2014; Wier ve Zagata, 2012). Bu doğrultuda Erişebilirlik ölçeğinde ‘Yakınımda organik tavuk satın alabileceğim marketler var.’, ‘Organik tavuk satın alabilecek param var.’, ‘Organik tavuk satan firmalara internette ulaşabilirim.’ maddeleri yazılmıştır.

Tablo 14’te gösterildiği gibi, katılımcıların organik ürünler ile ilgili katılımcıların bilgilerine yönelik sorulan ‘Sizce bir ürünü organik yapan özellikler nelerdir?’ sorusuna verdiği yanıtlarda yetiştigi ortamın temiz olması (tcs=12) en sık görülen tema iken, ilaç veya kimyasal içermemesi (tcs=10) öne çıkan bir diğer temadır. Tohumunun doğal olması (tcs=6), işlenmemiş olması (tcs=4), doğal (tcs=4) ve katkısız olması (tcs=4) bilgi sorusunda görülen diğer temalar olmuştur. Öne çıkan temalardan birçoğu tüketicilerin tüketim davranışı esnasında fark edemeyecekleri üretim süreçlerine ilişkin bilgilerdir. Üretim süreçlerine ilişkin tüketiciye bilgi sağlayacak kaynaklar ürünlerin üzerinde yer alan ‘doğal’, ‘organik’ ‘işlenmemiş’ gibi etiketler iken, daha güvenilir ve objektif bilgi sağlayacak kaynak ise ürünlerin sertifika kuruluşlarınca denetlendiğine dair etiket bulunmasıdır (Ataseven ve Güneş, 2008; Torjusen et al., 1999). Yine bilgi ve beceri ölçmek üzere sorulan ‘Çocuğunuz için organik ürün satın alırken nelere dikkat ediyorsunuz?’ sorusuna satın aldığım markanın/tedarikçinin güvenilirliği (tcs=13) en sık karşılaşılan tema iken, bu tema içerisinde görülen ‘Yerli tohum kullandığından ve nasıl üretim yaptığından emin olduğum köydeki butik üreticiden alıyorum.’ gibi cevaplardan tüketicilerin satıcılar ile aralarındaki bireysel güven ilişkisini önemsedikleri görülmektedir. Organik ürünlerin sertifikalı olmasına yönelik beklenti ise (tcs=7) bireysel güven ilişkisinden sonra gelmektedir. Bu anlamda, tüketicilerin organik ürünün ne olduğu ile ilgili bağımsız değerlendirme kuruluşlarına ilk sırada önem vermedikleri söylenebilir. Organik ürünün ne olduğu ile ilgili tüketicilerin bilgilerinin net olmaması, organik ürün tanımının literatürde de netlik kazanmamış olması ile açıklanabilir (Tung ve ark., 2012). Bu bağlamda bataryada yer alması planlanan bilgi ve beceri ölçmeye yönelik ölçekte, ‘Organik tavuğun ne olduğuyla ilgili yeterli bilgiye sahibim.’, ‘Alacağım tavuğun organik olup olmadığını anlayabilirim.’, ‘Tavuk için kullanılan organik sertifikalar hakkında yeterli bilgiye sahibim.’ gibi maddeler yazılmıştır.

Çevresel engeller yapısına ilişkin ise ‘Çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı zorlaştıran, hatta kimi zaman engelleyen faktörler nelerdir?’ sorusu katılımcılara yöneltilmiş ve verilen cevapların dağılımları Tablo 16’da gösterilmiştir. Burada en çok öne çıkan iki tema organik ürünlerin erişilebilirlik problemi (tcs=17) (Örn. ‘Ürünlerin ulaşılabilir olmaması.’) ve pahalılık problemidir (tcs=16) (Örn. Fiyatların yüksek olması’). Organik ürünlerin güvenilir olmaması (tcs=7), ürünleri tüketmek için gerekli zamanı bulamamak (tcs=2) ve ürün kalitesinin konvensiyonel alternatifine göre düşük olması da (tcs=2) çevresel engellere ilişkin sorulan soruya verilen cevaplarda rastlanan temalardandır. Burada öne çıkan çevresel engeller organik tüketim davranışı ile ilgili literatürle paralellik göstermektedir (Lea and Worsley 2005; Padel ve Foster, 2005; Zanolli and Naspetti 2002). Bu doğrultuda, ana çalışmada kullanılacak Çevresel Engeller ölçeği için ‘Organik tavuk tüketmek pahalıdır.’, ‘Organik tavuk tüketmek istesem bile bu ürünlere kolay ulaşamam.’ gibi maddeler yazılmıştır.

Özetle, organik tavuk tüketim davranışı için oluşturulan bataryada yer alan ölçeklerin tümü BDM yapıları temel alınarak hazırlanmış olan bir anket formu aracılığıyla açımlayıcı çalışmada öne çıkan temalar temel alınarak hazırlanmıştır. Bataryada yer alan ölçeklerin her biri ana çalışmanın yöntem bölümünde daha kapsamlı anlatılacak olup özellikle niyet ve davranışın ölçümü için kullanılacak olan evrelendirme yöntemi ileride kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

2.3.3. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın kısıtlılıklarından söz edecek olursak, açımlayıcı çalışmada katılımcılara açık uçlu olarak yöneltilen sorulara çevrimiçi form doldurma yöntemi ile cevap vermeleri beklenmiştir. Her ne kadar çevrimiçi veri toplama yöntemi hız ve kolaylık sağladığı düşünülen bir yöntem olsa da (Kellner, 2004) anket formunun çevrimiçi doldurulmasının katılımcıların verdikleri cevapların uzunluğunu ve içeriğini etkilemiş olabileceği olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Lefever ve Marrhiasdottir, 2007). Ayrıca kalitatif yöntem kullanılarak yürütülen açımlayıcı çalışma verilerinin çevrimiçi video görüşmeleri yerine yazılı anket yoluyla elde edilmiş olması da katılımcıların cevaplarının uzunluğu bakımından kısıtlılığa yol açmış olabilir (Salmons, 2021). Öte yandan, organik tüketim davranışı gibi sosyal istenirliğin öne çıkabileceği davranışları konu alan araştırmalarda araştırmacının

katılımcı üzerindeki sosyal etkisini minimize etmesi adına anonim olarak veri sağlanan çevrimiçi anket yönteminin kullanılması da avantaj sağlamış olabilir (Vandelandotte ve Mummery, 2011).

Açımlayıcı çalışma için ulaşılmaya hedeflenen katılımcı grubu, organik tüketim davranışının daha yaygın olduğu düşünülen anneler olmuştur (Finch 2008; Riefer ve Hemm, 2008). Bu grupla çalışılmak istenmesinin sebebi az katılımcıya ulaşılabileceği düşünülen çalışmanın mümkün olduğunca organik tüketim ile ilgilenen kişilere ulaşmasını sağlamak ve ana çalışma için davranış ile ilgili daha fazla veri sağlamak iken, elbette bu durum açımlayıcı çalışmanın örnekleminin ana çalışmada belirlenen hedef grubu temsil gücünü azaltmış olabilir. Ayrıca, anne katılımcıların genel organik tüketim davranışlarını ilgilendiren soruların yanı sıra çocukları için gerçekleştirdikleri organik ürün tüketim davranışı ile ilgili de sorular yöneltilmiş ve açımlayıcı çalışma üzerinden davranışın değişip değişmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Organik ürün tüketim davranışı oranları kendileri ve çocukları açısından karşılaştırıldığında kimi zaman değişkenlik gösteriyor olsa da BDM yapıları açısından değerlendirildiğinde tutumlar, subjektif normlar, kişisel bileşen ve davranışın doğrudan yordayıcılarına ilişkin diğer yapılarda ortaya çıkan temaların paralellik gösterdiği görülmüş ve ana çalışma için organik tavuk tüketim davranışının kim için gerçekleştirildiğinden bağımsız davranışın daha genel olarak ele alınmasına karar verilmiştir. Modelin önerisi ışığında davranışın inceleneceği hedef grubun açımlayıcı çalışma öncesinde belirlenmesi ileride gerçekleştirilecek çalışmalar için önerilmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008).

Özetle, açımlayıcı çalışmadan elde edilen bulgular ana çalışma için seçilecek spesifik organik ürünün belirlenmesinde ve yapıların her birine ait ölçeklerin tasarlanmasında temel kabul edilmiştir. BDM temel alınarak oluşturulan organik tavuk tüketim bataryasında yer alan ölçüm araçları ile ilgili detaylı bilgiler bir sonraki bölüm olan ana çalışmanın yöntem bölümünde anlatılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA ÇALIŞMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

3.1. Amaç ve Hipotezler

Çalışmanın ikinci aşaması olan ana çalışma kısmında, açımlayıcı çalışmada elde edilen bilgiler ışığında, modelin önerdiği üzere (Montano ve Kasprzyk, 2008) davranış sınırlandırılmış ve ana araştırma için organik tavuk tüketim davranışının ele alınmasına karar verilmiştir. Bu çalışmada, organik tavuk tüketimi davranışının BDM açısından öncüllerini belirlemek amacıyla oluşturulan bataryanın psikometrik açıdan sınanması, daha sonra ise BDM'nin öngörülerini sınamak amacıyla bu yapılar arası ilişkilerin incelenmesi hedeflenmektedir. BDM'nin öngördüğü şekilde davranışa yönelik tutum, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapılarının davranışsal niyeti yordayacağı, niyetin ise davranışın en güçlü yordayıcısı olacağı düşünülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın amaç ve hipotezleri aşağıdaki gibidir.

Çalışmanın birinci amacı, BDM yapılarının ölçümüne yönelik oluşturulan her bir ölçeğin psikometrik ölçümlerinin yapılabilmesidir.

H1. BDM yapılarını oluşturan organik tavuk tüketim davranışına yönelik tutum, subjektif normlar, algılanan kontrol inancı, öz-etkinlik inancı, alışkanlık, çevresel engeller, erişebilirlik ve bilgi anketlerinin psikometrik özellikler açısından bu yapıları ölçmeye uygun olması beklenmektedir. Bu doğrultuda:

H1a. Bataryada yer alan her bir ölçümü değerlendirmek için geliştirilen tüm ölçeklerin madde analizi kapsamında madde-toplam puan korelasyonları .30 ve üstünde olacaktır.

H1b. Geçerlik bağlamında her bir ölçek tek faktörlü bir yapı gösterecektir.

H1c. Her bir ölçeğin gösterdiği yapıların Cronbach'ın alfası ile değerlendirilen iç tutarlılığı yüksek olacaktır (>.70).

Organik tavuk tüketim davranışı ile ilgili BDM yapılarının dış geçerliğinin ölçülmesi kapsamında, literatür bölümünde özetlenen araştırma bulgularına dayanarak, özellikle organik tüketime yönelik niyet ve organik tüketim davranışı

olmak üzere, diğer BDM bileşenlerinden tutum, algılanan kontrol inancı, öz-etkinlik inancı yapıları ile ilişkili görülmesi beklenmektedir (Ajzen, 2015; Conner, Norman ve Bell, 2002; Hadjivavropoulos ve Lawrance, 2007; Rangel, Dukeshire ve Macdonald, 2012; Tarkiainen ve Sundqvist, 2005). Ayrıca literatürde organik gıda tüketimi davranışı ile ilişkili olduğu vurgulanan sağlık anksiyetesi, ortoreksiya ve sosyal istenirlik düzeylerinin de organik tüketim davranışı ile ilgili BDM yapıları ile anlamlı düzeyde ilişkili olması beklenmektedir (Barnett ve ark., 2016; Goetzke, Nitzko ve Spiller, 2014; Michaelidou ve Hassan, 2008; Teng ve Lu, 2016; Seegebarth ve ark., 2016; Voglino ve ark. 2021). Bu bağlamda;

H1d. Her bir ölçeğin dış geçerlik kapsamında sağlık anksiyetesi, ortoreksiya ve sosyal istenirliği ölçen ölçeklerle de ilişkisi anlamlı olacaktır.

Ayrıca, ölçeklerin yapı geçerliğini sınamak amacıyla BDM bataryasında yer alan her bir ölçeğin birbirleriyle anlamlı ilişki göstermesi beklenmektedir. Bu doğrultuda;

H1e. OTT bataryasında yer alan her bir ölçek diğer ölçekler ile anlamlı ilişki gösterecektir.

BDM'nin sağlık davranışlarını açıklamak üzere öngördüğü yapıların ayırt edici geçerliğinin sınanması doğrultusunda ise sosyodemografik değişkenlerin ele alınması planlanmıştır. Bu bağlamda organik tüketim davranışını gerçekleştiren ve gerçekleştirmeyen katılımcıların BDM yapıları çerçevesinde gruplar arası karşılaştırılmasının yapılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda;

H1f. BDM yapılarından tutum, subjektif normlar, kişisel bileşen, bilgi, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık ölçek puanları organik tüketim davranışını gerçekleştiren katılımcılar ile davranışı gerçekleştirmeyen katılımcılar arası farklılık gösterecektir.

Ana çalışmanın bir diğer amacı, bir sağlık davranışı olarak ele alınan organik tüketim davranışının BDM ile ne denli açıklandığının; diğer bir değişle BDM öngörülerinin organik tavuk tüketim davranışı için de ne denli geçerli olduğunun değerlendirilmesidir. BDM'ye göre, davranışın en güçlü yordayıcısı davranışı

gerçekleştirmeye yönelik niyettir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM yapıları içerisinde yer alan tutum, subjektif norm, kişisel bileşen yapılarının ise davranışı niyet aracılığı ile yordayacağı varsayılmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Öte yandan, BDM’de davranışın tek yordayıcısı niyet değildir, davranışın doğrudan yordayıcıları kabul edilen bilgi, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık değişkenleri de diğer BDM yapıları olarak kabul edilir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Nitekim, davranışa yönelik niyet ve davranışı etkileyebilecek diğer değişkenler kontrol edildikten sonra dahi BDM’nin önermelerinin geçerli olup olmadığının BDM’nin geçerliğine dair çok daha kuvvetli kanıtlar sunacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda, daha önce literatürde de özetlendiği üzere organik gıda tüketimi davranışı ile ilişkili olduğu düşünülen sosyodemografik değişkenler, sağlık anksiyetesi, ortoreksiya, sosyal istenirlik düzeyi gibi değişkenler kontrol edildikten sonra, BDM’de davranış niyetini yordayacağı öngörülen tutum, subjektif norm ve kişisel bileşen yapıları ile davranışı yordaması beklenen niyet yapısının, ayrıca davranışı doğrudan yordaması beklenen bilgi, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık yapılarının yordayıcı etkilerinin BDM’nin öngörülleri doğrultusunda anlamlı olup olmadığının sınanması hedeflenmiştir. Dolayısı ile BDM model sınaması ile ilişkili hipotezler şu şekildedir:

H2. Cinsiyet, medeni hal, ebeveyn olmak, sosyoekonomik düzey, gelir düzeyi gibi sosyodemografik değişkenler ve sağlık anksiyetesi, ortoreksiya ve sosyal istenirlik düzeyi kontrol edildikten sonra;

H2a. Organik tavuk tüketim davranışına yönelik niyet; tutum, subjektif norm ve kişisel bileşen (algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı) tarafından yordanacaktır.

H2b. Organik tavuk tüketim davranışının dolaylı yordayıcıları olan organik tüketimine yönelik tutum, subjektif norm ve kişisel bileşen (algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı) yapıları organik tüketim davranışını yordayacak olup, BDM yapıları içerisinde davranışın en güçlü yordayıcısı organik tüketime yönelik niyet olacaktır.

H2c. Organik tavuk tüketim davranışının doğrudan yordayıcıları niyet, bilgi, erişebilirlik, çevresel engeller yapıları olacaktır.

H2d. Tutum (bilişsel ve deneyimsel), subjektif norm (destek ve karşı) ve kişisel bileşen (algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı) yapıları ile organik tüketim davranışı arasındaki ilişkide organik tavuk tüketime yönelik niyet tam aracı etkiye sahip olacaktır.

Yukarıdaki amaç ve hipotezler göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada, organik tüketim davranışı hem koruyucu sağlık davranışı hem de psikopatoloji ile ilişkilendirilmesi bakımından riskli sağlık davranışı olarak ele alınacaktır. Literatürde organik gıda tüketimini, özellikle yukarıdaki hipotezlerde belirtilen psikososyodemografik değişkenler açısından kapsamlı bir sağlık modeline göre inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, psikopatolojik faktörleri de kontrol etmesi bakımından klinik-sağlık psikolojisi literatürüne katkı sağlaması ve elde edilecek bulgular neticesinde, organik tüketim davranışına yönelik ileride uygulanabilecek müdahale programlarına yön kazandırması hedeflenmektedir.

3.2. Yöntem

Ana çalışmada katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu, Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu, organik tavuk tüketim davranışlarını Bütünleşik Davranış Modeli çerçevesinde araştırmaya yönelik Organik Tavuk Tüketim Bataryası, ayrıca Sağlık Anksiyetesi Ölçeği (Kısa Form), Ortoreksiya Nervoza Ölçeği – ORTO-11 ve son olarak Marlowe-Crowne Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği – Kısa Form sunulmuştur.

3.2.1. Katılımcılar

Araştırmanın tek işleme kriteri katılımcıların 18-65 yaş aralığında olmasıdır. Çalışma gönüllülük esasına dayanmış olup, bilgilendirilmiş onam formunu (Ek 4) onaylayan herkes Google Forms üzerinden soru formuna ulaşmıştır. Tüm soru formunu eksiksiz dolduran 310 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Katılımcıların sosyodemografik değişkenlere göre dağılımları Tablo 18’de gösterilmektedir. Buna göre, katılımcıların %76.8’i kadın (N=238), %23.2’si erkektir (N=72). Eğitim seviyesine açısından değerlendirildiğinde ise, katılımcıların yüksek oranda üniversite (%45.2) ve yüksek lisans mezunu (%25.8) olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%54.8, N=170) maaşlı çalışan, %16.1’i (N=50) ise serbest çalışandır. Katılımcıların büyük çoğunluğu evli olup (%76.8), yaş ortalaması

39.25'tir (ss=11.18). Ebeveyn olmayan katılımcı oranı %33.7 (N=105) iken ebeveyn olmayan erkek katılımcı oranı ise %46.7'dir (N=35). Toplam bekar katılımcı oranı %23.2 (N=72), bu katılımcıların içinde ebeveyn olanların sayısı ise 9 (%12.5) kişidir. Tüm katılımcılar içerisinde tek çocuğu olan katılımcı oranı %31.1 (N=96), iki çocuklu katılımcı oranı %29.1 (N=90), üç ve üzeri çocuğu olan katılımcı oranı ise %5.8'dir (N=18). Özetle, katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın, evli ve eğitim düzeyi yüksek ve maaşlı çalışan olduğu söylenebilir.

Tablo 18. Katılımcıların Demografik Dağılımları

		%(N)
CINSİYET	Kadın	%75.8 (N=235)
	Erkek	%24.2 (N=75)
MEDENİ HAL	Bekar	%23.2 (N=72)
	Evli	%76.8 (N=238)
EĞİTİM DURUMU	İlkokul	%0.6 (N=2)
	Ortaokul	%1 (N=3)
	Lise	%11.9 (N=37)
	Yüksek Okul	%5.8 (N=18)
	Üniversite	%45.2 (N=140)
	Yüksek Lisans	%25.8 (N=80)
	Doktora	%9.7 (N=30)
ÇALIŞMA DURUMU	İşsiz	%4.5 (N=14)
	Ev Kadını	%9.4 (N=29)
	Maaşlı Çalışan	%54.8 (N=170)
	Serbest Meslek	%16.1 (N=50)
	Emekli	%9.4 (N=29)
	Öğrenci	%4.5 (N=14)
	Emekli Çalışan	%1.3 (N=4)
SOSYOEKONOMİK DÜZEY	Alt	%0.7 (N=2)
	Alt Orta	%5.5 (N=15)
	Orta	%48.4 (N=133)
	Üst Orta	%42.5 (N=117)
	Üst	%2.9 (N=8)
ÇOCUK SAYISI	Çocuksuz	%34 (N=105)
	Tek Çocuk	%31.1 (N=96)
	İki Çocuk	%29.1 (N=90)
	Üç ve Üzeri Çocuk	%5.8 (N=18)

3.2.2. Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada, katılımcılardan psikososyal ve kişisel bilgi formu, Bütünleşik Davranış Modeli Organik Tavuk Tüketim Bataryası, Sağlık Anksiyetesi Ölçeği,

Ortoreksiya Nervoza Ölçeği ve Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği üzerinden veri toplanmıştır. Anketler, likert tipi sorular ve çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır. Anket ve soru formları, kartopu yöntemi ile ulaşılan kişilere Google Forms linki üzerinden iletilmiştir.

3.2.3. Veri Toplama Araçları

3.2.3.1. Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu

Ana çalışmada da açımlayıcı çalışmada kullanılan Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu formda katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin soruların yanı sıra, organik gıda tüketimi ile ilişkili olabileceği düşünülen spor alışkanlığı, beslenme alışkanlıkları, geri dönüşüm yapıp yağmadığı gibi genel çevre ve sağlık davranışlarına yönelik sorular da yer almaktadır.

3.2.3.2. BDM Organik Tavuk Tüketim Bataryası

Bu çalışma için Bütünleşik Davranış Modeli çerçevesinde geliştirilmiş bir batarya (EK 5) uygulanacaktır. Bütünleşik Davranış Modeli literatürüne bakıldığında, araştırılması hedeflenen davranışa yönelik bir batarya formu hazırlanması ve bu formun hazırlanma aşamasında açımlayıcı çalışma uygulaması yapılması önerilmektedir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Ayrıca BDM araştırmalarında belirlenen davranış mümkün olduğu kadar spesifikleştirmek ve somut olarak tanımlamak gereklidir (Montano ve Karprzyk, 2008). Açımlayıcı çalışma için belirlenen davranış tanımı ‘organik ürün tüketimi’ ile ilgili açık uçlu sorular sorularak katılımcılardan organik ürünler hakkında genel görüş ve bilgiler alınmıştır. Organik ürünler düşünüldüğünde, gıda, giysi, temizlik ve bakım malzemeleri gibi çok geniş yelpazede ürünler kapsamaktadır. Açımlayıcı çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde, organik tüketim davranış denilince genellikle gıda tüketiminin akla geldiği, gıdalardan ise organik tercihlerin sıklıkla yumurta ve tavuk tüketimi üzerine yoğunlaştığını görülmüştür. Bu doğrultuda, modelin de öngördüğü üzere ana çalışma için ele alınacak davranış ‘organik tavuk tüketimi’ olarak özelleştirilmiştir.

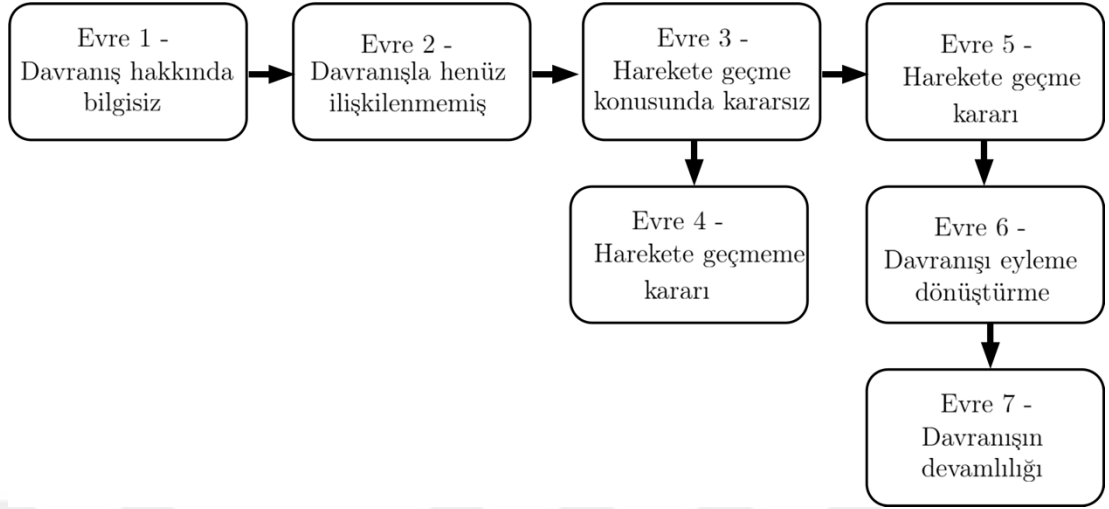
Bu çalışmada, açımlayıcı çalışmadan elde edilen yanıtları göz önünde bulundurarak Bütünleşik Davranış Modeli’nin her bir yapısına ilişkin soruların yer aldığı bir soru havuzu hazırlanmıştır. Bu soru havuzu, sağlık psikolojisi alanında

deneyimli iki araştırmacı tarafından gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Türkçe anlaşılabilirlik ve imla kontrolleri yönünden incelenmesi üzerine iki Türk Dili ve Edebiyatı uzmanı tarafından da değerlendirilmiş ve gerekli görülen düzenlemeler yapılmıştır. BDM'ye göre oluşturulmuş bu bataryanın boyutları, davranışa yönelik tutum, niyet, davranışı belirleyen çevresel engeller, alışkanlık, davranışa erişebilirlik ve davranışa yönelik bilgidir. Bataryada yer alan ölçekler, çoktan seçmeli, kategorik ve 7'li likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Aşağıda bataryada yer alan her bir yapıya ilişkin oluşturulan ölçekler detaylı anlatılmıştır.

Organik Tavuk Tüketim Davranışı Ölçeği:

Organik tavuk tüketim davranışı, sağlık davranışlarının evreler aracılığıyla değerlendirilmesini öneren Önlemleri Benimseme Modeli'nden yola çıkılarak ölçülmüştür (Ek 5, Bölüm 1).

Önlemleri benimseme modeli, değişimi hedeflenen davranışın değişim öncesinden değişimin sonrasına kadar uzanan bilişsel bir süreçten ilerlediğini varsaymaktadır (Weinstein ve Sandman, 1992). Modelin öngördüğü bu evreler, dışsal faktörlerden ziyade kişinin içinde bulunduğu psikolojik ve bilişsel süreçlerle ilgilidir. Model, kişinin davranış ile ilişkisi üzerine 7 evre tanımlar. Birinci evredeki kişi, henüz davranış ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip değildir. İkinci evreye geçtiğinde ise kişi, davranışla ilgili bilgi sahibidir fakat davranış ile henüz ilişkilendirilmiş değildir. Üçüncü evreye gelindiğinde kişi davranış ile bağ kurmuş ve karar alma evresine gelmiştir. Dördüncü evrede kişi karar alma aşamasında davranışla ilgili harekete geçmeme kararı alır. Beşinci evre, davranışla ilgili karar alma aşaması olan üçüncü evrenin devamı niteliğinde olup, kişinin davranışı benimsemesidir. Altıncı evre, benimsenen önlem davranışının eyleme döküldüğü evre iken, yedinci evre ise bu eylemin sürdürüldüğü evredir (Weinstein, Sandman ve Blalock, 2008). Önlemleri benimseme modelinin davranışa ilişkin evreler Şekil 7'de sunulmuştur.

Şekil 7. Önlemleri Benimseme Modeli

Organik tavuk tüketim davranışı ele alınırken kullanılan ölçüm aracı, önlemleri benimseme modelinden yola çıkılarak evrelendirilmiştir. Aynı zamanda eyleme dönüşmüş tüketim davranışı için, davranışı gerçekleştirme sıklığı da aynı madde içerisinde ölçülmüştür. Organik tavuk tüketim davranışı ele almak üzere yazılan ölçek sorusu aşağıdaki gibidir:

"Hayatımda,

- a. Hiç organik tavuk tüketmedim fakat tüketmeyi düşündüm.
- b. Hiç organik tavuk tüketmedim ve tüketmeyi de düşünmedim.

Son 6 ay içerisinde;

- c. Haftada birkaç kez organik tavuk tükettim.
- b. Yaklaşık haftada bir kez organik tavuk tükettim.
- c. Yaklaşık iki haftada bir kez organik tavuk tükettim.
- d. Yaklaşık ayda bir kez organik tavuk tükettim.
- e. Ayda bir defadan daha az organik tavuk tükettim.
- f. Hiç organik tavuk tüketmesem de öncesinde düzenli olarak tüketiyordum.
- g. Hiç organik tavuk tüketmedim ama öncesinde bir iki defa tüketmişim."

Aynı zamanda, Davranış ölçeği içerisinde hem organik tavuk tüketicileri hem de organik olmayan tavuk tüketicileri için satın alma davranışını ölçümleyen (satın

alınan yer, satın alan kişi, satın alma sıklığı, harcanan para) çoktan seçmeli sorular da soru formuna eklenmiştir.

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Tutum Ölçeği:

BDM'ye göre tutum ölçeği Bilişsel Tutum ve Deneyimsel Tutum olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Açımlayıcı çalışma bulguları doğrultusunda, *Bilişsel Tutum* ölçeğinde (organik tavuk tüketmek daha sağlıklıdır; faydalıdır vb.) 5 madde (2. bölüm, 1. kısım) oluşturulmuştur. Maddeler yedili likert tipi ölçek ile ölçülmüş olup, katılımcılar yer alan her bir madde için "Kesinlikle katılmıyorum" ile "Kesinlikle katılıyorum" arasında yer alan ifadeleri işaretlemişlerdir. Organik tavuk tüketimine ilişkin bilişsel tutum maddeleri araştırmaya katılan bütün katılımcılara uygulanmıştır ve yapılan geçerlik analizi sonuçlarına göre alfa katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

Benzer şekilde, organik tavuk tüketimine ilişkin *Deneyimsel Tutum* ölçeğine yönelik ise toplam 7 madde yazılmıştır (2. bölüm, 2. kısım). Bu ölçekte yer alan ifadeler, "Organik tavuk tüketmek beni rahatlatır. ", "Endişemi azaltır.", "Beni daha az suçlu hissettirir. " gibi deneyime dayalı ifadeler olduğu için bu bölümdeki sorular yalnızca organik tavuk tükettiğini ifade eden katılımcılara yöneltilmiştir. Bu bölümdeki ifadeler için de aynı şekilde yedili likert tipi cevap seçeneği uygulanmıştır.

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Subjektif Norm Ölçeği:

Bu bölümde ise, katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik olarak kişisel çevrelerinden ne yönde etkilendikleri araştırılmaktadır. Yapılan açımlayıcı çalışmada kişilerin kendileri ve çocukları için organik ürün tüketirken kimlerden etkilendikleri açık uçlu bir şekilde sorulmuştur. Burada elde edilen bulgulara bakıldığında, kişilerin organik ürün satın alırken partnerlerinden, çocuklarından, ebeveynlerinden ve arkadaşlarından etkilendikleri sonucuna varılmıştır.

Subjektif Normları araştırmak adına oluşturulan ölçekte, kişiler için önemli olabilecek her bir diğer kişi için "destekleyen" *Subjektif Norm Destek* (6 madde) ve "karşı çıkan" *Subjektif Norm Karşı* (6 madde) olmak üzere toplam 12 madde yazılmıştır. Ayrıca, her iki bölümde de "benim için önemli insanların çoğu..." şeklinde daha kapsayıcı bir ifadeye de yer verilmiştir. Son olarak da açık uçlu cevapların da

yazılabileceği "diğer" seçeneği eklenmiştir. Oluşan toplam 12 madde, kişi ayrı bölüm halinde ve yedili likert tipi ölçüm alınarak uygulanmıştır (Ek 5, Bölüm 3).

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Algılanan Kontrol İnancı Ölçeği:

IBM'e göre kontrol algısı, kişinin belirlenen davranışa yönelik kolaylık ve zorluklara ilişkin inançlarıdır. Bu araştırmada kullanılan *Algılanan Kontrol İnancı* ölçeği, yapılan açımlayıcı çalışmada ilgili açık uçlu sorulara verilen cevaplardan yola çıkılarak 3 madde şeklinde oluşturulmuştur ve yedili likert tipi ölçüm alınmıştır. Analiz öncesinde ikinci ve üçüncü madde olumsuz ifade olduğu için ters puanlanmaktadır. Ölçeğin örnek maddesi ise, "Organik tavuk tüketmek benim için kolaydır. " şeklindedir (Ek 5, Bölüm 4).

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Öz-Etkinlik İnancı Ölçeği:

Öz-etkinlik inancı, kişinin ilgili davranışın zorluğu veya kolaylığından bağımsız olarak kendisinin davranışı gerçekleştirebileceğine dair inancıdır (Bandura, 1977). Bu çalışmada organik tavuk tüketimine yönelik *Öz-Etkinlik İnancı* ölçeği oluşturulurken, açımlayıcı çalışmada elde edilen verilerden yola çıkılmıştır. Örnek madde, "Organik tavuk tüketmek benim kontrolümdedir. " şeklindedir. Ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve yedili likert tipte ölçüm alınmıştır (Ek 5, Bölüm 7).

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Çevresel Engeller Ölçeği:

BDM'ye göre kişilerin bir sağlık davranışını gerçekleştirmeye yönelik niyetlerini ve davranış sonuçlarını kişilerin algıladıkları çevresel engellerden de etkilenebileceği düşünülmektedir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu çalışmada, *Çevresel Engeller* ölçeği oluşturulurken kişilerin organik tavuk tüketimine yönelik algıladıkları engeller açımlayıcı çalışma vasıtasıyla derlenmiştir. Ölçek için toplam 9 madde yazılmıştır ve yedili likert tipte ölçüm alınmıştır (Ek 5, Bölüm 6). Örnek madde, "Organik tavuk tüketmek pahalıdır." şeklindedir.

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Bilgi Ölçeği:

İncelenen davranışa ilişkin bilgi düzeyi, davranış doğrudan yordayabilecek faktörler arasındadır (Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu çalışmada, organik tavuğa ilişkin bilgiyi ölçen maddeler yer almıştır. Toplam 8 madde olarak oluşturulan *Bilgi*

ölçeğinin örnek maddesi "Organik tavuğun ne olduğuyla ilgili yeterli bilgiye sahibim." şeklindedir (Ek 5, Bölüm 5). Katılımcılardan her bir madde için "Katılıyorum", "Katılmıyorum" veya "Kararsızım" seçeneklerinden birini işaretlemeleri beklenmektedir.

Erişebilirlik Ölçeği:

Erişebilirlik ölçeğinde kişilerin organik tavuğa erişebilirliklerini inceleyen sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde “Yakınımda organik tavuk alabileceğim marketler var.” gibi 3 soru yazılmış ve “Kesinlikle katılıyorum.” ile “Kesinlikle katılmıyorum.” arasında cevaplar verilebilecek şekilde 7li likert tipinde yanıtlanması hedeflenmiştir. (Ek 5, bölüm 8).

Organik Tavuk Tüketimine Yönelik Niyet Ölçeği:

Araştırmada kullanılan organik tüketim davranışına yönelik niyetin ölçümü Önlemleri Benimseme Süreci Modeli’nden (Precaution Adoption Process Model) yola çıkılarak evrelendirme yöntemi ile oluşturulmuştur (Ek 5, Bölüm 10).

Önlemleri benimseme modeli çerçevesinde organik tavuk tüketim davranışına yönelik evrelendirilmiş *Niyet* ölçeği için “Organik tavuk tüketip tüketmemeye henüz karar vermedim.” (evre 3), “Organik tavuk tüketmemeye karar verdim.” (evre 4), “Organik tavuk tüketmeye karar verdim.” (evre 5), “Organik tavuk tüketmeye son 6 ay içerisinde başladım.” (evre 6), “6 aydan daha uzun süredir organik tavuk tüketiyorum.” (evre 7) olarak sıralanan maddeler yazılmıştır. Ayrıca, “Organik olsun olmasın hiç tavuk tüketmemeye karar verdim.” maddesi de açılımlayıcı çalışmada elde edilen cevaplar doğrultusunda davranışa yönelik niyet maddelerinden biri olarak eklenmiştir. Birinci ve ikinci evrenin madde karşılıklarının olmama sebebi ise, bu araştırmaya katılıyor olmanın katılımcıları organik tavuk tüketiminden haberdar kılıyor ve organik tavuk tüketimi ile ilgili bilişsel süreci başlatıyor olmasıdır.

3.2.3.3 BDM’de Yer Almayan Diğer Yapıların Ölçümü İçin Kullanılan Araçlar

3.2.3.3.1. Sağlık Anksiyetesi Ölçeği (Kısa Form)

Salkovskis, Rimes, Warwick, and Clark (2002) 64 maddeden oluşan Sağlık Anksiyetesi Ölçeği’nin 18 maddeye indirerek kısaltılmış versiyonunu oluşturmuşlardır. Ölçek sağlık anksiyetesini bir bozukluk olarak ele almaktan öte derecelendirerek ölçmektedir, dolayısıyla ölçeğin kesme puanı yoktur. Ölçeğin her bir maddesinde dörder cümle bulunmaktadır ve uygulayan kişilerden kendileri için en uygun cümleyi seçmeleri istenmektedir. Daha sonra seçilen cümleler 0-3 arasında puanlanarak toplam puan elde edilmektedir. Sağlık Anksiyetesi Ölçeği’nin uzun versiyonunda Cronbach Alpha katsayısı .95, Türkçe versiyonunda ise bu katsayı .91’dir (Karaer, Aktaş ve Aslan, 2012).

Ölçeğin Türkçe uyarlamasını Aydemir ve arkadaşları (2013) psikiyatri kliniklerinde ayaktan veya yatarak tedavi gören toplam 144 somatoform bozukluk, panik bozukluk ve majör depresif bozukluk hastası ile ve 114 sağlıklı gönüllü ile yapmışlardır. Ölçeğin Türkçe versiyonunda Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .91 bulunmuş, yapı geçerliğinde ise toplam varyansın %54’ünü açıklayan iki faktörlü yapı bulunmuştur (Aydemir ve ark., 2013). Mevcut çalışma içerisinde Sağlık Anksiyetesi Ölçeği’nin Cronbach Alpha katsayısı .89 olarak bulgulanmıştır.

3.2.3.3.2. Ortoreksiya Nervoza Ölçeği – ORTO-11

Donini ve arkadaşları (2005), Ortoreksiya Nervoza eğilimini ölçen ORTO-15 adıyla ölçek geliştirmişlerdir. Orijinal ölçek, Bratman ve Knight’ın (2000) 10 soruluk Ortoreksiya anketi temel alınarak hazırlanmıştır (Donini ve ark., 2005). Soruların dörtlü likert tipi şeklinde cevaplandığı ölçekte, bilişsel-rasyonel alan, klinik alan ve duygusal alan olmak üzere 3 faktör bulunmaktadır.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanma çalışması Arusoğlu ve arkadaşları (2008) tarafından 19-66 yaşları arasında 994 katılımcı ile yürütülmüştür. Orijinal ölçekteki 15 maddeden faktör yükü .50’nin altında bulunan 4 madde ölçeğin Türkçe versiyonundan elenmiş, böylece ölçekte toplam 11 madde bulunması uygun görülmüştür (Arusoğlu ve ark., 2008). Yapılan ilk analizlerde toplam 3 faktöre yüklenmiş olan ölçek

maddelerinden yalnızca ikişer tane maddenin ikinci ve üçüncü faktöre yüklendiği fark edilmiş ve analizler tekrarlanmıştır (Arusoğlu ve ark., 2008). İstatistiksel verilere göre son aşamada ölçekteki bu 11 madde tek bir faktöre yüklenmiş ve ölçeğin iç tutarlılık katsayısı orijinal ölçekten yüksek bulunmuştur (Arusoğlu ve ark., 2008). Ölçeğin toplam Cronbach Alpha katsayısı .62'dir. Mevcut çalışmada Orto-11 ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ise .69 bulunmuştur.

3.2.3.3. Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği – Kısa Form

Marlowe ve Crowne tarafından 1960 yılında 33 madde olarak geliştirilen Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği 2006 yılında Ural ve Özbirecikli tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Tüm maddeler için 1= "Kesinlikle katılmıyorum" ve 6="Kesinlikle katılıyorum" şeklinde likert tipi yanıt verilmiştir. Toplam puan, katılımcıların sosyal sosyal istenirlik eğilimlerini göstermektedir. 73 kişiden alınan ölçümler ile gerçekleştirdikleri faktör analizi çalışması sonucunda araştırmacılar, .50 altında yüklenen maddeleri ölçekten çıkarmaya karar vermişler ve ölçek madde sayısını yediye düşürmüşlerdir. Güvenirlik analizinde alpha katsayısı .78 olarak bulunmuş, dolayısıyla güvenilir bir ölçek olarak raporlanmıştır. Mevcut çalışma içerisinde ise ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .66 olarak bulgulanmıştır.

3.2.4. İşlem

Çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2018-144 numaralı kararı ile alınmıştır (Ek 9). Etik Kurul onayının alınmasının ardından araştırmanın veri toplama aşamasına geçilmiş ve Google Forms üzerinden oluşturulan batarya sosyal medya üzerinden katılımcılara ulaştırılmıştır. EK 4'de bulunan Etik Kurul'un da gözden geçirmiş olduğu yazılı Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu'nu onaylayan ve organik tavuk tüketen ve tüketmeyen 310 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcılar sırasıyla Psikososyal ve Kişisel Bilgi Formu, ORTO-11, Sağlık Anksiyetesi Ölçeği, Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği ve BDM Organik Tavuk Tüketim Bataryası'nı cevaplamışlardır. Tüm soru formunun tamamlanması yaklaşık 40 dakika almakta olup, araştırmanın analiz aşamasına soru formunu eksiksiz dolduran, organik tavuk tüketen ve tüketmeyen 310 kişi dahil edilmiştir.

3.2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında ilk olarak çalışmanın ilk hedefi olan Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) kapsamında Organik Tavuk Tüketim Bataryasının geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Geçerlik güvenirlik analizleri kapsamında öncelikle OTT bataryasında yer alan ölçeklerden Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Algılanan Kontrol İnancı, Öz-Etkinlik İnancı, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Bilgi, Çevresel Engeller ve Erişebilirlik ölçeklerinin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla madde analizi uygulanmış ve madde-toplam puan korelasyonları ile Cronbach alfa katsayıları elde edilmiştir. Madde analizini takiben yapı geçerliğinin test edilmesi amacıyla her bir ölçek için Temel Bileşen Analizi yöntemi ve varimax rotasyonu uygulanarak faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinin ardından yeniden Cronbach alfa değerleri hesaplanmıştır.

Tek bir madde ile ve evrelendirme metodu kullanılarak OTT bataryasına dahil edilen Niyet ve Davranış ölçekleri için ise verilerin evrelere göre dağılım oranları hesaplanmış ve ardından evrelerin analizlere dahil edilip edilemeyeceğini test etmek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanarak ölçek dağılımlarının normalliği değerlendirilmiştir.

OTT bataryasının yapı geçerliğini test etmek için bataryada yer alan Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Algılanan Kontrol İnancı, Öz-Etkinlik İnancı, Bilgi, Erişebilirlik, Çevresel Engeller, Niyet ve Davranış ölçeklerinin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi uygulanmıştır. Aynı şekilde, bataryanın yakınsak geçerliğini ölçmek amacıyla bataryada yer alan ölçeklerin çalışmada kullanılan Sağlık Anksiyetesi Ölçeği, Ortoreksiya Ölçeği ve Sosyal İstenirlik ölçeği ile olan ilişkileri de Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları kullanılarak hesaplanmıştır.

Bataryanın ayırt edici geçerliğini test etmek amacıyla organik tavuk tüketen ve tüketmeyen katılımcıların her bir BDM yapısı için ölçek puanlarının karşılaştırılması için bağımsız örneklem T testleri uygulanmıştır. Yine ayırt edici geçerlik sınama kapsamında OTT bataryasında yer alan ölçeklerin ebeveyn olma durumunda cinsiyete

göre farklılaşıp farklılaşmadıklarını test etmek amacıyla iki yönlü varyans analizi yapılmıştır.

BDM kapsamında bu çalışma için oluşturulan OTT bataryasının geçerlik ve güvenirlik sınamaları tamamlandıktan sonra çalışmanın üçüncü hedefi olan BDM model sınama analizlerine geçilmiştir. Organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranış değişkenlerinin bağımsız değişken olarak ele alındığı model sınama analizlerinin ilk aşamasında, katılımcıların sosyodemografik özellikleri, sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyleri kontrol değişkenleri olarak ele alınacağı için hem bu değişkenlerin hem de geçerli ve güvenilir bulunan BDM ölçeklerinin niyet ve davranış ile olan ilişkilerini sınamak amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu uygulanmıştır. Korelasyon analizinde yordanan değişkenler ile .20 ve üzerinde anlamlı ilişki gösteren değişkenler çoklu doğrusal hiyerarşik regresyon analizine dahil edilmiştir. Model sınama analizleri uygulanırken ilk adımda sosyodemografik ve psikolojik değişkenler, ikinci adımda BDM yapıları olmak üzere çoklu doğrusal hiyerarşik regresyon analizleri yürütülmüştür.

Niyetin BDM yapıları ile davranış arasındaki aracı etkisini test etmek amacıyla da davranış ile .20 ve üzeri anlamlı ilişki gösteren sosyodemografik ve psikolojik bileşenler aynı şekilde kontrol değişkenleri olarak ele alınmış ve çoklu doğrusal hiyerarşik regresyon analizinin ilk adımında kullanılmışlardır. İkinci adımda ise BDM'nin öngördüğü şekilde niyetin aracılığıyla davranışı etkilediği düşünülen tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları analize dahil edilmiş, son adımda niyetin de eklenmesi ile değişen beta değerlerinin anlamlılık düzeyi Sobel testi aracılığıyla ortaya konulmuştur.

Bütün analizler SPSS 28.00 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bulgular bölümünde ilk olarak ana çalışmanın batarya geliştirme aşamasında bataryada yer alan ölçeklerine ilişkin geçerlik ve güvenirlik analiz bulguları yer almaktadır.

Hipotez 1 kapsamında Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) temel alınarak oluşturulan Organik Tavuk Tüketim Bataryasının geçerlik ve güvenirlik testleri yapılacak olup, bu amaçla ilk olarak yer alan her bir ölçek için madde ve faktör analizlerine ilişkin bulgular sunulacaktır. Tek bir madde ile evrelendirme modeli kullanarak ölçülen niyet ve davranış ölçeklerine ilişkin ise evre dağılımlarına yönelik bulgular paylaşılabacaktır. Son olarak ise sırasıyla yakınsak geçerlik, yapı geçerliği ve ayırt edici geçerlik kapsamında uygulanan analizlerin bulgularına yer verilecektir.

Bataryanın geçerlik ve güvenirlik analizlerinin ardından, Hipotez 2 kapsamında BDM model sınama analizlerine ilişkin bulgular sunulacaktır.

4.1. BDM Organik Tavuk Tüketim Bataryası Geçerlik Sınamaları

4.1.1. Madde analizi

Bu bölümde, organik tavuk tüketim (OTT) davranışının Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) çerçevesinde ele alındığı bataryanın, evrelendirme yöntemi kullanılarak tek madde ile ölçülen *Davranış* ve *Niyet* alt boyutları dışında kalan tüm boyutlarının madde analizleri raporlanacaktır.

Tutum ölçümü alınırken, *Bilişsel Tutum* ve *Deneyimsel Tutum* olmak üzere iki ayrı ölçek üzerinden ölçüm alınmıştır. *Bilişsel Tutum* bölümüne ait 5 madde (“Organik tavuk tüketmek: Daha sağlıklıdır, Faydalıdır, Bağışıklık sistemini olumlu etkiler, Beni hastalıklardan korur, Lükstür.”) ele alınmıştır. Yalnızca 5. Maddenin (“Organik tavuk tüketmek lükstür.”) madde-toplam puan korelasyonu .30’un altında kalmıştır. Ölçekten 5. madde çıkarılarak kalan 4 madde ile analiz tekrarlandığında madde-toplam puan korelasyonları .75 (1. ve 4. madde) ve .87 (3. madde) arasında değişmekte olup, Cronbach alfa katsayısı .91 olarak elde edilmiştir.

Deneyimsel Tutum ölçeğinde ise toplam 7 madde bulunmaktadır (“Organik tavuk tüketmek: Beni rahatlatır, Beni daha az suçlu hissettirir, Endişemi azaltır, Beni daha güvende hissettirir, Beni huzurlu hissettirir, Aradığım lezzeti almamı sağlar, Beni mutlu hissettirir.”) yapılan analizde madde-toplam puan korelasyonları .62 (6. madde) ile .88 (5. madde) arasında değişmekte olup, hiçbir madde için madde-toplam puan

korelasyon değeri .30'un altında kalmamıştır. Faktör analizi öncesi Cronbach alfa değeri ise .93'tür.

BDM'ye göre OTT bataryasında, *Subjektif Norm* yapısı *Subjektif Norm (SN)* *Destek* ve *SN Karşı* olmak üzere iki ayrı ölçek geliştirilmiştir. *Subjektif Norm (S.N.) Destek* ölçeğinde ise toplam 5 madde bulunmakta (Ek 5; 3A bölümü) ve bu ölçekteki tüm maddelerin madde-toplam puan korelasyonları .30 üzerindedir. Madde toplam-puan korelasyon değerleri ise .67 (3. madde) ile .84 (5. madde) arasındadır. Faktör analizi öncesi Cronbach alfa değeri .90'dır.

Yine 5 maddeden oluşan *Subjektif Norm Karşı* ölçeğinde (Ek 5; 3B bölümü) maddelerin madde toplam puan korelasyonlarının .71 (1. madde) ile .80 (5. madde) arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach alfa katsayısı ise .89'dur.

BDM'de *Kişisel Bileşen* yapısı altında *Algılanan Kontrol İnancı* ve *Öz-Etkinlik İnancına* yönelik iki ayrı ölçek oluşturulmuştur. *Algılanan Kontrol İnancı* ölçeğinde 3 madde (Ek 5; 4. bölüm) bulunmaktadır. Yapılan madde analizinde, madde-toplam puan korelasyonu .26 (3. madde) ile .45 (2. madde) arasında değişmekte olduğu görülmüştür, madde-toplam puan korelasyon değeri .30'un altında olduğu için 3. Madde çıkarılmıştır, kalan iki madde üzerinden yapılan analizde elde edilen Cronbach alfa değeri .58'dir.

Öz-Etkinlik İnancı ölçeğine ilişkin analizlerde ise, ölçekte toplam 5 madde (Ek 5; 7. Bölüm) vardır. Madde-toplam puan korelasyonlarının .50 (1. madde) ile .83 (4. madde) arasında değiştiği bulgulanmış ve faktör analizi öncesi ulaşılan Cronbach alfa katsayısı .89 çıkmıştır.

BDM kapsamında, davranışın niyet dışındaki doğrudan yordayıcılarını ölçmek üzere *Bilgi*, *Çevresel Engeller*, *Erişebilirlik* ölçekleri oluşturulmuştur. *Bilgi* ölçeğinde ise toplam 8 madde (Ek 5; 5. Bölüm) bulunmaktadır, madde-toplam puan korelasyonları .18 (4. madde) ile .41 (2. madde) arasında değişmektedir. Madde-toplam puan korelasyonu değeri .30'un altında olan 4., 5., 6. ve 7. maddeler çıkarılarak yapılan güvenirlik testinde Cronbach alfa değeri .59 olarak bulunmuştur.

Çevresel Engeller ölçeğinde toplam 9 madde (Ek 5; 6. bölüm) bulunmaktadır. Madde-toplam puan korelasyonlar .25 (9. madde) ile .63 (5. madde) arasında bulunmuştur. Madde-toplam puan korelasyonu .30'un altında kalan 1., 7. ve 9. Maddeler çıkarılarak yapılan güvenirlik testi sonucunda Cronbach alfa katsayısı .78 elde edilmiştir.

Erişebilirlik ölçeğinde yer alan 3 maddenin (Ek 5; 8. Bölüm) madde-toplam puan korelasyonları .35 (2. madde) ile .43 (1. madde) arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .57 bulunmuştur.

Özetle, OTT bataryasında yer alan *Bilişsel Tutum* ölçeğinden 5. Madde, *Algılanan Kontrol İnancı* ölçeğinden 3. Madde, *Bilgi* ölçeğinden 4., 5., 6. ve 7 maddeler, *Çevresel Engeller* ölçeğinden 1., 7. ve 9. maddeler madde-toplam puan korelasyon değerleri .30'un altında bulunduğu için çıkarılmıştır.

4.1.2. Faktör analizi

OTTD bataryasının yapı geçerliğini ortaya koymak amacıyla bataryada yer alan her bir ölçek için ayrı ayrı faktör analizi uygulanmıştır. Analiz aşamasında Ana Bileşenler Yöntemi ve Varimax döndürmesi yaklaşımları kullanılmıştır. Aşağıda bataryanın her bir ölçeği için ayrı bir tablolar halinde faktör yükleri, faktörlere ait açıklanan varyans, ortak varyans, özdeğer, Cronbach'ın alfa değerleri ve madde-toplam puan korelasyonları özetlenmiştir.

Bilişsel Tutum maddeleri tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %80'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yük değerleri .85 (4. madde) ile .93 (1. ve 2. madde) arasında bulunmuştur.

Tablo 19. Bilişsel Tutum Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Bilişsel tutum: 4 madde.</i>			
Özdeğer: 1,			
Varyans: %80			
1	.93	.75	.75
2	.93	.86	.86
3	.87	.86	.87
4	.85	.72	.75

Deneyimsel Tutum maddeleri tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %73'ünü açıklamaktadır. Maddelerin yük değerleri .70 (6. Madde) ile .92 (4. ve 5. madde) arasında bulunmuştur.

Tablo 20. Deneyimsel Tutum Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Deneyimsel tutum</i> 7 madde. Özdeğer: 1, Varyans: %73			
1	.87	.76	.81
2	.75	.56	.67
3	.91	.82	.86
4	.92	.84	.87
5	.92	.85	.88
6	.70	.50	.62
7	.88	.78	.83

Subjektif Norm (Destek) maddeleri tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %72'sini açıklamaktadır. Maddelerin yük değerlerinin ise .79 (3. Madde) ile .91 (5. madde) arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 21. Subjektif Norm (Destek) Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Subjektif norm (destek,)</i> 5 madde. Özdeğer: 1, Varyans: %72			
1	.87	.76	.81
2	.80	.64	.67
3	.79	.82	.62
4	.85	.84	.73
5	.91	.85	.83

Subjektif Norm (Karşı) maddeleri tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %70'ini açıklamaktadır. Maddelerin yük değerleri .79 (3. Madde) ile .89 (5. madde) arasındadır.

Tablo 22. Subjektif Norm (Karşı) Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Subjektif norm (karşı), 5</i> madde. Özdeğer: 1, Varyans: %70			
1	.82	.67	.71
2	.82	.67	.71
3	.79	.62	.67
4	.86	.73	.76
5	.89	.79	.80

Algılanan Kontrol İnancı ölçeğinde yapılan madde analizi sonucu kalan 2 madde ile yapılan faktör analizinde maddeler tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %70'ini açıklamaktadır. Maddelerin yük değerleri her iki madde için de .84'tür.

Tablo 23. Algılanan Kontrol İnancı Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Algılanan kontrol inancı, 2</i> madde. Özdeğer: 1, Varyans: %70			
1	.84	.70	.41
2	.84	.70	.41

Öz-Etkinlik İnancı maddeleri de tek faktörde toplanmakta ve toplam varyansın %70'ini açıklamaktadır. Maddelerin yük değerleri .64 (1. madde) ile .91 (4. madde) arasında değişmektedir.

Tablo 24. Öz-Etkinlik İnancı Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Öz-etkinlik inancı, 5</i> madde. Özdeğer: 1, Varyans: %70			
1	.64	.40	.51
2	.88	.77	.78
3	.90	.82	.82
4	.91	.82	.83
5	.83	.70	.73

Bilgi ölçeğinde ise madde analizinden sonra geriye kalan 4 madde ile yapılan faktör analizinde, maddelerin tek bir faktörde toplandığı görülmüştür. Toplam varyansın %46'sını açıklayan maddelerin yük değerleri ise .60 (8. madde) ile .74 (3. madde) arasında değişmektedir.

Tablo 25. Bilgi Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Bilgi</i> , 4 madde. Özdeğer: 1, Varyans: %46			
1	.65	.42	.35
2	.70	.50	.40
3	.74	.55	.44
8	.60	.38	.32

Çevresel Engeller ölçeğinde madde analizi sonrası elenen maddeler çıkarıldıktan sonra geriye kalan altı madde ile yapılan faktör analizinde ortak varyans değeri .30'un altında bulunan 6. madde (OV=.22) çıkarılarak analiz yeniden tekrarlanmış ve kalan maddelerin tek bir faktörde toplandığı görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri ise .58 (8. madde) ile .80 (4. ve 5. madde) arasında değişmektedir. Toplam varyansın ise, %56'sının açıklandığı görülmektedir.

Tablo 26. Çevresel Engeller Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Engel</i> , 5 madde. Özdeğer: 1, Varyans: %56			
2	.73	.53	.56
3	.79	.62	.63
4	.80	.65	.65
5	.80	.64	.64
8	.58	.34	.41

Erişebilirlik ölçeğinde ise, maddeler tek bir faktör altında toplanmakta ve madde faktör yükleri .70 (2. madde) ile .77 (1. madde) arasında değişmekte olup toplam varyansın %54'ünün açıklandığı görülmektedir.

Tablo 27. Erişebilirlik Ölçeğinin Maddeleri, Faktör Yükleri, Ortak Varyans ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans	Madde-Toplam P. Korelasyonu
<i>Erişebilirlik:</i> 3 madde. Özdeğer: 1, Varyans: %54			
1	.77	.60	.42
2	.70	.48	.35
3	.74	.54	.39

Bataryada yer alan bütün ölçekler madde analizleri sonrasında kalan tüm maddeleri ile birlikte faktör analizine sokulmuş, Hipotez 1b'de beklendiğı üzere tüm ölçekler tek faktörlü yapı göstermiştir. Faktör analizlerinde *Çevresel Engeller* ölçeğinin 6. maddesi hariç hiçbir maddenin ortak varyans değeri .30'un altında kalmamıştır. *Çevresel Engeller* ölçeğinden 6. madde faktör analizi sonrasında çıkarılmıştır.

Madde ve faktör analizleri sonuçlarını özetleyecek olursak, yukarıda da görüldüğü üzere *Algılanan Kontrol İnancı*, *Bilgi ve Erişebilirlik* bileşenlerinin Cronbach alfa değerleri son tespitte oldukça düşük çıkmıştır ve minimum .70 beklentisini karşılamamaktadır. Dolayısıyla OTT bataryasında yer alan ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduklarına dair Hipotez 1c *Bilişsel Tutum*, *Deneyimsel Tutum*, *Subjektif Norm Destek*, *Subjektif Norm Karşı*, *Öz-Etkinlik İnancı* ve *Çevresel Engeller* ölçekleri için desteklenmiştir. Öte yandan, *Algılanan Kontrol İnancı*, *Bilgi ve Erişebilirlik* ölçekleri için Hipotez 1c desteklenememiş olup, bu desteklenmeyen ölçekler sonraki hipotezlerin analizlerine dahil edilmemiştir.

Çalışmanın birinci hipotezi olan OTT bataryasına ait ölçeklerin psikometrik özelliklerinin sınanması gerçekleştirildikten sonra elde edilen sonuçlar kısaca aşağıdaki gibidir:

H1a. Bataryada yer alan her bir ölçümü değerlendirmek için geliştirilen tüm ölçeklerin madde analizi kapsamında madde-toplam puan korelasyonları .30 ve üstünde bulunmuştur.

H1b. Geçerlik bağlamında her bir ölçek tek faktörlü bir yapı göstermiştir.

H1c. *Algılanan Kontrol İnancı, Bilgi ve Erişebilirlik* ölçekleri hariç, diğer ölçeklerin iç tutarlılığı .70 üzeri bulunmuş, dolayısıyla bu hipotez kısmen doğrulanmıştır.

Madde ve faktör analizleri sonrası ölçeklerden çıkarılan tüm maddeler, her bir ölçek için kalan madde sayısı ve en son aşamada elde edilen Cronbach Alfa katsayıları Tablo 28’de gösterilmektedir.

Tablo 28. OTT Bataryası Ölçeklerinin Elenen Maddeleri ve Cronbach Alfa Değerleri

OTT Bataryası Ölçekleri	Kalan Madde Sayısı	Elenen Maddeler	Cronbach α
Bilişsel Tutum	4	Organik tavuk tüketmek lükstür (5. madde)	.91
Deneyimsel Tutum	7	-	.93
Subjektif Norm Destek	5	-	.90
Subjektif Norm Karşı	5	-	.89
Algılanan Kontrol İnancı	2	Organik tavuk tüketmek daha fazla gelirim olmasını gerektirir (3. madde)	.58
Öz-Etkinlik İnancı	5	-	.89
Bilgi	4	Organik olduğunu iddia eden her ürüne güvenmem (4. madde) Organik tavuğun sertifikalı olması güvenmem için yeterlidir (5. madde) Organik tavuk ve doğal tavuk aynıdır (6. madde) Organik tavukların sertifikalarına bakmaktansa tanıdığım birinden almak benim için daha güvenilirdir (7. madde)	.59
Çevresel Engeller	5	Organik tavuk tüketmek pahalıdır (1. madde)	.80

		Organik tavuk geç/zor pişer (6. madde)	
		Organik tavuk lezzetsiz olur (7. madde)	
		Organik tavuk tüketmek aldatmacadır (9. madde)	
Erişebilirlik	3	-	.57

4.1.3. Niyet Ölçeğine İlişkin Bulgular

Organik tavuk tüketimine yönelik niyetin ölçümü altı seçenekli tek bir maddeden oluştuğu için geçerlik ve güvenirlik analizi olarak madde ve faktör analizleri kullanılmamıştır. Standart olarak katılımcıların evrelere göre dağılımlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Tablo 29’da katılımcıların evrelere göre dağılımı gösterilmektedir. Kabaca dağılıma bakıldığında, %53.7 (N=158) oranında katılımcının organik tavuk tüketim davranışını gerçekleştirme niyetinin olumlu olmadığı, %46.2 (N=136) oranında ise davranışı gerçekleştirme niyetinin olumlu olduğu bulgulanmıştır. Hiç tavuk tüketmemeye karar verenler ve organik tavuk tüketmemeye karar verenler organik tavuk tüketme niyeti bakımından tek bir grup olarak kabul edilmiş ve diğer değerler de kodlanarak toplam 5 evreden oluşan bir değerlendirme yapılmıştır.

Beş evrenin ortalama değeri 1.93 bulunmuş olup, standart sapma değeri 0,84’tür (N=294). Evrelerin çarpıklık değeri (skewness) .41 (standart hata=.142) ve basıklık değeri (kurtosis) -1.33 (standart hata= .283) bulunmuş olup, normal dağılım gösterdikleri görülmüştür. Bu sebeple niyet değişkeni analizlere sürekli bir değişken kabul edilerek dahil edilmiştir.

Tablo 29. Organik Tavuk Tüketim Niyetinin Evrelere Göre Dağılımı

Organik Tavuk Tüketim Niyeti	% (N)	Tüketim Oranları
Hiç tavuk tüketmeyenler (1)	10.2 (30)	Tüketmeyenler 53.7 (158)
Org. tavuk tüketmemeye karar verenler (2)	3.4 (10)	
Org. tavuk tüketmek konusunda kararsız (3)	40.1 (118)	
Org. tavuk tüketenler (4)	13.9 (41)	Tüketenler 46.2 (136)
6 aydır org. tavuk tüketenler (5)	4.4 (13)	
6 aydan uzun süredir org. tavuk tüketenler (6)	27.9 (82)	

4.1.4. Davranış Ölçeğine İlişkin Bulgular

Niyet ölçeğinde olduğu gibi Davranış ölçeğinde de tek bir madde üzerinden davranışı evrelendirerek ölçüm alınmıştır. Bu sebeple bu ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizi kapsamında madde ve faktör analizleri uygulanmamıştır. Katılımcıların evrelere göre dağılımlarının incelenmiş ve buna göre analizlere dahil edilmiştir.

Katılımcıların organik tavuk tüketim davranışlarının evrelere göre dağılımına bakıldığında Tablo 30'da gösterildiği gibi toplam dokuz evre olarak değerlendirilmiştir. Genel değerlendirme açısından, 6 aydan uzun süredir organik tavuk tüketenler ve tüketmeyenler şeklinde iki grubun dağılımlarına bakıldığında, 6 aydan uzun süredir davranışı sergileyenlerin oranı %53.8 (N=166), tüketmeyenlerin oranı ise %46.2'dir. Elde edilen verilerin evrelere göre dağılımına bakıldığında ise 1. evre olan organik tavuk tüketmeyenlerin oranı %10.3 (N=32), tüketmeyenler fakat tüketmeyi düşünen katılımcıların oranı %13.9 (N=43), hayatında yalnızca birkaç kez tüketmiş olanların oranı %20 (N=7), son 6 ayda tüketmemiş fakat daha önce tüketmiş olanların oranları ise %2.3 (N=7)'tür. Son 6 ay içerisinde ayda bir defadan az organik tavuk tüketenlerin oranı %14.5 (N=45), yaklaşık ayda bir tüketenler %14.2 (N=44), iki haftada bir tüketenler %8.4 (N=26, haftada bir tüketenler ise %8.4 (N=26) olarak bulgulanmıştır. Davranışa ilişkin katılımcıların dağılımları Tablo 30'da gösterilmektedir.

Üçyüzon katılımcıdan veri toplanan davranış ölçeğinde yer alan dokuz evrenin ortalama değeri 3.63, standart sapma değeri ise 2.47 bulunmuştur. Davranış ölçeğinin çalışmanın devamındaki analizlere dokuz evre olarak dahil edilip edilemeyeceğini test etmek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Evrelerin çarpıklık değeri (skewness) .20 (standart hata=.138), basıklık değeri (kurtosis) ise -1.14 (standart hata=.276) olarak tespit edilmiş ve evrelerin normal dağılım sergiledikleri görülmüştür. Davranış değişkeni sonraki analizlere dokuz evre üzerinden dahil edilmiştir.

Tablo 30. Davranış Ölçeğinin Evrelere Göre Dağılımı

Organik Tavuk Tüketim Davranışı	% (N)	Son 6 ayda org. tavuk tüketmemiş olanlar
---------------------------------	-------	--

Organik tavuk tüketmeyenler	10.3 (32)	
Tüketmeyenler ama tüketmeyi düşünenler	13.9 (43)	
Hayatında birkaç kez tüketmiş olanlar	20 (62)	
Son 6 ayda tüketmemiş fakat öncesinde düzenli tüketmiş olanlar	2.3 (7)	46.2 (144)
Kesim noktası		Son 6 ayda org. tavuk tüketmiş olanlar
Son 6 ay içerisinde ayda bir defadan az tüketenler	14.5 (45)	
Son 6 ay içerisinde yaklaşık ayda bir defa tüketenler	14.2 (44)	
Son 6 ay içerisinde yaklaşık iki haftada bir kez tüketenler	8.4 (26)	
Son 6 ay içerisinde yaklaşık haftada bir kere tüketenler	8.4 (26)	53.8 (166)
Son 6 ay içerisinde haftada birkaç kez tüketenler	8.1 (25)	

4.1.3. Ölçüte Dayalı Geçerlik Analizleri

Hipotez 1d kapsamında OTT Bataryasının ölçüte dayalı geçerliğinin sınanması amacıyla bataryanın son analizde Cronbach Alpha katsayısı .70 ve üzerinde bulunan tüm ölçeklerinin araştırmada kullanılan diğer ölçekler olan Sağlık Anksiyetesi Ölçeği, Ortoreksiya Ölçeği ve Sosyal Arzuedilebilirlik ölçekleri ile olan ilişkileri test edilmiştir. Bu amaçla, ayrı ayrı her bir yapının ölçeklerin toplam puanları ile olan Pearson Momentler Çarpımı Katsayıları hesaplanmıştır. Bu bulgular Tablo 31’de gösterilmiştir. Buna göre, sosyal istenirlik düzeyi organik tavuk tüketimine yönelik bilişsel tutum ve davranış ölçekleri düşük düzeyde anlamlı ilişki gösterirken (sırasıyla; $r=.12$, $r=.14$, $p<.05$); sağlık anksiyetesi düzeyi ise çevresel engeller yapısı ile düşük düzeyde ilişkili bulunmuştur ($r=.14$, $p<.05$). Katılımcıların ortoreksiya düzeyi, deneyimsel tutum ile orta düzeyde ilişkili bulunurken ($r=.38$, $p<.001$), bilişsel tutum, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış yapıları düşük düzeyde anlamlı olarak ilişkilendirilmiştir (sırasıyla, $r=.16$, $r=.19$, $r=.12$, $r=.12$, $p<.05$). Korelasyon değeri en yüksek bulunan ilişki ortoreksiya düzeyi ile bilişsel tutum arasında ($r=.38$, $p<.001$), en düşük korelasyon düzeyi ise ortoreksiya düzeyi ve davranışa yönelik niyet ($r=.12$, $p<.05$) arasında bulgulanmıştır. Bu bağlamda OTT bataryasının yakınsak geçerliğini

test etmek amacıyla oluşturulan Hipotez 1d kısmen sınırlı sayıda ölçek için doğrulanmıştır.

Tablo 31. OTT Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Sağlık Anksiyetesi, Ortoreksi ve Sosyal İstenirlik Düzeyleri ile Olan İlişkileri

	Sağlık Anksiyetesi	Ortoreksiya	Sosyal İstenirlik
Bilişsel Tutum	.04	.16**	.12*
Deneyimsel Tutum	.11	.38***	.08
S.N. Destek	-.02	.08	.11
S.N. Karşı	.60	-.08	-.11
Öz-Etkinlik	-.04	.19**	.04
Ç. Engeller	.14*	-.03	-.10
Niyet	.01	.12*	.01
Davranış	-.05	.12*	.14*

*** p<.001, ** p<.01, *p<.05

4.1.4. Yapı Geçerliği - Yapılar Arası İlişkiler

Hipotez 1e kapsamında OTT bataryasını oluşturan ölçeklerin birbirleri ile olan ilişkilerini incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı Analizi yapılmıştır. Bu verilere göre, anlamlı korelasyon değerlerinin .15 ile .65 arasında değiştiği görülmektedir. Her bir yapının diğer yapılarla olan ilişkilerine bakıldığında, bilişsel tutum ile S.N destek yüksek düzeyde ($r=.51$, $p<.001$), deneyimsel tutum, S.N. karşı, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış yapıları ise orta düzeyde (sırasıyla; $r=.47$, $r=.41$, $r=.23$, $r=.29$, $r=.26$; $p<.001$) ilişkili bulunmuştur. *Deneyimsel tutumun ise öz-etkinlik inancı, S.N. destek, S.N. karşı ile orta düzeyde (sırasıyla; $r=.40$, $r=.25$, $r=.24$, $p<.001$), Niyet ve davranış yapıları ile düşük düzeyde ($r=.15$, $p<.05$; $r=.18$, $p<.01$) ilişkisi olduğu görülmektedir. S.N destek yapısının en güçlü ilişkisi ($r=.65$, $p<.001$) S.N. karşı ile S.N. destek, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış ile orta düzeyde ilişkili (sırasıyla; $r=.36$, $r=.33$, $r=.33$, $p<.001$), Çevresel Engeller ile ise düşük düzeyde ($r=.18$, $p<.01$) ilişkilidir. S.N. karşı ise, davranış, niyet, çevresel engeller ve öz-etkinlik inancı ile orta düzeyde ilişki göstermiştir (sırasıyla; $r=.36$, $r=.29$, $r=.26$, $r=.22$, $p<.001$). Aynı*

zamanda çevresel engeller, davranış ve niyet ile orta düzeyde ilişkili çıkmıştır ($r=.33$, $r=.27$; $p<.001$). Son olarak niyet ile davranış arasındaki ilişki ($r=.61$, $p<.001$).

Geçerli ve güvenilir bulunan BDM yapıları ile yapılan korelasyon analizi neticesinde çevresel engeller yapısının bilişsel ve deneyimsel tutum ile ilişki göstermemesi dışında tüm BDM yapıları birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. BDM'nin birbirleri ile anlamlı ilişkisi bulunan yapılarına bakıldığında, en düşük anlamlı ilişkinin ($r=.15$, $p<.05$) niyet ile deneyimsel tutum yapıları arasında olduğu, en yüksek anlamlı ilişkinin ise, S.N. karşı ile S.N. destek yapıları arasında olduğu ($r=-.65$, $p<.001$) olduğu görülmektedir. Yine temel öngörülerden biri olan niyet ile davranış arasındaki ilişki beklendiği şekilde güçlü bir ilişki göstermiş ($r=.61$, $p<.001$) ve çalışmanın bu bağlamdaki hipotezi kısmen doğrulanmıştır. Tüm BDM yapılarının birbirleriyle olan ilişkileri ve ilişkilerinin anlamlılık düzeyleri Tablo 32'de özetlenmektedir.

Tablo 32. OTT Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

	B. tutum	D. tutum	S.N. destek	S.N. karşı	Öz-etkinlik	Ç. engeller	Niyet	Davranış
B. tutum	1							
D. tutum	.47***	1						
S.N. destek	.51***	.25***	1					
S.N. karşı	-.41***	-.24***	-.65***	1				
Öz-etkinlik	.23***	.40***	.36***	-.22***	1			
Ç. engeller	.03	-.04	-.18**	.26***	-.28***	1		
Niyet	.29***	.15*	.33***	-.29***	.36***	-.27***	1	
Davranış	.26***	.18**	.33***	-.36***	.33***	-.33***	.61***	1

*** $p<.001$, ** $p<.01$, * $p<.05$

4.1.5. Ayırt Edici Geçerlik Analizleri

BDM OTT bataryası ölçeklerinin ayırt edici geçerlik analizleri Hipotez 1f kapsamında ele alınmıştır. Hipotez 1f için, son 6 ay içerisinde organik tavuk tüketen (N=166) ile son 6 ay içerisinde organik tavuk tüketmeyen (N=144) katılımcılar

bataryada yer alan her bir ölçek için ölçek puanları açısından karşılaştırılmıştır. Katılımcıların davranış evrelerine göre dağılımları ve bu analiz için kabul edilen kesim noktası Tablo 30’da gösterilmektedir. Bağımsız örneklem T testi kullanılarak yapılan ve Tablo 33’de özetlenen analiz bulgularına göre, organik tavuk tüketen grubun bilişsel tutum, deneyimsel tutum, S.N. destek, algılanan kontrol, öz-etkinlik inancı, erişebilirlik ve niyet puanları organik tavuk tüketmeyen gruba göre anlamlı düzeyde yüksektir. Öte yandan, organik tavuk tüketen katılımcıların S.N. karşı, bilgi ve çevresel engeller puanları organik tavuk tüketmeyen katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmektedir. Analizden elde edilen bu sonuçlara göre, OTT bataryasında yer alan ölçeklerde yer alan BDM yapılarının organik tavuk tüketimi davranışı açısından ayırt edici olduğu sonucuna varılabilir. Bu sebeple, ayırt edici geçerlik kapsamında Hipotez 1f tüm ölçekler için doğrulanmıştır.

Tablo 33. Organik Tavuk Tüketen ve Tüketmeyen Katılımcıların BDM OTT Bataryası Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

DEĞİŞKENLER	Son 6 Ay İçerisinde Organik Tavuk Tüketenler N=166		Son 6 Ay İçerisinde Organik Tavuk Tüketmeyenler N=144		Test istatistiği	
	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	t	df
B. Tutum	22.90	4.87	20.43	6.66	3.749***	308
D. Tutum	38.51	9.06	34.48	11.15	3.018**	243
S.N. Destek	28.81	6.30	24.62	7.74	5.255***	308
S.N. Karşı	10.14	5.72	14.17	7.62	-5.301***	308
A. Kontrol	8.48	2.11	7.96	2.26	2.101*	308
Öz-Etkinlik İnancı	27.72	6.37	23.27	7.62	5.599***	308
Bilgi	6.44	1.95	7.26	1.89	-3.676***	303
Erişebilirlik	15.95	4.32	13.56	4.16	4.938***	308
Ç. Engeller	22.90	8.36	27.91	8.36	-5.261***	308
Niyet	2.76	1.41	0.97	0.70	13.973***	292

*** p<.001, ** p<.01, *p<.05

4.2. Bütünleşik Davranış Modeli Doğrulama Analizleri

BDM çerçevesinde oluşturulan OTT bataryasının geçerli ve güvenilir bulunan bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm (S.N.) destek, S.N. karşı, öz-etkinlik inancı, çevresel engeller, niyet ve davranış ölçeklerine model sınama analizlerinde yer

verilmiştir. Hipotez 2a ve hipotez 2b için yordanan değişkenler olan niyet ve davranış ile anlamlı ilişki gösteren sosyodemografik ve psikolojik değişkenlerin kontrol edilmesi, bu değişkenler kontrol edildikten sonra ilgili BDM yapılarının niyeti veya davranışı anlamlı düzeyde yordaması beklenmektedir. Kontrol değişkeni olarak model sınama testlerine dahil edilecek sosyodemografik ve diğer psikolojik değişkenlerin BDM yapıları ile olan korelasyon değerlerini görebilmek için uygulanan Pearson Korelasyon analizleri uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 33’de özetlenmiştir. Bu tabloya göre, yordanan değişkenler olan niyet ve davranış ile anlamlı ve en az orta güçte (.20 ve üzeri) ilişki gösteren değişkenler devam eden regresyon analizlerine dahil edilmiştir.

İlgili değişkenler kontrol edildikten sonra, hipotez 2a kapsamında BDM yapılarından bilişsel tutum, deneyimsel tutum, S.N. destek, S.N. karşı ve öz-etkinlik inancının niyeti yordaması beklenmektedir. Hipotez 2b için ise, davranışın bilişsel tutum, deneyimsel tutum, S.N. destek, S.N. karşı, öz-etkinlik inancı, niyet; ve davranışın doğrudan yordayıcısı olması beklenen çevresel engeller ile açıklanabilmesi, bu değişkenler içerisinde ise davranışın en güçlü yordayıcısının niyet ölçeği olması beklenmektedir.

Hipotez 2a doğrultusunda yapılan ilk analiz için niyet ile anlamlı ilişki göstermeyen cinsiyet, sağlık anksiyetesi ve sosyal istenirlik ($r=.10$; $r=.01$; $r=.01$, $p<.05$) ve niyetle anlamlı ilişki gösteren fakat ilişki gücü .20’nin altında kalan yaş, medeni hal, gelir ve çocuk sayısı ve ortoreksiya düzeyi (sırasıyla; $r=.15$, $** p<.01$; $r=.15$; $r=.17$; $r=.12$, $r=.12$, $p<.05$) değişkenleri, niyetin bağımlı değişken olduğu regresyon analizleri için yordayıcı değişken olarak dahil edilmemiştir. BDM yapılarından ise, yalnızca deneyimsel tutum değişkeninin niyet ile korelasyonu anlamlı fakat düşük güçte bulunduğu için ($r=.15$; $p<.05$) yine regresyon analizine dahil edilmemiştir. Bu hipotez kapsamında niyet ile anlamlı ve en az orta düzeyde ilişki gösteren eğitim ve ebeveyn olma değişkenleri (sırasıyla, $r=.22$; $r=.22$, $*** p<.001$) kontrol edildikten sonra niyet üzerinde BDM bileşenlerinin yordayıcılığına ilişkin hiyerarşik regresyon analizinin sonuçları Tablo 34’te sunulmuştur.

Tablo 34. BDM OTT Yapıları ile Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Korelasyon

	Niyet	Davranış
SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER		
Yaş	.15**	.17**
Cinsiyet	.10	.05
Medeni Hal	.15*	.17**
Eğitim	.22***	.23***
Gelir	.17*	.16**
Çocuk Sayısı	.12*	.13*
Ebeveyn Olma	.22***	.22***
DİĞER PSİKOLOJİK DEĞİŞKENLER		
Sağlık Anksiyetesi	.01	-.05
Ortoreksiya	.12*	.12*
Sosyal İstenirlik	.01	.14*
BDM YAPILARI		
Bilişsel Tutum	.29***	.28***
Deneyimsel Tutum	.15*	.18**
S. Norm (Destek)	.33***	.33***
S. Norm (Karşı)	-.29***	-.36***
Öz-etkinlik	.36***	.33***
Çevresel engeller	-.27***	-.33***
Niyet	1	.61***
Davranış	.61***	1

*** p<.001, ** p<.01, *p<.05

Hipotez 2a kapsamında gerçekleştirilen doğrusal hiyerarşik regresyon analizi sonuçları Tablo 35’te özetlenmiştir. Buna göre, kontrol değişkenleri olan eğitim seviyesi ve ebeveyn olma durumu niyetteki varyansın yaklaşık %9’unu anlamlı olarak açıklamaktadır ($F_{2-292} = 14.113$, $\text{sig} = .000$; sırasıyla $t = 3.516$, $p < .01$; $t = 3.603$, $p < .001$). İkinci adımda, niyetin yordayıcısı olması beklenen BDM bileşenlerinden bilişsel tutum, S.N. destek, S.N. karşı ve öz-etkinlik içerisinde yalnızca öz-etkinlik ölçek puanının niyeti anlamlı olarak yordadığı ve niyetteki varyansın yaklaşık %25’ini açıkladığı görülmüştür ($F_{2-292} = 15.844$, $\text{sig} = .000$, $t = 4.083$, $p < .001$). Dolayısıyla model testi bağlamında hipotez 2a BDM yapılarından yalnızca öz-etkinlik inancı için desteklenmiştir.

Tablo 35. Bilişsel Tutum, S.N. Destek, S.N. Karşı ve Öz-Etkinliğin, Eğitim ve Ebeveyn Olmanın Kontrol Edildiği Durumda Niyet Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

	R ²	F (df)	B	Beta	t
BİRİNCİ ADIM	.089	14.113 (2)			
Eğitim			.248	.198	3.516**
Ebeveyn Olma			.620	.203	3.603***
İKİNCİ ADIM	.249	15.844(6)			
B. Tutum			.029	.117	1.920
S.N. destek			.020	.099	1.315
S.N. karşı			-.024	-.115	-1.678
Öz-etkinlik			.045	.228	4.083***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılarıdır.

BDM'ye göre organik tavuk tüketim davranışının dolaylı yordayıcıları hipotez 2b kapsamında incelenmiş olup, Tablo 33'te gösterilen sosyodemografik ve psikolojik değişkenlerin davranış ile olan ilişkisine bakılmış ve davranış ile anlamlı ilişki göstermeyen cinsiyet ve sağlık anksiyetesi ile (sırasıyla, $r=.05$; $r=-.05$, $p<.05$) davranış ile ilişkisi anlamlı fakat düşük güçte bulunan yaş, medeni hal, gelir, çocuk sayısı, ortoreksiya ve sosyal istenirlik (sırasıyla, $r=.17$; $r=.17$; $r=.16$, $p<.01$; $r=.13$; $r=.12$; $r=.14$, $p<.05$) değişkenleri devam eden analize dahil edilmemiştir. Öte yandan davranış ile orta düzeyde ilişki gösteren eğitim ve ebeveyn olma değişkenleri kontrol değişkeni olarak regresyon analizine dahil edilmiştir (sırasıyla $r=.23$; $r=.22$, $p<.001$).

Hipotez 2b kapsamında davranışın dolaylı yordayıcıları ile yapılan hiyerarşik regresyon analizinin sonuçları Tablo 36'da gösterilmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında, eğitim ve ebeveyn olma durumunun organik tavuk tüketiminin yaklaşık %9,5'ünü yordadığı görülmüştür ($F_{2-292}= 15.248$, $\text{sig}=.000$; sırasıyla $t=3.727$, $p<.01$; $t=3.674$, $p<.001$). Bu değişkenler kontrol edildikten sonra ise, BDM ölçeklerinden bilişsel tutum, subjektif norm destek ve öz-etkinlik inançları davranışı yordamamış olmakla birlikte, karşı normlar ve niyet değişkenlerinin davranış üzerindeki yordayıcılık etkilerinin anlamlı olmaya devam ettiği ve davranıştaki değişimin yaklaşık %43.5'ini anlamlı düzeyde açıkladığı gözlenmiştir ($F_{7-292}= 31.367$, $\text{sig}=.000$; sırasıyla, $t=-3.196$, $p<.01$; $t=9.335$, $p<.001$). Aynı zamanda davranışın en güçlü yordayıcısının niyet olduğu görülmüştür. Hipotez 2b kapsamındaki analiz sonuçları, BDM yapılarından

bilişsel tutum, subjektif norm destek ve öz-etkinlik inancı hariç, diğer yapılar olan subjektif norm karşı ve niyet değişkenleri davranışın yordayıcısı olduğunu ve bu hipotezin kısmi olarak doğrulandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 36. Bilişsel Tutum, S.N. Destek, S.N. Karşı, Öz-Etkinlik ve Niyetin, Eğitim ve Ebeveyn Olma Kontrol Edildiği Durumda Organik T. Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

	R ²	F (df)	B	Beta	t
BİRİNCİ ADIM	.095	15.248 (2)			
Eğitim			.449	.209	3.727***
Ebeveyn Olma			1.079	.206	3.674***
İKİNCİ ADIM	.435	31.367 (7)			
B. Tutum			.014	.033	.610
S.N. destek			-.003	-.008	-.126
S.N. karşı			-.069	-.191	-3.196**
Öz-etkinlik			.026	.077	1.527
Niyet			.822	.480	9.335***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılardır.

Hipotez 2c kapsamında ise, BDM öngörülerine göre davranışın doğrudan yordayıcıları ele alınacaktır. Davranışın doğrudan yordayıcıları ölçeklerinden yalnızca çevresel engeller ölçeği geçerli ve güvenilir bulunduğu için bu analizde çevresel engeller ve niyetin davranış üzerindeki yordayıcılığı test edilmiştir. Yine davranış ile anlamlı ve orta düzeyde korelasyon gösteren eğitim düzeyi ve ebeveyn olma değişkenleri kontrol değişkenleri olarak doğrusal hiyerarşik regresyon analizine dahil edilmiştir. Tablo 37’de özetlenen model analizi bulgularına bakıldığında, kontrol değişkenleri olan eğitim ve ebeveyn olma değişkenlerinin davranışın %9.5’ünü açıkladığı ($F_{2-292} = 15.248$, $\text{sig} = .000$; sırasıyla $t = 3.727$, $t = 3.674$, $p < .001$), çevresel engeller ve niyetin organik tavuk tüketim davranışının %42.1’ini açıkladığını göstermiştir ($F_{4-292} = 52.330$, $\text{sig} = .000$; sırasıyla $t = -3.925$, $t = 10.512$, $p < .001$). Bu bulgular davranışın doğrudan yordayıcılarına ilişkin hipotez 2c’yi desteklemektedir.

Tablo 37. Eğitim ve Ebeveyn Olma Değişkenleri Kontrol Edildikten Sonra Çevresel Engeller ve Niyetin Davranış Üzerindeki Doğrudan Etkisine Dair Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

	R ²	F (df)	B	Beta	t
--	----------------	--------	---	------	---

BİRİNCİ ADIM	.095	15.248 (2)			
Eğitim			.449	.209	3.727***
Ebeveyn Olma			1.079	.206	3.674***
İKİNCİ ADIM	.421	52.330 (4)			
Ç. Engeller			-.184	-.184	-3.925***
Niyet			-.003	.515	10.512***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılardır.

BDM'ye göre, tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları ile davranış arasındaki ilişkide davranışa yönelik niyetin tam aracılık etkisi söz konusudur. Bu bağlamda hipotez 2d'de öngörüldüğü üzere, davranış ile ilişkili sosyodemografik ve psikolojik değişkenler kontrol edildikten sonra, organik gıda tüketimine yönelik BDM bileşenleri ile tüketim davranışı arasında niyetin aracılık etkisi test edilecektir. Bu analiz esnasında eğitim ve ebeveyn olma değişkenleri birinci hiyerarşik doğrusal regresyon analizinde birinci bloğa yerleştirilmiş, daha sonra davranışın dolaylı yordayıcıları kabul edilen BDM bileşenleri ikinci blokta analize dahil edilmiş, son blokta ise niyet değişkeni eklenerek BDM bileşenlerinin anlamlılık düzeyindeki değişim yorumlanmıştır. Bu analiz bilişsel tutum, S.N. destek, S.N. karşı ve öz-etkinlik inancı ölçekleri için ayrı ayrı yapılmıştır.

Tablo 38'de özetlenen bilişsel tutum ile organik tavuk tüketimi davranışı arasındaki ilişkide niyetin aracılık rolüne ilişkin sonuçlara bakıldığında, ilk blokta kontrol değişkenleri olan eğitim ve ebeveyn olma durumu analize dahil edilmiş, ikinci blokta bilişsel tutum yapısı eklenmiş ve bu aşamada her üç değişkenin de davranışı anlamlı düzeyde yordadığı gözlenmiştir. Üçüncü blokta ise niyetin eklenmesi ile birlikte bilişsel tutumun yordayıcılık gücünde azalma gözlenmiş fakat bu azalmanın anlamlı olup olmadığını sınamak amacıyla Sobel testi uygulanmıştır. Sobel testi bilişsel tutum değişkeninin regresyon katsayısındaki azalmanın anlamlı olduğunu göstermiştir, bu durum tutum ile davranış arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracı etkisi olduğuna işaret etmektedir ($Z=4.73$, $p < .001$).

Tablo 38. Bilişsel Tutumun Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları

R^2	F (df)	B	Beta	t
-------	--------	---	------	---

BİRİNCİ ADIM	,095	15,248			
Eğitim			,449	,209	3,727***
Ebeveyn Olma			1,079	,206	3,674***
İKİNCİ ADIM	,158	18,091			
Eğitim			,437	,204	3,757***
Ebeveyn Olma			,959	,183	3,363**
B. Tutum			,107	,252	4,649***
ÜÇÜNCÜ ADIM	,401	48,231			
Eğitim			,216	,100	2,145*
Ebeveyn Olma			,456	,087	1,857
Tutum			,047	,111	2,324**
Niyet			,921	,537	10,811***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılarıdır.

Yine hipotez 2d kapsamında, S.N. destek yapısının organik tavuk tüketim davranışı üzerindeki yordayıcılığına niyetin aracılık rolü olup olmadığına ilişkin yapılan doğrusal hiyerarşik regresyon analizinde Tablo 39’da gösterildiği gibi, ilk blokta kontrol değişkenleri olan eğitim ve ebeveyn olma durumu yer almış, ikinci blokta bu değişkenlere S.N. Destek yapısı eklenmiş ve tüm değişkenlerin davranış üzerinde anlamlı yordayıcılık düzeyi olduğu görülmüştür. Üçüncü blokta analize Niyet değişkeninin eklenmesi ile birlikte S.N. destek yapısının t değerinde düşüş olduğu gözlenmiş ve bu düşüşün anlamlı bir kısmı aracılık etkisini gösterip göstermediğine ilişkin Sobel testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre, S.N. destek ve OTT davranışı arasındaki ilişkide niyetin kısmı aracı ($Z=5.39$, $p < .001$) etkisi olduğu doğrulanmıştır.

Tablo 39. Subjektif Normun (Destek) Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları

	R^2	F (df)	B	Beta	t
BİRİNCİ ADIM	,095	15,248			
Eğitim			,449	,209	3,727***
Ebeveyn Olma			1,079	,206	3,674***
İKİNCİ ADIM	,190	22,646			
Eğitim			,414	,193	3,621***
Ebeveyn Olma			1,040	,199	3,733***
S.N. Destek			,105	,309	5,829***
ÜÇÜNCÜ ADIM	,409	49,872			

Eğitim	,212	,099	2,124*
Ebeveyn Olma	,510	,097	2,090*
S.N. Destek	,050	,147	3,066**
Niyet	,889	,518	10,329***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılarıdır.

S.N. karşı ve davranış arasında niyetin aracılık etkisini test etmek amacıyla aynı aşamalar bu analiz için de tekrarlanmıştır. Bu analizin bulguları Tablo 40'ta gösterilmektedir. Uygulanan doğrusal hiyerarşik medyatör regresyon analizinde ilk adımda davranış ile anlamlı ve orta düzeyde ilişkili bulunan sosyodemografik bulgular olan eğitim ve ebeveyn olma değişkenleri analize sokulmuş, ikinci basamakta s.n. karşı yapısı eklenmiş, üçüncü adımda da niyetin eklenmesi ile s.n. karşı için ikinci basamakta anlamlı yordayıcılık gösteren t değerindeki değişim gözlenmiştir. Üçüncü basamakta hala anlamlı yordayıcılık gücü gösterdiği için niyetin tam aracılık etkisinden söz edilemese de, kısmi aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığını anlamaya yönelik uygulanan Sobel testinde s.n. karşı ve davranış arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracı etkisinin anlamlı olduğuna dair ($Z=4.81$, $p < .001$) sonuç alınmıştır.

Tablo 40. Subjektif Normun (Karşı) Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları

	R ²	F (df)	B	Beta	t
BİRİNCİ ADIM	,095	15,248			
Eğitim			,449	,209	3,727***
Ebeveyn Olma			1,079	,206	3,674***
İKİNCİ ADIM	,215	26,437			
Eğitim			,425	,198	3,785***
Ebeveyn			,991	,189	3,610***
Olma					
S.N. Karşı			-,126	-,347	-6,653***
ÜÇÜNCÜ ADIM	,429	54,175			
Eğitim			,220	,102	2,242*
Ebeveyn			,489	,189	2,041*
Olma					
S.N. Karşı			-,075	-,208	-4,462***
Niyet			,868	,506	10,393***

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılarıdır.

Aracı etki hipotezlerinden sonuncusu olarak öz-etkinlik inancı ile OTT davranışı arasındaki ilişkide niyetin rolüne bakılmıştır. Tablo 41’de özetlendiği üzere, uygulanan doğrusal hiyerarşik medyatör regresyon analizinde ilk bloğa davranış ile ilişkili sosyodemografik değişkenler konulmuş, ikinci blokta öz-etkinlik inancı eklenmiş ve öz-etkinlik inancının davranış üzerinde anlamlı düzeyde yordayıcı etkisi olduğu görülmüştür. Son blokta niyetin eklenmesi ile birlikte öz-etkinlik inancının anlamlılık düzeyini belirten t değerinde düşüş olduğu gözlenmiş ve bu düşüşün anlamlı bir kısmi aracılık etkisine işaret edip etmediğine ilişkin Sobel testi uygulanmıştır. Sobel testi sonuçlarına göre, öz-etkinlik inancı ve davranış arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracılık etkisi anlamlı ($Z= 5.86$, $p<.001$) olduğu bulgulanmıştır.

Tablo 41. Öz-Etkinlik İnancının Organik Tavuk Tüketim Davranışı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinde Niyetin Aracı Etkisine Dair Doğrusal Hiyerarşik Medyatör Regresyon Analiz Sonuçları

	R ²	F (df)	B	Beta	t
BİRİNCİ ADIM	,095	15,248			
Eğitim			,449	,209	3,727***
Ebeveyn Olma			1,079	,206	3,674***
İKİNCİ ADIM	,165	19,013			
Eğitim			,370	,173	3,162**
Ebeveyn Olma			,844	,161	2,943**
Öz-Etkinlik			,092	,271	4,910***
ÜÇÜNCÜ ADIM	,399	47,814			
Eğitim			,191	,089	1,897
Ebeveyn Olma			,421	,080	1,705
Öz-etkinlik			,035	,104	2,093*
Niyet			,917	,535	10,595***

*** $p<.001$, ** $p<.01$, * $p<.05$. Not: Tablodaki standardize Beta, B ve t katsayıları son adımda elde edilmiş katsayılardır.

Özetle, hipotez 2d kapsamında BDM yapılarından tutum, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları ile davranış arasındaki ilişkide davranışa yönelik niyetin aracılık etkisi incelenmiş, bu aracılık etkisinin modelde öngörüldüğü gibi tam aracı etki olmadığı görülmüştür. Bu çalışma için bilişsel tutum, s.n. destek, s.n. karşı ve öz-etkinlik inancı ile organik tavuk tüketim davranışı arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracı etkisi olduğu yapılan doğrusal hiyerarşik medyatör regresyon analizleri ve Sobel testinin ardından bulgulanmış ve sonuç olarak hipotez 2d kısmi olarak doğrulanmıştır.

Çalışmanın tüm hipotezlerinin test edildiği ve sonuçlarının raporlandığı bulgular bölümünün ardından, elde edilen bulguların var olan literatür ile birlikte değerlendirileceği tartışma bölümüne geçilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında organik tüketim davranışının psikososyal yordayıcılarının Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) kapsamında ele alınması hedeflenmiştir. BDM çerçevesinde ele alınacak davranışlar için Montano ve Kasprzyk'in (2008) önerisi doğrultusunda incelenecek davranışa, hedef gruba ve davranışın ele alınacağı zamana özgü bir ölçüm aracı geliştirebilmek amacıyla öncelikle pilot çalışma yürütülmüştür. 25 katılımcıyla çevrimiçi veri toplama yöntemi ile yürütülen açımlayıcı pilot çalışmadan elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Pilot çalışmada elde edilen bulguların değerlendirilmesi ikinci bölümün tartışma kısmında ele alınmıştır. Pilot çalışmadan ana çalışmaya geçiş aşamasında BDM kapsamında ele alınacak davranış hedef grubun tüketim alışkanlıkları göz önünde bulundurularak organik tavuk tüketimi şeklinde özelleştirilmiştir.

Ana çalışma ise, 18-65 yaş arası katılımcılara ulaşmayı ve organik tüketim davranışını BDM çerçevesinde ele alırken BDM'nin davranışı açıklama gücünü arttırmak amacıyla da katılımcıların sosyodemografik özelliklerini ve sağlık anksiyetesi, ortoreksiya ve sosyal istenirlik gibi psikolojik ve sosyal özelliklerini de kontrol değişkenleri olarak ele almayı hedefleyen bir çalışmadır. Ana çalışmada kullanılan veriler 2018 yılı Eylül-Aralık ayları arasında toplanmış ve çevrimiçi anket yoluyla toplam 310 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmanın katılımcı özelliklerine ilişkin değerlendirmeler tartışma kısmının ilk bölümünü oluşturacaktır.

Ana çalışmanın ilk aşamasında, BDM'nin tutum, subjektif normlar, kişisel bileşen, bilgi, erişebilirlik ve çevresel engeller yapılarının her birini ölçmek üzere organik tavuk tüketimi davranışına özel bir batarya geliştirilmiş ve bu bataryadaki ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik sınamaları yapılmıştır. BDM temel alınarak geliştirilen bataryada yer alan ölçeklerin her birine ilişkin değerlendirmeler ise tartışma bölümünün ikinci kısmında yer alacaktır.

Ana çalışma kapsamındaki ikinci değerlendirme ise, geçerli ve güvenilir bulunan BDM ölçekleri ile modelin öngördüğü şekilde organik tavuk tüketim niyeti

ve davranışı ile olan yordayıcılık ilişkileri sosyodemografik değişkenler, sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyleri kontrol edilerek test edilmesidir. Tartışmanın üçüncü bölümünde model sınamasına ilişkin analizlerden elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

Son olarak, ileride yapılacak benzer çalışmalara ışık tutması amacıyla bu çalışmanın kısıtlılıkları ve araştırmacının konu ile ilgili gelecek çalışmalara olan önerilerine de yer verilecektir.

5.1. Çalışmanın Katılımcı Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Bu çalışma, 18-65 yaş aralığında 310 kişi katılımcı ile çevrimiçi veri toplama yöntemi ile yürütülmüştür. Çevrimiçi veri toplama yönteminin organik gıda tüketimi ile ilgili yapılan başka çalışmalarda da kullanılan bir veri toplama yöntemi olduğu söylenebilir (Örn. Apaolaza ve ark., 2018; Du ve ark., 2017; Hwang, 2015). Çevrimiçi veri toplama yöntemi düşük maliyetli, hızlı ve esnek olması dolayısıyla tüketici araştırmalarında tercih edilen bir yöntemdir, daha meşgul oldukları için özellikle sosyoekonomik düzeyi yüksek katılımcılara ulaşılması gereken durumlarda kullanılması önerilmektedir (Kellner, 2004). Szolnoki ve Hoffmann (2013) yüzyüze, telefon görüşmesi ve çevrimiçi veri toplama yöntemlerinin temsil gücünü karşılaştırdıkları araştırmalarında, yüzyüze görüşmelerin temsil gücü yüksek olsa da özellikle üniversite mezunu katılımcıların bu yöntemle daha az ilgi duyduğunu bulgulamışlardır. Telefon görüşmesi de yine sosyoekonomik düzeyi düşük katılımcılara ulaşmak için iyi bir yöntem olarak değerlendirilirken, çevrimiçi veri toplama yöntemi şehirli, eğitim ve gelir düzeyi yüksek katılımcı grubuna erişmek için en uygun yöntem olarak değerlendirilebilir (Szolnoki ve Hoffmann, 2013).

Öte yandan, örnekleme kar topu yöntemi ile ulaşılan çevrimiçi araştırmalarda, çalışmaya katılan kişilerin araştırma konusu ile daha ilgili olabileceği görülmüştür (Chang and Krosnick, 2009; Szolnoki ve Hoffmann, 2013). Bu çalışmada da kar topu yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Kartopu yöntemi, araştırmacının sosyal çevresinden ulaşmak suretiyle eriştiği katılımcılara çevrelerine araştırmayı ulaştırmalarını talep ederek oluşturulmaktadır (Parker, Scott ve Geddes, 2019). Bu sebeple kartopu yöntemi ile veri toplanan çalışmaların çıkış noktası araştırmacının

ulaşabildiği sosyal çevre ile sınırlıdır. Kartopu yöntemi, ender rastlanan araştırma grupları ve yaygın olmayan davranışların ele alınması için önerilen bir yöntemdir (Chromy ve Lavrakas, 2008). Türkiye’de organik gıda tüketen kişilerin genel popülasyondaki oranı oldukça düşük olduğundan (Demiryürek, 2011; Eryılmaz, 2015), bu çalışma için kar topu yöntemi ile katılımcılara ulaşılması kabul edilebilir. Benzer şekilde, organik gıda tüketen tüketicilerin oranının düşük olduğu Vietnam’da da organik gıda tüketimi davranışını inceleyen araştırmacılar kar topu yöntemi ile çalışmayı uygun bulmuşlardır (Hun Le ve Nguyen, 2022).

Üçyüzon katılımcının sosyodemografik özelliklerine sırasıyla bakılacak olursa, katılımcıların yaş ortalaması 39.25 (ss=11.18) olarak bulunmuştur. Organik tüketim davranışını çevrimiçi veri toplama yöntemi ile araştıran çalışmalarda katılımcıların dağılımının orta yaş grubunda yoğunlaşması literatürde rastlanan bir durumdur (Örn. Apaolaza ve ark., 2019; Darsono ve ark., 2018; Hwang, 2015; Van Doorn ve Verhoef, 2015). Bu çalışmaya dahil olan katılımcıların %76.8’i kadın (N=238), %23.2’si (N=72) ise erkeklerden oluşmaktadır. Kadınların organik ürün tüketimi, sağlıklı gıda tüketimi gibi konuları araştıran çalışmalara katılım oranının erkeklerden fazla olması başka çalışmalarda da karşımıza çıkan bir durumdur (Örn. Darsono ve ark., 2018; Falk ve ark., 2001; Van doorn ve Verhoef, 2015). Örneğin, Van Doorn ve Verhoef’in (2015) Hollanda’da 4000’den fazla katılımcı ile gerçekleştirdikleri organik gıda tüketimi araştırmasında katılımcılarının %88’i kadın katılımcılardan olmuştur. Hwang’ın (2015) 600 üniversite çalışanına e-mail yoluyla ulaştıkları çalışmalarında çevrimiçi anketi dolduran 222 kişinin %67.9’u kadın katılımcı olmuştur. Literatürde, organik gıda tüketiminin kadın ve erkekler için eşit olmadığı vurgulanmaktadır (Barnett, Dripps ve Blomquist, 2016). Özellikle hane halkı için tüketilecek gıdaların seçimi, yemek ile ilişkili sorumluluklar ve alışveriş davranışlarının kadın tarafından üstlenildiği bulgusu (Flagg ve ark., 2014) ile paralel olarak, organik gıda tüketimi kararının ve alışveriş davranışının da kadınlar tarafından yapıldığına dair veriler sunan çalışmalar bulunmaktadır (Dalen, 2011; Tandon ve ark. 2021). Çevrimiçi anketlere konu ile ilgilenen katılımcıların daha fazla katılım göstermesi normal kabul edildiğinden (Szolnoki ve Hoffmann, 2013) bu çalışmada da

kadın katılımcı yoğunluğunun fazla oluşu organik tavuk tüketim davranışının kadınlar tarafından daha ilgi çekici bulunabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğu evli olup (%76.8; N=238) toplam bekar katılımcı oranı %23.2 (N=72) iken bekar katılımcılar içerisinde ebeveyn olanların sayısı ise 9 (%12.5) kişidir. Toplam katılımcıların %65.8'i (N=204) ise ebeveyndir. Ebeveyn olan katılımcıların çocuk sayısı bakımından dağılımları ise, %31.1 (N=96) bir çocuklu, %29.1 (N=90) iki çocuklu, %5.8 (N=18) ise üç ve üzeri çocuklu şeklindedir. Bu katılımcı özellikleri Basha ve arkadaşlarının (2015) organik gıdalara yönelik tutumları inceledikleri çalışmaları ile benzerlik göstermektedir, Basha ve arkadaşlarının (2019) çalışmasındaki katılımcıların %76'sı evli, %80'i çocuklu çekirdek aileden oluşmaktadır. Çocuklu aile yapısının organik gıda tüketimi ile ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (Örn. Cunnigham, 2001; Neulinger ve Simon, 2011; Xie ve ark. 2015). Dalen'in (2011) çalışma bulgularına göre, evli veya beraber yaşayan yetişkinler yalnız yaşayan yetişkinlere göre daha fazla organik gıda tüketmekte, bekar ebeveyn olmak erkek katılımcıların organik gıda tüketimini anlamlı düzeyde arttırırken çok yetişkinli evlerde ise özellikle evde küçük çocuk bulunması organik gıda tüketimini anlamlı düzeyde arttırmaktadır (Dalen, 2011). Bu çalışma için kar topu yöntemi ile herhangi bir kota konulmadan oluşturulan örneklemin organik tüketim ile daha ilgili olduğu düşünülen çoğunlukla evli ve çocuklu kişilerden oluşması anlaşılabilir.

Örneklemin eğitim düzeyi ile ilgili dağılıma bakıldığında ise %0.6'sı (N=2) ilkokul, %1'i (N=3) ortaokul, %11.9'u (N=37) lise, %5.8'i (N=18) yüksekokul, %45.2'si (N=140) üniversite, %25.8'i (N=80) yüksek lisans, %9.7'si (N=30) ise doktora mezunudur. Organik gıda tüketimini araştıran farklı çalışmalarda da katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olmasına rastlanmaktadır (Basha ve ark., 2015; Darsono ve ark., 2018; Hung Le ve Nguyen, 2021). Örneğin, Hung Le ve Nguyen'in (2021) çalışmasında katılımcıların %74.3'ü üniversite, %18.7'si lisansüstü eğitim mezunudur. Darsono ve arkadaşlarının (2018) Endonezya'da yürüttükleri organik gıda satın alma davranışını inceleyen çalışmalarında ise, katılımcıların %77.7'si üniversite, %12.3'ü yüksek lisans, %16'sı doktora mezunudur. Basha ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında ise katılımcıların %64'ü yüksek (lisans veya

yüksek lisans) eğitim sahibidir. Öte yandan, 2020 yılı itibariyle Türkiye İstatistik Kurumu eğitim istatistikleri verilerine göre ise, Türkiye'deki nüfusun %63'ü ortaokul ve altı düzeyde eğitim seviyesine sahipken, %21'i lise, %14'ü yüksekokul veya üniversite, %1.5'i yüksek lisans, %0.5'i ise doktora mezunudur. Türkiye'deki nüfusun eğitim düzeyi dağılımı ile kıyaslandığında bu çalışmadaki eğitim düzeyi dağılımının oldukça yüksek seviyede olduğu söylenebilir. Kenanoğlu ve Karahan'a göre (2002), düşük eğitim düzeyindeki kişilerin organik ürünler ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeyi düşüktür, bu sebeple organik ürün tüketicileri eğitim düzeyi yüksek kişilerdir.

Katılımcıların gelir düzeyi ve çalışma durumlarına bakıldığında, bu çalışmaya katılan 310 kişinin %0.7'si alt, %5.5'i alt orta, %48.4'ü orta, %42.5'i üst orta, %2.9'u ise üst sosyoekonomik seviyede olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların büyük çoğunluğunun orta ve üst orta sosyoekonomik seviyede olduğu söylenebilir. Çalışma durumlarına bakıldığında ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%54.8, N=170) maaşlı çalışan iken %16.1'inin (N=50) ise serbest meslek sahibi olduğu görülmektedir. Organik gıda tüketimiyle ilgili yapılan Darsono ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında da katılımcıların %53.9'unun maaşlı çalışan olduğu, %11.6'sının serbest meslek çalışanı olduğu ve bu özellikleri ile bu çalışmanın örneklemini ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Genel katılımcı özelliklerine bakıldığında, bu çalışmanın örneklemini oluşturan 310 katılımcının sosyodemografik özellikleri değerlendirildiğinde literatürde organik gıda tüketimini araştıran ve veri toplarken örnekleme ilişkin herhangi bir müdahalede bulunulmayan çalışmalar ile benzerlikler gösterdiği görülmektedir (Örn. Basha ve ark., 2015; Darsono ve ark., 2018; Hwang, 2015; Van Doorn ve Verhoef, 2015). Veri toplama yönteminden veya katılımcı özelliklerinden kaynaklanabilecek problemler sonuç ve öneriler başlığı altında tartışılacak olup, ilerleyen bölümde Bütünleşik Davranış Modeli temel alınarak bu çalışmada veri toplamak amacıyla oluşturulmuş Organik Tavuk Tüketim Bataryasında yer alan ölçeklerin geçerlik güvenirliklerine ilişkin değerlendirmeler özetlenecektir.

5.2. Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) Çerçevesinde Oluşturulan Organik Tavuk Tüketim (OTT) Bataryasında Yer Alan Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Bulgularının Değerlendirilmesi

Geçerlik ve güvenirlik sınamaları, geliştirilen ölçeklerin kalitesini belirleyen çeşitli analizlere tabii tutulmasıdır (Thanasegaran, 2009). Geçerlik, bir ölçeğin ölçtüğünü iddia ettiği kavramı ne denli ölçebildiğine dair analizleri kapsarken, güvenirlik analizleri ise geliştirilen ölçeğin tutarlılığına ilişkin veri sağlamaktadır (Bajpai ve Bajpai, 2014). Geliştirilen ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik sınamalarından geçmesi, bu ölçeklerle yapılacak hipotez sınamalarının doğru sonuç vermesi için olmazsa olmaz bir adımdır (Fitzner, 2007). Bu bölümde, organik tavuk tüketim davranışını incelemek üzere Bütünleşik Davranış Modeli (BDM) kapsamında oluşturulan Organik Tavuk Tüketim (OTT) bataryasının geçerlik güvenirlik sınamalarının sonuçlarını ele alan değerlendirmeler yer alacaktır. Bu çalışma için BDM temelli geliştirilen OTT bataryasında bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, algılanan kontrol inancı, öz-etkinlik inancı, niyet, bilgi, erişebilirlik ve çevresel engeller ve davranış ölçekleri olmak üzere toplam 11 adet ölçek bulunmaktadır. OTT bataryasında yer alan niyet, davranış ve bilgi yapıları hariç diğer tüm yapılar 7li likert tipi (Kesinlikle katılıyorum – Kesinlikle katılmıyorum) skalada ölçüm alan ölçeklerdir. Bilgi ölçeğinde, katılımcılara sunulan maddeler doğru, yanlış ve bilmiyorum seçeneklerinden birinin seçilmesi ile cevaplanmıştır. OTT bataryasında yer alan ve BDM'nin yordanan değişkenler olarak ele aldığı niyet ve davranış yapıları ise tek bir madde ile ve evrelendirme yöntemi ile ölçülmüştür. Bu sebeple geçerlik ve güvenirlik sınamaları kapsamında, yalnızca niyet ve davranış yapıları için madde ve faktör analizleri uygulanmazken, geri kalan 9 ölçek için ilk olarak madde ve faktör analizleri yapılmıştır. Madde ve faktör analizlerinin ardından ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve bu aşamaları iç tutarlılık katsayısı açısından kabul edilebilir düzeyde tamamlayan ölçekler için ölçüte dayalı geçerlik, yapı geçerliği ve ayırt edici geçerlik sınamaları gerçekleştirilmiştir. İlerleyen paragraflarda bu sıralama ile tartışma yürütülecektir.

İlk olarak, ölçeklerin güvenirlik düzeylerini değerlendirmek amacıyla bataryada yer alan ölçeklerin her biri için madde analizi uygulanmıştır. Madde analizi

sonuçlarına göre Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Öz-Etkinlik İnancı ve Erişebilirlik ölçeklerinin tümünde madde-toplam puan korelasyonları .30'un üzerinde çıktığı için bu ölçeklerden madde analizi esnasında hiçbir madde elenmemiştir. Öte yandan, Bilişsel Tutum ölçeğinden 5. madde (Organik tavuk tüketmek lükstür.), Algılanan Kontrol İnancı ölçeğinden 3. madde (Organik tavuk tüketmek daha fazla gelirim olmasını gerektirir.), Bilgi ölçeğinden toplamda 4 madde (Organik olduğunu iddia eden her ürüne güvenmem; Organik tavuğun sertifikalı olması güvenmem için yeterlidir; Organik tavuk ve doğal tavuk aynıdır; Organik tavukların sertifikalarına bakmaktansa tanıdığım birinden almak benim için daha güvenilirdir.), Çevresel Engeller ölçeğinden ise toplamda 3 madde (Organik tavuk tüketmek pahalıdır; Organik tavuk lezzetsiz olur; Organik tavuk tüketmek aldatmacadır.) madde-toplam puan korelasyonları .30'un altında kaldığı için elenmiştir. Elenen maddeler ileride yapılar dahilinde ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Madde analizde madde-toplam puan korelasyon değerleri .30'un altında kaldığı için elenen maddelerin çıkarılmasının ardından, BDM OTT bataryasında yer alan her bir ölçek için faktör analizi gerçekleştirilmiştir. BDM'nin öngörüsüne göre ölçümü alınan her bir yapının tek faktörlü çıkması beklenmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Faktör analizlerinin uygulanması esnasında Ana Bileşenler Yöntemi ve Varimax döndürmesi kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında, öncelikle OTT bataryasında bulunan ölçeklerin her biri beklendiği gibi tek faktörlü yapı göstermiştir. Sonuçlar maddelerin faktör yükleri açısından değerlendirildiğinde ise, öncelikle sosyal bilimlerde ve davranış bilimlerinde oluşturulan ölçekler için önerildiği şekilde maddelerin faktör yüklerinin .30 ve üzerinde olması beklenmiştir (Merenda, 1997). Ölçekler faktör yükleri açısından değerlendirildiğinde yalnızca Çevresel Engeller ölçeğinin 6. maddesinin (Organik tavuk geç/zor pişer.) faktör yükü .22 bulunduğu için bu madde ölçekten çıkarılmıştır, geri kalan ölçeklerdeki maddelerin madde yük değerleri .58 ile .93 arasında çıkmıştır. Ölçeklerin tek faktör ile açıkladıkları varyans değerlerine bakıldığında ise, Bilişsel Tutum ölçeği varyansın %80'ini, Deneyimsel Tutum ölçeği %73'ünü, Subjektif Norm Destek ölçeği varyansın %72'sini, Subjektif Norm Karşı, Algılanan Kontrol İnancı ve Öz-Etkinlik İnancı ölçekleri varyansın %70'ini, Çevresel Engeller ölçeği %56'sını, Erişebilirlik ölçeği %54'ünü ve son

olarak Bilgi ölçeği varyansın %46'sını açıklamaktadır. Ölçeklerin açıklama gücü literatür ile kıyaslandığında, Peterson (2000) 803 farklı faktör analizi çalışmasını incelediğinde 301 ile 500 katılımcı aralığındaki araştırmaların faktör analizlerinden elde edilen açıklanan varyans ortalamasının %55.3 olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca literatüre göre, yeni geliştirilen ölçeklerde faktör sayısı arttıkça açıklanan varyansı da artması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2002). Bu bilgilerden yola çıkarak 311 katılımcı ile yürütülen bu çalışmada her biri tek faktörlü yapı gösteren OTT bataryasındaki ölçeklerin açıklanan varyanslarının da oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Madde ve faktör analizlerinin ardından ölçeklerin güvenilirlik testi kapsamında iç tutarlık analizleri Cronbach Alpha katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. OTT bataryasında yer alan ölçeklerin Cronbach Alpha değerlerine sırasıyla bakacak olursak, Bilişsel Tutum ölçeğinin .91, Deneyimsel Tutum ölçeğinin .93, Subjektif Norm Destek ölçeğinin .90, Subjektif Norm Karşı ölçeğinin .89, Öz-Etkinlik İnancı ölçeğinin .89, Çevresel Engeller ölçeğinin .80, Bilgi ölçeğinin .59, Algılanan Kontrol İnancı ölçeğinin .58, Erişebilirlik ölçeğinin .57 güvenilirlik katsayısına sahip olduğu görülmektedir. Cronbach alfa katsayısının .70 ve üzerinde olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Field, 2013). Literatürde BDM'yi temel alarak organik gıda tüketim davranışını ele alan herhangi bir bataryaya rastlanmazken, Hung Le ve Nguyen'in (2022) temel yapıları BDM ile ortaklık gösteren Planlı Davranış Modeli'ni (PDM) temel alarak geliştirdikleri organik gıda tüketimine yönelik bataryada yer alan tutum ölçeğinin Cronbach alpha değeri .85, subjektif norm .89, algılanan davranışsal kontrol için .82 ve davranışa yönelik niyet için .89 çıkmıştır. Bu doğrultuda OTT bataryasında yer alan ölçeklerden, Algılanan Kontrol İnancı, Bilgi ve Erişebilirlik ölçekleri hariç tüm ölçeklerin güvenilir bulunduğu görülmektedir. Daha sonra yapılan analizlere bataryanın iç tutarlık katsayıları güvenilir bulunan Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Öz-Etkinlik İnancı ve Çevresel Engeller ölçekleri ile devam edilmiştir.

Yukarıda özetlendiği gibi, OTT bataryasında yer alan ölçekler için madde ve faktör analizleri uygulanarak gerekli görülen maddeler çıkarılmıştır. Bu kısımda, ölçeklerde kalan ve sonrasında çıkarılan maddeler yapılar için sırasıyla

değerlendirilecektir. Bilişsel Tutum ölçeğinde 4 madde kalmıştır, ölçekte kalan maddeler, “organik tavuk tüketmek sağlıklıdır, organik tavuk tüketmek faydalıdır, organik tavuk tüketmenin bağışıklık sistemime olumlu etkileri olur ve organik tavuk tüketmek beni hastalıklardan korur.” maddeleridir. Daha önce pilot çalışmanın tartışma bölümünde de ele alındığı gibi, Bilişsel Tutum ölçeğine ilişkin maddeler oluşturulurken açımlayıcı çalışmada tutum ile ilgili sorulara verilen cevaplar temel alınmıştır. Açımlayıcı çalışmada bilişsel tutuma ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde tüketicilerin organik tüketimin gerekli ve faydalı gibi olumlu inançları öne çıkarken, cevap sıklığı bakımından epey nadir de olsa “Organik tüketim abartıldığı kadar önemli değildir; lüktür; bütçe gerektirir.” gibi organik tüketim davranışına ilişkin olumsuz inançların olduğu da görülmüştür. Bu olumsuz inançları kapsayacağı düşünülmektedir oluşturulan madde “organik tavuk tüketmek lüktür.” maddesidir. Fakat bu madde madde-toplam puan korelasyonu .30 altında çıktığı için elenmiştir. Bu maddenin elenmesine dair iki ayrı açıklama geliştirilebilir. Öncelikle organik tüketim davranışına ilişkin tutum ölçeğinde, katılımcıların öznel inançlarını ölçebilmek esastır (Pellegrini ve Farinello, 2012). Bu inançlar ise araştırmanın gerçekleştirildiği gruba, araştırılan davranışa ve araştırmanın yapıldığı zamana göre değişkenlik gösterebilmektedir (Gagne ve Godin, 2000). Bu çalışmanın açımlayıcı çalışma aşamasında tüm ürün gruplarını kapsayacak şekilde “organik tüketim” ile ilgili inançlar ile ilgili veri elde edilmiştir, öte yandan ana çalışma için davranışın “organik tavuk tüketimi” olarak özelleştirilmesine karar verilmiştir. BDM’de tutumların tanımlanan davranışa göre değişebileceği vurgulanmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Diğer yandan organik gıda ürününün gerekli ve sağlıklı olduğuna dair olumlu tutumlar arttıkça, tüketicilerin ürünlerin pahalı ve lüks algısının azaldığı bilgisi de literatürde mevcuttur (Mohamed ve ark., 2010). Bu doğrultuda, davranışın tanımının sınırlandırılması sebebiyle, ana çalışmanın katılımcı grubu organik tavuk tüketimini gerekli bir tüketim olarak değerlendirip, bu davranış lüks tüketim davranışı ile ilgili görmüyor olabilir. Bu maddenin elenme sebebi olarak açıklanabilecek bir diğer gerekçe ise Bilişsel Tutum ölçeğinin ilk dört maddesinin olumlu ifadelerden oluşması fakat “organik tavuk tüketimi lüktür.” maddesinin olumsuz bir ifade olması olabilir. Literatürde, olumlu ve olumsuz ifadeler içeren maddelerin aynı ölçek içerisinde yer almasının katılımcıların dikkatlerini ve uyum eğilimlerini ölçmek bakımından olumlu

olabileceği öne sürülse de karşıt ifadelerin varlığının kafa karıştırıcı olabileceği ve iç tutarlılığı zedeleyebileceğine dair görüşler de mevcuttur (Schriesheim ve Hill, 1981). Buradan yola çıkıldığında, “Organik tavuk tüketmek lükstür.” maddesinin davranışa yönelik olumsuz bir ifade olmasının ters kodlama yapılsa dahi toplam puan ile olan korelasyonunu düşürmüş olabileceği söylenebilir. Bilişsel Tutum ölçeğinin kalan dört maddesi ile hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .91 bulunduğundan ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Kalan maddeleri ile iç tutarlılık katsayısı yüksek olan (.80) bir diğer ölçek ise Çevresel Engeller ölçeğidir. Bu ölçekten elenen maddelere bakıldığında, madde analizi sırasında üç maddenin (Organik tavuk tüketmek pahalıdır; Organik tavuk lezzetsiz olur; Organik tavuk tüketmek aldatmacadır.), faktör analizi sonucunda ise bir maddenin (Organik tavuk geç/zor pişer.) elendiği görülmektedir. Bilişsel Tutum ölçeğinden elenen “Organik tavuk tüketmek lükstür.” maddesi ile tutarlı olarak katılımcıların organik tavukların pahalı oluşunu çevresel bir engel olarak görmediği düşünülebilir. Van Loo ve arkadaşlarının (2011) araştırması da organik tavuk tüketme niyeti güçlü olan tüketicilerin, organik tavuğun konvensiyonel tavuk ile olan fiyat farkını tüketimin önünde bir engel olarak görmediklerini ortaya koymaktadır. Bir diğer elenen madde ise, “Organik tavuk lezzetsiz olur.” maddesidir. Tüketim esnasında bir gıda ürününü lezzetli bulmanın oldukça öznel bir deneyim olduğu düşünülmektedir (Aertsens, Verbeke, Mondelaers, & Van Huylenbroeck, 2009). Marian ve Thogersen’in (2013) organik tavuk ve konvensiyonel tavuğun lezzet yönünden karşılaştırıldığı odak grup çalışmasında katılımcılar bu iki ürün arasında belirgin bir lezzet farkı deneyimlemediklerini bulgulamışlardır. Öte yandan, literatürde tüketicilerin organik tavuktan lezzet beklentisinin konvensiyonel tavuğa göre daha fazla olduğu birçok çalışmada ortaya konulmuştur (Örn. Kennedy, Stewart-Knox, Mitchell, & Thurnham, 2004; Naspetti & Zanolli, 2009; Stolz, Jahrl, Baumgart, & Schneider, 2010; Zanolli & Naspetti, 2002). Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak, organik tavuğun lezzetsiz olacağına dair maddenin Çevresel Engeller ölçeği içerisinde tutunmaması anlaşılabilir. Açımlayıcı çalışmada organik tüketimin aldatmaca olduğuna yönelik ‘...hava ve su gibi temel ihtiyaçların bile ne kadar kirli olduğunu, organik ürünlerin hiç de organik olamayabileceğini düşünüyorum.’ gibi ifadeler yer

almaktaydı. Bu sebeple Çevresel Engeller ölçeği içerisinde “organik tavuk tüketmek aldatmacadır.” gibi bir ifade eklenmiş fakat bu ifade madde analizi esnasında çıkarılmıştır. Açımlayıcı çalışmada organik ürünlerin varlığına dair güven sorununa işaret eden ifadelerin organik ürünler ile ilgili genel görüşleri kapsarken organik tavuk için geçerli olamayabileceği düşünüldüğünden bu maddenin Çevresel Engeller ölçeğinden elenmiş olması açıklanabilir. Organik tavuk tüketiminin gerekli olduğuna, konvansiyonel ürünlerin zararlarına ilişkin inançları ortaya koyan birçok çalışma da bu görüşü destekleyebilir (Örn. Crandall ve ark., 2009; Schipmann-Schwarze ve Hamm, 2015; Van Loo ve ark., 2010). Çevresel Engeller ölçeğinden son elenen madde ise, “organik tavuk geç/zor pişer.” maddesidir. Literatürde, tüketicilerin organik ürünleri pişirmek ile ilgili becerilerinin düşük olması organik ürün tüketmelerine engel olan bileşenlerden biri olarak vurgulanmaktadır (Padel ve Foster, 2005). Bu çalışmada gerçekleştirilen açımlayıcı çalışmada sıklıkla öne çıkan temalardan biri, direkt pişirme süresi ile ilgili olmasa da organik tüketimin geleneksel ürün tüketimine göre daha fazla zaman aldığıdır. Fakat ana çalışmada, organik tavuk tüketimine ilişkin bu madde Çevresel Engeller ölçeği içerisinde değerlendirilmeyen bir madde olmuştur. Çevresel Engeller ölçeğinde kalan maddeler “Organik tavuk tüketmem gerekse bile bu benim için zor; Organik tavuk tüketmek istesem bile bu ürünlere kolay ulaşamam; Organik tavuk tüketebilmek için önceden araştırma yapmak zorunda olmak işimi zorlaştırır; Organik tavuk tüketmek zamanımı alır; Hangi tavuğun organik olduğunu anlamak benim için zor.” maddeleridir. Öte yandan, elenen maddede yer alan ‘Organik tavuk geç/zor pişer.’ ifadesi yalnızca organik tavuğa ilişkin bir zorluğu tanımlarken, kalan maddelere bakıldığında bütün organik ürünlere ilişkin değerlendirebilecek jenerik çevresel engelleri ifade ettikleri göze çarpmaktadır. Kalan maddelerin iç tutarlılık katsayısı .80 olarak bulunmuştur.

Öte yandan, Algılanan Kontrol İnancı (.58), Bilgi (.59) ve Erişebilirlik (.57) ölçekleri iç tutarlılık katsayıları yeterli bulunmadığı için model sınamasına ilişkin analizlere dahil edilmemiştir. Tartışmalardan biri, algılanan kontrol inancı yapısının öz-etkinlik inancından farklı bir yapı olup olmadığına ilişkindir (Parkinson, David ve Rundle-Thiele, 2015). Algılanan kontrol inancının davranışa ilişkin dışsal kontrol algısını tanımladığı düşünülürken, öz-etkinlik inancı ise davranışı gerçekleştirmek ile

ilgili içsel kontrol algısı olarak tanımlanmaktadır (Armitage ve Conner, 1999). PDM'yi temel alarak gıda seçim davranışlarından biri olan düşük yağlı beslenme davranışını inceledikleri çalışmalarında Armitage ve Conner (1999), davranışa yönelik dışsal kontrolü kapsayan algılanan kontrol inancı ve içsel kontrol inancını kapsayan öz-etkinlik inancı yapıları arasında ayrımın mümkün olmadığını bildirmişlerdir. Aynı çalışmada, bu iki yapının da düşük yağlı beslenme davranışı ile ilişkili bulunmamasının düşük yağlı beslenmenin İngiltere'de araştırmanın yapıldığı tarihte özgür irade ile ilişkili olup olmadığına yönelik de yorumlanabileceğini bildirmişlerdir (Armitage ve Conner, 1999). Bu çalışmadan yola çıkılarak, organik tavuk tüketim davranışının dışsal kontrolüne dair bilgi veren algılanan kontrol inancı yapısına ilişkin iç tutarlık katsayısının düşük olması da katılımcıların davranışın dışsal kontrolüne dair tutarlı görüş sergilememeleri ile açıklanabilir. Yapıya ilişkin bir diğer görüş ise, algılanan kontrol inancının, algılanan zorluklar ve algılanan kontrol olmak üzere iki faktörlü yapı gösterdiği ve öz-etkinlik inancından ayrılan kısmının davranışa ilişkin algılanan zorluklar olduğu da düşünülmektedir (Sparks, Guthrie, ve Shepherd, 1997; Kraft ve ark., 2011). Bu iki faktörden, zorluklar karşısında algılanan içsel kontrolün öz-etkinlik inancı ile aynı yapıyı ifade ettiğine dair tartışmalar mevcuttur (Manstead ve Van Eekelen., 1998). Öte yandan, Kraft ve arkadaşları (2005), algılanan kontrol inancının algılanan zorluklar ile ilişkili faktörünün deneyimsel tutum yapısından ayrılmadığını ortaya koymuşlardır. Algılanan kontrol inancı yapısının diğer yapılardan ayrışamaması, ölçüm aracı oluştururken de zorluk oluşturmakta ve ölçeklerin güvenilirlik katsayısı düşük çıkabilmektedir (Sparks, Guthrie, ve Shepherd, 1997). Zagata (2002) da organik gıda tüketimine yönelik niyetin yordayıcılarını PDM ile ele almayı hedeflediği çalışmasında, algılanan kontrol inancı yapısını ele alan ölçüm aracını oluşturmak ile ilgili karşılaştığı zorluğu bildirmektedir. Onwezen, Bartels ve Antonides (2014) ise, organik gıda tüketimine yönelik PDM'yi temel alarak batarya geliştirdikleri çalışmada, davranışa yönelik algılanan kontrol inancına ilişkin birden fazla madde oluşturmanın zorluğunu raporlayarak bu yapıyı tek bir madde ile ölçmeyi uygun bulmuşlardır. Tüm bu sebepler, mevcut çalışmada algılanan kontrol inancı yapısının iç tutarlık katsayısının düşük olmasına yönelik olası açıklamalardır.

Bilgi ölçeğinin güvenilirlik katsayısının düşük olmasının sebepleri arasında öncelikle organik ürünlere ve organik tüketim davranışına ilişkin doğru ve yanlış bilgilerin net olmaması sayılabilir (Tung ve ark., 2012; Smith-Spangler ve ark., 2012). Benzer şekilde, organik tavuk ve organik tavuk tüketimi ile ilgili organik tavuk tüketmenin faydası, organik tavukların besin değerleri ile ilgili çelişkili araştırma sonuçları bulunmaktadır (Kouba, 2003). Davranışa ilişkin bilgi ve beceri tanımının net olmaması ölçek için yazılan maddelerin içeriğini doğrudan etkilemiş olabilir. Öte yandan bu çalışmada yalnızca 8 maddeden oluşan Bilgi ölçeğinin madde sayısının literatürde farklı sağlık davranışları için BDM kapsamında oluşturulan bilgi ölçeklerinin madde sayıları ile kıyaslandığında oldukça az olduğu göze çarpmaktadır (Coşar Yılmaz, 2021; Geng ve ark., 2019). Öte yandan, ‘doğru’, ‘yanlış’ ve ‘bilmiyorum’ şeklinde işaretlenen bilgi ölçeğinin maddelerinin her birinin davranışa ilişkin ayrı bir bilgi ölçtüğü varsayılarak, madde ve faktör analizi yapılmaksızın yalnızca toplam puan hesaplanarak analizlere dahil edilmesi de ileride yapılacak çalışmalar için düşünülebilir. Özetle, mevcut çalışmada Bilgi ölçeğinin güvenilirlik katsayısının düşük olması oluşturulan madde havuzunun sınırlı olması ve organik tavuk tüketim davranışı ile ilgili bilgilerin net olmaması ile açıklanabilir.

Erişebilirlik yapısı ise, BDM içerisinde tanımı yeterince net yapılmayan, kimi zaman çevresel engeller, bilgi gibi davranış doğrudan yordayabilecek diğer yapılar ile örtüşebilen, dolayısıyla ölçümü alınması zor yapılardan biridir (Tandon ve ark., 2021). Güncel bazı çalışmalarda da davranışın doğrudan yordayıcılarından olan erişebilirlik ölçümü alınamayan ve modele dahil edilemeyen yapı olmuştur (Örn. Ben Yahya ve ark., 2022; Ho ve ark., 2019; Kikut ve ark., 2022). Sonuç olarak güvenilirlik katsayıları açısından değerlendirildiğinde Algılanan Kontrol İnancı, Bilgi ve Erişebilirlik ölçekleri hariç diğer tüm ölçüm araçları hem tek faktörlü yapı göstermiş hem de Cronbach alpha değerleri .70’in üzerinde bulunmuştur. Analizlere Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Öz-Etkinlik İnancı ve Çevresel Engeller ölçekleri ile devam edilmiştir.

Bu çalışmada OTT bataryasının ölçüte dayalı geçerliğini test etmek amacıyla, bataryada yer alan ve güvenilirlik katsayıları kabul edilebilir düzeyde olan Bilişsel Tutum, Deneyimsel Tutum, Subjektif Norm Destek, Subjektif Norm Karşı, Öz-

Etkinlik İnancı, Çevresel Engeller ölçeklerinin ve tek madde ile ölçülen niyet ve davranışın çalışmada kullanılan diğer ölçekler ile olan ilişkisine bakmak amacıyla Pearson Momentler Katsayısı Çarpımı analizi uygulanmıştır. Burada OTT bataryasında yer alan ölçekler ile ilişkisine bakılan diğer ölçekler, Orto-11, Sağlık Anksiyetesi Ölçeği ve Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeğidir. Öncelikle belirtilmelidir ki, literatürde sağlık anksiyetesi, sosyal istenirlik ve ortoreksiya düzeyleri ile organik gıda tüketimi arasındaki ilişkiyi inceleyen ve bu araştırma kapsamında ulaşılan çalışmaların birçoğu bu kavramların organik gıda tüketimine yönelik niyet ve organik gıda tüketim davranışı ile olan ilişkisini incelediği çalışmalardır (Örn. Arvola ve ark., 2008; Barnett ve ark., 2016; Chen, 2007; De Magitris ve Gracia, 2008; Goetzke ve ark., 2014; Voglio ve ark., 2021). Diğer BDM yapıları ile bu kavramların doğrudan ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanmamakla birlikte, BDM'nin model hipotezleri içerisinde öngörülen yapılar arası ilişkilerden yola çıkılarak organik tavuk tüketme niyetinin yordayıcıları olduğu düşünülen Tutumlar, Subjektif Normlar ve Kişisel Bileşen yapılarına ait ölçeklerin ve yine modele göre organik tavuk tüketim davranışını doğrudan yordayacağı varsayılan Bilgi, Erişebilirlik ve Çevresel Engeller ölçeklerinin sağlık kaygısı, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyleri ile anlamlı ilişki gösterebileceği hipotezi ölçüte dayalı geçerlik testi kapsamında çalışmaya eklenmiştir. Öte yandan, BDM'nin temel sayıltılarından en önemlisi, davranışı arttırmaya yönelik müdahale programlarına hizmet edebilmesi amacıyla, ortaya konulan yapılar arası ilişkilerin davranışa, hedef gruba ve zamana göre değişkenlik gösterebileceği, bu sebeple jenerik bir ölçüm aracı kullanmak yerine aynı davranış ele alınıyor olsa dahi her defasında hedef gruba ve ölçüm alınan zamana uygun ölçüm aracı geliştirilmesi gerektiğidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu doğrultuda, organik tavuk tüketim davranışının yordayıcılarını araştırmaya yönelik gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında sunulan hem yapılar arası hem de diğer ölçüm araçları ile olan ilişkilerin ölçüm araçlarının geçerlik değerlendirmeleri kapsamında ele alınması yerine hangi yordayıcı faktörlerin organik tavuk tüketim davranışına yönelik müdahaleler açısından önemsenmesi gerektiğine ilişkin bilgiler olarak yorumlanması BDM'nin hedefleri ile tutarlılık gösterecektir. Mevcut çalışmada yer alan ortoreksiya, sağlık anksiyetesi ve sosyal istenirlik düzeyleri ile ilişkili olarak bulgularanan BDM yapıları organik tavuk tüketim davranışının yordayıcılarına ilişkin fikir yürütülmesi hedeflenerek

değerlendirilecektir. Ayrıca, ilgili faktörlerin sonuç değişkenleri olan organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranış üzerindeki yordayıcı etkilerine ilişkin model sınamalarına dair bulgular da bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

Ölçüte dayalı geçerlik sınamaları dahilinde yapılan korelasyon analizlerinden elde edilen bulguların tümü özetlenecek olursa, deneyimsel tutum ile ortoreksiyanın orta güçte ($r=.38$; $p<.001$), bilişsel tutum, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış yapıları ile ortoreksiyanın düşük güçte (sırasıyla $r=.16$, $r=.19$; $r=.12$; $r=.12$, $p<.01$, $p<.05$), sosyal istenirliğin bilişsel tutum ve davranış yapıları ile düşük güçte (sırasıyla $r=.12$; $r=.14$, $p<.05$) ve sağlık anksiyetesi düzeyi ile çevresel engellerin düşük güçte ($r=.14$, $p<.05$) pozitif yönlü ve anlamlı ilişki gösterdiği görülmektedir.

Mevcut çalışmada katılımcıların ortoreksiya düzeyleri ile ilişkili bulunan yapılara bakıldığında, deneyimsel tutum ile ortoreksiya düzeyi pozitif yönde ve orta güçte ($r=.38$; $p<.001$) ilişkili iken, bilişsel tutum, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış yapıları ile ortoreksiyanın pozitif yönde ve düşük güçte (sırasıyla $r=.16$, $r=.19$; $r=.12$; $r=.12$, $p<.01$, $p<.05$) ilişkili olduğu bulunmuştur. Literatürde ortoreksiya düzeyi ile BDM yapıları arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu sebeple, mevcut çalışmada elde edilen ilişki düzeyleri oldukça düşük bulunmuş olsa da anlamlı ilişkili bulunan yapıların ortoreksiya ile olan ilişkisi kavramsal düzeyde tartışılacaktır. Ortoreksiya, “sağlıklı beslenme” bozukluğu olarak da bilinen, kişinin beslenme alışkanlıklarını doğrudan etkileyen sağlıklı beslenmeye yönelik inançlar ve duygular ile seyreden bir kavramdır (Bratman, 1997). Donini ve arkadaşlarının (2004) bulgularına göre, ortoreksiya nervoza düzeyindeki artış kişinin gıdalara karşı tutumlarının değişmesi ile ilişkilidir. Ortoreksiya nervoza düzeyi yüksek kişiler, organik gıda tüketmediklerinde sağlıklarını tehlikeye attıklarını düşünmekte ve yoğun bir suçluluk duygusu, hastalanma kaygısı yaşamaktadırlar (Barrada ve Roncero, 2018; Depa, Barrada ve Roncero, 2019; Donini ve ark., 2004). Bu çalışmada elde edilen bulgular da katılımcıların ortoreksiya düzeyi ile organik tavuk tüketimine yönelik hem bilişsel hem de deneyimsel tutum puanlarının ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bilişsel Tutum ölçeğinde yer alan ifadeler ile birlikte değerlendirecek olursak, organik tavuk tüketmenin daha sağlıklı, faydalı olduğu bağışıklık sistemine olumlu etki

sağladığı ve hastalıklardan koruduğu düşünceleri ile katılımcıların ortoreksiya puanları anlamlı ilişki göstermektedir. Deneyimsel Tutum ölçeğinde yer alan maddeler ile birlikte değerlendirecek olursak ise, ortoreksiya nervoza düzeyi katılımcıların organik tavuk tüketiminin kendilerini rahatlattığı, daha az suçlu, daha güvende, huzurlu ve mutlu hissettirdiği endişelerini azalttığı ve aradıkları lezzeti almalarını sağladığı yönünde deneyimsel tutumlara sahip olmaları ile anlamlı ilişki göstermektedir. Maddelerde yer alan ifadeler ile birlikte de değerlendirildiğinde bilişsel tutum ve deneyimsel tutum yapıları ile ortoreksiya düzeyi arasındaki ilişkinin literatürde tutumlar ile uyumlu olduğu görülmektedir (Barrada ve Roncero, 2018; Depa, Barrada ve Roncero, 2019; Donini ve ark., 2004). Ortoreksiya nervoza ile ilişkili bulunan ikinci yapı ise öz-etkinlik inancıdır. Literatürde ortoreksiya düzeyi ile organik gıda tüketimine yönelik öz-etkinlik inancı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olmakla birlikte, ortoreksiya nervozanın temelini oluşturan “sağlıklı beslenme” davranışı ile sağlıklı beslenmeye yönelik öz-etkinlik inancı arasında anlamlı ilişki bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Fitzgerald ve ark., 2013; Kulik ve ark., 2019; Long ve Stevens, 2004; Strachan ve Brawley, 2009). Mevcut çalışmadan çıkan sonuç sağlıklı beslenme ile ilgili öz-etkinlik inancı ve ortoreksiya düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan literatürle paralellik göstermiş ve katılımcıların organik gıda tüketimine yönelik öz-etkinlik inançları ile ortoreksiya düzeylerinin anlamlı pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak, ortoreksiya düzeyi ile ilişki gösteren yapılar organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketme davranışı yapılarıdır. Organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış ile ortoreksiya düzeyini ilişkilendiren çalışmalara bakıldığında, örneğin Barnett (2016) organik gıdaların da satıldığı alternatif gıda marketlerinden alışveriş davranışı ile ortoreksiya düzeyi arasında kadınlar açısından .38 ($p<.01$) gücünde, erkekler için ise .26 ($p<.05$) gücünde ilişki bulgulamıştır, mevcut çalışmada elde edilen organik tavuk tüketim davranışı ile ortoreksiya düzeyi arasındaki ilişkinin gücüne göre oldukça yüksektir (Barnett ve ark., 2016). Bir başka çalışmada ise, organik gıda satan özel market ve dükkanlardan alışveriş yapan bireylerin ortoreksiya düzeylerinin konvensiyonel marketlerden gıda alışverişini yapan kişilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Voglino ve ark., 2021). Yine düşük güçte olsa da niyet ve organik gıda tüketim davranışı puanları arasında ilişki olduğu ve bu bulguların sınırlı sayıda da olsa mevcut

literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak vurgulamak gereken önemli bir husus ortoreksiyanın anlamlı olmasına rağmen deneyimsel tutumla olan ilişkisine kıyasla bilişsel tutum, öz-etkinlik inancı, niyet ve davranış olan ilişkisinin gücünün oldukça düşük çıkmış olmasıdır. Bu durumun olası sebebi, mevcut çalışmada ortoreksiya düzeyini ölçmek için kullanılan ORTO-11 ölçeğinin ortoreksiya nervoza'yı yalnızca patolojik boyutu ile ele alması ve literatürde daha güncel bir kavram olan 'sağlıklı ortoreksi' boyutunu ölçmüyor olması olabilir (Barrada ve Rancero, 2018).

Ölçüte dayalı geçerlik analizlerinden elde edilen sonuçlardan biri de, sağlık anksiyetesi düzeyi ile çevresel engeller yapısının anlamlı pozitif ($r=.14$, $p<.05$) ilişkisidir. Bu sonuca göre, katılımcıların sağlık kaygıları arttıkça organik tavuk tüketimine yönelik algıladıkları çevresel engeller de artmaktadır, sağlık kaygıları azaldıkça organik tavuk tüketimine yönelik çevresel engel algıları azalmaktadır. Sağlık kaygısı ile koruyucu sağlık davranışına yönelik çevresel engel algısı arasındaki pozitif ilişki başka çalışmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Gasalberti (2002) meme kanserine yönelik evde kendi kendine muayene davranışıyla ilgili 93 katılımcı ile yaptığı çalışmada katılımcıların sağlık kaygıları arttıkça kendi kendine muayeneye yönelik algıladıkları çevresel engel düzeyinin de arttığını ancak sağlık kaygısının davranış ile ilişkili olmadığı bulgulanmıştır (Gasalberti, 2002). Bu noktada, bu çalışmada hedef kitle olarak belirlenen katılımcı grubunun davranışa yönelik çevresel engel algılarının neler olduğuna ve sağlık kaygısı ile nasıl bir bağlantı gösterdiğine ilişkin kalitatif çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir (Gasalberti, 2002). Benzer şekilde, organik tavuk tüketimi davranışı için de çevresel engel algısı katılımcıların sağlık kaygıları düzeyi arttıkça artış göstermekte iken, organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranış sağlık kaygısı ile ilişkili bulunmamıştır. Bu bağlamda, organik gıda tüketim davranışına ilişkin de katılımcıların algıladıkları çevresel engellerin içeriği ve sağlık kaygısı düzeyiyle olan pozitif yönlü ilişkisinin davranışa yansımaması ileride kalitatif araştırmalar ile derinlemesine incelenmesi gereken ilişkilerden biridir.

Son olarak, ölçüte dayalı geçerlik analizleri kapsamında OTT bataryasında yer alan ölçekler ile sosyal istenirlik düzeyi arasındaki ilişkilere bakıldığında, sosyal

istenirliğin bilişsel tutum ve davranış yapıları ile pozitif yönde ve düşük güçte (sırasıyla $r=.12$; $r=.14$, $p<.05$) anlamlı ilişki gösterdiği görülmektedir. Sosyal istenirlik, kişinin kendisi ile ilgili olumlu intiba oluşturacağını düşündüğü davranışları sergilemesi olarak özetlenebilir (Guido ve ark., 2010). Organik gıda tüketim davranışı da çevreci bir davranış olması yönüyle toplumun daha olumlu karşılayacağı bir davranış olarak algılanabilmekte, bu durum sosyal istenirlik ile organik tüketim davranışı arasında ilişki oluşmasına yol açabilmektedir (Arvolo ve ark., 2010; Goetzke, Nitzko ve Spiller, 2014; Guido ve ark., 2010). Organik tüketime ilişkin bilişsel tutumlar ile olan ilişkisine dair literatürdeki bilgilere bakıldığında ise, organik gıda tüketmenin daha etik, topluma ve doğaya daha saygılı bir davranış olduğunu gibi bilişsel tutumlardan temellenen bir davranış olduğu düşünülmektedir (Urala ve Lahteenmaki, 2003). Sosyal istenirlik ile tam olarak aynı kavram olmasa da etik öz-kimlik (ethical self-identity) ile organik gıda tüketimine yönelik tutum ve tüketim davranışı arasında orta güçte (sırasıyla $r=.49$, $r=.50$), ilişki olduğunu ortaya koyan bir çalışma bulunmaktadır (Michaelidou ve Hassan, 2008). Mevcut çalışmada organik tavuk tüketimine yönelik bilişsel tutumlar ve organik tavuk tüketim davranışı ile sosyal istenirlik düzeyinin pozitif ilişki ortaya koyması kısmen literatür ile örtüşüyor olsa da bu ilişkilerin de gücünün düşük olduğu gözden kaçmamalıdır. Alandaki çalışmalara bakıldığında sosyal istenirlik kavramını farklı ölçekler ile ölçtükleri veya etik öz-kimlik gibi kavramın daha sınırlı bir tanımını çalışmalarına dahil ettikleri görülmüştür. Bu doğrultuda, ileride yapılacak çalışmalarda sosyal istenirlik kavramının organik gıda tüketim davranışı ile olan ilişkisinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması önerilebilir.

Özetle, her ne kadar literatürde sağlık kaygısı, ortoreksiya ve sosyal istenirlik düzeylerinin organik gıda tüketim davranışı ile ilişkili olabileceğini ortaya koyan çalışmalar bulunsa da (Örn. Apaolaza ve ark., 2018; Barnett ve ark., 2016; Michaelidou ve Hassan, 2008; Wang ve Li, 2013), diğer BDM yapıları ile sağlık kaygısı, ortoreksi ve sosyal istenirlik arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda, organik tavuk tüketimi davranışını incelemek üzere BDM temelli oluşturulan bu bataryanın ölçüte dayalı geçerlik analizleri kapsamında her bir yapı ile olan ilişkisine bakılmış olması davranışı daha iyi

yorumlayabilmek adına önemli bir katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, BDM yapıları ile bu kavramlardan en sık ve bilişsel tutum bağlamında en güçlü ilişki gösteren faktörün ortoreksiya düzeyi olduğu, sağlık kaygısı ve sosyal istenirlik düzeylerinin nispeten sınırlı sayıda yapı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır. İlerleyen çalışmalar için organik gıda tüketim davranışını yordayabilecek BDM yapılarının, ortoreksiya, sağlık kaygısı ve sosyal istenirlik düzeyleri ile olan ilişkisinin niteliksel araştırmalar ile daha derinlemesine ele alınmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Geçerlik sınamaları kapsamında yapılan bir diğer analiz ise, OTT bataryasında yer alan ölçeklerin yapı geçerliğini sınamak amacıyla yapıların birbirleriyle olan ilişkilerinin sınanmasıdır. Buradan elde edilen korelasyon değerlerinin .15 ile .65 arasında değiştiği, anlamlılık düzeylerinin yalnızca niyet ve deneyimsel tutum arasındaki ilişkide $p < .05$ düzeyinde olduğu, diğer tüm ilişkilerde $p < .01$ veya $p < .001$ olduğu bulgulanmıştır. Anlamlı ilişki göstermeyen yapılar ise çevresel engeller ile bilişsel tutum ve çevresel engeller ile deneyimsel tutum arasındaki ilişkidir. BDM'nin yapılar arası ilişkilerini gösteren Şekil 6'da da görüleceği gibi, BDM'nin öngörüsü niyet ile niyetin yordayıcıları olan tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapılarının ilişkili olacağı, davranış ile de davranışın yordayıcılarının ilişkili olacağı yönündedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu doğrultuda, davranışın doğrudan yordayıcısı olan çevresel engeller yapısının tutumlar ile ilişki göstermesi beklenen bir durum değildir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Literatürde başka çalışmalarda da organik tüketime ilişkin çevresel engellerin tutumlar ile değil davranış ile ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır (Lea and Worsley 2005; Zanolli and Naspetti 2002). Literatürde BDM yapılarının birbirleri olan ilişkilerini inceleyen oldukça az sayıda çalışmaya rastlanmakla birlikte, bu çalışmalardan biri olan Branscum ve Bhochhibhoya'nın (2015) BDM kullanarak ilkökul öğrencilerinin fiziksel aktivite davranışlarını inceledikleri çalışmalarında BDM yapılarının birbirleri ile olan ilişki düzeyi .30 ile .75 arasında değişmektedir. Bu çalışmada davranışın doğrudan yordayıcısı olarak ele alınan çevresel engellerin yalnızca davranış ile olan ilişkisi incelenmiştir (Branscum ve Bhochhibhoya, 2015). Braun ve arkadaşlarının (2014) üniversite öğrencilerinin alkol tüketimi davranışlarını BDM'yi temel alarak inceledikleri çalışmalarında da yapıların birbirleriyle olan ilişkisine bakılmış ve

ilişkilerin .15 ile .88 arasında değiştiği ve yalnızca algılanan kontrol inancı ile subjektif normlar arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Yine literatürde, BDM değil fakat PDM kullanılarak organik gıda tüketim davranışının ele alındığı çalışma için geliştirilen organik gıda tüketim bataryasında yer alan yapıların (tutum, subjektif norm, algılanan kontrol inancı, niyet ve davranış) birbirleriyle olan ilişkileri .20 ile .51 arasında değişmektedir (Zagata, 2012). Bu verilerden yola çıkılarak, bu çalışmada elde edilen yapılar arası korelasyon bulgularının literatür ile büyük ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir. Öte yandan çevresel engeller hariç, modelin yapılarının birbirleri ile gösterdikleri anlamlı ilişkilerin BDM öngörülerini desteklediği de ifade edilebilir.

Ayrıca, mevcut çalışma kapsamında BDM yapılarının ayırt edici geçerliği de sınanmıştır. Bu amaçla katılımcılar son 6 ay içerisinde organik tavuk tüketenler (N=116) ve son 6 ay içerisinde organik tavuk tüketmemiş olanlar (N=144) şeklinde iki gruba ayrılmış ve bu iki grubun BDM yapıları açısından farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testleri ile sınanmıştır. Buradan elde edilen sonuçlara göre, organik tavuk tüketen grubun tüketmeyen gruba göre bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, öz etkinlik inancı ve niyet puanları anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Organik tavuk tüketen grubun subjektif norm karşı ve çevresel engeller puanları ise tüketmeyen gruba göre anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Bu sonuçlar, organik tavuk tüketim bataryasında yer alan ölçekler tarafından değerlendirilen BDM yapılarının organik tavuk tüketen ve tüketmeyen kişileri ayırt edebildiğini ortaya koymaktadır. Buna göre organik tavuk tüketen kişilerin organik tavuk tüketimine yönelik bilişsel ve deneyimsel tutumları daha olumlu olduğu, çevrelerinden organik tüketim davranışına yönelik daha fazla destek gördükleri, davranışa ilişkin öz-etkinlik inançlarının daha yüksek, çevresel engel algılarının daha düşük ve organik tavuk tüketim davranışına yönelik niyetlerinin ise tüketmeyen gruba göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Bu bulgular Zagata'nın (2012) PDM kullanarak geliştirdiği organik gıda tüketim davranışı bataryasının davranışı gerçekleştiren ve gerçekleştirilmeyen grup karşılaştırmasında yapıların ayırt edici bulunması ile tutarlılık göstermektedir. Aşağıda her bir yapı için bu sonuçlar ayrı ayrı değerlendirilecektir.

BDM içerisinde tutum bilişsel tutum ve deneyimsel tutum olmak üzere iki ayrı yapı şeklinde yer almaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bilişsel tutum, kişinin

davranışa ilişkin inançlarını kapsarken deneyimsel tutum ise davranış ile ilgili duygusal deneyimleri içerir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Organik gıda tüketimine yönelik tutumları inceleyen literatürdeki çalışmalar genellikle bilişsel tutumlar ile ölçüm almışlardır. Bilişsel tutumların organik gıda tüketimi davranışı üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğunu vurgulayan çalışmalar mevcuttur (Mohamed ve ark., 2012; Saba ve Messina, 2003; Singh ve Verma, 2017). Organik gıda tüketimi davranışını inceleyen önemli kaynak çalışmalardan biri sayılabilecek, Scalco ve arkadaşlarının (2017) davranış Planlı Davranış Modeli (PDM) kapsamında değerlendiren 23 farklı çalışmayı ele aldıkları meta-analiz bulguları organik gıda tüketimi ile bilişsel tutumlar arasında güçlü bir ilişki ($r=.44$) olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, deneyimsel tutum ile organik gıda tüketimi davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, deneyimsel tutumların sağlıklı beslenme davranışı için belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (Conner ve Sparks, 2005). Tüm bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışma için de bilişsel ve deneyimsel tutum puanlarının organik tavuk tüketen ve tüketmeyen katılımcılar için anlamlı düzeyde farklılaşması literatür ile uyumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Organik tavuk tüketen ve tüketmeyen katılımcı gruplarının subjektif norm destek ve subjektif norm karşı puanları da birbirlerinden anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Subjektif normlar destek ismiyle çalışmada yer alan yapı, katılımcıların sosyal çevrelerinin organik tavuk tüketmelerine yönelik verdikleri desteği ölçmektedir. Bu analizden elde edilen bulgu değerlendirildiğinde, sosyal çevresinden daha çok destek gören katılımcıların daha çok organik tavuk tüketen grupta yer aldıkları görülmektedir. Öte yandan, subjektif norm karşı ise, katılımcılar için önemli kişilerin organik tavuk tüketmelerini gereksiz bulup bulmadıklarını ölçmektedir. Organik tavuk tüketen ve tüketmeyen katılımcıların karşılaştırıldığı analiz sonrasında, sosyal çevresi organik tavuk tüketmesini gereksiz bulan katılımcıların davranışı daha az sergilediği görülmüştür. Subjektif normların organik gıda tüketim davranışı ile olan ilişkisini inceleyen çalışmalarda, özellikle kişi için önemli insanlardan oluşan yakın çevrenin organik gıda tüketimine yönelik olumlu yaklaşıma sahip olmalarının organik gıda tüketiminin yordayıcılarından biri olduğu

düşünülmektedir (Gotschi, Vogel ve Lindenthal, 2007; Zagata, 2012). Dolayısıyla, bu bulguların literatür ile uyum içerisinde olduğu gözükmemektedir.

Kişisel bileşen yapısı için yapılan t testi değerlendirmesinde, algılanan kontrol inancı yapısını değerlendiren ölçeğin güvenirlik değeri düşük olduğu için davranışı gerçekleştiren ve gerçekleştirmeyen grupların karşılaştırılması amacıyla bu boyutta yalnızca öz-etkinlik inancı değerlendirilmiştir. Organik tavuk tüketen grubun öz-etkinlik inanç düzeylerinin organik tavuk tüketmeyen gruba göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgulanmıştır. Diğer bir deyişle, kişilerin organik tavuk tüketimi davranışını gerçekleştirebileceklerine yönelik kendi yeterliklerine olan inançları onları daha çok organik tavuk tüketmeye yönlendirmektedir. Öz-etkinlik inancı ile organik gıda tüketimi davranışının bağlantısını inceleyen birçok çalışmada kişinin organik gıda tüketimine ilişkin öz-etkinlik inancının tüketim davranışı üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır (Arvola ve ark., 2008; Ma ve ark., 2012; Wang ve ark., 2014). Bu doğrultuda, bu çalışmada organik tavuk tüketen ve tüketmeyen gruplar arasında Öz-Etkinlik İnancı ölçeği puanları açısından anlamlı farklılık görülmesinin bu alandaki literatür ile uyumlu bir sonuç olduğu söylenebilir.

OTT bataryasında yer alan organik tavuk tüketimine yönelik niyetin ölçümü ise tek maddeden oluşan bir ölçek ile yapılmıştır, bu sebeple Niyet ölçeğine her ne kadar madde ve faktör analizleri yapılamamış olsa da ayırt edici geçerliğin değerlendirilmesi amacıyla organik tavuk tüketen ve tüketmeyen katılımcıların niyet puanlarının ayrışıp ayrışmadığına bakılmıştır. Burada elde edilen bulgular, organik tavuk tüketen katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik niyet puanlarının organik tavuk tüketmeyen katılımcılara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu şeklindedir. Hem TPD hem de BDM'nin temel öngörülerinden biri, model içerisinde davranışa yönelik niyet yapısının davranışın en güçlü yordayıcısı olacağıdır (Ajzen, 2020; Ajzen ve Sheikh, 2013; Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu öngörünün sağlaması olarak literatürde organik gıda tüketiminin yordayıcılarını araştıran birçok çalışmada da organik gıda tüketimine yönelik niyet ile organik tüketim davranışı arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Örn. Saba ve Messina, 2003; Tarkiainen ve Sundqvist, 2005; Thøgersen, 2007). Tüm bu çalışmalardan edinilen bilgilerin, bu

çalışmada elde edilen organik tavuk tüketen grubun niyet puanlarının tüketmeyen gruba göre yüksek olması ile tutarlı olduğu görülmektedir.

BDM kapsamında davranışın doğrudan yordayıcıları olarak ele alınan ve OTT bataryasında yer alan erişebilirlik, bilgi ve çevresel engeller ölçeklerinden yalnızca Çevresel Engeller ölçeği kabul edilebilir düzeyde güvenilirlik katsayısına sahiptir. Bu nedenle ayırt edici geçerlik kapsamında uygulanan t testi analizine yalnızca Çevresel Engeller ölçeği dahil edilmiştir. Burada elde edilen sonuçlara bakıldığında, organik tavuk tüketen kişilerin çevresel engel algılarının tüketmeyen gruba göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulgulanmıştır. Çevresel engel algısı, kişinin organik gıda tüketimine yönelik niyeti olumlu olsa dahi davranışı doğrudan olumsuz yönde etkileyebilecek bir yapıdır (Lea and Worsley 2005; Petrovici ve ark., 2004; Zanolli and Naspetti 2002). Bu doğrultuda, bu çalışmada organik tavuk tüketim davranışını gerçekleştirmeyen katılımcıların algıladıkları çevresel engellerin organik tavuk tüketen katılımcılara göre anlamlı düzeyde yüksek olması bugüne kadar organik gıda tüketimi davranışını incelemek üzere yapılan birçok çalışma ile uyum gösteren bir sonuçtur (Lea and Worsley 2005; Petrovici ve ark., 2004; Shepherd ve ark., 2005; Xie ve ark., 2015; Zanolli and Naspetti 2002).

Özetle bu kısma kadar, mevcut çalışma kapsamında BDM temel alınarak geliştirilen OTT bataryasında yer alan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında öncelikle ölçeklerin madde ve faktör analizleri yapılmış, bu analizler kapsamında bilişsel tutum, algılanan kontrol inancı, bilgi ve çevresel engeller ve erişebilirlik ölçeklerinden bazı maddeler çıkarılmış, geri kalan dört ölçekten herhangi bir madde elenmemiştir. Faktör dağılımı olarak ölçeklerin tümü BDM'nin de öngördüğü şekilde kendiliğinden tek faktörlü yapı göstermiş ve ölçeklerin birçoğu için açıklanan varyans değerleri de oldukça yüksek bulunmuştur. Madde ve faktör analizlerinin ardından Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı hesaplamasına göre bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, öz-etkinlik inancı ve çevresel engeller ölçeklerinin .70'in üzerinde iç tutarlık katsayısına sahip olduğu görülmüştür. Bu analizin ardından ölçüte dayalı geçerlik sınamaları kapsamında ölçeklerin sağlık anksiyetesi, sosyal istenirlik ve ortoreksiya düzeyleri ile olan ilişkileri, yapı geçerliği kapsamında ise bataryada yer alan ölçeklerin birbirleri ile

olan ilişkileri sınanmış ve elde edilen bulgular tartışılmıştır. Son olarak ise, BDM yapılarının davranış üzerindeki ayırt edici etkisini sınamak amacıyla katılımcılar organik tavuk tüketen ve tüketmeyen olmak üzere iki gruba ayrılarak bu grupların her bir yapı için ayrıışmadığına ayrıışmadığına bakılmıştır. Bataryanın geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, OTT bataryasında yer alan bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, öz-etkinlik inancı ve çevresel engeller yapılarının niyet ve organik tavuk tüketim davranışını incelemek üzere BDM öngörülerinin test edileceği model sınamalarına dahil edilebileceğine karar verilmiştir. İlerleyen bölümde model sınamalarından elde edilen sonuçlara ilişkin değerlendirmeler ele alınacaktır.

5.3. BDM Model Sınamasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada organik tavuk tüketim davranışının yordayıcılarının BDM kapsamında ele alınması hedeflemiştir. BDM, bugüne kadar birçok sağlık davranışını açıklamak için kullanılmış PDM'nin genişletilmesi ile daha kapsamlı hale getirilmiş bir sağlık davranış modelidir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). BDM'nin öngördüğü yapılar arası ilişkiler özetlenecek olursa öncelikle bu modelde davranışın en güçlü yordayıcısının davranışa yönelik niyet olması, niyetin ise tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapıları tarafından yordanması beklenmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Modele niyet dışında davranış doğrudan yordayabileceği düşünülen davranışla ilişkili bilgi ve beceri, davranışa erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık gibi yapılar da dahil edilmiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Mevcut çalışma içerisinde modele ilişkin hipotezler hatırlatılacak olursa, öncelikle organik tavuk tüketimine yönelik niyetin, bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, algılanan kontrol inancı ve öz-etkinlik inancı yapıları tarafından yordanması beklenmektedir. Organik tavuk tüketim davranışını ise, niyet, organik tavuk tüketimi ile ilgili bilgi, organik tavuk tüketim davranışına erişebilirlik, davranışla ilgili çevresel engeller ve alışkanlığın yordaması, bu yordayıcılar içerisinde ise en güçlü yordayıcının organik tavuk tüketimine yönelik niyet olması beklenmektedir. Yukarıda da aktarıldığı gibi, bu çalışmaya özel olarak geliştirilen OTT bataryasında geçerli ve güvenilir bulunan yapılar model sınaması aşamasına dahil edilmiştir. Ayrıca model sınaması kapsamında, BDM'nin davranış açıklamak

için göz önünde bulundurulmasını önerdiği ve model içerisinde yer alan yapılar dışında varsa davranışın üzerinde etkisi olabilecek sosyodemografik, psikolojik ve kişisel faktörler de değerlendirilmiştir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Model bu yapıları uzak değişkenler olarak değerlendirmekte ve model sınaması esnasında davranışı etkileyebilecek bu değişkenlerin kontrol edilmesi önerilmektedir (Kushaw 2016). Mevcut çalışma içerisinde de yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ebeveyn olma durumu gibi organik tavuk tüketim davranışı ile ilişkili olabileceği düşünülen sosyodemografik değişkenler ile, yine literatüre göre organik gıda tüketimi davranışı ile ilişkili olabilecek sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeyleri kontrol değişkenleri olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak kontrol değişkenleri olarak ele alınan tüm değişkenlerin yordanan değişkenler ile olan ilişkileri tartışılacak, daha sonra niyetin yordayıcılarına ilişkin model sınamasına dair analizlerden elde edilen sonuçlar, son olarak ise davranışın yordayıcılarına ilişkin model sınamaları literatürdeki çalışmalar ile karşılaştırılarak ele alınacaktır.

Bu çalışma kapsamında sonuç değişkenler olarak ele alınan yapılar organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışdır. Bu değişkenlerin yordayıcılarını (belirleyicilerini) test edebilmek amacıyla Doğrusal Hiyerarşik Regresyon Analizleri uygulanmıştır. Bu analizlere geçmeden evvel ise, yordanan değişkenlerin belirleyicileri arasında bulunması öngörülen BDM yapıları, bazı sosyodemografik değişkenler ve psikolojik değişkenler ile niyet ve davranış arasındaki ilişkileri incelenmek üzere Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayı analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda sonuç değişkenler ile anlamlı ve orta düzeyde ($r=.20$ ve üzeri) ilişkili bulunan yapılar regresyon analizlerine dahil edilmiştir.

Kontrol değişkenleri olarak regresyon analizlerinde yer alması hedeflenen psikolojik bileşenler olan sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeylerinin niyet ve davranış ile olan ilişkileri OTT bataryasının geçerlik ve güvenirlik analizlerinin tartışıldığı bir önceki bölüm içerisinde ölçüte dayalı geçerlik analizleri kapsamında her bir BDM yapısı için ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu yapıların sonuç değişkenler olan niyet ve davranış ile olan ilişkisi tekrar özetlenecek olursa, ortoreksiya düzeyinin organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışı ile anlamlı ilişkili olduğu bulunmuş fakat bu ilişkilerin gücü regresyon

analizine dahil etmek için gerekli görülen .20'nin altında ve düşük güçte (sırasıyla, $r=.12$; $r=.12$, $p<.05$) çıktığı için ortoreksiya düzeyi model sınamasına ilişkin analizlere kontrol değişkeni olarak dahil edilmemiştir. Organik gıda tüketimi ile ortoreksiya nervoza arasında anlamlı ilişki ortaya koyan çalışmalar bulunsada (Voglino ve ark., 2021); literatürde ortoreksiya nervozanın tanımı ve gıda tüketimi ile olan ilişkisi halen tartışılmaktadır (Depa, Barrada ve Rancero, 2019). Bratman'ın tanımladığı şekliyle ortoreksiya nervoza, sağlıklı beslenmeye ilişkin girici düşüncelerle ve yeme kısıtlamaları ile seyreden bir yeme bozukluğu iken, güncel olarak tanımlanan sağlıklı ortoreksiya (healthy orthorexia) ise sağlıklı ve besleyici gıda tüketimine ilişkin düşünce, duygu ve davranışlar ile seyreden bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Zickgraf ve Barrada, 2022). Sağlıklı ortoreksiya, sağlıklı gıda tüketimi ile ilişkilendirilen fakat bunun patolojik sonuçlara yol açmadığı, aksine artırılması gereken koruyucu sağlık davranışı olarak sağlıklı beslenme alışkanlıklarının kazanıldığı duruma verilen isimdir (Gleaves, Graham ve Ambwani, 2013). Ortoreksiya nervoza düzeyini ölçen ve mevcut çalışmada kullanılan Orto-11 ölçeğinin yalnızca patolojik ortoreksiyayı ölçtüğü ve sağlıklı ortoreksiya kavramını kapsamadığına dair eleştiriler mevcuttur (Barrada ve Rancero, 2018). Bu çalışmada da organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranışın ortoreksiya nervoza ile anlamlı fakat düşük güçte ilişki göstermesi hem kavramın hem de ölçüm aracının kısıtlılığı ile alakalı olabilir. Öte yandan, araştırmacıların daha çok ilgisini çeken ve tanımı genişletilen ortoreksiya ile organik gıda tüketimi arasındaki ilişkinin daha fazla araştırılmasının önemi vurgulanabilir.

Sosyal istenirlik düzeyi ise, BDM sonuç değişkenlerinden yalnızca organik tavuk tüketim davranışı ile ilişkili bulunmuştur. Sosyal istenirlik düzeyi organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile ilişkili bulunmamıştır. Sosyal istenirlik düzeyi ve davranış ile ilişkisi kapsamında yapılan korelasyon analizinden elde edilen sonuç da yine ilişki gücünün ($r=.14$, $p<.05$) düşük güçte olduğunu ve davranış ile ilişkili model sına ma testlerine sosyal istenirlik düzeyinin dahil edilemeyeceğini göstermektedir. Sosyal istenirlik, sağlıklı beslenme, organik gıda tüketimi gibi sosyal olarak istenen ve olumlu karşılandığı düşünülen davranışların incelendiğı ve öz-bildirime dayalı araştırmalarda kontrol edilmesi gereken faktörlerden biridir (Krumpal, 2013). Organik gıda tüketimi

davranışı ile sosyal istenirlik arasında ilişki olduğu bulgularan çeşitli çalışmalar olsa da (Örn. Aartsens ve ark., 2009; Goetzke ve ark., 2014), diğer yandan organik tüketim ile sosyal istenirlik arasında ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Örn. Sörqvist,ve ark., 2015; Sörqvist, Langeborg ve Marsh, 2016). Tüketicilerin “organik” etiketi ile ilgili düşüncelerinin sosyal istenirlik düzeyinden etkilenip etkilenmediğinin incelendiği bir çalışmada “organik” etiketi ile ilgili düşüncelerin ve davranışın sosyal istenirlikten etkilenmediği ortaya konulmuştur (Sörqvist, Langeborg ve Marsh, 2016). Bu bulgu mevcut çalışma ile paralellik göstermekte olup bu çalışmada organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranış ile sosyal istenirlik düzeyinin ilişkili bulunmaması model sınama aşamasında sosyal istenirlik düzeyinin kontrol edilmesine ihtiyaç duyulmayacağına bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sağlık anksiyetesi düzeyi korelasyon analizleri bulgularına göre ne niyet ne de davranış ile anlamlı ilişki göstermeyen bir faktör olmuştur. Daha önce birçok çalışmada sağlık kaygısı yüksek kişilerin organik gıda tüketimine yönelik niyetlerinin (Örn. Schifferstein ve Ophius 1998) ve organik gıda tüketim davranışlarının arttığı vurgulanmış olsa da (Örn. Apaolaza ve ark., 2018; Chen, 2007; Goetzke ve ark., 2014) bu çalışmanın katılımcı grubu için böyle bir ilişkiden söz edilememiştir. Literatürde bazı çalışmalarda, sağlık kaygısının organik gıda tüketimine yönelik niyeti yordama gücünün oldukça düşük olduğu veya ilişkili bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Brunso ve Scholderer, 2001; Michaelidou ve Hassan, 2008). Sağlık kaygısının organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış üzerindeki etkisinin tutumların tam aracı etkisi ile olduğunu bulgulayan çalışmalar da bulunmakta birlikte (Örn. Magnusson ve ark. 2003), sağlık kaygısının organik gıda tüketimine yönelik tutumların da üzerinde etkisi olmadığını ortaya koyan çalışma da mevcuttur (Örn. Tarkiainen ve Sunqvist, 2005). Sağlık kaygısı ve organik gıda tüketimi ilişkisine dair bu çelişkili bulgular organik gıda tüketiminin günümüzde bireysel sağlık ile ilişkili motivasyonlardan daha çok toplumsal etik, çevre ile ilgili kaygılar ve gıda güvenliği ile ilişkili motivasyonlar ile açıklanabileceğine dair yorumları da beraberinde getirmektedir (Hwang, 2015; Michaelidou ve Hassan, 2008). Sağlık kaygısı ve organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış ilişkisinin toplumsal kaygıları da kapsayarak daha geniş örneklemelerde araştırılması önerilebilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada organik tüketimin yordayıcılarından olabileceği öngörülen psikolojik değişkenler olarak ele alınan sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik düzeylerinin BDM kapsamında organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranışın yordayıcılarının inceleneceği model sınamasına ilişkin analizlerde, sonuç değişkenleri ile olan ilişki düzeyleri beklenen düzeyde bulgulanmadığı için kontrol değişkeni olarak yer almaması uygun görülmüştür.

Öte yandan, organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranışın yordayıcılarını inceleyen araştırmalarda sosyodemografik değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir (Verbeke, 2005). Bu çalışmada yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ebeveyn olma durumu ve çocuk sayısı gibi katılımcıların demografik özellikleri ile organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışı arasındaki ilişki de regresyon analizleri öncesinde ele alınmıştır. Sosyodemografik değişkenlerden de sonuç değişkeni ile olan ilişki gücü .20 ve üzeri olan değişkenler model sınamasına ilişkin analizlere kontrol değişkeni olarak dahil edilmiştir. Sosyodemografik özellikler sırasıyla ele alınacak olursa, ilk olarak eğitim düzeyi hem niyet hem de davranış ile anlamlı ve orta düzeyde ilişki gösteren sosyodemografik özelliklerden biri olmuştur (sırasıyla $r=.22$, $r=.23$, $p<.001$). Literatürde de eğitim düzeyinin organik gıda tüketimine yönelik niyet ile ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Örn Paul ve Rana, 2012; Wandel ve Bugge, 1997). Eğitim seviyesi ile organik gıda tüketim davranışı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara bakıldığında, O'Donovan ve McCarthy (2002) yüksek eğitim düzeyinin organik gıda satın alma davranışını arttırdığını bulgulamışlardır. Benzer şekilde eğitim düzeyi ile organik gıda tüketim düzeyi arasında anlamlı ve pozitif ilişki bildiren başka çalışmalar da bulunmaktadır (Örn. Cunningham, 2002; Magnusson ve ark., 2001; Swanson ve Lewis, 1993). Mevcut çalışmada da katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça hem organik tavuk tüketimine yönelik daha olumlu niyet sergilenmekte hem de organik tavuk tüketim davranışları artmaktadır. Yine niyet ve davranış ile anlamlı ve orta düzeyde korelasyon gösteren bir diğer değişken de katılımcıların ebeveyn olma durumlarıdır (sırasıyla $r=.22$; $r=.22$, $p<.001$). Aile döngüsü içerisinde hamilelik aşamasından itibaren organik gıda tüketme eğiliminin arttığı birçok çalışmada altı çizilen bir durumdur (Örn. Cunningham, 2001; Finch, 2008; Riefer ve

Hemm, 2008; Xie, 2015). Bu çalışmada da katılımcıların ebeveyn olmaları ile beraber organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışları artmaktadır. Korelasyon analizlerinden edinilen bulgular neticesinde model sınamasına ilişkin analizlerde kontrol değişkeni olarak ele alınacak sosyodemografik değişkenler katılımcıların eğitim düzeyi ve ebeveyn olma durumları olacaktır.

Niyet ve davranış ile anlamlı fakat düşük güçte ilişki gösteren sosyodemografik değişkenlere bakıldığında bunlardan ilki katılımcıların yaşıdır (sırasıyla $r=.15$; $r=.17$, $p<.01$). Literatürde birçok çalışmada, mevcut çalışmadaki bulguya benzer şekilde, katılımcıların yaşı ile organik gıdaya ilişkin niyet ve satın alma davranışları arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulgulanmıştır (Örn. Magnusson ve ark. 2003; Rimal ve ark., 2005). Rimal ve arkadaşları (2005) tüketicilerin yaşı ilerledikçe organik gıdalara ayırabilecekleri bütçelerin arttığını, dolayısıyla yaş ile organik gıda tüketimi arasında pozitif korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber bu çalışmada yaş ile organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışı arasında düşük güçte korelasyon gözükmesinin sebeplerinden biri, çalışmanın veri toplama metodundan kaynaklanan kısıtlılık sebebiyle 18-65 yaş arası katılımcı grubuna sahip olması ve bu sebeple yaş bileşeninin kategorik değil sürekli değişken olarak ele alınmasının daha uygun bulunmuş olması olabilir. Bu sebeple yaş ile birlikte değişen organik tavuk tüketim niyeti ve davranışı güçlü bir ilişki ortaya konamamış olabilir. Öte yandan, yaştan organik tüketim davranışı ile ilişkisine dair literatürde çelişkili bilgiler de mevcuttur. Örneğin, Willer ve Youssefi (2007) yaş ile organik gıda tüketimi arasında ilişki bulunmadığını bildirmiştir. Benzer şekilde, Yin ve arkadaşları (2010) Çin’de tüketicilerin organik gıda tüketimine yönelik niyetinin yordayıcılarını ele aldıkları çalışmalarında tüketicilerin yaşı ile niyet arasında anlamlı ilişki bulamamışlardır. Organik gıda tüketiminde yaştan etkisi ile ilgili araştırmalarda yaştan kategorik bir değişken olarak ele alınmasının yanı sıra, yaşa bağlı olarak değişebilecek tutumlar ve çevresel engellerin değerlendirilmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar da mevcuttur (Örn. Hwang, 2015; Wandel ve Bugge, 1997). Örneğin, Wandel ve Bugge (1997) gençlerin organik gıda tüketimine yönelik tutumlarına bakıldığında öne çıkan içeriklerin çevreye, doğaya ve hayvan haklarına saygılı olmak olduğunu bulgularken, yaşlı tüketicilerin bireysel sağlık ile ilişkili tutumları davranışı şekillendirmektedir. Bu

bulgularından yola çıkılarak, ilerleyen araştırmalarda yaş bileşeninin organik tavuk tüketimi ile ilişkisinin daha derinlemesine araştırılması önerilebilir.

Niyet ve davranış ile anlamlı fakat düşük güçte ilişki gösteren bir diğer sosyodemografik özellik ise katılımcıların gelir düzeyidir (sırasıyla $r=.17$, $p<.05$; $r=.16$, $p<.01$). Gelir seviyesi yükseldikçe organik gıda tüketmeye yönelik niyetin de olumlu yönde arttığı bulgusuna sahip birçok çalışma bulunmaktadır (Carrigan, Szmigin ve Wright, 2004; Magnusson ve ark., 2001; Ngobo, 2011). Bu çalışmadaki bulguya benzer olarak Wang ve arkadaşları da (2019) da gelir seviyesi ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasındaki ilişkiyi anlamlı fakat düşük güçte ($r=.13$, $p<.05$) bulgulamışlardır. Bu çalışmada gelir düzeyi ile ilgili elde edilen bulguyu katılımcı özellikleriyle birlikte değerlendirecek olursak, katılımcıların gelir seviyelerine göre dağılımlarının homojen olmadığı söylenebilir. %48.4 (N=133) oranında katılımcı orta seviyede olduğunu bildirirken, %42.5'i (N=117) ise üst orta seviyede olduğunu bildirmiştir. Elde edilen ilişki gücünün düşük olması örneklemin gelir düzeyi açısından heterojenliğiyle açıklanabilir (Achen, 1997). Özetle bu çalışmada, katılımcıların gelir seviyesi arttıkça organik tavuk tüketmeye yönelik niyetleri ve organik tavuk tüketim davranışları da anlamlı düzeyde artış göstermiş fakat bu yapı sonuç değişkenler ile olan ilişki gücü beklenen ölçüde bulunmadığından dolayı model sınamasına ilişkin analizlere dahil edilmemiştir.

Katılımcıların medeni hali de niyet ve davranış ile anlamlı fakat düşük güçte ilişki gösteren sosyodemografik değişkenler arasındadır (sırasıyla $r=.15$, $p<.05$; $r=.17$, $p<.01$). Evli olmanın organik gıda tüketimini arttırdığına yönelik çalışmalar bulunsa da (Örn. Neulinger ve Simon, 2011), Riemen ve Hemm (2008) genç evli çiftlerin diğer aile yapıları içerisinde en az organik ürün tüketen grup olduğunu bulgulamıştır. Medeni durum ile organik gıda tüketimine yönelik niyet ve organik gıda tüketim davranışı arasındaki ilişkiye dair çelişkili bilgiler mevcut olsa dahi medeni durum, organik gıda tüketimi davranışını araştıran bazı çalışmalarda kontrol değişkeni olarak ele alınan değişkenlerden biridir (Örn. Bottonaki ve ark., 2006). Öte yandan, mevcut çalışmadaki katılımcıların %76.8'i evli (N=238) geri kalanı ise bekarıdır. Günümüzde aile yapılarının çeşitliliğinin artması ile birlikte, bekar ebeveynlerin, boşanan kişilerin, partnerleri ve/veya partnerlerinin çocuklarıyla birlikte yaşayan kişilerin, geniş aile

yapılarının da araştırmalarda kapsanması gerektiğine dair öneriler bulunmaktadır (Pearce ve ark., 2018). Bu yaklaşımları da göz önünde bulundurarak güncel aile yapılarına ilişkin daha çok kategorinin temsil edildiği ve aile yapısının organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış ile olan ilişkisinin incelendiği çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Mevcut çalışmadan edinilen bulguya göre ise, evli olmanın organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışı ile anlamlı fakat düşük güçte ilişkili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu değişkenin model sınamasına ilişkin analizlerde kontrol değişkeni olarak ele alınmamasının daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Aile yapısı ile ilişkili bir diğer sosyodemografik değişken ise ailedeki çocuk sayısıdır. Çocuk sayısının organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile $r=.12$ ($p<.05$), organik tüketim davranışıyla ise $r=.13$ ($p<.05$) gücünde anlamlı ilişki gösterdiği görülmüştür. Bu çalışmadaki katılımcıların %34'ü ($N=105$) çocuksuz, %31.1'i tek çocuklu ($N=96$), %29.1'i ($N=90$) iki çocuklu, %5.8'i ise ($N=18$) üç ve daha fazla çocuklu aile yapısına sahiptir. Korelasyon analizi bulguları hanedeki çocuk sayısı arttıkça katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik niyetleri ve organik tavuk tüketim davranışlarının artış gösterdiğini ortaya koymakta fakat buradaki ilişkinin gücünün ise düşük güçte olduğu görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri, organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış araştırırken çocuk sayısı ile çocuk yaşının birarada ele alınarak değerlendirilmiş olması olabilir. Ailede çocuk bulunmasının organik gıda tüketimi ile olan ilişkisine dair çalışmalara bakıldığında çoğunlukla çocuklu aile yapılarında organik gıda tüketiminin arttığına ilişkin bulgulara rastlanmakta iken (Örn. Pearson, Biddle ve Gorely, 2009; Stewart and Menning, 2009; Verbeke, 2005), ailedeki çocukların yaşının da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulayan bulgular da mevcuttur (Riemen ve Hemm, 2008; Neulinger ve Simon, 2011). Riemen ve Hemm (2008) özellikle küçük çocuğu olan ailelerde organik gıda tüketiminin arttığını vurgularken, hanedeki çocuklar okul çağından ergenlik çağına doğru ilerlerken ise organik tüketimin azaldığını vurgulamaktadır. Öte yandan Wandel ve Bugge (1997) çocuk sayısı ile organik gıda tüketimi arasında anlamlı ilişki bulgulamamıştır. Literatürdeki çelişkili bulgular da göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada da çocuk sayısı ile sonuç değişkenler arasındaki ilişkinin düşük güçte

bulunması anlaşılabilir. Sonuç olarak, çocuk sayısı değişkeni kontrol değişkeni olarak model sınamasına ilişkin analizlere dahil edilmemiştir.

Bu çalışmada ele alınan sosyodemografik değişkenlerden organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışı ile anlamlı ilişki göstermeyen tek değişken cinsiyet olmuştur (sırasıyla $r=.10$, $r=.05$, $p<.05$). Mevcut çalışmada elde edilen bulgunun aksine, literatürde birçok çalışma kadınların organik gıda tüketim davranışına yönelik niyetlerinin ve davranışı gerçekleştirmelerinin erkeklere göre daha fazla görüldüğünü vurgulamaktadır (örn. Lea ve Worsley, 2005; Lockie ve ark., 2004; Magnusson ve ark. 2001, 2003; Urena, Bernabeu ve Olmeda, 2008; Pellegrini ve Farinello, 2012). Mevcut çalışmada ise, organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve organik tavuk tüketim davranışının cinsiyet ile ilişkili olmadığı bulgusuna ilişkin birkaç açıklama bulunmaktadır. Öncelikle katılımcı özelliklerinin değerlendirildiği bölümde detaylıca ele alındığı gibi literatürde katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılan organik tüketim konulu birçok çalışmada olduğu gibi (Örn. Hwang, 2015; Van Doorn ve Verhoef, 2015), bu çalışmanın katılımcılarında da kadın katılımcı oranının oldukça yüksek olduğu (%76.8, $N=235$) görülmektedir. Katılımcılara kartopu yöntemi ile ulaşılan bu çalışmada cinsiyet fark etmeksizin organik tavuk tüketimi araştırma konusu ile ilgilenen katılımcılara ulaşılmış olduğu varsayılabilir (Chromy ve Lavrakas, 2008). Ayrıca, Aartsens ve arkadaşları (2011) organik tüketim davranışı ile cinsiyet arasındaki anlamlı ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olan temel faktörün davranışa ilişkin bilgi düzeyinin cinsiyete göre farklılaşması olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmanın veri toplama yönteminden kaynaklı olarak hali hazırda organik tavuk tüketim davranışı ile ilgili bilgi ve/veya duyum sahibi katılımcıların örnekleme oluşturmuş olabileceğinden cinsiyet sonuç değişkenleri ile anlamlı ilişki göstermemiş olabilir. Öte yandan, Dalen ve Halvorsen (2011) çevre dostu prososyal davranışlarda cinsiyetin rolünü ele aldıkları çalışmalarında, davranışlara ilişkin tercihleri belirleyen cinsiyetten çok daha önemli bileşenlerin varlığından söz etmektedir. Söz gelimi, çevreci bir davranış olan toplu taşıma kullanımı ile özel araç kullanımı arasında tercihte bulunurken insanlar yolun uzunluğundan, trafik ve otopark engelinden, yolda harcanacak zaman ve paraya ilişkin düşünce süreçlerinden etkilenirken cinsiyetin bu tür davranışlarda rolü olup

olmadığının oldukça tartışmalı olduğunu vurgulamaktadır (Dalen, 2011). Dalen ve Halverson (2011), organik gıda tüketiminin cinsiyete göre değişimini inceledikleri çalışmalarında kadınlarla birlikte yaşayan ve çocuğu olan erkeklerin organik tüketim davranışlarının belirgin şekilde artış gösterdiğini de bulgulamışlardır. Organik gıda tüketimi gibi, hane halkının tümünü ilgilendiren davranışlarda cinsiyetin davranış ile ilişkisini tek başına değerlendirmenin hem zor hem de hatalı olacağı söylenebilir (Dalen ve Halverson, 2011). Ayrıca, günümüzde müdahale programları ile yaygınlaştırılması hedeflenen organik gıda tüketimi gibi çevre dostu davranışların cinsiyet üzerinden açıklanması, bu davranışların hem literatürde hem de pazarlama dünyasında kadınlara atfedilen “kadınsı” davranışlar stereotipi olarak yerleşmesine sebep olabilmekte ve erkeklerin bu tür davranışları sergilerken yeterince “erkeksi” davranmadıklarına ilişkin algılarını arttırabilmektedir (Brough ve ark., 2016). Mevcut çalışmada da organik tavuk tüketiminin yordayıcıları BDM çerçevesinde kapsamlı bir şekilde ele alınmış olup cinsiyet değişkeni kontrol faktörü olarak değerlendirilmemiştir.

Bu kısma kadar organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve tüketim davranışının sosyodemografik yordayıcılar ile olan korelasyon analizlerinden elde edilen bulgular tartışılmıştır. Sosyodemografik değişkenlerden eğitim düzeyi ve ebeveyn olma değişkenleri hem niyet hem de davranış ile anlamlı ve orta güçte ilişki gösterdiğinden bu değişkenler ileride yapılacak model analizlerine dahil edilmiştir. BDM bileşenlerinden bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancının niyet üzerindeki yordayıcılığı ile niyet ve çevresel engeller bileşenlerinin davranış üzerindeki yordayıcı etkisini ele alırken eğitim düzeyi ve ebeveyn olma faktörlerinin etkisi kontrol edilmiştir. Katılımcıların yaşı, gelir düzeyi, medeni halleri, çocuk sayılarının niyet ve davranış ile olan ilişkisi anlamlı bulunduğu halde ilişkinin gücü zayıf olduğundan, cinsiyet değişkeni ise niyet ve davranış ile anlamlı ilişki göstermediğinden dolayı model sınamasına ilişkin analizlere dahil edilmeyen sosyodemografik değişkenlerdir. İlerleyen bölümlerde, öncelikle BDM yapılarının sonuç değişkenleri olan niyet ve davranışın yordayıcıları ile olan ilişkileri ele alınacak ve daha sonra ise niyet ve davranışın yordayıcılarına yönelik model sınama bulgularına yer verilecektir.

Mevcut çalışma kapsamında oluşturulan OTT bataryasında geçerli ve güvenilir bulunan bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, öz-etkinlik inancı ve çevresel engeller yapılarının sonuç değişkenler olan organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranış ile ilişkilerinin ele alındığı Pearson Korelasyon Analizi sonucunda .20 ve üzerinde ilişki göstermesi beklenmiştir. Bu noktada, BDM'nin niyetin yordayıcıları ile niyet arasındaki ilişkilere yahut davranışın yordayıcıları ile davranış arasındaki ilişkinin gücüne dair net önermeleri bulunmadığını hatırlatmak gerekir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu tür öngörülerin aksine, BDM'nin temel önerisi, yapılar arası ilişkilerin ele alınan davranışa, incelenen gruba ve zamana göre değişkenlik göstereceği yönündedir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Modelin hedefi davranışın geliştirilmesine veya arttırılmasına yönelik müdahale programları geliştirmek ve uygulamak olduğundan, aynı davranış ele alınıyor dahi olsa model sınama aşamasına geçilmeden evvel her defasında mutlaka araştırılacak gruba ve zamana yönelik pilot çalışma yürütülmesi ve buradan elde edilen bulgular ile modeli temel alan bir batarya geliştirilmesi önerilmektedir (Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu sebeple, mevcut çalışmada hem korelasyon hem de regresyon analizlerinden elde edilen bulguların modele ilişkin hipotezlerin test edilmesi olarak ele almanın ötesinde, mevcut örneklem ile organik tavuk tüketimine yönelik niyet ve davranışın yordayıcıları ile olan ilişkilerini BDM'nin bize sunduğu teorik alt yapıdan faydalanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın, model test etmenin ötesinde davranışı açıklamayı hedefleyen bir çalışma olduğunun göz önünde bulundurulması modelin temel yaklaşımı ile tutarlılık gösterecektir. Bu doğrultuda, OTT bataryasında yer alan bilişsel tutum, deneyimsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancı yapıların organik tavuk tüketim davranışına yönelik niyet ile ilişkileri ve çevresel engeller ve niyet yapılarının davranış ile olan ilişkileri literatür bulguları ile karşılaştırılarak ayrı ayrı değerlendirilecektir.

OTT bataryası yapılarından bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancının organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile olan ilişkisinin .29 ile .36 arasında değiştiği, diğer bir deyişle tüm yapıların niyet ile anlamlı ve orta güçte ilişkili olduğu görülmüştür (sırasıyla $r=.29$, $r=.33$, $r=-.29$, $r=.36$, $p<.001$). Deneyimsel tutum ile niyet arasında ise anlamlı ve düşük

güçte ilişki bulgulanmıştır ($r=.15, p<.05$). Literatürde, organik gıda tüketimine yönelik niyet ve davranış ile BDM yapıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, çok çeşitli bulgular göze çarpmaktadır (Scalco ve ark., 2017). Örneğin Zagata (2012) organik gıda tüketimine yönelik niyetin yordayıcılarını PDM ile ele aldığı çalışmada, tutum ile niyet arasında güçlü ($r=.51, p<.01$) subjektif norm ve algılanan kontrol inancı ile niyet arasında anlamlı ve orta güçte (sırasıyla $r=.49, r=.38, p<.01$) ilişkiler bulgulanmışlardır. Scalco ve arkadaşları ise (2017) organik gıda tüketimini PDM ile ele alan 17 farklı araştırma verisi ile yaptıkları meta-analiz bulgularına göre tutum ile niyet arasında ilişkinin .44, subjektif normlar ile niyet arasında .35, algılanan kontrol inancı ile niyet arasında .12 ve son olarak niyet ile davranış arasında ise .62 gücünde ilişki bulgulanmışlardır. Bu meta-analiz çalışmada ele alınan çalışmaların ham korelasyon değerlerine bakıldığında ise her bir PDM yapısının niyet ile olan ilişkisinin gücünün oldukça değişken olduğu görülmektedir (Scalco ve ark., 2017). Örneğin, tutum ile niyet arasındaki korelasyon değerleri .27 ile .80 arasında; subjektif normlar ile niyet arasındaki ilişki .04 ile .72 arasında, algılanan kontrol inancı ile niyet arasındaki ilişki ise -.02 ile .51 arasında değişmektedir Scalco ve ark., 2017). Bu veriler, BDM’de olduğu gibi PDM’nin de model içerisinde sunduğu yapıların birbirleriyle olan ilişkilerinin ve niyetin yordayıcıları olarak hangi yapıların öne çıkacağını incelenen davranışa ve hedef kitleye göre değişkenlik gösterebileceğini destekler niteliktedir (Scalco ve ark., 2017). İlerleyen paragraflarda organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile BDM yapılarının her biri ile olan ilişkiler ele alınacaktır.

Tutum bileşeni, kişilerin davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilmeye yönelik inanç ve düşüncelerinin tümünü ifade eder. Literatürde, kişinin davranışı gerçekleştirilmeye yönelik tutumu ne kadar olumlu ise davranışı gerçekleştirilmeye yönelik niyetinin de o denli olumlu olacağı bildirilmektedir (Armitage ve Conner, 2001). BDM’de tutum bileşeni bilişsel tutum ve deneyimsel tutum ölçekleri olmak üzere iki ayrı ölçek ile ele alınmıştır. Literatürde ise, organik gıda tüketimine yönelik tutumları ele alan çalışmalar genellikle PDM temel alınarak gerçekleştirildiği için bu çalışmalarda BDM’nin bilişsel tutum yapısına denk gelen yapı ele alınmaktadır (Örn. Guido ve ark., 2010; Onwezen ve ark., 2014; Swidi ve ark., 2014). Bu çalışmada organik gıda tüketimine yönelik niyet ile bilişsel tutum arasında orta güçte ($r=.29,$

$p<.001$) anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Organik gıda tüketimine yönelik niyeti ele alan çalışmalara bakıldığında model olarak PDM'yi kullanan bazı çalışmalar öne çıkmaktadır (Örn. Guido ve ark., 2010; Onwezen ve ark., 2014; Swidi ve ark., 2014). Bu çalışmalarda tutum ile organik gıda tüketimine yönelik niyetin ilişkisinin düzeyi oldukça değişkenlik göstermektedir. Örneğin Swidi ve arkadaşları (2014) Pakistan'da üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada tutum ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasında güçlü bir ilişki bulgularken ($r=.80$), Onwezen ve arkadaşları Hollanda'da yürüttükleri çalışmada .56 düzeyinde, Guido ve arkadaşları ise (2010) İtalya'da yürüttükleri çalışmada organik gıda tüketimine yönelik tutum ve niyet arasında .27 düzeyinde ilişki bulgulamışlardır. Guido ve arkadaşlarının (2010) tutum ve niyet arasında bulguladığı ilişki gücü ile bu çalışmadaki bulgu tutarlılık göstermektedir. Bilişsel tutum bataryasında bulunan maddeler ile birlikte ele alınacak olursa, organik tavuk tüketmenin daha sağlıklı ve faydalı olduğunu, tüketildiği takdirde kişinin bağışıklık sistemine olumlu katkı sağladığını ve kişiyi hastalıklardan koruduğunu düşünen katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik niyetleri de anlamlı ölçüde artış göstermektedir.

Deneyimsel tutum ise, BDM'ye göre niyetin yordayıcıları ile niyet arasında anlamlı ve düşük güçte ilişki göstermiştir ($r=.15$, $p<.05$). Deneyimsel tutum, davranışı gerçekleştirmeye yönelik duygusal deneyimleri ifade eden yapıdır (Montano ve Kasprzyk, 2008). Bu yapı, BDM'den önce gelen ve yaygın kullanılan PDM'de yer almayan bir yapıdır (Arvola ve ark., 2008). PDM, davranışa ilişkin yalnızca bilişsel tutumları ele aldığı, duyguların davranışa yönelik niyet ve davranış üzerindeki etkisine yer vermediği için eleştirilen bir model olmuştur (Bagozzi, 1988; Zanna ve Rempel, 1988). Bu eleştiriler üzerine BDM'de, davranışa ilişkin duygusal deneyimlerin deneyimsel tutum yapısı kapsamında yer alması kararlaştırılmıştır (Montano ve Kasprzyk, 2008). Mevcut çalışmada deneyimsel tutumu ölçen ölçekte yer alan maddelere bakıldığında organik tavuk tüketmenin kişiye rahatlık, huzur, mutluluk ve güven hissettirdiğine, endişe ve suçluluk duygularını azalttığına yönelik ifadeler yer almaktadır. Deneyimsel tutum ile niyetin ilişkisine bakıldığında ise, organik tavuk tüketildiğinde deneyimlenen bu duyguların organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Organik gıda tüketimine

yönelik deneyimsel tutumu BDM kapsamında ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olsa da, PDM temel alınarak yürütülen bazı çalışmalarda modelin açıklayıcılığını arttırmak amacıyla deneyimsel tutumların yeni bir yapı olarak modele eklendiği bazı çalışmalar bulunmaktadır (Örn. Aartsens, 2009; Arvola ve ark., 2008; Onwezen ve ark., 2014). Arvola ve arkadaşları (2008) organik elma ve organik hazır pizza tüketimini PDM çerçevesinde ele aldıkları çalışmalarında, bilişsel tutumun yanı sıra deneyimsel tutumu da kapsayan bir batarya geliştirmişler, fakat Yapısal Eşitlik Modeli kullanarak yaptıkları model analizi sırasında tutumları tek bir yapıda birleştirmenin daha iyi olduğunu gördükleri için bilişsel ve deneyimsel tutumları tek bir yapı altında toplamışlardır. Bu çalışmada tutumlar ile niyet organik elma tüketimi davranışı için .37, organik hazır pizza tüketimi için .30 düzeyinde ilişkili bulunmuştur (Arvola ve ark., 2008). Bu bulgular aynı ölçek üzerinden ve aynı katılımcılardan toplanan verilerde dahi yapılar arası ilişki düzeyinin davranışa bağlı olarak değişkenlik gösterebildiğine de güzel bir örnek sunmaktadır (Arvola ve ark., 2008). Bu bulgudan yola çıkarak mevcut çalışmada elde edilen korelasyon sonucunu yorumlayacak olursak, organik tavuk tüketim davranışının deneyimsel tutum ile olan ilişkisinin zayıf oluşu ele alınan ürün ile ilgili olabilir, başka organik ürünler için aynı yapının niyet ile ilişkisi daha güçlü olabilir. Bir diğer çalışmada ise, Onwezen ve arkadaşları ise (2014), PDM yapılarına ek olarak, organik veya konvensiyonel ürün tercihlerinin kişide yarattığı olası iki duygu belirleyerek yaptıkları çalışmada, organik gıda tüketiminin oluşturacağı olumlu duygu olarak “gurur” (pride) duygusunu ve konvensiyonel ürün tüketildiğinde ortaya çıkacak olumsuz duygu olarak da suçluluk (guilt) duygusunu ele almışlardır ve bu duyguların niyet ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre, olumlu duygu ile niyet arasında .38 ($p < .01$), olumsuz duygu ile niyet arasında ise .24 ($p < .01$) düzeyinde ilişki görülmektedir (Onwezen ve ark., 2014). Bu bulgulardan yola çıkarak duyguların ayrı ayrı ölçümü alındığında niyet ile olan ilişkilerinin değişkenlik gösterdiği sonucuna varılabilir. Mevcut çalışmada da deneyimsel tutum ile organik gıda tüketimine yönelik niyet arasındaki ilişkinin gücünün zayıf oluşu ölçeğin ele aldığı duygulardan da kaynaklanıyor olabilir. Organik tavuk tüketimi davranışının deneyimsel tutum ile olan olası sebepleri derinlemesine yapılacak araştırmalar ile incelenebilir.

BDM'ye göre niyetin yordayıcısı olarak kabul edilen bir diğer yapı olan subjektif normlara ilişkin OTT bataryasında iki ayrı ölçek bulunmaktadır. Subjektif Norm Destek ölçeği, kişinin sosyal çevresinden organik tavuk tüketimine yönelik destek görüp görmediğine ilişkin görüşlerine ilişkin (Örn. "Eşim organik tavuk tüketmemi destekler."), subjektif norm karşı ise kişinin sosyal çevresinin organik tavuk tüketmesini gereksiz bulup bulmadığına ilişkin görüşünü almaktadır (Örn. "Eşim organik tavuk tüketmemi gereksiz bulur."). BDM'ye göre subjektif normların davranışa yönelik niyeti yordadığı varsayılmakta ve subjektif normlar destek ile niyet arasında pozitif yönde ve anlamlı, subjektif normlar karşı ile niyet arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki beklenmektedir (Montano ve Kapryzk, 2008). Mevcut çalışmada, subjektif normlar destek yapısı ile organik tavuk tüketimine yönelik niyet arasında pozitif yönde ve .33 düzeyinde, subjektif norm karşı ile niyet arasında ise negatif yönde ve .27 düzeyinde anlamlı ilişki bulgulanmıştır ($p < .001$). Yani, katılımcıların çevrelerinden organik tavuk tüketimine yönelik destek gördükleri algıları organik tavuk tüketim niyetleri ile olumlu, çevrelerinden destek görmediklerine yönelik algıları ise niyetleri ile olumsuz yönde ilişki içerisindedir. İlişkinin gücü bakımından değerlendirecek olursak ise, organik gıda tüketiminine yönelik niyet araştırmalarında subjektif nomlar ile niyet arasında orta veya düşük güçte ilişki görülmesi, hatta kimi zaman hiç ilişki görülmemesi karşılaşılan bir durumdur (Scalco ve ark., 2017). PDM içerisinde subjektif normların tamamen etkisiz bir yapı olduğu görüşü dahi mevcuttur (Armitage ve Conner, 2001). Organik ürün tüketimine yönelik niyet ile subjektif normlar arasındaki ilişkiye dair literatüre bakıldığında ise, bu çalışmanın bulguları ile paralel olarak Yadav ve Pathak (2016), Hindistan'da genç tüketicilerin organik ürün tüketim niyetlerini PDM ile ele aldıkları çalışmalarında da subjektif normlar yapısı ile organik tüketime yönelik niyet arasında .25 düzeyinde anlamlı ilişki bulgulanmışlardır ($p < .01$).

Son olarak, BDM'de kişisel bileşen yapısı içerisinde yer alan öz-etkinlik inancı ile niyet arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu çalışmada öz-etkinlik inancının niyet ile olan ilişkisi modelde niyetin yordayıcısı olan diğer yapılara göre daha güçlü bulunmuştur ($r = .36$, $p < .001$). Daha önce yapılmış çalışmalarda öz-etkinlik inancı ile niyet arasındaki ilişkiyi organik gıda tüketim davranışı için ele alan yalnızca bir adet

çalışmaya rastlanmıştır (Ashraf, 2021). Bu çalışmanın bulgularına göre, organik gıda satın alma niyeti ile öz-etkinlik inancı arasında anlamlı orta güçte bir ilişki görülmektedir ($r=.41$, $p<.01$). Mevcut çalışmada öz-etkinlik inancı ile organik tavuk tüketimine yönelik niyet arasındaki ilişkiye dair bulgu literatürdeki bu çalışma ile örtüşmektedir. Buna göre, bu çalışmadaki katılımcıların organik tavuk tüketebileceklerine dair becerilerine olan inançları arttıkça organik tavuk tüketim niyetleri de artış göstermektedir. Organik gıda tüketimi değil fakat sağlıklı beslenmeye yönelik niyeti ele aldıkları çalışmalarında Armitage ve Conner da (1999), niyet ile öz-etkinliğin güçlü ($r=.59$, $p<.01$) bir ilişki gösterdiğini bulgulamışlardır.

BDM'nin davranışı doğrudan yordayacağını öngördüğü yapılar ise başta niyet olmak üzere, bilgi, erişilebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık bileşenleridir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Bu yapılar içerisinde OTT bataryasında yer alan ve geçerli ve güvenilir bulunan yapı çevresel engeller yapısı olduğu için, model sınamasına geçmeden evvel organik tavuk tüketim davranışı ile niyet ve çevresel engeller arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Çevresel engellerin organik tavuk tüketim davranışı ile orta güçte anlamlı ve negatif yönde ilişkili olduğu görülürken ($r=-.33$, $p<.001$), niyet ile davranışın yüksek güçte anlamlı ilişkisi olduğu bulgulanmıştır ($r=.61$, $p<.001$).

Davranış ile yapılan korelasyon analizlerini değerlendirecek olursak, mevcut çalışmada BDM'nin öngörüsü ile tutarlı olarak niyet ile davranış arasında güçlü bir ilişki görülmüştür. Buna göre, katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik niyetleri arttıkça organik tavuk tüketim davranışlarında da artış görüldüğü söylenebilir. Literatürde PDM kapsamında, öz bildirime dayalı olarak sağlıklı beslenme davranışını ele alan 10 farklı çalışmanın kapsandığı meta-analiz bulgularına göre niyet ile davranış arasında .61 düzeyinde ilişki bulgulanmıştır (McDermott ve ark., 2015). Buradan elde edilen bulgular, PDM'nin sağlıklı beslenme davranışı gibi birçok farklı gıda tüketim davranışı türünü de açıklayabileceği yönündedir. Ayrıca, spesifik olarak organik gıda tüketimi davranışı ile yapılan çalışmalarda da niyet ile davranış arasındaki ilişkinin güçlü olduğu ve bu çalışmanın bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir (Örn. Dean, Arts ve Shepherd, 2012; Onwezen ve ark., 2014; Saba ve Messina, 2003; Testa ve ark., 2017; Vassalo, Scalvedi ve Saba, 2016). Mevcut çalışmada bulgulan korelasyon gücüne

paralel olarak Dean ve arkadaşları (2012) niyet ile organik gıda tüketimi arasında .64, Onwezen ve arkadaşları (2014) ise .66 düzeyinde, güçlü ilişki raporlamıştır. Testa ve arkadaşları (2019), alandaki birçok çalışmanın aksine organik tüketim davranışını öz-bildirime dayalı ölçek üzerinden değil fiili tüketim davranışına ilişkin veri toplayarak inceledikleri çalışmalarında niyet ile davranış arasında .63 düzeyinde ilişki bildirmişlerdir ($p < .001$). Özetle hem BDM'nin öngörüsü hem de alandaki birçok çalışma ile örtüşen şekilde organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile organik tavuk tüketim davranışı arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

BDM'ye göre çevresel engeller bileşeni, kişinin davranışı gerçekleştirmesinin önüne geçen, engel olan faktörler olarak tanımlanmaktadır ve yapının davranış ile doğrudan ilişki gösterdiği öngörülmektedir (Montaño ve Kasprzyk, 2008). Organik gıda tüketimi ile ilgili çevresel engellerin başında organik ürünlerin yaygın ve erişebilir olmaması, pahalı olması ve organik ürünler ile ilgili bilgi eksikliği gelmektedir (Bonini ve Oppenheim, 2008; Padel ve Foster, 2005). Mevcut çalışmada da organik tavuk tüketimiyle ilgili kişinin algıladığı çevresel engeller arttıkça organik tavuk tüketim davranışının azaldığı bulgulanmıştır. Organik gıda tüketim davranışını BDM kapsamında ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşılammış ve organik gıda tüketim davranışına yönelik çevresel engelleri ele alan çalışmaların ya davranış ile ilişkiyi ele almadığı ya da kalitatif çalışmalar olduğu görülmüştür (Örn. Kushwah, 2019; Padel ve Foster, 2005; Wandel ve Bugge, 1997). Bu sebeple mevcut çalışmadan elde edilen bulgu, çevresel engeller ile davranış arasında ilişkiyi ele alan modelden bağımsız yürütülen başka bir çalışma üzerinden değerlendirilecektir (Örn. Tandon ve ark., 2021). Tandon ve arkadaşları (2021), organik gıda satın alma davranışına yönelik çevresel engelleri üç ayrı yapı olarak ele aldıkları çalışmalarında organik gıdanın pahalılığına, ürünleri tüketmenin zaman ve bilgi birikimi gerektirdiğine yönelik düşünceleri kapsayan “ürün değerine ilişkin engeller” ile organik gıda satın alma davranışı arasında ters yönde ve .29 düzeyinde, ürünlerin gerçekten organik olup olmadığına güven duyamama şeklinde tanımlanan “risk engeli” ile davranış arasında ise pozitif yönde .13 düzeyinde anlamlı ilişki bulmuşlardır (Tandon ve ark., 2021). Aynı çalışmada, organik gıdaların tüketicilerin kullanım yönünden beklentilerini karşılamaması olarak tanımlanan kullanıma yönelik engel algısı ile davranış arasında

ise anlamlı ilişki görülmemiştir (Tandon ve ark., 2021). Mevcut çalışmada Çevresel Engeller ölçeğinde yer alan maddeler hatırlatılacak olursa, “Organik tavuk tüketmem gerekse bile bu benim için zor; Organik tavuk tüketmek istesem bile bu ürünlere kolay ulaşamam; Organik tavuk tüketebilmek için önceden araştırma yapmak zorunda olmak işimi zorlaştırır; Organik tavuk tüketmek zamanımı alır; Hangi tavuğun organik olduğunu anlamak benim için zor.” maddeleri ölçekte yer almaktadır. Bu maddeler Tandon ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında değere ilişkin engeller ile örtüşmekte olup mevcut çalışmada elde edilen çevresel engeller ile davranış ilişkisi negatif yönde ve orta güçte olduğundan literatür bulgusu ile örtüşmektedir. Buradan elde edilen sonuçla, kişinin algıladığı çevresel engel azaldıkça organik tavuk tüketim davranışının arttığı söylenebilir.

Buraya kadar ele alınan korelasyon analizlerine ilişkin bulgular özetlenecek olursa, BDM’ye göre niyetin yordayıcıları olan tutumlar, subjektif normlar ve öz-etkinlik inancı yapılarının organik tavuk tüketimine yönelik niyet ile anlamlı ilişki gösterdiği görülmektedir. Bu ilişkiler içerisinde en güçlü ilişki öz-etkinlik ile niyet arasında görülürken ($r=.36$, $p<.001$), en zayıf ilişki ise deneyimsel tutum ile niyet arasındadır ($r=.15$, $p<.05$). Yine BDM’nin öngörüsü kapsamında organik tavuk tüketim davranışının dolaylı yordayıcıları olan, bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancı ölçeklerinin organik tavuk tüketim davranışı ile olan ilişkisinin orta güçte ve .28 ile .36 arasında olduğu görülmüştür (sırasıyla $r=.28$, $r=.33$, $r=-.36$, $r=.33$, $p<.001$). Dolaylı yordayıcılardan deneyimsel tutum ile organik tavuk tüketim davranışı arasında anlamlı fakat düşük güçte (sırasıyla $r=.18$, $p<.01$) ilişki görülmüştür. Dolayısıyla, bir sonraki aşamada uygulanmış olan regresyon analizlerine niyet ile .20 ve üzeri ilişki gösteren yapılar dahil edileceğinden, OTT’de yer alan yapılardan yalnızca deneyimsel tutum model sınamasına ilişkin analizlere dahil edilememiştir. Model sınamaları kapsamında yapılan regresyon analizlerine ilişkin tartışmaya geçilecek olursa, BDM’nin organik tavuk tüketimine yönelik niyet üzerindeki yordayıcılığının test edildiği regresyon analizi bulgularına göre model niyetin %25’ini, organik tavuk tüketim davranışının ise %43.5’ini açıklamaktadır. Armitage ve Conner’in (2001) PDM’yi ele alarak gerçekleştirilen 197 çalışmayı değerlendirdikleri meta analiz bulgusuna göre, PDM yapılarının (tutum, subjektif

normlar ve algılanan kontrol inancı) niyetin %27 ile %39'unu, öz-bildirime dayalı olarak ölçülen davranışın ise %31'ini açıkladığını raporlamışlardır. Bu bulgu ile mevcut çalışmada BDM yapılarının açıkladığı niyetteki varyansın benzer olduğu, davranıştaki varyansın ise mevcut çalışmada BDM yapıları ile daha güçlü bir şekilde açıklandığı söylenebilir.

Model sınamaya ilişkin bulguları detaylı tartışmaya geçmeden evvel, organik gıda tüketim davranışının BDM kapsamında ele alındığı literatürde ulaşılabilen herhangi bir çalışma olmadığı hatırlatılmalıdır. Organik gıda tüketimi üzerine olmasa da BDM kapsamında geri dönüştürülmüş plastik tüketimi gibi çevre dostu ürün satın alma davranışlarının (green behavior) genel olarak ele alındığı yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır (Siddique, Saha, ve Kasem, 2020). Bangladeş'te 372 katılımcı ile yürütülen bu çalışmada, BDM katılımcıların çevre dostu davranışları sergileme niyetlerinin %46'sını, davranışın ise %54'ünü açıklamıştır. Organik gıda tüketimi davranışının BDM kapsamında ele alınmasının alanda öncü bir çalışma olması dolayısıyla, korelasyon analizleri ile ilgili tartışmalarda olduğu gibi model sına bulgularına ilişkin tartışma yürütülürken de kimi zaman PDM'nin sınındığı çalışmalara, kimi zaman ise sonuç değişkenlerin yordayıcılarına yönelik herhangi bir davranış modelini temel almadan uygulanan çalışmalara yer verilecektir. Bir sonraki aşamada, öncelikle niyetin yordayıcıları ele alınacak, daha sonra ise davranışın yordayıcılarına ilişkin bulgular tartışılacaktır.

BDM model sınaması kapsamında, organik tavuk tüketimine yönelik niyetin yordayıcıları incelenmiştir. Bu doğrultuda modelin öngörüsü, tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapılarının niyeti anlamlı düzeyde yordamasıdır (Montaño ve Kapryzk, 2008). Mevcut çalışmada, model sınamasına ilişkin analizler yapılırken doğrusal hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Analiz esnasında ilk basamağa niyet ile en az orta güçte anlamlı ilişki gösteren eğitim düzeyi ve ebeveyn olma durumları hiyerarşik regresyon analizinin kontrol değişkenleri olarak girilmiştir. Eğitim düzeyi ve ebeveyn olma durumunun organik tavuk tüketimine yönelik niyetin yaklaşık %9'unu açıkladığı görülmüştür (sırasıyla, $p < .01$, $p < .001$). İkinci basamakta ise, OTT bataryasında geçerlik ve güvenilirlik analizlerinden geçen ve niyet ile orta ve üzeri güçte ilişkili bulunan bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı

ve öz-etkinlik inancı yapıları yer almıştır. Elde edilen bulguya göre, BDM yapılarından yalnızca öz-etkinlik inancı organik tavuk tüketimine yönelik niyeti yordamış ve niyetteki varyansın %25'ini açıklamıştır.

Öz-etkinlik inancı, Sosyal Bilişsel Model kapsamında ortaya konulan ve bugüne kadar davranışı açıklamak için kullanılan birçok modele eklendiğinde modelin gücünü arttıran bir yapıdır (Bandura ve Adams, 1977; Maddux, Brawley ve Boykin, 1995). Öz-etkinlik inancı, kişinin bir davranışı gerçekleştirme konusunda kendi yeterliğine olan inancı olarak tanımlanabilir (Hawey, Smith ve McGee, 1998). Organik gıda tüketimi davranışı ile ilgili olarak eğer kişi organik gıda satın almak ve tüketmek ile ilişkili aktivitelere yönelik yeterli becerileri olduğuna inanıyorsa, organik gıda tüketimine yönelik niyetleri de o yönde artmaktadır (Arvola ve ark., 2008; Ma ve ark., 2012; Wang ve ark., 2014). Mevcut çalışma da davranışa yönelik niyetin BDM yapıları arasındaki tek yordayıcısının organik tavuk tüketimine yönelik öz-etkinlik inancı olduğunu ortaya koymuştur. Öz-etkinlik inancının niyeti yordayıp yordamadığının analiz edildiği birçok farklı davranışı ele alan çalışmada, öz-etkinlik inancının niyeti yordadığı ortaya konulmuştur (Örn. Beville ve ark., 2014; Norman, 2011; Schwarzer ve Renner, 2000; Wang, Liu ve Qi, 2014). Yine PDM ile gerçekleştirilen çalışmaları ele alarak oldukça kapsamlı bir metaanaliz çalışması yürüten Armitage ve Conner (2001) öz-etkinlik inancının niyet üzerindeki yordayıcı gücünün diğer PDM yapıları olan tutum ve subjektif inançlara göre daha fazla olduğunu ve niyeti belirlemede tek başına %6'lık bir katkısı bulunduğunu bulgulamışlardır. Dumitrescu ve Iacob'un (2021) gençlerde sağlıklı beslenme alışkanlıklarını Sağlık İnanç Modeli (SİM) ile ele aldıkları çalışma bulgularına göre, model yapıları içerisinde yalnızca öz-etkinlik inancı sağlıklı beslenme alışkanlıklarının yordayıcısı bulunmuş ve varyansın %27'sini açıklamıştır. Benzer şekilde, Wang ve arkadaşlarının (2014) çalışmasında katılımcıların öz-etkinlik inançları sürdürülebilir tüketime yönelik niyetlerinin %29.4'ünü açıklamaktadır. Mevcut çalışmada da, katılımcıların organik tavuk tüketebileceklerine ilişkin kendilerine olan güvenleri, davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetlerini açıklamaktadır. İleride organik gıda tüketimine yönelik niyeti hedef alan müdahale

çalışmalarında, kişilerin davranışa ilişkin öz-etkinlik inançlarının arttırılmasının hedeflenmesi önerilmektedir.

Literatürde organik gıda tüketimine yönelik niyetin tutumlar tarafından yordandığına ilişkin bulguların aksine (Örn. Chen, 2009; Thøgersen, 2007) mevcut çalışmada bilişsel tutumlar organik tavuk tüketimine yönelik niyetin yordayıcısı bulunmamıştır. Niyetin, tutum tarafından yordanmamasının literatürdeki açıklamalarına bakıldığında tutumları etkileyebilecek faktörler değerlendirilebilir. Literatürde, tutumların niyet veya davranış üzerindeki etkisinin davranışın sık gerçekleştirilmesiyle birlikte arttığı vurgulanmaktadır (Fazio ve Zanna, 1981; Kraus, 1995). Ülkemizde genel olarak organik ürün tüketiminin konvensiyonel ürünlere kıyasla oldukça düşük oranda olduğu bilinmektedir (Demiryürek, 2011; Eryılmaz, 2015). Bu sebeple mevcut çalışmada organik tavuk tüketimine karşı bilişsel tutumların organik tavuk tüketimine yönelik niyeti açıklamaması organik tavuk tüketim davranışının ele alınan katılımcı grubu için sık gerçekleştirilen bir davranış olmaması ile açıklanabilir. Bilişsel tutumların niyeti yordamaması ile ilgili bir başka açıklama ise, organik ürün tüketim davranışını yordayan tutumlardan farklı bileşenlerin devreye girmesi olabilir (Jung, Choi ve Oh, 2020). Tüketim davranışları söz konusu olduğunda davranışla ilgili verilen kararların her zaman rasyonel kararlar olmadığı bilinmektedir. Bu doğrultuda Shen ve arkadaşları (2013) organik ürün tüketiminde de davranışla ilişkili inançların davranışa yönelik niyete her zaman etki etmeyebileceğini vurgulamışlardır. Kimi zaman da kişilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarına yönelik tutumları güçlü olsa da niyeti ve davranışı tutumlardan daha fazla etkileyen bireysel değerler ve/veya sosyal normlar olabilmektedir (Vermeir ve Verbeke, 2006). Carrigan, Neville ve Whitwell'e göre (2014) organik tüketime yönelik niyeti ve tüketim davranışını yordayacağı varsayılan çevre dostu, sürdürülebilirlik veya sağlık motivasyonlarına dayanan tutumların niyete dönüşebilmesi için kişinin aynı zamanda 1) ürün seçimi esnasında organik ürün tüketmeye yönelik tutumlarını önceliklendirmesi, 2) organik ürün tüketmeye yönelik çeşitli (para, zaman vb.) ödünler vermeye istekli, 3) var olan tüketim alışkanlıklarını yeniden düzenlemeye ve alışkanlıklarını değiştirmeye istekli olması gerekmektedir. Sonuç olarak mevcut çalışmadaki bulguya göre, organik ürün tüketimine yönelik bilişsel tutumlar ile niyet

arasında orta güçte bir ilişki görülse dahi tutumların niyeti belirlemediği ortaya konmaktadır. Organik tüketim alanında yapılacak diğer çalışmalarda, tutum ile niyet arasındaki ilişkiyi şekillendirebilecek diğer faktörlerin de incelenmesi gerektiği söylenebilir (Carrigan ve ark., 2014; Jung ve ark., 2020).

Niyetin yordayıcılarına ilişkin yapılan regresyon analizinde niyet üzerinde etkisi olmadığı görülen bir diğer yapı ise subjektif normlardır. Literatürde subjektif normlar yapılarının niyet üzerindeki etkisine bakıldığında bu çalışmadaki bulgular ile paralel olarak subjektif normların organik gıda tüketimine yönelik niyeti yordamadığını ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Örn. Armitage ve Conner, 2001; Kalafatis ve ark., 1999; Magnusson ve ark., 2001; Paul, Modi ve Patel, 2016; Yadav ve Pathak, 2016; Sparks ve Shepherd, 1992; Tarkiainen ve Sunqvist, 2005). Mevcut çalışmada yer alan subjektif norm destek ve subjektif norm karşı yapılarının organik tavuk tüketimine yönelik niyeti yordamadığı görülmektedir. Bu yapı ile ilgili tartışmalara bakıldığında, BDM'nin temelini oluşturan PDM içerisinde subjektif normların da niyeti yordama gücünün diğer yapılara kıyasla oldukça zayıf olduğu ve subjektif normların niyet üzerindeki yordayıcılığına ilişkin hipotezin her davranış için geçerli olmayabileceği görüşü mevcuttur (Norman, 2011; Paul ve ark., 2016). Bazı davranışlar için niyetin sosyal etkiden etkilenmeyebileceği vurgulanmakta ve yapının niyeti yordamadığı görüldüğünde bu durumun davranışın doğası ile açıklanabileceği öne sürülmektedir (Sparks, Shepherd ve Frewer, 1995). Literatürde, organik gıda tüketimi niyetinin sosyal çevreden etkilenmediği, subjektif normların niyet üzerindeki etkisinin bu davranış için geçerli olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur (Tarkiainen ve Sunqvist, 2005; Yadav ve Pathak, 2016). Bu durumun nedensel açıklaması ise, organik tüketime yönelik bilincin toplumda yaygın bir bilinç olmadığı, dolayısıyla kişi için sosyal etki oluşturabilecek önemli diğerlerinin davranış ile ilgili bilgi, deneyim ve alışkanlığının olmayabileceğidir (Paul ve ark., 2016). Türkiye'de organik gıda tüketiminin pazardaki payının oldukça sınırlı olduğu düşünüldüğünde (Demiryürek, 2011; Eryılmaz, 2015), mevcut çalışmadan elde edilen bulgular ışığında katılımcıların organik tavuk tüketimine yönelik niyetlerinin sosyal etkiden bağımsız oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, organik gıda tüketiminin yaygın olduğu ülkelerden biri olan Belçika'da yapılan bir çalışmada Vermeir ve Verbeke (2006)

tüketicilerin organik gıda tüketimine yönelik tutumları olumsuz olsa dahi hissettikleri sosyal baskının organik tüketime yönelik niyetlerini artırdığını bildirmişlerdir. Bu doğrultuda, Türkiye’de bu alanda yapılacak müdahale programları dahilinde, niyet üzerinde subjektif normların yordayıcı etkisini arttırmak adına davranışın toplumda yaygınlaştırılması, toplumda beslenme konusunda etki gücü olan düşünce liderlerinin ve ünlülerin organik gıda tüketim davranışını gerçekleştirmelerinin görünür kılınması tavsiye edilebilir.

Bu kısma kadar BDM’nin ilk önermesi olan niyetin yordayıcılarına ilişkin bulgular ele alınmıştır. Mevcut çalışmada eğitim düzeyi ve ebeveyn olma durumu kontrol edildikten sonra organik tavuk tüketimine yönelik niyetin tek belirleyicisinin öz-etkinlik inancı olduğu, modelin öngörüsünün aksine bilişsel tutum, subjektif norm destek ve subjektif norm karşı yapılarının organik tavuk tüketimine yönelik niyeti bu çalışma kapsamında yordamadığı görülmüştür. Bir sonraki aşamada ise, bir diğer sonuç değişkeni olan organik tavuk tüketim davranışının yordayıcıları ile ilgili bulgular ele alınacaktır. Davranışın yordayıcılarına ilişkin bu çalışma kapsamında ele alınan hipotezler hatırlatılacak olursa, öncelikle niyetin yordayıcısı olan BDM yapıları ve niyet bir arada ele alındığında, davranışın en güçlü yordayıcısının davranışa yönelik niyet olması beklenmektedir. İkinci olarak ise, davranışın doğrudan yordayıcıları olan niyet ve çevresel engeller yapılarının organik tavuk tüketim davranışı üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Son olarak ise, niyetin yordayıcıları olan BDM yapıları olan bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancı ile organik tavuk tüketim davranışı arasındaki ilişkide niyetin aracılık etkisine ilişkin analiz bulguları tartışılacaktır.

PDM ve BDM’nin davranışın en temel belirleyicisi olarak ortaya koyduğu, modelin en öne çıkan yapısı davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyettir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Niyet, kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik motivasyonu olarak tanımlanabilir ve Ajzen’e göre (1991) kişinin davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyeti ne kadar güçlü ise, gerçekte de o davranışı gerçekleştirme ihtimali o kadar artacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada da davranışın dolaylı yordayıcıları olan tutum, subjektif normlar, öz-etkinlik inancı ile davranışın doğrudan yordayıcısı olacağı varsayılan niyet yapısının yordayıcılığına bakıldığında niyetin en güçlü belirleyici

olması beklenmiştir. Bu doğrultuda, davranışın dolaylı yordayıcıları olan bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı, öz-etkinlik inancı ve niyet yapılarının organik tavuk tüketim davranışı üzerindeki yordayıcı etkisine katılımcıların eğitim seviyesi ve ebeveyn olma durumları kontrol edildikten sonra bakılmıştır. Doğrusal hiyerarşik regresyon analizi bulgularına göre, kontrol değişkenleri organik tavuk tüketim davranışının %9.5'ini açıklamaktadır. BDM yapılarından ise subjektif normlar karşı ve niyet bileşenlerinin organik tavuk tüketim davranışını yordadığı ve davranıştaki varyansının %43.5'ini açıkladığı görülmüştür (sırasıyla $p<.01$, $p<.001$). Kişilerin organik tavuk tüketim davranışının en güçlü yordayıcısının BDM'nin öngörüsü ile paralel olarak organik tavuk tüketmeye yönelik niyeti olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların sosyal çevrelerinin organik tavuk tüketmelerini gereksiz bulmasının da davranışı doğrudan azalttığı bulgulanmıştır. Bu bulgular aşağıda detaylı değerlendirilecektir.

Davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet, BDM'de öngörüldüğü gibi mevcut çalışmada da davranışın en güçlü yordayıcısı bulunmuştur. PDM ile gerçekleştirilen farklı meta-analiz çalışmalarında da niyetin davranışın en güçlü yordayıcısı olduğu birçok kez doğrulanmıştır (Örn. Armitage ve Conner, 2001; Godin ve Kok, 1996). Organik gıda tüketimi için de niyetin tüketim davranışının en güçlü yordayıcısı olduğunu ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Örn. Darsano ve ark., 2018; Dean ve ark., 2008; Gracia ve de Magitris, 2007; Saba ve Messina, 2013). Mevcut çalışmanın bulgularına göre organik tavuk tüketimine yönelik niyetim davranışın en güçlü yordayıcısı olduğu görülmüştür ($\beta=.48$). Ayrıca bu çalışmada niyetin ve davranışın ele alınış biçimi üzerinden değerlendirecek olursak, yöntem bölümünde daha detaylı aktarıldığı üzere bu iki sonuç değişkeni Weinstein ve Sandman'ın geliştirdiği (1992) Önlemleri Benimseme Süreci Modeli'nde yer alan evrelendirme yöntemi kullanarak ölçülmüştür. Elde edilen sonuçta, katılımcıların niyete ilişkin evrelerde ilerliyor olması davranışa ilişkin evrelerde ilerlemelerini belirlemektedir. Tüketici davranışı prensiplerine göre, tüketicilerin herhangi bir tüketim davranışı ilk adımda ürün ile ilgili farkındalık sahibi olma, ikinci aşamada ürüne ulaşmak için araştırma yapma, üçüncü adımda alternatif ürünler ile karşılaştırma, dördüncü adımda tüketme kararı verme ve son adımda ise tüketim sonrası deneyimlerden oluşmaktadır

(Armstrong ve Kotler, 2010). Dolayısıyla, bu çalışmada, literatürde PDM ile yürütülen ve organik gıda tüketim niyeti ve davranışı arasındaki yordayıcılık ilişkisini ortaya koyan bulgulara ek olarak, bu bulgunun evrelendirme metodu ile ortaya konuluyor olması da önem arz etmektedir.

Subjektif normlar karşı yapısı ise organik tavuk tüketim davranışını negatif yönde yordamaktadır. Yani, çevrelerindeki önemsedikleri kişilerin organik tavuk tüketimine karşı çıkması katılımcıların organik tavuk tüketim davranışını doğrudan etkilemektedir. Organik gıda tüketim davranışını ele alan literatürdeki bazı çalışmalar da benzer bulgular ortaya koymuşlardır. Örneğin, davranışı BDM ile değil fakat PDM ile ele alan çalışmalardan biri olan Testa, Sarti ve Frey'in (2019) çalışma bulguları tutum, subjektif normlar, algılanan kontrol inancı ve niyetin organik gıda satın alma davranışı üzerindeki yordayıcı etkisini incelediklerinde tüm yapılar içerisinde yalnızca subjektif normlar yapısının davranış üzerinde negatif yönde, niyetin ise pozitif yönde yordayıcı gücü olduğunu ve davranışın varyansının %64'ünü açıkladığını bulgulamışlardır. Bu çalışmanın subjektif normların davranışı olumsuz yönde yordamasına dair değerlendirmesinde, sosyal çevre davranışın gerçekleşmesine karşı çıktığında sosyal istenirlik faktörünün devreye girdiği ve davranışı baskıladığı yönünde bir yorum mevcuttur (Testa ve ark., 2019). Ayrıca çalışma, İtalya'da 79 tüketicinin organik gıda satın alma davranışı doğrudan incelenmiştir; yani davranışa ilişkin bulgu öz-bildirime değil gerçekleştirilen davranışa dayanmaktadır (Testa ve ark., 2019). Mevcut çalışmanın davranışa ilişkin verileri öz-bildirime dayanarak elde edilmiş olduğu halde bu çalışma ile örtüşmesi bulgunun geçerliğine dair de öte bir kanıt olarak kabul edilebilir. Mevcut çalışmada Subjektif Norm Karşı ölçeğindeki ifadelerin "... organik tavuk tüketmemi gereksiz bulur." şeklinde olduğu düşünülürse, organik tüketimin gerekliliğine dair mesajların yer aldığı kampanyaların ve müdahale programlarının oluşturulması sosyal çevrenin davranış üzerindeki olumsuz etkisini azaltabilir.

Organik tavuk tüketim davranışına ilişkin yapılan bir diğer analiz ise, davranışın doğrudan belirleyicileri açısından değerlendirilmesidir. BDM'ye göre davranışın doğrudan yordayıcısı olan faktörler niyetin yanı sıra bilgi, erişebilirlik, çevresel engeller ve alışkanlık bileşenleridir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu yapılar

arasında OTT bataryasında geçerli ve güvenilir bulunan yapı çevresel engeller olmuştur. Dolayısıyla, mevcut çalışmada, eğitim seviyesi ve ebeveyn olma durumu kontrol edildikten sonra organik tavuk tüketim davranışının çevresel engeller ve niyet tarafından yordanıp yordanmadığına bakılmıştır. Çevresel engeller ve niyet yapılarının her ikisinin de davranışı yordadığı ($p<.001$) ve davranıştaki varyansın %42.1'ini açıkladığı bulgulanmıştır. Niyetin, çevresel engellerin yanında da güçlü bir yordayıcı olması bir kez daha yukarıda sıralanan literatür örnekleri ile tutarlılık göstererek BDM'nin niyetin davranışın en güçlü olacağı yönündeki öngörüsünü desteklemektedir.

Çevresel engeller ile davranış arasındaki ilişkinin tartışıldığı kısımda da belirtildiği gibi, organik gıda tüketimi ile ilgili çevresel engellerin davranış ile ilişkisini veya davranış üzerindeki yordayıcı etkisini ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşılammış olsa da, bu çalışmada elde edilen bulgular BDM'nin öngörülleri ile tutarlılık göstermektedir (Montaño ve Kapryzk, 2008). BDM'ye göre, kişinin davranış ile ilgili algıladığı çevresel engeller arttıkça davranışı gerçekleştirme ihtimali de azalacaktır (Montaño ve Kapryzk, 2008). Mevcut çalışmada elde edilen bulguya göre, çevresel engeller davranışın negatif yönde belirleyicisidir ($\beta=-.18$). BDM içerisinde çevresel engeller gibi, davranışı doğrudan yordaması beklenen bilgi, erişebilirlik ve alışkanlık bileşenleri de bulunmaktadır, fakat bu çalışmada davranışın doğrudan yordayıcıları olan diğer yapılar psikometrik açıdan yeterli düzeyde olmadığından regresyon analizlerine dahil edilememiştir. Öte yandan, literatürde davranışın doğrudan yordayıcısı olan bu yapıların birbirlerinden ayrı yapılar olup olmadığına ilişkin de tartışmalar mevcuttur (Zeber ve ark., 2018). Mevcut çalışmanın ölçek geliştirme aşamasında uygulanan açımlayıcı pilot çalışmadan edilen veriler ile oluşturulan Çevresel Engeller ölçeğinde yer alan ifadelerle bakıldığında, hangi ürünün organik olduğunun anlaşılmasını zorlaştıran engeller, ürünler ile ilgili önceden araştırma yapmak yönündeki engeller, ürünlere ulaşmak ile ilgili engeller, organik tüketimin ekstra zaman almasından kaynaklanan zorluklar gibi BDM'ye göre davranışın doğrudan yordayıcısı olan bilgi ve erişebilirlik gibi yapıların da organik gıda tüketim davranışı için çevresel engel olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bu durum, organik gıda tüketim davranışının özellikle çevresel engeller tarafından

tüketicilerin kısıtlandığı bir davranış olduğunu göstermekte ve bu yorum literatür ile de örtüşmektedir.

Bu kısma kadar değerlendirilen mevcut çalışmadan elde edilen bulgular toparlanacak olursa, organik tavuk tüketim davranışının pozitif yönde en güçlü yordayıcısı davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet olarak bulunmuş, niyetin temel belirleyicisinin ise öz-etkinlik inancı olduğu görülmüştür. Öte yandan, davranışın negatif yönde organik tüketime karşı çıktığı düşünülen sosyal çevreden etkilendiği, organik tavuk tüketimi ile ilgili çevresel engellerden ise doğrudan ve olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Bundan sonraki kısımda ise, son olarak BDM'nin niyetin yordayıcısı olarak ele aldığı tutum, subjektif normlar ve öz-etkinlik inancı yapılarının niyetin aracılık etkisi ile davranış üzerindeki etkisine dair elde edilen bulgular tartışılacaktır.

Aracı etki analizleri araştırmacıların davranış ile doğrudan bağlantısı olmadığı düşünülen merkezden uzak yapıların başka bir yapı üzerinden davranış üzerinde etkisi olup olmadığını anlamak için uygulanan analizlerdir (Hagger ve ark., 2016). Bu bağlamda BDM aslında niyetin yordayıcısı olan tutumlar, subjektif normlar ve kişisel bileşen yapılarının davranış ile niyet üzerinden ilişki kurabileceğini öngörmektedir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu bağlamda mevcut çalışmada katılımcıların eğitim düzeyleri ve ebeveyn olma durumları kontrol edilerek, bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancı yapılarının niyetin tam aracı rolü ile organik tavuk tüketim davranışını yordayıp yordamadığına bakılmış ve bu yapıların her biri ile davranış arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Aşağıda her bir yapı için niyetin kısmi aracılık rolü tartışılacaktır.

Bilişsel tutum ile organik tavuk tüketim davranışı arasında niyetin aracı etkisine ilişkin yapılan analiz sonucuna bakıldığında, öncelikle niyet devreye girmeden evvel bilişsel tutum yapısındaki 1 birimlik değişimin davranışı .25 birim değiştirdiği, niyetin devreye girmesiyle birlikte bu etkinin .11 düzeyine indiği ancak bu etkinin anlamlı olmaya devam ettiği görülmektedir ($p<.001$). Bu sonuç, bilişsel tutum yapısının yalnızca niyet aracılığıyla değil davranış üzerinde doğrudan yordayıcı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulguya dair literatürde çeşitli görüşler

mevcuttur (Örn. Bogazzi ve Yi, 1989). Niyeti kişinin davranışı gerçekleştirmek yönünde kendisine verdiği yönergeler olarak kabul edersek, kimi davranışlar için niyetin yeterince rasyonel temellere yaslanmadan oluştuğu düşünülmektedir (Bogazzi ve Yi, 1989). “Niyetin yapılandırılması” adı verilen bu süreçte, kişi davranışı gerçekleştirmenin avantaj ve dezavantajlarını kendi içinde sıralayabilmelidir (Bogazzi ve Yi, 1989). Fakat bazı davranışlar için niyetin yeterince sağlam yapılandırılmadığı, bu sebeple de bilişsel düzeyde yer alan tutumların, niyete dönüşmeden davranışa dönüşebileceği öne sürülmektedir (Bogazzi ve Yi, 1989). Mevcut çalışmada da organik tavuk tüketmek sağlıklıdır, faydalıdır gibi bilişsel düzeyde yer alan inançların muhtemelen organik tavuk tüketim davranışının yeterince yaygın olmaması sebebiyle oluşan bilgi ve deneyim açısından dolayı niyet formuna dönüşmeden davranışa etki ettiği yorumu yapılabilir. Bu gibi durumlarda, davranışı arttırmaya yönelik müdahale programları oluşturma aşamasında doğrudan tutumların da hedef alınması öneriler arasında yer almaktadır (Bogazzi ve Yi, 1989).

Aracı etki analizlerinde ele alınan diğer değişkenler ise, subjektif norm destek ve subjektif norm karşı değişkenleridir. Subjektif normlar da BDM’ye göre niyetin doğrudan, davranışın dolaylı yordayıcıları arasındadır (Montaño ve Kapryzk, 2008). Her iki doğrusal hiyerarşik medyatör regresyon analizinde de eğitim ve ebeveyn olma değişkenleri kontrol edildikten sonra, subjektif norm destek yapısında gerçekleşen 1 birimlik değişimin organik tavuk tüketim davranışında pozitif yönde .31 düzeyinde bir değişime ($p<.001$), subjektif norm karşı yapısındaki 1 birimlik değişimin ise davranışta negatif yönde ve .35 düzeyinde değişime yol açtığı ($p<.001$) görülmüştür. Niyetin devreye girmesi ile birlikte subjektif norm desteğin davranış üzerindeki etkisi .15’e, subjektif norm karşıının davranış üzerindeki etkisi ise .21’e düşmüştür ancak anlamlı olmaya devam etmiştir. Olumsuz yönde sosyal etkinin, olumlu sosyal etkiye göre niyetin devrede olduğu durumda davranışı daha fazla yorduyor olması, bu yapının davranışın dolaylı yordayıcılarının test edildiği analize göre de davranışın yordayıcısı çıkması ile açıklanabilir. Sonuç olarak, her iki subjektif norm yapısı için de niyet devreye girdiğinde davranış belirleme gücü azalmakla birlikte, bu yapıların niyet dışında da davranış üzerinde etkilerinin anlamlı ölçüde devam ettiği görülmektedir. Benzer şekilde, Murphy ve arkadaşlarının (2014) mamografi davranışını

Gerekçelendirilmiş Eylem Teorisi (GET) ile ele aldıkları çalışmalarında da niyet, subjektif normlar ile davranış arasında tam aracı etki göstermemiştir. Bu çalışmada, subjektif normların davranış üzerinde doğrudan etkisinin de bulunması, algılanan davranışsal kontrolün az ya da çok olması ile açıklanabileceği iletilmektedir (Murphy ve ark., 2014). Yani, kişi davranış üzerinde kontrolü olmadığını düşündüğünde sosyal etkiye daha açık hale gelebilmektedir. Organik tavuk tüketim davranışı için düşünecek olursak, özellikle olumsuz sosyal etkinin davranışı doğrudan şekillendirme gücünün olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre kişi, yakın çevresinin veya önemseydiği kişilerin organik tavuk tüketmeyi gereksiz bulduğunu düşündüğü durumda doğrudan davranışını azaltabilmektedir. Bu durum, hem bilişsel tutumlarda olduğu gibi niyetin yeterince temellendirilememesinden dolayı kişinin sosyal etkiye daha açık hale gelmesinden kaynaklanıyor, hem de davranışa yönelik engeller ile ilgili yeterince kontrol sahibi hissetmiyor olabilir. Bu bulgudan çıkarılabilecek sonuç, organik tavuk tüketim davranışın artırılmasının amaçlanacağı müdahale programları geliştirildiği takdirde subjektif normları düzenlemenin doğrudan hedef alınmasının anlamlı olacağıdır.

Son olarak, öz-etkinlik inancı ile organik tavuk tüketim davranışı arasında niyetin yine kısmi aracı etkisi görülmektedir. İlişkili demografik değişkenlerin kontrol edildiği durumda, öz-etkinlik inancındaki 1 birimlik artışın davranışı .27 birim artırdığı, niyetin devreye girmesiyle birlikte ise bu oranın anlamlılığını sürdürerek .10 düzeyine düştüğü görülmüştür ($\beta=.27$). Yani, öz-etkinlik inancı kısmen niyete dönüşmeden de organik tavuk tüketim davranışını yordayabilmektedir. Literatürde, kişinin davranışını gerçekleştirebileceğine dair inancı ve kendine güveninin, davranışı gerçekleştirme olasılıklarını artırdığına dair çalışmalar mevcuttur (Arvola ve ark., 2008; Ma ve ark., 2012; Wang ve ark., 2014). Örneğin, Dumitrescu ve Iacob (2021) öz-etkinlik inancının sağlıklı beslenme davranışı ile doğrudan ilişkisi olduğunu bulgularken, öz-etkinlik inancının davranışı doğrudan etkilediğini ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Örn. Ashraf ve ark., 2018; Yazdanpanah ve ark., 2015). Yazdanpanah ve arkadaşları da (2015) öz-etkinlik inancındaki 1 birimlik artışın, organik gıda tüketmeyi .11 düzeyinde doğrudan belirlediğini bulgulamıştır ($\beta=.11$). Literatürdeki bu bulgular, mevcut çalışmada elde edilen öz-etkinliğin davranış

üzerinde hem doğrudan hem de niyet üzerinden yordayıcı ilişkisi ile tutarlılık göstermektedir.

Özetle, organik tavuk tüketim davranışının en güçlü yordayıcısı davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet olarak bulgulanmıştır. Subjektif norm karşı yapısı davranışı uzak değişken olarak yordarken, çevresel engeller ise davranışı yakın değişken olarak yordamaktadır. BDM ile yürütülen bu çalışmada yapılar organik tavuk tüketim niyetinin %25'ini, organik tavuk tüketim davranışının ise %43.5'ini açıklamaktadır. Ayrıca, bilişsel tutum, subjektif norm destek, subjektif norm karşı ve öz-etkinlik inancı ile organik tavuk tüketim davranışı arasındaki ilişkide niyetin kısmi aracı etki sergilemesi, niyeti halen en güçlü yordayıcı olarak tutarken, değerlendirmeye alınan tüm BDM yapılarının davranış üzerinden doğrudan etkisinin de bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bir sonraki bölümde mevcut çalışmanın literatürdeki yerine ve önemine ilişkin genel bir değerlendirmenin yanı sıra, çalışmada yer alan kısıtlılıklara ve gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için önerilere yer verilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Organik tarım hem insan sağlığına sağladığı katkı hem de var olan tüketim alışkanlıklarının çevreye ve diğer canlılara zararı azaltması sebebiyle yaygınlaşması gereken bir üretim biçimidir (Halberg, 2012). Piyasadalardaki arz-talep dengesi düşünüldüğünde organik gıda tüketimine yönelik talebin artmasının bireysel sağlık sonuçlarına olası olumlu etkileri bakımından da kıymetli bulunmaktadır (Chen, 2007). Organik gıda tüketiminin bir sağlık davranışı olarak ele alınması ve sağlık davranışı modelleri üzerinden araştırılması bu anlamda önem kazanmaktadır (Scalco ve ark., 2017). Organik gıda tüketimini SİM, GET ve PDM gibi sağlık modelleri çerçevesinden ele alan çalışmalar bulunsa da (Örn. Al Swidi ve ark., 2014; Arvolo ve ark. 2008; Guido ve ark., 2010; Vassolo ve ark., 2016), PDM'nin daha gelişmiş ve kapsayıcı versiyonu olan BDM ile ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Söz konusu organik tavuk tüketimi olduğunda ise, yine bu davranışı da sınırlı değişkenlerle inceleyen çalışmalar literatürde mevcuttur (Gifford ve Bernard, 2010; Kaygısız, Bolat ve Bulut, 2019; Loo ve ark., 2010) fakat BDM gibi kapsamlı bir model ile ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan Rahman ve Noor (2014) organik gıda tüketim davranışının BDM üzerinden açıklanmasının literatüre katkısının oldukça değerli olacağı vurgulanmaktadır (Rahman ve Noor, 2014).

BDM, genellikle koruyucu sağlık davranışlarını açıklamak için kullanılan gelişmiş bir davranış modelidir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu modelin ortaya çıkış amacı, insanların çeşitli sağlık davranışlarını arttırmaları için gerekli olan müdahale programları geliştirebilmektir. Bu çalışmada, BDM'yi oluşturan araştırmacılar olan Montaño ve Kapryzk'in (2008) önerdiği şekilde öncelikle araştırılacak davranışın zamana, hedef gruba göre net bir şekilde tanımlanması ve yapılara ilişkin ölçek geliştirme aşamasına ışık tutması amacıyla açımlayıcı çalışma yapılmıştır. Daha sonra, ikinci aşamada bataryanın geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Üçüncü aşama olan bu çalışmanın son aşamasında ise, BDM sayıltıları model sınamasına ilişkin analizler aracılığıyla test edilmiştir. Bu çalışma, BDM'de önerilen son aşama olan model sınaama sonuçları doğrultusunda davranışa ilişkin müdahale programları geliştirme aşamasını kapsamamaktadır. Ülkemizde organik tüketime yönelik iç pazar talebi gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığından (Demiryürek, 2011; Eryılmaz, 2015),

ileride bu alanda yapılacak çalışmalarda müdahale programı geliştirme ve uygulama aşamasının da kapsanması oldukça faydalı olacaktır.

PDM’de olduğu gibi BDM’de de davranışa yönelik niyet davranışın en güçlü yordayıcısı olmakla birlikte, modele kontrol değişkenleri olarak uzak değişkenlerin eklenmesi açıklanan varyansı artırması ve yapıların yordayıcılık gücünün daha belirgin ortaya çıkması ve müdahale programlarına yön vermesi bakımlarından tavsiye edilmektedir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu doğrultuda mevcut çalışmaya sosyodemografik değişkenlerin yanı sıra, sağlık anksiyetesi, ortoreksi ve sosyal istenirlik faktörleri de kontrol değişkenleri olarak dahil edilmiştir. Organik gıda tüketim davranışını tüm bu değişkenler ile bir arada ele alması bakımından mevcut çalışmanın kapsamının oldukça geniş olduğu söylenebilir.

Mevcut çalışmanın kısıtlılıkları değerlendirilecek olursa öncelikle veri toplama yönteminin yol açabileceği kısıtlılıklara değinilebilir. Çevrimiçi veri toplama yöntemi her ne kadar zaman, esneklik ve bütçe yönüyle hem araştırmacıya hem de katılımcılara avantajlar sağlıyor olsa da ulaşılabilen örneklemin çevrimiçi ankete erişimi, bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin bilgi ve becerisi olması gerektiği için örneklemini sınırlandırmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Kellner, 2004). Öte yandan, organik tüketim davranışı ile ilgili hem literatürde hem de mevcut çalışmada öne çıkan ve davranış ile anlamlı ilişki gösteren sosyodemografik özelliklerin eğitim seviyesi, gelir seviyesi gibi özellikler olduğu düşünüldüğünde organik tavuk tüketim davranışı ile ilgili ulaşılan insanların çevrimiçi anket doldurmak konusunda zorluk yaşamayabileceği düşünülebilir. Eğitim düzeyi ve gelir seviyesi yüksek kitlenin hedef alındığı ve yüzyüze yürütülen çalışmalarda bu kişilerin araştırma için ayırabilecekleri zaman kısıtlı olduğundan katılıma ilişkin isteğinin daha az olabileceği bilgisi de literatürde mevcuttur (Szolnoki ve Hoffmann, 2013). Ayrıca, çevrimiçi veri toplama yöntemi kullanıldığı için bu çalışmada 18-65 yaş arası katılımcılar hedef alınmış olduğundan katılımcıların yaş dağılımı açısından da örneklemin temsil gücünün azalmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Veri toplama yöntemine ilişkin bir diğer kısıtlılık ise kartopu yöntemi ile katılımcılara ulaşılması olabilir. Kartopu yönteminin konuya ilgi duyan katılımcıları araştırmalara çektiğine ilişkin bir kanı vardır (Chang and Krosnick, 2009; Szolnoki ve Hoffmann, 2013). Nitekim mevcut

çalışmada kadın, eğitim ve gelir seviyesi yüksek katılımcıların yoğunlaşmış olması organik tüketim davranışı ile ilişkili sosyodemografik özelliklerin katılımcı özellikleri olarak öne çıktığını düşündürmektedir. Öte yandan, katılımcılar organik tavuk tüketim davranışını gerçekleştirme açısından değerlendirildiğinde davranışın dağılımının normal eğri göstermesi bu engelin bu çalışma için kısmen aşıldığını gösterebilir. Son olarak, organik tavuk tüketim davranışının, davranışın doğrudan ölçümü yerine öz-bildirime dayalı ve kesitsel ölçümü araştırmanın kısıtlılıklarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu durum, hem daha önce BDM kullanılarak ele alınan farklı davranışların yordayıcıları incelenirken hem de organik gıda tüketimi davranışını PDM ile ele alan diğer araştırmalarda da görülen bir kısıtlılıktır (Örn. Arvola ve ark., 2008; Coşar-Yılmaz, 2021). PDM ile ele alınan davranışlarda, öz-bildirime dayalı ölçekte bildirilen davranış ile sergilenen davranış arasında farklılık olabileceği de bilinmektedir (Armitage ve Conner, 2001; Davies ve ark., 2002). Bu doğrultuda, gelecek çalışmalarda organik tavuk tüketimi davranışının davranışın doğrudan ölçümü alınabilecek, boylamsal çalışmalar ile ele alınması önerilebilir.

BDM, daha önce birçok sağlık davranışını açıklamak için kullanılan, davranışa yönelik niyeti ve davranışın kendisini açıklama gücü genellikle yüksek bulunan bir sağlık davranış modelidir (Örn. Braun ve ark., 2014; Coşar-Yılmaz, 2021; Kasprzyk, Montaño, Fishbein, 1998; Ünver, 2019). Öte yandan, organik gıda tüketimi hem bir sağlık davranışı olarak ele alınabilecek hem de bireysel motivasyon kaynakları dışında farklı belirleyicileri de bulunabilecek bir tüketim davranışıdır (Rahman ve Noor, 2016). Mevcut çalışma, BDM kapsamında bir tüketim davranışını ele alma anlamında alana öncülük eden çalışmalardan biri olmasının yanı sıra modelin organik gıda tüketim davranışını açıklamaya ilişkin kısıtlılıklarının da tartışılması gereken bir çalışma olmuştur. Organik tüketim davranışı ise davranışın motivasyon kaynaklarına bakıldığında “daha sağlıklı olmak” gibi bireysel motivasyonların yanı sıra “çevreye zarar vermemek”, “kaynakların sürdürülebilirliğini önemsemek” gibi ahlaki ve toplumsal motivasyon kaynaklarından da ortaya çıkan bir davranıştır (Zhou ve ark., 2013). Öte yandan BDM, ahlaki motivasyon kaynaklarını kapsama gücü düşük olabileceği düşünülen, daha çok bireysel yordayıcıları öne çıkaran bir sağlık davranış modelidir (Arvola ve ark., 2008). Bununla birlikte, mevcut çalışmada ele alınan

organik tavuk tüketim davranışını bireysel yordayıcıların ötesinde ele alacak olursak, özellikle hayvan haklarının korunuyor olması, daha etik ve ahlaki yaklaşımı içermesi gibi motivasyon kaynakları organik et ve tavuk tüketimi için önemli belirleyicilerdir (Botonaki ve ark., 2006). Dolayısıyla, ilerleyen çalışmalarda, BDM'nin organik gıda tüketim davranışını açıklamaya yönelik gücünün yanı sıra, davranışa ilişkin ahlaki, toplumsal ve çevreci değerleri de kapsayan farklı motivasyon kaynaklarının değerlendiriliyor olması modelin açıklayıcılığını arttıracaktır. Ayrıca, sağlık davranışlarına ilişkin yordayıcılar ele alınırken kültürel etkiden bağımsız ele alınması mümkün değildir (Scrimshaw ve Lane, 2011). Mevcut çalışmada organik tavuk tüketimine ilişkin BDM kapsamında ele alınan tutumlar, subjektif normlar, kontrol inançları veya davranışın doğrudan yordayıcıları olan bilgi, beceri, çevresel engeller gibi yapılar kültürel etkiden bağımsız düşünölemeyecek yapılardır. Bu sebeple, model kapsamında varılacak sonuçların ancak araştırmanın yapıldığı döneme ait kültürel bağlam içerisinde ele alınması gerekmektedir.

Modele ilişkin hem güçlü özellik hem de kısıtlılık sayılabilecek bir diğer faktör ise, modelin davranışa ilişkin yordayıcıları ortaya koyarken mutlaka araştırılan hedef gruba, araştırmanın yapıldığı zamana ve spesifik davranışa özgü olarak sonuçlara ulaşılıyor olmasıdır (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu durum, bu çalışma için öncelikle davranışın spesifikleştirilmesine yönelik ihtiyacı doğurmuştur ve “organik tavuk tüketim” davranışının ele alınması hedeflenmiştir. Öte yandan organik gıda tüketimi denildiğinde organik sebze ve meyveler, organik süt ve süt ürünleri, organik paketli gıdalar, organik bebek mamaları, organik yumurta, organik tavuk, organik kırmızı et gibi çok geniş bir spektrum olduğu görülürken, organik tüketim genel olarak düşünöldüğünde ise organik gıda ürünlerinin yanı sıra, organik temizlik ürünleri, giysiler, kozmetik ürünler ve benzeri birçok ürün kategorisi olduğu görölmektedir. BDM'nin temel önerisi, incelenen davranışa spesifik olarak her defasında pilot çalışma aşamasından başlayarak, davranışa özgü batarya geliştirilmesi, model sınaması ve müdahale programı geliştirilmesi gibi aşamalardan geçilmesi gerektiği yönündedir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Elbette, bu çalışmada organik tavuk tüketim davranışına ilişkin elde edilen bulgular ileride yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek olsa da süreçlerden yeniden geçilecek olması BDM sınamasından elde edilen bulguların

genellenebilirliğinin düşük olduğunu göstermektedir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Modele ilişkin benzer bir kısıtlılık ise, incelenen davranışa yönelik elde edilen bulguların zamana ve hedef kitleye özgü olduğu gerçeğidir (Montaño ve Kapryzk, 2008). Bu kısıtlılık, sağlık davranışları için daha kabul edilebilir olsa da organik gıda tüketimi gibi genel popülasyonu ilgilendiren davranışlar ile ilgili müdahale programlarına ilişkin engel oluşturabileceği düşünülmektedir. Sonuçların zamana genellenebilirliği toplumsal ve ekonomik değişimlerin daha minimal olduğu varsayılan gelişmiş ülkelerde bu kısıtlılık kabul edilebilir düzeyde olabilir fakat gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde modele ilişkin bu kısıtlılık daha görünür hale gelmektedir (Squires ve ark., 2001). 2018 yılında Türkiye’de yaşayan katılımcılar ile yürütülen bu çalışmadan elde edilen bulguların bugüne kadar gerçekleşen toplumsal ve ekonomik değişimler göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi, dolayısıyla organik tavuk tüketimine yönelik müdahale programı geliştirilecek olsa dahi çalışmanın bu zamana kadar olan kısmının tekrar edilmesi gerekecektir. Öte yandan, hali hazırda yapılan pilot çalışma, geliştirilen batarya ve elde edilen model sınama bulguları elbette ileride aynı veya benzer davranışlar ile ilişkili çalışmalara ışık tutacaktır.

Organik tavuk tüketim davranışının toplumda yaygın görülen bir davranış olmamasından kaynaklı olarak, modelin davranışı açıklama gücünün azalabileceğine ilişkin görüşler de mevcuttur (Vermeir ve Verbeke, 2006). Modelin davranışı açıklama gücünün davranışın tanıdık olması ile artacağı düşünülmektedir (Arvola ve ark., 2008). Örneğin Arvola ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında, organik elma tüketimi davranışı için PDM’nin davranışı açıklama gücü organik hazır pizza tüketimi davranışından daha yüksek bulunmuştur, bu durum organik elma tüketiminin tüketicilere daha tanıdık gelen bir davranış olmasıyla açıklanmaktadır. Organik tavuk tüketim davranışının yaygın görülmeyen bir davranış olması sebebiyle BDM’de yer alan alışkanlık yapısının ölçümü zorlaşmıştır. Öte yandan, mevcut çalışmada davranış evrelendirilerek ölçülmektedir, evrelendirilerek ölçümde davranışın yerleşip yerleşmediğini ölçen ifadele bulunmaktadır. “Son 6 ay içerisinde yaklaşık ayda bir kez organik tavuk tükettim.” gibi davranışın yerleşikliğini ve sıklığını ölçen alışkanlığa ilişkin ifadeler bulunmakla birlikte, tam olarak BDM’de alışkanlığın tanımı bu şekilde

olmadığı için (Henryks ve ark., 2014), bu çalışma kapsamında bu maddenin niyetin evresi olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Ölçüme ilişkin bir diğer kısıtlılık ise, davranışın evrelendirilerek ölçümü esnasında organik tavuk tüketim sıklığının kişinin toplam tavuk tüketimini sıklığına oranla ölçülüyor olması olabilir. Mevcut çalışmada, örneğin ‘ayda bir kez organik tavuk tüketirim.’ şeklinde davranış ölçeğini dolduran bir katılımcının, tüm tavuk tüketimi ayda bir sıklıkta ve organik tavuk tüketiminden ibaret olabileceği gibi, daha sık konvensiyonel tavuk tüketmeyi tercih ederken yalnızca ayda bir organik tavuk tercih ediyor da olabilir. Bu durumda davranışın ölçümü esnasında organik tavuk tüketim davranışının sıklığına ilişkin veri sağlanırken, organik olmayan tavuk tüketimine veya toplam tavuk tüketim sıklığına ilişkin veri alınmamıştır. Bu doğrultuda, ileride yapılacak benzer çalışmalarda davranış ölçümü alınırken daha kapsamlı veri toplanması ve analizlere bu şekilde dahil edilmesi önerilmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, ileride bu alanda geliştirilecek müdahale çalışmaları için hem niyetin tek yordayıcısı olması hem de davranış üzerinde de doğrudan etkisini kısmen sürdürmesi sebebiyle öz-etkinlik inancının artırılmasının hedef alınması oldukça anlamlı olacaktır. Ayrıca tüm yapılar içerisinde subjektif norm karşı yapısı davranışın yordayıcıları arasında en öne çıkan dolaylı yordayıcılardandır. Bu bulguya göre, sosyal çevrenin organik tüketimi gereksiz bulduğunun düşünülmesi davranışı azaltmaktadır, bu sebeple organik tüketimin gerekliliğine ilişkin sosyal etkinin artırılması, bu doğrultuda kampanyaların geliştirilmesi önerilebilir. Son olarak, çevresel engeller davranışın doğrudan ve olumsuz yönde yordayıcısıdır. Organik ürünlere ulaşmaktaki zorluk, ürünlerin güvenilirliğine dair güven ve bilgi eksikliği gibi tüketim davranışının önünde engel teşkil eden bileşenlerin bu çalışmayla birlikte tespit edilmiş olması, bu alanda devlet eliyle düzenlemelerin yapılmasına yönelik ihtiyaca işaret edebilir.

KAYNAKÇA

- Abramowitz, J. S., Olatunji, B. O., & Deacon, B. J. (2007). Health anxiety, hypochondriasis, and the anxiety disorders. *Behavior Therapy*, 38(1), 86-94. 73.
- Achen, C. H. (1977). Measuring representation: Perils of the correlation coefficient. *American Journal of Political Science*, 805-815.
- Aertsens, J., Mondelaers, K., Verbeke, W., Buysse, J., & Van Huylenbroeck, G. (2011). The influence of subjective and objective knowledge on attitude, motivations and consumption of organic food. *British food journal*, 113(11), 1353-1378. <https://doi.org/10.1108/00070701111179988>
- Aertsens, J., Verbeke, W., Mondelaers, K. and Van Huylenbroeck, G. (2009), Personal determinants of organic food consumption: a review, *British Food Journal*, 111 (10), 1140-1167. <https://doi.org/10.1108/00070700910992961>.
- Agarwal, P. (2019). Theory of reasoned action and organic food buying in India. *Sruti Management Review*, 12(2), 28-37.
- Agarwal, J., & Malhotra, N. K. (2005). An integrated model of attitude and affect: Theoretical foundation and an empirical investigation. *Journal of Business research*, 58(4), 483-493.
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control*, 11-39. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual review of psychology*, 52(1), 27-58.
- Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior 1. *Journal of applied social psychology*, 32(4), 665-683.

- Ajzen, I. (2006) Constructing a Theory of Planned Behaviour Questionnaire: Conceptual and Methodological Consideration. 01.05.2022 tarihinde <http://www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.measurement.pdf> adresinden alındı.
- Ajzen, I. (2015) Consumer attitudes and behavior: the theory of planned behavior applied to food consumption decisions. *Rivista di Economia Agraria*, 19(2), 121-138. <https://doi.org/10.13128/REA-18003>.
- Ajzen, I. (2020). The theory of planned behavior: Frequently asked questions. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(4), 314-324.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2008). Scaling and testing multiplicative combinations in the expectancy–value model of attitudes. *Journal of applied social psychology*, 38(9), 2222-2247.
- Ak, İ., Özdemir, M. & Deniz, A. (2019). Türkiye’de Ekolojik Hayvancılık. VI. Organik Tarım Sempozyumu Kitapçığı, 118-127. <https://orgprints.org/id/eprint/38719/1/T%C3%BCrkiye%206.%20Organik%20Tar%C4%B1m%20Sempozyumu%20Kitab%C4%B1.pdf>. 27.11.2021 tarihinde erişildi.
- Al-Swidi, A., Huque, S. M. R., Hafeez, M. H., & Shariff, M. N. M. (2014). The role of subjective norms in theory of planned behavior in the context of organic food consumption. *British Food Journal*.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Press.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. Ed.: E Köroğlu) Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.
- Andreas, S., Schedler, K., Schulz, H., & Nutzinger, D. O. (2018). Evaluation of a German version of a brief diagnosis questionnaire of symptoms of orthorexia nervosa in patients with mental disorders (Ortho-10). *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 23(1), 75-85.

- Apaolaza, V., Hartmann, P., D'Souza, C., & López, C. M. (2018). Eat organic–Feel good? The relationship between organic food consumption, health concern and subjective wellbeing. *Food quality and preference*, 63, 51-62.
- Armitage, C. J. (2005). Can the theory of planned behavior predict the maintenance of physical activity?. *Health psychology*, 24(3), 235.
- Armitage, C. J., & Conner, M. (1999). Distinguishing perceptions of control from self-efficacy: Predicting consumption of a low-fat diet using the theory of planned behavior 1. *Journal of applied social psychology*, 29(1), 72-90.
- Armitage, C. J., & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. *British journal of social psychology*, 40(4), 471-499.
- Arusoğlu, G., Kabakçı, E., Köksal, G. ve Merdol, T.K. (2008). Ortoreksiya Nervoza ve Orto-11'in Türkçeye uyarlama çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 283-292.
- Arvola, A., Vassallo, M., Dean, M., Lampila, P., Saba, A., Lähteenmäki, L., ve Shepherd, R. (2008). Predicting intentions to purchase organic food: The role of affective and moral attitudes in the Theory of Planned Behaviour. *Appetite*, 50, (2–3), 443-454, <https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.09.010>.
- Ashraf, M. A. (2021). What drives and mediates organic food purchase intention: An analysis using bounded rationality theory. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 33(2), 185-216.
- Ashraf, M. A., Joarder, M. H. R., & Ratan, S. R. A. (2018). Consumers' anti-consumption behavior toward organic food purchase: An analysis using SEM. *British Food Journal*, 121(1), 104-122.
- Asmundson, G.J.G., Abromowitz, J.S., Richter, A.A. ve Whedon, M. (2010). Health Anxiety: Current Perspectives and Future Directions. *Current Psychiatry Reports*, 12(4), 306-312. doi: 10.1007/s11920-010-0123-9.
- Asmundson, G. J., Taylor, S., Carleton, R. N., Weeks, J. W., & Hadjistavropoulos, H. D. (2012). Should health anxiety be carved at the joint? A look at the health

- anxiety construct using factor mixture modeling in a non-clinical sample. *Journal of Anxiety Disorders*, 26(1), 246-251.
- Ataseven, Y., & Güneş, E. (2008). Türkiye'de işlenmiş organik tarım ürünleri üretimi ve ticaretindeki gelişmeler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 25-33.
- Ates, H., Demir Özdenk, G., & Çalışkan, C. (2021). Determinants of Science Teachers' Healthy Eating Behaviors: Combining Health Belief Model and Theory of Planned Behavior. *Journal of Baltic Science Education*, 20(4), 573-589.
- Aydemir, Ö., Kırkpınar, İ., Satı, T., Uykur, B. ve Cengisiz, C. (2013). Sağlık Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe için güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50, 325-331.
- Ayla, D., & ALTINTAŞ, D. Organik Üretim ve Pazarlama Sorunları. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 7-17.
- Babicz-Zielińska, E. (2006). Role of psychological factors in food choice—a review. *Polish Journal of Food and Nutrition Sciences*, 15(56), 4.
- Bagozzi, R. P. (1988). The rebirth of attitude research in marketing. *Journal of the Market Research Society*, 30(2), 193–195.
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1989). The degree of intention formation as a moderator of the attitude-behavior relationship. *Social psychology quarterly*, 266-279.
- Bailer, J., Kerstner, T., Witthöft, M., Diener, C., Mier, D., & Rist, F. (2016). Health anxiety and hypochondriasis in the light of DSM-5. *Anxiety, Stress, & Coping*, 29(2), 219-239. 68
- Bajpai, S., & Bajpai, R. (2014). Goodness of measurement: Reliability and validity. *International Journal of Medical Science and Public Health*, 3(2), 112-115.
- Bamberg, S., & Möser, G. (2007). Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of environmental psychology*, 27(1), 14-25.

- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on psychological science*, 1(2), 164-180.
- Bandura, A. & Adams, N.E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287-310.
- Barnes, M. A., & Caltabiano, M. L. (2017). The interrelationship between orthorexia nervosa, perfectionism, body image and attachment style. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 22(1), 177-184.
- Barnett, M.J., Dripps, W.R., ve Blomquist, K.K. (2016) Organivore or organorexic? Examining the relationship between alternative food network engagement, disordered eating, and special diets, *Appetite*, 105, 713-720, <https://doi.org/10.1016/j.appet.2016.07.008>.
- Barrada, J. R., & Roncero, M. (2018). Bidimensional structure of the orthorexia: Development and initial validation of a new instrument. *Anales de Psicología*, 34(2), 283–291. <https://doi.org/10.6018/analesps.34.2.299671>.
- Bartel, S. J., Sherry, S. B., Farthing, G. R., & Stewart, S. H. (2020). Classification of orthorexia nervosa: Further evidence for placement within the eating disorders spectrum. *Eating Behaviors*, 38, 101406.
- Bartels, J., & Reinders, M. J. (2010). Social identification, social representations, and consumer innovativeness in an organic food context: A cross-national comparison. *Food quality and preference*, 21(4), 347-352.
- Barthels F., Meyer F., & Pietrowsky, R. (2015). Die Düsseldorfer Orthorexie Skala—Konstruktion und Evaluation eines Fragebogens zur Erfassung orthorektischen Ernährungsverhaltens [Duesseldorf Orthorexia Scale—Construction and evaluation of a questionnaire measuring orthorexic eating behavior]. *Zeitschrift für Klinische Psychol Psychotherap.* 44, 97–105. 10.1026/1616-3443/a000310

- Batte, M. T., Hooker, N. H., Haab, T. C., & Beaverson, J. (2007). Putting their money where their mouths are: Consumer willingness to pay for multi-ingredient, processed organic food products. *Food policy*, 32(2), 145-159.
- Bauer, H. H., Heinrich, D., & Schäfer, D. B. (2013). The effects of organic labels on global, local, and private brands: More hype than substance?. *Journal of Business Research*, 66(8), 1035-1043.
- Bayram, B., Yolcu, H., & Aksakal, V. (2007). Türkiye’de organik tarım ve sorunları. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38(2), 203-206.
- Baytekin, H. (2017). Tarım nedir? <https://www.tarim.com.tr/Tarim-Nedir,327y.03.11.2021> tarihinde alındı.
- Becker, M.H. (1974). The health belief model and personal health behavior. *Health Education Monographs*, 2 , 324-473.
- Ben Yahya, T., Jamal, N. M., Sundarakani, B., & Omain, S. Z. (2022). The Potential Determinants for Smartphone Recycling Behaviour Sustainability in UAE. *Sustainability*, 14(4), 2282.
- Beville, J. M., Umstattd Meyer, M. R., Usdan, S. L., Turner, L. W., Jackson, J. C., & Lian, B. E. (2014). Gender differences in college leisure time physical activity: application of the theory of planned behavior and integrated behavioral model. *Journal of American College Health*, 62(3), 173-184.
- Bleichhardt, G., & Rief, W. (2014). Hypochondriasis. In P. Emmelkamp & T. Ehring (Eds.), *The Wiley handbook of anxiety disorders, Vol. 1. Theory and research; Vol. 2. Clinical assessment and treatment* (pp. 548–566). Wiley Blackwell.
- Bosi, A.T., Çamur, D., & Güler, Ç. (2007). Prevalence of orthorexia nervosa in resident medical doctors in the faculty of medicine. *Appetite*, doi:10.1016/j.appet.2007.04.007.
- Botonaki, A., Polymeros, K., Tsakiridou, E., & Mattas, K. (2006). The role of food quality certification on consumers' food choices. *British Food Journal*. 108(2), 77-90.

- Branscum, P., & Bhochhibhoya, A. (2016). Exploring gender differences in predicting physical activity among elementary aged children: an application of the integrated behavioral model. *American Journal of Health Education*, 47(4), 234-242.
- Branscum, P., & Lora, K. (2017). Using the integrated behavioral model of prediction to predict maternal monitoring of fruit and vegetable consumption among Hispanic mothers. *Family & community health*, 40(1), 32.
- Brantsæter, A. L., Torjusen, H., Meltzer, H. M., Papadopoulou, E., Hoppin, J. A., Alexander, J., ... & Haugen, M. (2016). Organic food consumption during pregnancy and hypospadias and cryptorchidism at birth: the Norwegian Mother and Child Cohort Study (MoBa). *Environmental health perspectives*, 124(3), 357-364.
- Bratman, S. (1997) Health food junkie. *Yoga Journal*, 42-50.
- Bratman, S. (2017). Orthorexia vs. theories of healthy eating. Eating and weight disorders-studies on anorexia. Bulimia and Obesity, 22(3), 381–385. <https://doi.org/10.1007/s40519-017-0417-6>.
- Bratman, S., & Knight, D. (2000). *Health food junkies: overcoming the obsession with healthful eating*. Broadway Books.
- Braun, R. E., Glassman, T., Sheu, J. J., Dake, J., Jordan, T., & Yingling, F. (2014). Using the integrated behavioral model to predict high-risk drinking among college students. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 58(2), 46-63.
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "disposable income". *Encyclopedia Britannica*, 5 Jun. 2015, <https://www.britannica.com/topic/disposable-income>. 11 Aralık 2021 tarihinde erişildi.
- Brough, A. R., Wilkie, J. E., Ma, J., Isaac, M. S., & Gal, D. (2016). Is eco-friendly unmanly? The green-feminine stereotype and its effect on sustainable consumption. *Journal of Consumer Research*, 43(4), 567-582.

- Brytek-Matera, A. (2012). Orthorexia nervosa – an eating disorder, obsessive-compulsive disorder or disturbed eating habit? *Archives of Psychiatry and Psychotherapy, 1*, 55–60.
- Brytek-Matera, A., Donini, L. M., Krupa, M., Poggiogalle, E., & Hay, P. (2015). Orthorexianervosa and self-attitudinal aspects of body image in female and male university students. *Journal of Eating Disorders, 3*(1), 1–8. <https://doi.org/10.1186/s40337-015-0038-2>.
- Bulduk, S., Yurt, S., Dinçer, Y., & Ardıç, E. (2015). Sağlık davranışı modelleri. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5*(1), 28-34.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi, 32*(32), 470-483.
- Bylund, C. L., Galvin, K. M., Dunet, D. O., & Reyes, M. (2011). Using the Extended Health Belief Model to understand siblings' perceptions of risk for hereditary hemochromatosis. *Patient Education and Counseling, 82*(1), 36-41.
- Cairns, K., Johnson, J., ve Mackendrick, N. (2013). Feeding the 'organic child': Mothering through ethical consumption. *Journal of Consumer Culture, 13*(2), 97-118. <https://doi.org/10.1177/1469540513480162>.
- Caliskan, A., Celebi, D., & Pirnar, I. (2020). Determinants of organic wine consumption behavior from the perspective of the theory of planned behavior. *International Journal of Wine Business Research, 33*(3), 360-376.
- Cannon, G. (1992). *Food and health: The Experts Agree*. London: Consumers' Association.
- Carpenter, C. J. (2010). A meta-analysis of the effectiveness of health belief model variables in predicting behavior. *Health communication, 25*(8), 661-669.
- Carrigan, M., Szmigin, I., & Wright, J. (2004). Shopping for a better world? An interpretive study of the potential for ethical consumption within the older market. *Journal of Consumer Marketing, 21*(6), 401-417. <https://doi.org/10.1108/07363760410558672>.

- Carrington, M. J., Neville, B. A., & Whitwell, G. J. (2014). Lost in translation: Exploring the ethical consumer intention–behavior gap. *Journal of Business Research*, 67(1), 2759-2767.
- Cena, H., Barthels, F., Cuzzolaro, M., Bratman, S., Brytek-Matera, A., Dunn, T., ... & Donini, L. M. (2019). Definition and diagnostic criteria for orthorexia nervosa: a narrative review of the literature. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 24(2), 209-246.
- Cerri, J., Testa, F., & Rizzi, F. (2018). The more I care, the less I will listen to you: How information, environmental concern and ethical production influence consumers' attitudes and the purchasing of sustainable products. *Journal of Cleaner Production*, 175, 343-353.
- Cerri, J., Testa, F., Rizzi, F., & Frey, M. (2019). Factorial surveys reveal social desirability bias over self-reported organic fruit consumption. *British Food Journal*, 121(4), 897-909. <https://doi.org/10.1108/BFJ-04-2018-0238>.
- Ceylan, N. 2014. Organik Tavuk Eti Üretimi, Modern Üretimden Farklılıkları, Besin Değeri ve Kanatlı Besleme Açısından Yasal Düzenlemeler. <https://sagliklitavuk.org/post/uzman-gorusleri/organik-tavuk-eti-uretimi-modern-uretimden-farkliliklari-besin-degeri-ve-kanatli-besleme-acisindan-yasal-duzenlemeler>. 11.11.2021 tarihinde alındı.
- Champion, V. L., & Skinner, C. S. (2008). The health belief model. *Health behavior and health education: Theory, research, and practice*, 4, 45-65.
- Champion, V. L., Skinner, C. S., Menon, U., Rawl, S., Giesler, R. B., Monahan, P., & Daggy, J. (2004). A breast cancer fear scale: psychometric development. *Journal of Health Psychology*, 9(6), 753-762.
- Champion, V., Skinner, C. S., & Menon, U. (2005). Development of a self-efficacy scale for mammography. *Research in Nursing & Health*, 28(4), 329-336.
- Chang, L., & Krosnick, J. A. (2009). National surveys via RDD telephone interviewing versus the Internet: Comparing sample representativeness and response quality. *Public Opinion Quarterly*, 73(4), 641-678.

- Chen, M. (2009). Attitude toward organic foods among Taiwanese as related to health consciousness, environmental attitudes, and the mediating effects of a healthy lifestyle. *British Food Journal*, 111(2), 165-178. <https://doi.org/10.1108/00070700910931986>.
- Chen, M. F. (2007). Consumer attitudes and purchase intentions in relation to organic foods in Taiwan: Moderating effects of food-related personality traits. *Food Quality and Preference*, 18(7), 1008-1021.
- Chromy, J. R., & Lavrakas, P. (2008). Encyclopedia of survey research methods.
- Chrysochou, P., & Grunert, K. G. (2014). Health-related ad information and health motivation effects on product evaluations. *Journal of Business Research*, 67(6), 1209-1217.
- Cialdini, R. B., Bator, R. J., & Guadagno, R. E. (1999). Normative influences in organizations. *Shared cognition in organizations: The management of knowledge*, 195-211.
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015.
- Conner, M. (2002). *Health Behaviors*. Institute of Psychological Sciences, University of Leeds, Leeds, UK. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.14154-6>.
- Conner, M., & Sparks, P. (2005). Theory of planned behaviour and health behaviour. *Predicting Health Behaviour*, 2(1), 121-162.
- Conner, M., Norman, P. (Eds.), 2005. *Predicting Health Behaviour*, second ed. Open University Press, Buckingham.
- Conner, M., & Norman, P. (2015). *EBOOK: predicting and changing health behaviour: research and practice with social cognition models*. McGraw-hill education (UK).

- Conner, M., Norman, P., & Bell, R. (2002). The theory of planned behavior and healthy eating. *Health Psychology*, 21(2), 194–201. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.21.2.194>.
- Costa, C. B., Hardan-Khalil, K., & Gibbs, K. (2017). Orthorexia nervosa: a review of the literature. *Issues in Mental Health Nursing*, 38(12), 980-988.
- Coşar-Yılmaz, Z. (2021). *Hpv açısından risk grubunda olan 18-26 yaş arası kadınların hpv aşısı yaptıрма niyetinin yordayıcılarının bütünleşik davranış modeli ve önlemleri benimseme süreci modeli çerçevesinde incelenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Coughenour, C. M. (1972). Functional aspects of food consumption activity and family life cycle stages. *Journal of Marriage and the Family*, 656-664.
- Crandall, P. G., Seideman, S., Ricke, S. C., O'bryan, C. A., Fanatico, A. F., & Rainey, R. (2009). Organic poultry: Consumer perceptions, opportunities, and regulatory issues. *Journal of Applied Poultry Research*, 18(4), 795-802.
- Crowne, D.P., ve Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*, 24(4), 349-354.
- Cunningham, R. (2001). The organic consumer profile: Not only who you think it is. *Alberta Agriculture Food and Rural Development: Edmonton Alberta*.
- Çabuk, S., Tanrikulu, C., & Gelibolu, L. (2014). Understanding organic food consumption: attitude as a mediator. *International Journal of consumer studies*, 38(4), 337-345.
- Çakıcı, N. M. (2009). Attitudes and purchase intentions of consumers for organic products in the Turkish market. *Journal of Applied Poultry Research*, 18(4), 795-802, <https://doi.org/10.3382/japr.2009-00025>.
- Dahan, G. S. (2008). *Organik Gıda Sektöründe Niş Pazarlama Stratejileri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dalen, H.M. & Halvorsen, B. (2011) Gender differences in environmental related behavior. *Statistics Norway, Reports 38/2011*.

- Darsono, N., Yahya, A., Muzammil, A., Musnadi, S., Anwar, C., & Irawati, W. (2019, January). Consumer actual purchase behavior for organic products in Aceh, Indonesia. In *1st Aceh Global Conference (AGC 2018)* (pp. 265-275). Atlantis Press.
- Das Uluslararası Sertifikasyon (1999). Organik Gıda (Organik Tarım). https://www.dasturkey.com/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=72. 3.11.2021 tarihinde alındı.
- Davies, A., Titterington, A.J. ve Cochrane, C. (1995). Who buys organic food? A profile of the purchasers of organic food in N. Ireland. *British Food Journal* 97(10), 17-23.
- De Magistris, T., & Gracia, A. (2008). The decision to buy organic food products in Southern Italy. *British food journal*, 110(9), 929-947. <https://doi.org/10.1108/00070700810900620>
- De Queiroz, F. L. N., Raposo, A., Han, H., Nader, M., Ariza-Montes, A., & Zandonadi, R. P. (2022). Eating Competence, Food Consumption and Health Outcomes: An Overview. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(8), 4484.
- Dean, M., Raats, M. M., & Shepherd, R. (2008). Moral concerns and consumer choice of fresh and processed organic foods 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(8), 2088-2107.
- Demerit, L. 2004. Organic Pathways. *[N]sight* 6(2). Bellevue, WA. Hartman Group, Inc.
- Depa, J., Barrada, J. R., & Roncero, M. (2019). Are the motives for food choices different in orthorexia nervosa and healthy orthorexia?. *Nutrients*, 11(3), 697.
- Deshpande, S., Basil, M. D., & Basil, D. Z. (2009). Factors influencing healthy eating habits among college students: An application of the health belief model. *Health Marketing Quarterly*, 26(2), 145-164.

- Dettmann, R. L., & Dimitri, C. (2009). Who's buying organic vegetables? Demographic characteristics of US consumers. *Journal Of Food Products Marketing*, 16(1), 79-91.
- Ditlevsen, K., Sandøe, P., & Lassen, J. (2019). Healthy food is nutritious, but organic food is healthy because it is pure: The negotiation of healthy food choices by Danish consumers of organic food. *Food Quality and Preference*, 71, 46-53.
- Donaldson, S. I., & Grant-Vallone, E. J. (2002). Understanding self-report bias in organizational behavior research. *Journal of Business and Psychology*, 17(2), 245-260.
- Donini, L.M, Marsili, D., Graziani, M.P., Imbriale, M. ve Cannella, C. (2004). Orthorexia nervosa: A preliminary study with a proposal for diagnosis and an attempt to measure the dimension on the phenomenon. *Eat Weight Disord.*, 9, 151-157.
- Donini, L.M, Marsili, D., Graziani, M.P., Imbriale, M. ve Cannella, C. (2005). Orthorexia nervosa: Validation of a diagnosis questionnaire. *Eating Weight Disord.* 10, 28-32.
- Darsono, N., Yahya, A., Muzammil, A., Musnadi, S., Anwar, C., & Irawati, W. (2019, January). Consumer actual purchase behavior for organic products in Aceh, Indonesia. In *1st Aceh Global Conference (AGC 2018)* (pp. 265-275). Atlantis Press.
- Douma, E. R., Valente, M., & Syurina, E. V. (2021). Developmental pathway of orthorexia nervosa: Factors contributing to progression from healthy eating to excessive preoccupation with healthy eating. Experiences of Dutch health professionals. *Appetite*, 158, 105008.
- Dowd, K., & Burke, K. J. (2013). The influence of ethical values and food choice motivations on intentions to purchase sustainably sourced foods. *Appetite*, 69, 137-144.

- Döndaş, A. (2013). *Tüketicilerin organik gıda almasını etkileyen faktörlerin araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Mersin.
- Du, S., Bartels, J., Reinders, M., & Sen, S. (2017). Organic consumption behavior: A social identification perspective. *Food Quality and Preference*, 62, 190-198.
- Dumitrescu, C., & Iacob, C. I. (2021). Predicting Healthy Eating: Conscientiousness versus the Health Belief Model. *Romanian Journal of Applied Psychology*, 23(1), 18-24.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt brace Jovanovich college publishers.
- Eryılmaz, G. A., Demiryürek, K., & Emir, M. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 30(2), 199-206.
- European Commission. (2009). Organic Farming in EU. EU Agricultural Markets Briefs, 13. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-organic-farming-in-the-eu_mar2019_en.pdf. 16.11.2021 tarihinde alındı.
- European Environment Agency. 2005. *The European environment. State and outlook 2005*. European Environment Agency, Copenhagen, Denmark.
- Falk, L. W., Sobal, J., Bisogni, C. A., Connors, M., & Devine, C. M. (2001). Managing healthy eating: definitions, classifications, and strategies. *Health Education & Behavior*, 28(4), 425-439.
- Fazio, R. H., Chen, J. M., McDonel, E. C., & Sherman, S. J. (1982). Attitude accessibility, attitude-behavior consistency, and the strength of the object-evaluation association. *Journal of Experimental Social Psychology*, 18(4), 339-357.

- Fazio, R. H., Sanbonmatsu, D. M., Powell, M. C., & Kardes, F. R. (1986). On the automatic activation of attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 229.
- Fernandes, E., & Saraiva, A. (2022). Alternative consumer practices for a sustainable identity: the perspective of organic food consumption. *Journal of Marketing Management*, 38(3-4), 279-308.
- FiBl statistics (2019) <https://statistics.fibl.org/> 05.11.2021 tarihinde alındı.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. sage.
- Finkelstein, E., French, S., Variyam, J. N., & Haines, P. S. (2004). Pros and cons of proposed interventions to promote healthy eating. *American Journal of Preventive Medicine*, 27(3), 163-171.
- Fishbein, M. (2000). The role of theory in HIV prevention. *AIDS care*, 12(3), 273-278.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1980). Predicting and understanding consumer behavior: Attitude-behavior correspondence. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*, 148-172.
- Fishbein, M., & Cappella, J. N. (2006). The role of theory in developing effective health communications. *Journal of Communication*, 56(suppl_1), 1-17.
- Fishbein, M., & Middlestadt, S. E. (1989). Using the theory of reasoned action as a framework for understanding and changing AIDS-related behaviors. In V. M. Mays, G. W. Albee, & S. F. Schneider (Eds.), *Primary prevention of AIDS: Psychological approaches* (pp. 93–110). Sage Publications, Inc.
- Fishbein, M., & Yzer, M. C. (2003). Using theory to design effective health behavior interventions. *Communication Theory*, 13(2), 164-183.
- Fishbein, M., Ajzen, I., Albarracin, D., & Hornik, R. (2007). A reasoned action approach: Some issues, questions, and clarifications. *Prediction and Change of Health Behavior: Applying The Reasoned Action Approach*, 281-295.

- Fishbein, M., ve Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fisher, R. J. (1993). Social desirability bias and the validity of indirect questioning. *Journal of Consumer Research*, 20(2), 303-315.
- Fitzgerald, A., Heary, C., Kelly, C., Nixon, E., & Shevlin, M. (2013). Self-efficacy for healthy eating and peer support for unhealthy eating are associated with adolescents' food intake patterns. *Appetite*, 63, 48-58.
- Fitzmaurice, J. (2005). Incorporating consumers' motivations into the theory of reasoned action. *Psychology & Marketing*, 22(11), 911-929.
- Fitzner, K. (2007). Reliability and validity a quick review. *The Diabetes Educator*, 33(5), 775-780.
- Flagg, L. A., Sen, B., Kilgore, M., & Locher, J. L. (2014). The influence of gender, age, education and household size on meal preparation and food shopping responsibilities. *Public Health Nutrition*, 17(9), 2061-2070.
- Forman, J., Silverstein, J., Committee on Nutrition, Council on Environmental Health, Bhatia, J. J., Abrams, S. A., ... & Wright, R. O. (2012). Organic foods: health and environmental advantages and disadvantages. *Pediatrics*, 130(5), e1406-e1415.
- Freitas, D., Oliveira, B. M., Correia, F., Pinhão, S., & Poínhos, R. (2017). Eating behaviour among nutrition students and social desirability as a confounder. *Appetite*, 113, 187-192.
- French, D. P., Sutton, S., Hennings, S. J., Mitchell, J., Wareham, N. J., Griffin, S., ... & Kinmonth, A. L. (2005). The importance of affective beliefs and attitudes in the theory of planned behavior: predicting intention to increase physical activity 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(9), 1824-1848.
- Freyer, B. & Haberkorn, A. (2008). Influence of Young Children (3-6 years) on Organic Food Consumption in their Families. Poster at: Cultivating the Future

Based on Science: 2nd Conference of the International Society of Organic Agriculture Research ISOFAR, Modena, Italy, June 18-20, 2008.

Furst, T., Connors, M., Bisogni, C. A., Sobal, J., & Falk, L. W. (1996). Food choice: a conceptual model of the process. *Appetite*, 26(3), 247-266.

Fuster, M., Messer, E., Houser, R. F., Deman, H., De Fulladolsa, P. P., & Bermudez, O. I. (2013). Local notions of healthy eating and national dietary guidelines: a comparison in vulnerable Salvadoran communities. *Food and Foodways*, 21(4), 288-314.

Gagné, C., & Godin, G. (2000). The theory of planned behavior: Some measurement issues concerning belief-based variables. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(10), 2173-2193.

Galgano, F., Tolve, R., Colangelo, M. A., Scarpa, T., & Caruso, M. C. (2016). Conventional and organic foods: A comparison focused on animal products. *Cogent Food & Agriculture*, 2(1), 1142818. <https://doi.org/10.1080/23311932.2016.1142818>.

Gasalberti, D. (2002). Early Detection of Breast Cancer by Self-Examination: The Influence of Perceived Barriers and Health Conception. *In Oncology Nursing Forum*, 29(9).

Geier, B. (2007). IFOAM and the History of the International Organic Movement. *Organic Farming: an international history*, 175-186.

Ghali-Zinoubi, Z., & Toukabri, M. (2019). The antecedents of the consumer purchase intention: Sensitivity to price and involvement in organic product: Moderating role of product regional identity. *Trends in Food Science & Technology*, 90, 175-179.

Godin, G., & Kok, G. (1996). The theory of planned behavior: a review of its applications to health-related behaviors. *American journal of health promotion*, 11(2), 87-98.

- Goetzke, B., Nitzko, S., & Spiller, A. (2014). Consumption of organic and functional food. A matter of well-being and health?. *Appetite*, 77, 96-105.
- Gotschi, E., Vogel, S., & Lindenthal, T. (2007). High school students' attitudes and behaviour towards organic products: survey results from Vienna. *Diskussionspapier*, 27, Universität für Bodenkultur Wien, Department für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften, Institut für nachhaltige Wirtschaftsentwicklung, Wien.
- Grunert, S. C., & Juhl, H. J. (1995). Values, environmental attitudes, and buying of organic foods. *Journal of economic psychology*, 16(1), 39-62.
- Guido, G., Prete, M. I., Peluso, A. M., Maloumby-Baka, R. C., & Buffa, C. (2010). The role of ethics and product personality in the intention to purchase organic food products: A structural equation modeling approach. *International Review of Economics*, 57(1), 79-102.
- Gifford, K., & Bernard, J. C. (2011). The effect of information on consumers' willingness to pay for natural and organic chicken. *International Journal of Consumer Studies*, 35(3), 282-289.
- Gilly, M. C., & Enis, B. M. (1982). Recycling the family life cycle: A proposal for redefinition. *ACR North American Advances*.
- Glanz, K., Rimer, B. K., ve Viswanath, K. (2008). Theory of reasoned action, theory of planned behavior, and the integrated behavior model. *Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice*; John Wiley & Sons: San Fransisco, CA, USA, 67-96.
- Gleaves, D. H., Graham, E. C., & Ambwani, S. (2013). Measuring “orthorexia”: development of the eating habits questionnaire. *The International Journal of Educational and Psychological Assessment*, 12(2), 1–18.
- Goetzke B, Nitzko S. & Spiller A. (2014). Consumption of organic and functional food. A matter of well-being and health? *Appetite*, 6(77), 94-103. doi: 10.1016/j.appet.2014.02.012. Epub 2014 Mar 13. PMID: 24630940.

- Goodman, D., DuPuis, E. M., & Goodman, M. K. (2012). *Alternative food networks: Knowledge, practice, and politics*. Routledge.
- Google. (2021). [https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&geo=TR&q=or ganik%20g%C4%B1da](https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&geo=TR&q=or%20ganik%20g%C4%B1da).
- Google. (2021). [https://trends.google.com/trends/explore?date=all&geo=TR&q=sa%409Fl C4%B1kl%C4%B1%20beslenme](https://trends.google.com/trends/explore?date=all&geo=TR&q=sa%409Fl%20C4%B1kl%C4%B1%20beslenme).
- Grankvist, G., & Biel, A. (2001). The importance of beliefs and purchase criteria in the choice of eco-labeled food products. *Journal of environmental psychology*, 21(4), 405-410.
- Guh, D. P., Zhang, W., Bansback, N., Amarsi, Z., Birmingham, C. L., & Anis, A. H. (2009). The incidence of co-morbidities related to obesity and overweight: A systematic re-view and meta-analysis. *BMC Public Health*, 9(1), 88–108. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-9-88>.
- Gyarmati, G. (2020). The relationship between the market and cultivation in Europe from the point of view of organic farming. *Management, Enterprise and Benchmarking in the 21st Century*, 57-63.
- Ha, C. L. (1998). The theory of reasoned action applied to brand loyalty. *Journal of product & brand management*, 7(1), 51-61.
- Hadjistavropoulos, H. & Lawrence, B. (2007). Does anxiety about health influence eating patterns and shape-related body checking among females?, *Personality and Individual Differences*, 43(2), 319-328, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.11.021>.
- Halberg, N. (2012). Assessment of the environmental sustainability of organic farming: Definitions, indicators and the major challenges. *Canadian Journal of Plant Science*, 92(6), 981-996.
- Hale, J. L., Householder, B. J., & Greene, K. L. (2002). The theory of reasoned action. *The persuasion handbook: Developments in theory and practice*, 14(2002), 259-286.

- Han, H., Hsu, L. T. J., & Sheu, C. (2010). Application of the theory of planned behavior to green hotel choice: Testing the effect of environmental friendly activities. *Tourism management*, 31(3), 325-334.
- Hankins, M., French, D., & Horne, R. (2000). Statistical guidelines for studies of the theory of reasoned action and the theory of planned behaviour. *Psychology and Health*, 15(2), 151-161.
- Hariri, J. G., & Lassen, D. D. (2017). Income and outcomesSocial desirability bias distorts measurements of the relationship between income and political behavior. *Public Opinion Quarterly*, 81(2), 564-576.
- Harris, D. M., & Guten, S. (1979). Health-protective behavior: An exploratory study. *Journal of health and social behavior*, 17-29.
- Hart, J., & Björgvinsson, T. (2010). Health anxiety and hypochondriasis: description and treatment issues highlighted through a case illustration. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 74(2), 122-140. 75.
- Hartman, H., & Wright, D. (1999). *Marketing to the new natural consumer*. Hartman Group, ISBN:1929027001.
- Hassan, L. M., Shiu, E., & Parry, S. (2016). Addressing the cross-country applicability of the theory of planned behaviour (TPB): A structured review of multi-country TPB studies. *Journal of Consumer Behaviour*, 15(1), 72-86.
- Heiman, A., Just, D. R., & Zilberman, D. (2000). The role of socioeconomic factors and lifestyle variables in attitude and the demand for genetically modified foods. *Journal of Agribusiness*, 18(345-2016-15165), 249-260.
- Henryks, J., Cooksey, R., & Wright, V. (2014). Organic food at the point of purchase: Understanding inconsistency in consumer choice patterns. *Journal of Food Products Marketing*, 20(5), 452-475.
- Hevey, D., Smith, M. L., & McGee, H. M. (1998). Self-efficacy and health behaviour: A review. *The Irish Journal of Psychology*, 19(2-3), 248-273.

- Hill, H., & Lynchehaun, F. (2002). Organic milk: attitudes and consumption patterns. *British Food Journal*.
- Ho, M. H., Chang, H. C., Lin, Y. K., Traynor, V., Tsai, H. H., Buckwalter, K., ... & Chang, C. C. (2019). Application of the integrated behavioral model to oral self-care behavior of community-dwelling middle-aged and older people in Taiwan. *Public Health Nursing*, 36(5), 726-734.
- Hochbaum, G. M. (1958). *Public participation in medical screening programs: A socio-psychological study* (No. 572). US Department of Health, Education, and Welfare, Public Health Service, Bureau of State Services, Division of Special Health Services, Tuberculosis Program.
- Honkanen, P., & Young, J. A. (2015). What determines British consumers' motivation to buy sustainable seafood?. *British Food Journal*.
- Honkanen, P., Verplanken, B., & Olsen, S. O. (2006). Ethical values and motives driving organic food choice. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 5(5), 420-430.
- Hun Le, M., & Nguyen, P. M. (2022). Integrating the Theory of Planned Behavior and the Norm Activation Model to Investigate Organic Food Purchase Intention: Evidence from Vietnam. *Sustainability*, 14(2), 816.
- Hwang, J. (2015) Organic food as self-presentation: The role of psychological motivation in older consumers' purchase intention of organic food. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 28, 281-287. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2015.01.007>.
- Ilsøe, E. (2006). *Organic food consumption-between the market, everydaylife and visions of a sustainable food culture*. [Doctoral dissertation, Department of Environment, Technology and Social Studies, Roskilde University, Denmark].
- International Federation of Organic Agriculture Movements (2012). Sustainable Organic Agriculture Action Network (SOAAN). IFOAM, Bonn, Germany. https://archive.ifoam.bio/sites/default/files/page/files/doa_turkish.pdf 03.11.2021 tarihinde alındı.

International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (11th ed.,; ICD-11; World Health Organization, 2019)

Irianto, H. (2015). Consumers' attitude and intention towards organic food purchase: An extension of theory of planned behavior in gender perspective. *International journal of management, economics and social sciences*, 4(1), 17-31.

Jaccard, J., & Blanton, H. (2005). The Origins and Structure of Behavior: Conceptualizing Behavior in Attitude Research. In D. Albarracín, B. T. Johnson, & M. P. Zanna (Eds.), *The handbook of attitudes* (pp. 125–171). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Joachim, S. (2006). Review of history and recent development of organic farming worldwide. *Agricultural sciences in China*, 5(3), 169-178.

Johe, M. H., & Bhullar, N. (2016). To buy or not to buy: The roles of self-identity, attitudes, perceived behavioral control and norms in organic consumerism. *Ecological Economics*, 128, 99-105.

Jung, H. J., Choi, Y. J., & Oh, K. W. (2020). Influencing factors of Chinese consumers' purchase intention to sustainable apparel products: Exploring consumer "attitude-behavioral intention" gap. *Sustainability*, 12(5), 1770.

Kanbay, M., Copur, S., Demiray, A., & Tuttler, K. R. (2022). Cardiorenal Metabolic Consequences of Nighttime Snacking: Is it an Innocent Eating Behavior?. *Current Nutrition Reports*, 1-7.

Kaplan, S. (2015). Psychiatry Doesn't Recognize. *Orthorexia*—An Obsession with Healthy Eating. But the Internet Does, " *Washington Post*, November, 5.

Kasprzyk, D., & Montaño, DE (2007). Application of an integrated behavioral model to understand HIV prevention behavior of high-risk men in rural Zimbabwe. *Prediction and change of health behavior: applying the reasoned action approach*, 145-168.

- Kasprzyk, D., Montaño, D. E., & Fishbein, M. (1998). Application of an integrated behavioral model to predict condom use: a prospective study among high HIV Risk Groups 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(17), 1557-1583.
- Kasprzyk, D., Montaño, D. E., St. Lawrence, J. S., & Phillips, W. R. (2001). The effects of variations in mode of delivery and monetary incentive on physicians' responses to a mailed survey assessing STD practice patterns. *Evaluation & the Health Professions*, 24(1), 3-17.
- Kaygisiz, F., Bolat, B. A., & Bulut, D. (2019). Determining Factors Affecting Consumer's Decision to Purchase Organic Chicken Meat. *Brazilian Journal of Poultry Science*, 21(4).
- Kellner, P. (2004). Can online polls produce accurate findings?. *International Journal of Market Research*, 46(1), 3-22.
- Kenanoğlu, Z., & Karahan, Ö. (2002). Policy implementations for organic agriculture in Turkey. *British Food Journal*, 104(3/4/5), 300-318. <https://doi.org/10.1108/00070700210425732>
- Kennedy, O. B., Stewart-Knox, B. J., Mitchell, P. C., & Thurnham, D. I. (2004). Consumer perceptions of poultry meat: a qualitative analysis. *Nutrition & Food Science*.
- Kesse-Guyot, E., Baudry, J., Assmann, K. E., Galan, P., Hercberg, S., & Lairon, D. (2017). Prospective association between consumption frequency of organic food and body weight change, risk of overweight or obesity: results from the NutriNet-Santé Study. *British Journal of Nutrition*, 117(2), 325-334.
- Kijlstra, A., & Eijck, I. A. J. M. (2006). Animal health in organic livestock production systems: a review. *NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences*, 54(1), 77-94.
- Kikut, A., Sanyal, M., Vaughn, M., Ridley-Merriweather, K. E., Head, K., Salowe, R., ... & O'Brien, J. M. (2022). Learning from Black/African American participants: applying the integrated behavioral model to assess recruitment strategies for a glaucoma genetic study. *Health Communication*, 37(4), 515-524.

- Kişi Başına Organik Ürün Tüketimi. (2017, Temmuz 27). <https://www.ciftlikdergisi.com.tr/kisi-basina-organik-urun-tuketimi/> 28.11.2021 tarihinde alındı.
- Kok, G., Gottlieb, N. H., Peters, G. J. Y., Mullen, P. D., Parcel, G. S., Ruiter, R. A., ... & Bartholomew, L. K. (2016). A taxonomy of behaviour change methods: an intervention mapping approach. *Health psychology review*, 10(3), 297-312.
- Koklic, M. K., Golob, U., Podnar, K., & Zabkar, V. (2019). The interplay of past consumption, attitudes and personal norms in organic food buying. *Appetite*, 137, 27-34.
- Kouba, M. (2003). Quality of organic animal products. *Livestock production science*, 80(1-2), 33-40.
- Koven, N. S., & Senbonmatsu, R. (2013). A neuropsychological evaluation of orthorexia nervosa. *Open Journal of Psychiatry*, 3(2).
- Kökten, K., İnci, H., Söğüt, B., Kılıç, H., Ergun, M., Ilgın, M., ... & İlkaya, B. M. (2021). Türkiye’de Organik Tarım ve Agro-Ekolojik Gelişmeler. https://www.researchgate.net/profile/MustafaIlcin/publication/352401669_The_Grasshopper_And_Locust_Swarms_Of_Effects_Climate_Change_In_Agriculture/links/60c87e3f92851c8e63964b42/The-Grasshopper-And-Locust-Swarms-Of-Effects-Climate-Change-In-Agriculture.Pdf. 16.11.2021 tarihinde alındı.
- Kraft, P., Rise, J., Sutton, S., & Røysamb, E. (2005). Perceived difficulty in the theory of planned behaviour: Perceived behavioural control or affective attitude?. *British journal of social psychology*, 44(3), 479-496.
- Kulik, N. L., Moore, E. W., Centeio, E. E., Garn, A. C., Martin, J. J., Shen, B., ... & McCaughy, N. (2019). Knowledge, attitudes, self-efficacy, and healthy eating behavior among children: Results from the Building Healthy Communities trial. *Health Education & Behavior*, 46(4), 602-611.
- Kummeling, I., Thijs, C., Huber, M., van de Vijver, L. P., Snijders, B. E., Penders, J., ... & Dagnelie, P. C. (2008). Consumption of organic foods and risk of atopic

- disease during the first 2 years of life in the Netherlands. *British Journal of Nutrition*, 99(3), 598-605.
- Kushwah, S., Dhir, A., Sagar, M., & Gupta, B. (2019). Determinants of organic food consumption. A systematic literature review on motives and barriers. *Appetite*, 143, 104402.
- Lappalainen, R., Kearney, J., & Gibney, M. (1998). A pan EU survey of consumer attitudes to food, nutrition and health: an overview. *Food quality and Preference*, 9(6), 467-478.
- Larson, R. B. (2018). Examining consumer attitudes toward genetically modified and organic foods. *British Food Journal*, 120(5), 999-1014. <https://doi.org/10.1108/BFJ-09-2017-0502>.
- Larson, R. B. (2019). Controlling social desirability bias. *International Journal of Market Research*, 61(5), 534-547.
- Lavine, H., Thomsen, C. J., Zanna, M. P., & Borgida, E. (1998). On the primacy of affect in the determination of attitudes and behavior: The moderating role of affective-cognitive ambivalence. *Journal of experimental social psychology*, 34(4), 398-421.
- Le, M. H., & Nguyen, P. M. (2022). Integrating the Theory of Planned Behavior and the Norm Activation Model to Investigate Organic Food Purchase Intention: Evidence from Vietnam. *Sustainability*, 14(2), 816.
- Lea, E. ve Worsley, T. (2005). Australians' organic food beliefs, demographics and values. *British Food Journal*, 107 (11), 855 – 869.
- Lee, K. H., Bonn, M. A., & Cho, M. (2015). Consumer motives for purchasing organic coffee: The moderating effects of ethical concern and price sensitivity. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(6), 1157-1180. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-02-2014-0060>.

- Lefever, S., Dal, M., & Matthíasdóttir, Á. (2007). Online data collection in academic research: advantages and limitations. *British Journal of Educational Technology*, 38(4), 574-582.
- Lewin, K. (1947). Group decision and social change. *Readings in social psychology*, 3(1), 197-211.
- Leite, W. L., & Beretvas, S. N. (2005). Validation of scores on the Marlowe-Crowne social desirability scale and the balanced inventory of desirable responding. *Educational and Psychological Measurement*, 65(1), 140-154.
- Lipsitt, D.R. (2015). Hypochondriasis and somatization disorder: new perspectives. In *Handbook of consultation-liaison psychiatry* (pp. 317-333). Springer, Ham.
- Lin, C. T. J. (1995). Demographic and socioeconomic influences on the importance of food safety in food shopping. *Agricultural and Resource Economics Review*, 24(2), 190-198.
- Liu, J., Thomas, J. M., & Higgs, S. (2019). The relationship between social identity, descriptive social norms and eating intentions and behaviors. *Journal of Experimental Social Psychology*, 82, 217-230.
- Liska, A. E. (1984). A critical examination of the causal structure of the Fishbein/Ajzen attitude-behavior model. *Social psychology quarterly*, 61-74.
- Lockie, S., Lyons, K., Lawrence, G., & Grice, J. (2004). Choosing organics: a path analysis of factors underlying the selection of organic food among Australian consumers. *Appetite*, 43(2), 135-146.
- Lockie, S., Lyons, K., Lawrence, G., & Mummery, K. (2002). Eating 'green': motivations behind organic food consumption in Australia. *Sociologia ruralis*, 42(1), 23-40.
- Lodorfos, G. N., & Dennis, J. (2008). Consumers' intent: in the organic food market. *Journal of food products marketing*, 14(2), 17-38.

- Long, J. D., & Stevens, K. R. (2004). Using technology to promote self-efficacy for healthy eating in adolescents. *Journal of Nursing scholarship*, 36(2), 134-139.
- Ma, Y.J., Littrell, M.A. & Niehm, L. (2012), Young female consumers' intentions toward fair trade consumption. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 40(1), 41-63.
- Maddux, J. E., Brawley, L., & Boykin, A. (1995). *Self-efficacy and healthy behavior. In Self-efficacy, adaptation, and adjustment (pp. 173-202)*. Springer, Boston, MA.
- Magistris, T. ve Gracia, A. (2008). The decision to buy organic food products in Southern Italy. *British Food Journal*, 110(9), 929 – 947.
- Magnusson, M. K., Arvola, A., Hursti, U. K. K., Åberg, L., & Sjöden, P. O. (2001). Attitudes towards organic foods among Swedish consumers. *British food journal*, 103(3), 209-227. <https://doi.org/10.1108/00070700110386755>.
- Magnusson, M. K., Arvola, A., Hursti, U. K. K., Åberg, L., & Sjöden, P. O. (2003). Choice of organic foods is related to perceived consequences for human health and to environmentally friendly behaviour. *Appetite*, 40(2), 109-117.
- Manstead, A, & Van Eekelen, S. (1998). Distinguishing Between Perceived Behavioral Control and Self Efficacy in the Domain of Academic Achievement Intentions and Behaviors. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(15), 1375-1392.
- Marcus, D. K., Gurley, J. R., Marchi, M. M., & Bauer, C. (2007). Cognitive and perceptual variables in hypochondriasis and health anxiety: A systematic review. *Clinical psychology review*, 27(2), 127-139.
- Marian, L., & Thøgersen, J. (2013). Direct and mediated impacts of product and process characteristics on consumers' choice of organic vs. conventional chicken. *Food Quality and Preference*, 29(2), 106-112.

- Mascioli, B. A., & Davis, R. (2019). Health-protective eating style among students at a Canadian university. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 51(4), 269.
- McClain, A. D., Chappuis, C., Nguyen-Rodriguez, S. T., Yaroch, A. L., & Spruijt-Metz, D. (2009). Psychosocial correlates of eating behavior in children and adolescents: a review. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 6(1), 1-20.
- McComb, S. E., & Mills, J. S. (2019). Orthorexia nervosa: A review of psychosocial risk factors. *Appetite*, 140, 50-75.
- McEachern, M. G., & Willock, J. (2004). Producers and consumers of organic meat. *British Food Journal*. 106(7), 534-552. <https://doi.org/10.1108/00070700410545737>.
- Merdan, K., & Kaya, V. (2013). Türkiye'deki Organik Tarımın Ekonomik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 239-252.
- Merenda, P. F. (1997). A guide to the proper use of factor analysis in the conduct and reporting of research: Pitfalls to avoid. *Measurement and Evaluation in counseling and Development*, 30(3), 156-164.
- Meule, A., & Voderholzer, U. (2021). Orthorexia nervosa—It is time to think about abandoning the concept of a distinct diagnosis. *Frontiers in Psychiatry*, 12.
- Michaelidou, N., & Hassan, L. M. (2008). The role of health consciousness, food safety concern and ethical identity on attitudes and intentions towards organic food. *International journal of consumer studies*, 32(2), 163-170.
- Mohamed, M. A., Chymis, A., & Shelaby, A. A. (2012). Determinants of organic food consumption in Egypt. *International Journal of Economics and Business Modeling*, 3(3), 183.
- Montano, D.E. ve Kasprzyk. (2008). *Theory of reasoned action, theory of planned behavior, and the integrated behavioral model*. In Glanz K, Rimer BK,

- Viswanath K, Eds. (4th ed). Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice. San Francisco: Jossey-Bass.
- Moorman, C., & Matulich, E. (1993). A model of consumers' preventive health behaviors: The role of health motivation and health ability. *Journal of consumer research*, 20(2), 208-228.
- Murphy, C. C., Vernon, S. W., Diamond, P. M., & Tiro, J. A. (2014). Competitive testing of health behavior theories: how do benefits, barriers, subjective norm, and intention influence mammography behavior?. *Annals of Behavioral Medicine*, 47(1), 120-129.
- Myresten, E., & Setterhall, M. (2015). *Theory of Reasoned Action and the role of external factors in organic food purchase*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. 15.05.2022 tarihinde <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-256277> websitesinden alındı.
- Nandi, R., Bokelmann, W., Gowdru, N. V., & Dias, G. (2016). Consumer motives and purchase preferences for organic food products: Empirical evidence from a consumer survey in Bangalore, South India. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 28(1), 74-99.
- Naspetti, S., & Zanolli, R. (2009). Organic food quality and safety perception throughout Europe. *Journal of Food Products Marketing*, 15(3), 249-266.
- Nasir, A. ve Karakaya, F. (2013). Underlying motivations of organic food purchase intentions. *Agribusiness*, 30(3), 290-308. <https://doi.org/10.1002/agr.21363>.
- Nejad, L. M., Wertheim, E. H., & Greenwood, K. M. (2004). Predicting dieting behavior by using, modifying, and extending the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(10), 2099-2131.
- Neulinger, A., & Simon, J. (2011). Food consumption patterns and healthy eating across the household life cycle in Hungary. *International Journal of Consumer Studies*, 35(5), 538-544.

- Ngobo, P. V. (2011). What drives household choice of organic products in grocery stores?. *Journal of retailing*, 87(1), 90-100.
- Nicklas, T. A., Baranowski, T., Baranowski, J. C., Cullen, K., Rittenberry, L., & Olvera, N. (2001). Family and child-care provider influences on preschool children's fruit, juice, and vegetable consumption. *Nutrition reviews*, 59(7), 224-235.
- Norman, P., & Conner, M. (1996). Predicting health-check attendance among prior attenders and non-attenders: The role of prior behavior in the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 1010-1026.
- Oberholtzer, L., Greene, C. ve Lopez, E. (2006). Organic Poultry and Eggs Capture High Price Premiums and Growing Share of Specialty Markets. *Outlook Report from the Economic Research Service*, 1-18.
- Oberle CD, De Nadai AS, Madrid AL. Orthorexia Nervosa Inventory (ONI): development and validation of a new measure of orthorexic symptomatology. *Eat Weight Disord.* (2020). 10.1007/s40519-020-00896-6.
- Onyango, B. M., Hallman, W. K. ve Bellows, A.C. (2007). Purchasing organic food in US food systems: A study of attitudes and practice. *British Food Journal*, 109(5), 399 – 411.
- Opitz M-C, Newman E, Alvarado Vázquez Mellado AS, Robertson MDA, Sharpe H. The psychometric properties of orthorexia nervosa assessment scales: a systematic review and reliability generalization. *Appetite.* (2020) 155:104797. 10.1016/j.appet.2020.104797.
- OTA- Organic Trade Association (2009). US Families' organic attitudes and beliefs study. 20 Haziran 2016 tarihinde [http://www.ota.com/pics/documents/01b_FinalOTA-KiwiExecutiveSummary .pdf](http://www.ota.com/pics/documents/01b_FinalOTA-KiwiExecutiveSummary.pdf) websitesinden alındı.
- Othman, C., & Rahman, M. S. (2014). Investigation of the relationship of brand personality, subjective norm and perceived control on consumers' purchase intention of organic fast food. *Modern Applied Science*, 8(3), 92.

- Our work in Europe: Membership. (2020, Ekim 19). 20.01.2022 tarihinde <https://www.ifoam.bio/our-work/where/europe> websitesinden alındı.
- Ozguven, N. (2012). Organic foods motivations factors for consumers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 62, 661-665.
- 2020 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Genel Eğitim Seviyesi. <https://www.turkishnews.com/tr/content/2020/12/25/2020-yili-itibariyle-turkiyenin-genel-egitim-seviyesi/>. 15.05.2022 tarihinde alındı.
- Padel, S. ve Foster, C. (2005). Exploring the gap between attitudes and behaviour: Understanding why consumers buy or do not buy organic food, *British Food Journal*, 107(8), 606 – 625.
- Pallazola, V. A., Davis, D. M., Whelton, S. P., Cardoso, R., Latina, J. M., Michos, E. D., ... & Welty, F. K. (2019). A clinician's guide to healthy eating for cardiovascular disease prevention. *Mayo Clinic Proceedings: Innovations, Quality & Outcomes*, 3(3), 251-267.
- Parker, C., Scott, S., & Geddes, A. (2019). *Snowball sampling*. SAGE research methods foundations. doi:10.4135/.
- Parkinson, J., David, P., & Rundle-Thiele, S. (2017). Self-efficacy or perceived behavioural control: Which influences consumers' physical activity and healthful eating behaviour maintenance?. *Journal of Consumer Behaviour*, 16(5), 413-423.
- Paul, J., & Rana, J. (2012). Consumer behavior and purchase intention for organic food. *Journal of Consumer Marketing*, 29(6), 412-422. <https://doi.org/10.1108/07363761211259223>.
- Paul, J., Modi, A., & Patel, J. (2016). Predicting green product consumption using theory of planned behavior and reasoned action. *Journal of retailing and consumer services*, 29, 123-134.

- Paull, J. (2011). Attending the first organic agriculture course: Rudolf Steiner's Agriculture Course at Koberwitz, 1924. *European Journal of Social Sciences*, 21(1), 64-70.
- Pearson, D. (2001). How to increase organic food sales: Results from research based on market segmentation and product attributes. *Agribusiness Review*, 9, 8.
- Pearson, N., Biddle, S. J., & Gorely, T. (2009). Family correlates of fruit and vegetable consumption in children and adolescents: a systematic review. *Public health nutrition*, 12(2), 267-283.
- Pellegrini, G., & Farinello, F. (2009). Organic consumers and new lifestyles: An Italian country survey on consumption patterns. *British Food Journal*, 111(9), 948-974. <https://doi.org/10.1108/00070700910992862>.
- Pember, S. E. (2017). A qualitative application of the integrated model of behavioral prediction to graduate student eating behaviors (Order No. 10279127). 03.04.2022 tarihinde <https://www.proquest.com/dissertations-theses/qualitative-application-integrated-model/docview/1986269362/se-2> adresinden alındı.
- Patterson, C., & Chambers, L. W. (1995). Preventive health care. *The Lancet*, 345(8965), 1611-1615.
- Peterson, H. H., & Li, X. (2011). Consumer preferences for product origin and processing scale: The case of organic baby foods. *American Journal of Agricultural Economics*, 93(2), 590-596.
- Peterson, R. A. (2000). A meta-analysis of variance accounted for and factor loadings in exploratory factor analysis. *Marketing letters*, 11(3), 261-275.
- Petrovici, D. A., Ritson, C., & Ness, M. (2004). The theory of reasoned action and food choice: Insights from a transitional economy. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 16(1), 59-87.

- Radman, M. (2005). Consumer consumption and perception of organic products in Croatia. *British food journal*, 107(4), 263-273. <https://doi.org/10.1108/00070700510589530>.
- Rahman, K. M., & Noor, N. A. M. (2016). In search of a model explaining organic food purchase behavior: The overlooked story of Montaño and Kasprzyk's integrated behavior model. *British Food Journal*, 118 (12), 2911-2930. <https://doi.org/10.1108/BFJ-02-2016-0060>.
- Rangel, C., Dukeshire, S., & MacDonald, L. (2012). Diet and anxiety. An exploration into the Orthorexic Society. *Appetite*, 58(1), 124-132.
- Riefer, A., & Hamm, U. (2008). *Changes in families' organic food consumption* (No. 725-2016-49704). 12th Congress of the European Association of Agricultural Economists – EAAE 2008.
- Rimal, A. P., Moon, W., & Balasubramanian, S. (2005). Agro-biotechnology and organic food purchase in the United Kingdom. *British Food Journal*, 107(2), 84-97. <https://doi.org/10.1108/00070700510579162>.
- Rimer, B. K. (2008). *Models of individual health behavior*. In Glanz K, Rimer BK, Viswanath K, Eds. (4th ed). Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice. San Francisco: Jossey-Bass.
- Robinson, R., & Smith, C. (2002). Psychosocial and demographic variables associated with consumer intention to purchase sustainably produced foods as defined by the Midwest Food Alliance. *Journal of nutrition education and behavior*, 34(6), 316-325.
- Rosenstock, I. M. (1960). What Research in Motivation Suggests for Public Health. *American Journal of Public Health*, 50, 295–302.
- Rosenstock, I. M. (1974). The Health Belief Model and Preventive Health Behavior. *Health Education Monographs*, 2(4), 354–386.
- Rosenstock, I. M., Strecher, V. J., and Becker, M. H. (1988). Social Learning Theory and the Health Belief Model. *Health Education Quarterly*, 15(2), 175–183.

- Ross, A. M., & Melzer, T. (2016). Beliefs as barriers to healthy eating and physical activity. *Australian Journal of Psychology*, 68(4), 251-260.
- Saba, A., & Messina, F. (2003). Attitudes towards organic foods and risk/benefit perception associated with pesticides. *Food quality and preference*, 14(8), 637-645.
- Salahshoori, A., Sharifirad, G., Hassanzadeh, A., & Mostafavi, F. (2014). An assessment of the role of perceived benefits, barriers and self-efficacy in predicting dietary behavior in male and female high school students in the city of Izeh, Iran. *Journal of education and health promotion*, 3.
- Salkovskis, P. M., & Warwick, H. M. (1986). Morbid preoccupations, health anxiety and reassurance: a cognitive-behavioural approach to hypochondriasis. *Behaviour Research and Therapy*, 24(5), 597-602. 70.
- Salkovskis, P.M., Rimes, K.A., Warwick, H.M.C. ve Clark, D.M. (2002). The Health Anxiety Inventory: development and validation of scales for the measurement of health anxiety and hypochondriasis *Psychological Medicine*, 32, 843–853. doi:10.1017/S0033291702005822
- Saner, G. ve Engindeniz, S. (2001). Hayvancılıkta organik üretime geçiş olanakları ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. 2. *Ekolojik Tarım Kongresi, 14-16 Kasım 2001*, Antalya.
- Scalco, A., Noventa, S., Sartori, R., & Ceschi, A. (2017). Predicting organic food consumption: A meta-analytic structural equation model based on the theory of planned behavior. *Appetite*, 112, 235-248.
- Schafer, R. B., Schafer, E., Bultena, G. L., & Hoiberg, E. O. (1993). Food safety: an application of the health belief model. *Journal of Nutrition Education*, 25(1), 17-24.
- Schaninger, C. M., & Lee, D. H. (2002). A new full-nest classification approach. *Psychology & Marketing*, 19(1), 25-58.

- Schifferstein, H. N., & Ophuis, P. A. O. (1998). Health-related determinants of organic food consumption in the Netherlands. *Food quality and Preference*, 9(3), 119-133.
- Schipmann-Schwarze, C., & Hamm, U. (2020). Exploring drivers and barriers for organic poultry consumption. *British Food Journal*, 122(12), 3679-3693. <https://doi.org/10.1108/BFJ-11-2018-0787>.
- Schleenbecker, R., & Hamm, U. (2013). Consumers' perception of organic product characteristics. A review. *Appetite*, 71, 420-429.
- Schriesheim, C. A., & Hill, K. D. (1981). Controlling acquiescence response bias by item reversals: The effect on questionnaire validity. *Educational and psychological measurement*, 41(4), 1101-1114.
- Schwarzer, R. (2008). Modeling health behavior change: How to predict and modify the adoption and maintenance of health behaviors. *Applied psychology*, 57(1), 1-29.
- Schwarzer, R., & Renner, B. (2000). Social-cognitive predictors of health behavior: action self-efficacy and coping self-efficacy. *Health psychology*, 19(5), 487.
- Scrimshaw, S. C., & Lane, S. D. (2011). Culture, behavior, and health. *International public health. Diseases, programs, systems and policies*, 2, 43-69.
- Seegebarth, B., Behrens, S. H., Klarmann, C., Hennigs, N., & Scribner, L. L. (2016). Customer value perception of organic food: cultural differences and cross-national segments. *British Food Journal*, 118(2), 396-411. <https://doi.org/10.1108/BFJ-07-2015-0235>.
- Shen, D., Richards, J., & Liu, F. (2013). Consumers' awareness of sustainable fashion. *Marketing Management Journal*, 23(2), 134-147.
- Shepherd, R. Magnusson, M., & Sjöden, P. (2005). Determinants of consumer behavior related to organic Foods. *Ambio*, 34(4/5), 352-359.
- Sheppard, B. H., Hartwick, J., & Warshaw, P. R. (1988). The theory of reasoned action: A meta-analysis of past research with recommendations for

modifications and future research. *Journal of consumer research*, 15(3), 325-343.

Siddique, M. Z. R., Saha, G., & Kasem, A. R. (2020). Estimating green purchase behavior: An empirical study using integrated behavior model in Bangladesh. *Journal of Asia Business Studies*, 15(2), 319-344. <https://doi.org/10.1108/JABS-04-2019-0120>.

Singh, A., & Verma, P. (2017). Factors influencing Indian consumers' actual buying behaviour towards organic food products. *Journal of cleaner production*, 167, 473-483.

Sobal, J., & Bisogni, C. A. (2009). Constructing food choice decisions. *Annals of Behavioral Medicine*, 38(suppl_1), s37-s46.

Soysal Al, İ. (2015). *Organic food and mothers: Techniques of neoliberal governmentality and negotiation of multiple discourses of motherhood, risks, and organic food* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Sörqvist, P., Haga, A., Langeborg, L., Holmgren, M., Wallinder, M., Nörtl, A., ... & Marsh, J. E. (2015). The green halo: Mechanisms and limits of the eco-label effect. *Food quality and preference*, 43, 1-9.

Sörqvist, P., Langeborg, L., & Marsh, J. E. (2016). Social desirability does not underpin the eco-label effect on product judgments. *Food Quality and Preference*, 50, 82-87.

Sparks, P., & Shepherd, R. (1992). Self-identity and the theory of planned behavior: Assessing the role of identification with "green consumerism". *Social psychology quarterly*, 388-399.

Sparks, P., Guthrie, C. A., & Shepherd, R. (1997). The dimensional structure of the perceived behavioral control construct 1. *Journal of applied social psychology*, 27(5), 418-438.

- Sparks, P., Shepherd, R., & Frewer, L. J. (1995). Assessing and structuring attitudes toward the use of gene technology in food production: The role of perceived ethical obligation. *Basic and applied social psychology*, 16(3), 267-285.
- Stall-Meadows, C., & Davey, A. (2013). Green marketing of apparel: Consumers' price sensitivity to environmental marketing claims. *Journal of Global Fashion Marketing*, 4(1), 33-43.
- Stewart, S. D., & Menning, C. L. (2009). Family structure, nonresident father involvement, and adolescent eating patterns. *Journal of Adolescent Health*, 45(2), 193-201.
- Stobbelaar, D.J., Casimir, G., Borghuis, J., Marks, I., Meijer, L. and Zebeda, S. (2007), "Adolescents' attitudes towards organic food: a survey of 15- to 16-year old school children", *International Journal of Consumer Studies*, 31, 349-56.
- Stolz, H., Jahrl, I., Baumgart, L., & Schneider, F. (2010). *Sensory experiences and expectations of organic food*. Results of focus group discussions, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL).
- Strachan, S. M., & Brawley, L. R. (2009). Healthy-eater identity and self-efficacy predict healthy eating behavior: A prospective view. *Journal of Health Psychology*, 14(5), 684-695.
- Strecher, V. J., & Rosenstock, I. M. (1997). The health belief model. *Cambridge handbook of psychology, health and medicine*, 113, 117.
- Swanson, R. B., & Lewis, C. E. (1993). Alaskan direct-market consumers: perception of organic produce. *Home Economics Research Journal*, 22(2), 138-155.
- Swarna Nantha, Y., Haque, S., & Swarna Nantha, H. (2019). The development of an integrated behavioural model of patient compliance with diabetes medication: a mixed-method study protocol. *Family practice*, 36(5), 581-586.
- Szolnoki, G., & Hoffmann, D. (2013). Online, face-to-face and telephone surveys—Comparing different sampling methods in wine consumer research. *Wine Economics and Policy*, 2(2), 57-66.

- Tandon, A., Dhir, A., Kaur, P., Kushwah, S., & Salo, J. (2020). Why do people buy organic food? The moderating role of environmental concerns and trust. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 57, 102247.
- Tandon, A., Jabeen, F., Talwar, S., Sakashita, M., & Dhir, A. (2021). Facilitators and inhibitors of organic food buying behavior. *Food Quality and Preference*, 88, 104077.
- Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2013). *Organik Tarım: Ulusal Eylem Planı 20013-2016*.
<https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Bitkisel%20%C3%9Cretim/Organik%20Tar%C4%B1m/UlusalEylemPlan-2013-2016.pdf>. 8.11.2021 tarihinde alındı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). 2019 Yılı Organik Ürün İthalatı.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> 16.11.2021 tarihinde alındı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). 2019 Yılında En Çok İhracatı Yapılan Organik Ürünler. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> 16.11.2021 tarihinde alındı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). 2020 Organik Bitkisel Üretim Verileri.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> 16.11.2021 tarihinde alındı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). 2020 Organik Hayvansal Üretim Verileri.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> 16.11.2021 tarihinde alındı.
- Tarkiainen, A., & Sundqvist, S. (2005). Subjective norms, attitudes and intentions of Finnish consumers in buying organic food. *British food journal*.
- Teng, C. C., & Lu, C. H. (2016). Organic food consumption in Taiwan: Motives, involvement, and purchase intention under the moderating role of uncertainty. *Appetite*, 105, 95-105.

- Testa, F., Sarti, S., & Frey, M. (2019). Are green consumers really green? Exploring the factors behind the actual consumption of organic food products. *Business Strategy and the Environment*, 28(2), 327-338.
- Thanasegaran, G. (2009). Reliability and Validity Issues in Research. *Integration & Dissemination*, 4, 35-40.
- Thøgersen, J. (2002). Promoting "green" consumer behaviour with eco-labels. *New tools for environmental protection: Education, information and voluntary measures*.
- Thøgersen, J. (2007). Consumer decision making with regard to organic food products. Traditional food production facing sustainability: A European Challenge. *Marketing and Sustainability*, 1(2), 173-192.
- Thompson, G. D., & Kidwell, J. (1998). Explaining the choice of organic produce: cosmetic defects, prices, and consumer preferences. *American journal of agricultural economics*, 80(2), 277-287.
- Torjusen, H., Brantsæter, A. L., Haugen, M., Alexander, J., Bakketeig, L. S., Lieblein, G., ... & Meltzer, H. M. (2014). Reduced risk of pre-eclampsia with organic vegetable consumption: results from the prospective Norwegian Mother and Child Cohort Study. *BMJ open*, 4(9), e006143.
- Torjusen, H., Lieblein, G., Wandel, M., & Francis, C. A. (2001). Food system orientation and quality perception among consumers and producers of organic food in Hedmark County, Norway. *Food quality and preference*, 12(3), 207-216.
- Torjussen, H., Nyberg, A., & Wandel, M. (1999). Organic food: Consumers' perceptions and dietary choices. A survey from the Stange and Hamar region. *Rapport-Statens Institutt for Forbruksforskning (Norway)*.
- Triyanto, E., & Kusumawardani, L. H. (2020). Analysis of Change Behavior Prevention of Covid-19 Transmission Based on Integrated Behavior Model. *Jurnal Keperawatan Soedirman*, 15(2).

- Tsakiridou, E., Boutsouki, C., Zotos, Y. ve Mattas, K. (2008). Attitudes and behaviour towards organic products: an exploratory study. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 36 (2), 158 – 175.
- Tung, S. J., Shih, C. C., Wei, S., & Chen, Y. H. (2012). Attitudinal inconsistency toward organic food in relation to purchasing intention and behavior: An illustration of Taiwan consumers. *British Food Journal*.
- Tuomisto, H. L., Hodge, I. D., Riordan, P., & Macdonald, D. W. (2012). Does organic farming reduce environmental impacts? A meta-analysis of European research. *Journal of environmental management*, 112, 309-320.
- Ural, A. P. D. T., & Özbirecikli, M. (2006). Is ethical judgement influenced by social desirability in responding? An analyse on Turkish accountants. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 393-409.
- Urala, N., & Lähteenmäki, L. (2003). Reasons behind consumers' functional food choices. *Nutrition & Food Science*.
- Urena, F., Bernabeu, R. ve Olmeda, M. (2008). Women, men and organic food: differences in their attitudes and willingness to pay. A Spanish case study, *International Journal of Consumer Studies*, 32: sf. 18-26.
- Ünver, B. (2019). Bipolar bozuklukta ilaç uyum davranışının yordayıcılarının Bütünleşik Davranış Modeli Çerçevesinde İncelenmesi [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Vallerand, R. J., Deshaies, P., Cuerrier, J. P., Pelletier, L. G., & Mongeau, C. (1992). Ajzen and Fishbein's theory of reasoned action as applied to moral behavior: A confirmatory analysis. *Journal of personality and social psychology*, 62(1), 98.
- Van Doorn, J., & Verhoef, P. C. (2015). Drivers of and barriers to organic purchase behavior. *Journal of Retailing*, 91(3), 436-450.
- Van Loo, E. J., Caputo, V., Nayga Jr, R. M., Meullenet, J. F., & Rieke, S. C. (2011). Consumers' willingness to pay for organic chicken breast: Evidence from choice experiment. *Food quality and preference*, 22(7), 603-613.

- Van Loo, E., Caputo, V., Nayga, Jr, R. M., Meullenet, J. F., Crandall, P. G., & Ricke, S. C. (2010). Effect of organic poultry purchase frequency on consumer attitudes toward organic poultry meat. *Journal of Food Science*, 75(7), S384-S397.
- Vandelanotte, C., & Mummery, W. K. (2011). Qualitative and quantitative research into the development and feasibility of a video-tailored physical activity intervention. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8(1), 1-11.
- Vandereycken W (2011) Media hype, diagnostic fad or genuine disorder? Professionals' opinions about night eating syndrome, orthorexia, muscle dysmorphia, and emetophobia. *Eat Disord* 19(2):145–155. <https://doi.org/10.1080/10640266.2011.551634>.
- Vassallo, M., Scalvedi, M. L., & Saba, A. (2016). Investigating psychosocial determinants in influencing sustainable food consumption in Italy. *International Journal of Consumer Studies*, 40(4), 422-434.
- Vega-Zamora, M., Torres-Ruiz, F. J., Murgado-Armenteros, E. M., & Parras-Rosa, M. (2014). Organic as a heuristic cue: What Spanish consumers mean by organic foods. *Psychology & Marketing*, 31(5), 349-359.
- Verbeke, W. (2005). Consumer acceptance of functional foods: socio-demographic, cognitive and attitudinal determinants. *Food quality and preference*, 16(1), 45-57.
- Vermeir, I., & Verbeke, W. (2006). Sustainable food consumption: Exploring the consumer “attitude–behavioral intention” gap. *Journal of Agricultural and Environmental ethics*, 19(2), 169-194.
- Vermeir, I., & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological economics*, 64(3), 542-553.

- Verplanken, B., & Aarts, H. (1999). Habit, attitude, and planned behaviour: is habit an empty construct or an interesting case of goal-directed automaticity?. *European review of social psychology*, 10(1), 101-134.
- Vesnaver, E., & Keller, H. H. (2011). Social influences and eating behavior in later life: a review. *Journal of Nutrition in Gerontology and Geriatrics*, 30(1), 2-23.
- Voglino, G., Parente, E., Bert, F., Lo Moro, G., Corradi, A., Lapicciarella, M., ... & Siliquini, R. (2021). Orthorexia nervosa, a challenging evaluation: Analysis of a sample of customers from organic food stores. *Psychology, Health & Medicine*, 26(4), 478-486.
- Vogt, G. (2007). The origins of organic farming. *Organic farming: An international history*, 9-29.
- Von Borell, E., & Sørensen, J. T. (2004). Organic livestock production in Europe: aims, rules and trends with special emphasis on animal health and welfare. *Livestock Production Science*, 90(1), 3-9.
- Von Haeften, I., Fishbein, M., Kasprzyk, D., & Montano, D. (2001). Analyzing data to obtain information to design targeted interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 6(2), 151-164.
- Wagner, J., & Hanna, S. (1983). The effectiveness of family life cycle variables in consumer expenditure research. *Journal of Consumer Research*, 10(3), 281-291.
- Walzenbach, S. (2019). Hiding sensitive topics by design?: an experiment on the reduction of social desirability bias in factorial surveys. In *Survey Research Methods* (Vol. 13, No. 1, pp. 103-121).
- Wandel, M., & Bugge, A. (1997). Environmental concern in consumer evaluation of food quality. *Food quality and preference*, 8(1), 19-26.
- Wang, B., & Li, Y. (2022). Consumers' Intention to Bring a Reusable Bag for Shopping in China: Extending the Theory of Planned Behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6), 3638.

- Wang, P., Liu, Q. and Qi, Y. (2014), "Factors influencing sustainable consumption behaviors: a survey of the rural residents in China", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 63, pp. 152-165.
- Wang, X., Pacho, F., Liu, J., & Kajungiro, R. (2019). Factors influencing organic food purchase intention in developing countries and the moderating role of knowledge. *Sustainability*, 11(1), 209.
- Waris, I., Hameed, I., & Ali, R. (2022). Predicting household sign up for solar energy: an empirical study based on the extended theory of planned behavior. *International Journal of Energy Sector Management*, (ahead-of-print).
- Warwick, H. M. (1989). A cognitive-behavioural approach to hypochondriasis and health anxiety. *Journal of Psychosomatic Research*, 33(6), 705-711. 69.
- Wee, C. S., Ariff, M. S. B. M., Zakuan, N., Tajudin, M. N. M., Ismail, K., & Ishak, N. (2014). Consumers perception, purchase intention and actual purchase behavior of organic food products. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 3(2), 378.
- Wegner, D. M., & Bargh, J. A. (1998). Control and automaticity in social life. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 446–496). McGraw-Hill.
- Weinstein, N. D., & Sandman, P. M. (1992). A model of the precaution adoption process: evidence from home radon testing. *Health psychology*, 11(3), 170.
- Weinstein, N. D., Sandman, P. M., & Blalock, S. J. (2008). Chapter 6. The precaution adoption process model. *Health behavior and health education: theory, research and practice. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, A Wiley Imprint.*
- Weller, K. E., Greene, G. W., Redding, C. A., Paiva, A. L., Lofgren, I., Nash, J. T., & Kobayashi, H. (2014). Development and validation of green eating behaviors, stage of change, decisional balance, and self-efficacy scales in college students. *Journal of nutrition education and behavior*, 46(5), 324-333.

- Wheeler, S. A., Gregg, D., & Singh, M. (2019). Understanding the role of social desirability bias and environmental attitudes and behaviour on South Australians' stated purchase of organic foods. *Food Quality and preference*, 74, 125-134.
- Wier, M., & Calverley, C. (2002). Market potential for organic foods in Europe. *British Food Journal*, 104(1), 45–62.
- Willer H. and Youssefi M. (2007). The world of organic agriculture: statistics and emerging trends. IFOAM. 04.04.2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/28683608_The_World_of_Organic_Agriculture_-_Statistics_and_Emerging_Trends_2007 adresinden alındı.
- Woodward, B.W. ve Fernández, M.I.. (1999). Comparison of conventional and organic beef production systems II. Carcass characteristics. *Livestock Production Science*. 61. 225-231. 10.1016/S0301-6226(99)00071-8.
- WHO Interim Commission (1948). *Official Records of the World Health Organization No. 2: Summary Report on Proceedings, Minutes and Final Acts of the International Health Conference Held in New York From 19 June to 22 July 1946*. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/about/governance/constitution> sitesinden 01.06.2022 tarihinde alındı.
- Xie, B., Wang, L., Yang, H., Wang, Y., & Zhang, M. (2015). Consumer perceptions and attitudes of organic food products in Eastern China. *British food journal*, 117 (3), 1105-1121. <https://doi.org/10.1108/BFJ-09-2013-0255>.
- Yadav, R., & Pathak, G. S. (2016). Young consumers' intention towards buying green products in a developing nation: Extending the theory of planned behavior. *Journal of Cleaner Production*, 135, 732-739.
- Yazdanpanah, M., & Forouzani, M. (2015). Application of the Theory of Planned Behaviour to predict Iranian students' intention to purchase organic food. *Journal of Cleaner Production*, 107, 342-352.

- Yenilmez, F., & Uruk, E. (2014). Organic Poultry in Turkey Poultry Industry. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 1(Özel Sayı-1), 1043-1048.
- Yin, S., Wu, L., Du, L., & Chen, M. (2010). Consumers' purchase intention of organic food in China. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 90(8), 1361-1367.
- Yiridoe, E. K., Bonti-Ankomah, S., & Martin, R. C. (2005). Comparison of consumer perceptions and preference toward organic versus conventionally produced foods: A review and update of the literature. *Renewable agriculture and food systems*, 20(4), 193-205.
- Yue, B., Sheng, G., She, S., & Xu, J. (2020). Impact of consumer environmental responsibility on green consumption behavior in China: The role of environmental concern and price sensitivity. *Sustainability*, 12(5), 2074.
- Zagata, L. (2012). Consumers' beliefs and behavioural intentions towards organic food. Evidence from the Czech Republic. *Appetite*, 59(1), 81-89.
- Zanna, M., & Rempel, J. K. (1988). Attitudes: A new look at an old concept. In D. Bar-Tal, & A. W. Kruglanski (Eds.), *The social psychology of knowledge* (pp. 315–333). Cambridge: Cambridge University Press.
- Zanoli, R., & Naspetti, S. (2002). Consumer motivations in the purchase of organic food: A means-end approach. *British food journal*, 104 (8), 643-653. <https://doi.org/10.1108/00070700210425930>
- Zeltner, E., & Maurer, V. (2009). Welfare of organic poultry. *World's Poultry Science Journal*, 104-112.
- Zepeda, L., & Li, J. (2007). Characteristics of organic food shoppers. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 39(1379-2016-112892), 17-28.
- Zhou, Y., Thøgersen, J., Ruan, Y., & Huang, G. (2013). The moderating role of human values in planned behavior: the case of Chinese consumers' intention to buy organic food. *Journal of Consumer Marketing*, 30 (4), 335-344. <https://doi.org/10.1108/JCM-02-2013-0482>.

Zickgraf, H. F., & Barrada, J. R. (2022). Orthorexia nervosa vs. healthy orthorexia: relationships with disordered eating, eating behavior, and healthy lifestyle choices. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 27(4), 1313-1325.

Zickgraf, H. F., Ellis, J. M., & Essayli, J. H. (2019). Disentangling orthorexia nervosa from healthy eating and other eating disorder symptoms: Relationships with clinical impairment, comorbidity, and self-reported food choices. *Appetite*, 134, 40–49.

EKLER

EK 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu (Açımlayıcı Çalışma)

Bu araştırma İstanbul Üniversitesi Klinik Sağlık Psikolojisi Doktora programı kapsamında Doç. Dr. H. Özlem Sertel Berk danışmanlığında Uzm. Psk. Nuray Öner Gücin tarafından yürütülmektedir. Araştırmanın hedefi annelerin organik ürün kullanım davranışlarının incelenmesine amacıyla yapılacak çalışmaya yönelik ön bilgi toplamaktır. Sizi de bu araştırmaya davet ediyoruz. Bu çalışmada demografik bilgi formu ve organik ürün tüketim davranışınıza yönelik açık uçlu ve çoktan seçmeli sorular bulunmaktadır, bu soruları yanıtlamak yaklaşık 20 dakikanızı alacaktır. Araştırmanın bu aşamasına sizinle birlikte tahminen 10 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuduktan sonra anket sorularına cevap vermeniz araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız nuraygucin@gmail.com e-posta adresinden ulaşabilirsiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı açıklama araştırmacı Nuray Öner Gücin tarafından yapıldı ve kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

☐ Bu koşullarda söz konusu anketi cevaplamayı kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın kabul ediyorum.

EK 2: Psikososyal Ve Kişisel Bilgi Formu

1. Doğum yılınız:

a.

2. En son mezun olduğunuz okul:

a. Okur-yazar değilim

b. Okur-yazarım

c. İlkokul

d. Ortaokul

e. Lise

f. Yüksek okul

g. Üniversite

h. Yüksek lisans

i. Doktora

3. Çalışma durumunuz nedir? (Doğum izninde iseniz, geri döneceğiniz işinizi işaretleyiniz.)

a. İşsiz

b. Ev kadını

c. Maaşlı çalışan

d. Serbest meslek

e. Diğer (.....)

4. Ailenizin aylık ortalama gelirini (TL cinsinden) yazınız.

a. (.....)

5. Çevrenizle karşılaştırdığınızda ailenizin gelir durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

a. Alt

b. Alt-orta

c. Orta

d. Üst-orta

e. Üst

6. İlk çocuğunuz doğduğunda kaç yaşındaydınız?

.....

7. Kaç çocuğunuz var?

- 1
- 2
- 3
- 3'ten fazla

8. En küçük çocuğunuzun yaşını ay cinsinden yazınız

- a.**
.....

9. Çocuklarınız içinde alerjik hastalığı olan var mı?

- Evet
- Hayır

10. Çocuklarınız içinde kronik hastalığı olan var mı?

- Evet
- Hayır

11. Sigara kullanıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

12. Evinizde sigara kullanılıyor mu?

- a. Evet
- b. Hayır

13. Yaşadığınız çevrenin hava kalitesine dikkat ediyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır

14. Vitamin ilacı kullanıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

15. Düzenli egzersiz/spor yapıyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır

16. Yukarıdaki soruya “evet” yanıtı verdiyseniz, çocuklarınızı yanınızda spora götürüyor musunuz?

- Evet
- Hayır

17. öpünüzü geri dönüştürölmesi için ayırıyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır

EK 3: Açıklayıcı Çalışma Soru Formu

Aşağıdaki sorular İstanbul Üniversitesi'nde Klinik-Sağlık Psikolojisi alanında yaptığım doktora tez çalışmam için hazırladığım pilot çalışmanın sorularıdır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre tezim için gerekli olan asıl anket soruları hazırlanacaktır.

Soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur. Önemli olan sizin için geçerli cevapların verilmesidir. Verilen cevaplar yalnızca araştırmacı tarafından değerlendirilecek ve herhangi bir ortamda paylaşılmayacaktır.

Sorular açık uçlu sorulmuştur. Cevaplar birkaç cümle veya yalnızca birkaç kelime ile ifade edilebilir. Cevapladıktan sonra dosyayı ** mail adresime yollayabilirseniz çok sevinirim.**

Katılımınız için teşekkür ederim.

Nuray Öner-Gücin

1. Organik ürünler hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Sizce bir ürünü organik yapan nedir?
3. Sizce organik olarak tüketilmesi gereken ürünler nelerdir?
4. Daha önce hiç organik ürün tükettiniz mi?
5. Çocuğunuz için kullandığınız hangi ürünlerin organik olmasını tercih ediyorsunuz?
6. Çocuğunuz için özel olarak organik ürün satın alıyor musunuz?
7. Çocuğunuz için organik ürün satın alırken nelere dikkat ediyorsunuz?
8. Çocuğunuz için organik ürün kullanmak hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanın avantajları nelerdir?
10. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanın dezavantajları nelerdir?
11. Çocuğunuz için kullandığınız ürünlerin organik olması size ne hissettirir?
12. Çocuğunuz için kullandığınız ürünlerin organik olmaması size ne hissettirir?
13. Çocuğunuz için satın alacağınız bir ürüne karar verirken başkalarına danışır mısınız?
14. Çevrenizde çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı kimler destekler?

15. Çevrenizde organik ürün kullanmanız yönünde kimler baskı yapar?
16. Çevrenizde çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza kimler karşı çıkar?
17. Çevrenizde çocuğunuz için organik ürün kullanmamanız yönünde kimler baskı yapar?
18. Çevrenizde kendi çocuğu için organik ürünler kullanan kimseler var mı? Var ise, kimler?
19. Organik ürünler hakkında nasıl fikir sahibi oluyorsunuz?
20. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı zorlaştıran, hatta kimi zaman engelleyen faktörler nelerdir?
21. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanızı kolaylaştıran faktörler nelerdir?
22. Çocuğunuz için organik ürün kullanmak isteseniz, bunun için neler yapmanız gerekir?
23. Çocuğunuz için organik ürün kullanmanıza engel olan faktörlerin üstesinden gelmenize neler yardımcı olabilir?
24. Organik ürün tüketmeye/tüketmemeye nasıl karar verdiniz?
25. Gelecekte çocuğunuz için organik ürün tüketme planınız var mı?
26. Evet ise, ne kadar süre ile organik ürün tüketme planınız var?
27. Gelecekte (de) çocuğunuz için organik ürün kullanma olasılığınız yüzde kaçtır?
28. Gelecekte (de) kendiniz için organik ürün kullanma olasılığınız yüzde kaçtır?
29. Kendiniz için aşağıdaki organik ürün kategorilerinden hangilerini kullanırsınız?

	Tamamen organik kullanırım	Yarı yarıya organik kullanırım	Hiç organik kullanmam
Yiyecek			
Giysi			
Temizlik ürünleri			
Bakım ürünleri (krem, makyaj ürünleri gibi)			

- 30.Çocuğunuz için aşağıdaki organik ürün kategorilerinden hangilerini kullanırsınız?

	Tamamen organik kullanırım	Yarı yarıya organik kullanırım	Hiç organik kullanmam
Yiyecek			
Giysi			
Temizlik malzemeleri			
Oyuncak			
Bakım ürünleri (krem, bebek bezi gibi)			

31.Çocuğunuz için organik ürünleri kim/kimler satın alır? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- a.Ben
- b.Eşim
- c.Büyükanne/Büyükbaba
- d.Bakıcı
- e.Diğer (.....)

32. Organik ürün alışverişinizi nerelerden yapıyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- a.Pazardan
- b.Marketlerden
- c.Organik ürün satan dükkanlardan
- d.İnternet üzerinden
- e.Yerel üreticilerden
- d.Diğer (.....)

33.Organik olmayan ürün alışverişinizi nerelerden yapıyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- a.Pazardan
- b.Marketlerden
- c.Organik ürün satan dükkanlardan
- d.İnternet üzerinden
- e.Yerel üreticilerden
- d.Diğer (.....)

34.Organik ürün satın alma sıklığınız nedir?

- a.Ayda bir defadan daha az
- b.Ayda 1-2 defa
- c.Haftada 1 defadan daha az
- d.Haftada 1 defadan daha fazla
- e.Bilmiyorum

35.Organik ürünler için aylık yaklaşık kaç lira harcarsınız?

(.....)

EK 4: Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ana Çalışma)

Bu araştırma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Doktora programı kapsamında Doç. Dr. H. Özlem Sertel Berk danışmanlığında Uzm. Psk. Nuray Öner Gücin tarafından yürütülmektedir. Araştırmanın hedefi organik tavuk tüketim davranışının incelenmesidir. Sizi de bu araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmada demografik bilgi formu ve organik tavuk tüketim davranışınızın incelenmesine yönelik çoktan seçmeli soruların bulunduğu bir anket formu, beslenme ve sağlıkla ilgili tutumlarınızı değerlendiren iki ölçek olmak üzere toplam 5 soru formu yer almaktadır. Bu soruları yanıtlamak yaklaşık 30 dakikanızı alacaktır. Araştırmaya sizinle birlikte tahminen 150 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuduktan sonra anket sorularına cevap vermeniz araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız nuraygucin@gmail.com e-posta adresinden ulaşabilirsiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı açıklama araştırmacı Nuray Öner Gücin tarafından yapıldı ve kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

☐ Bu koşullarda söz konusu anketi cevaplamayı kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın kabul ediyorum.

EK 5: Organik Tavuk Tüketimi Bataryası

Çalışmaya katıldığınız için teşekkürler. Bu çalışmanın amacı organik tavuk tüketiminizle ilişkili faktörlerin belirlenmesidir. Bu doğrultuda 10 bölümden oluşan anket soruları düzenlenmiştir. Bazı sorular size tekrarlayıcı görünebilir; fakat her biri farklı bilgiler sağlamaktadır. Lütfen her bir bölümün yönergesini okuyunuz ve düşüncenizi en iyi yansıtan cevabı işaretleyiniz. Bu anket sizin kişisel düşüncelerinizle ilgilidir; bu sebeple doğru ya da yanlış cevap yoktur.

Aşağıda yer alan soruları yanıtlarken lütfen organik tavuk tüketiminizi düşünün.

1.BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketiminizle ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Lütfen size en uygun ifadeyi işaretleyiniz.

Hayatımda;

- a. Hiç organik tavuk tüketmedim fakat tüketmeyi düşündüm.
- b. Hiç organik tavuk tüketmedim ve tüketmeyi de düşünmedim.

Son 6 ay içerisinde;

- c. Haftada birkaç kez organik tavuk tükettim.
- b. Yaklaşık haftada bir kez organik tavuk tükettim.
- c. Yaklaşık iki haftada bir kez organik tavuk tükettim.
- d. Yaklaşık ayda bir kez organik tavuk tükettim.
- e. Ayda bir defadan daha az organik tavuk tükettim.
- f. Hiç organik tavuk tüketmesem de öncesinde düzenli olarak tüketiyordum.
- g. Hiç organik tavuk tüketmedim ama öncesinde bir iki defa tüketmiştim.
- h. i. Diğer (Yukarıdaki ifadeler dışında sizin organik ürün tüketme davranışınızı daha iyi yansıtan bir cümle varsa yazınız):
.....
.....

1. Eğer organik olmayan tavuk tüketiyorsanız, tavuk alışverişlerinizi nerelerden yapıyorsunuz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Pazardan
- b. Marketlerden
- c. Çeşitli dükkânlardan
- d. İnternet üzerinden
- e. Yerel üreticilerden
- f. Diğer (.....)

2. Bölüme kadar olan diğer sorular yalnızca organik tavuk tüketen katılımcılar tarafından cevaplanacaktır.

2.a. Eğer organik tavuk tüketiyorsanız, organik tavuk alışverişinizi nerelerden yapıyorsunuz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Pazardan
- b. Marketlerden
- c. Organik ürün satan dükkânlardan
- d. İnternet üzerinden
- e. Yerel üreticilerden
- f. Diğer (.....)

2.b. Organik tavuk satın alma sıklığınız nedir?

- a. Hiç
- b. Ayda 1 defadan daha az
- c. Ayda 1-2 defa
- d. Haftada 1 defadan daha az
- e. Haftada 1 defa
- f. Haftada 1 defadan daha fazla
- g. Bilmiyorum

2.c. Organik tavuk için aylık yaklaşık kaç lira harcarsınız?

- a. TL
- b. Bilmiyorum

2.d. Organik tavuk tüketiyorsanız, bu alışverişi kim/kimler yapar? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Ben
- b. Eşim
- c. Annem/Babam/Kayınvalidem/Kayınpederim
- d. Diğer (.....)

2.e. Aşağıda organik tavuk tüketimine yönelik bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatli bir şekilde okuduktan sonra EVET / HAYIR seçeneklerinden size uygun olanı işaretleyiniz. Aşağıdaki ifadelerden hiçbiri sizin için uygun değilse, organik tavuk tüketimine başlama nedeninizi son cümlede yer alan boşluğa yazınız.

ORGANİK TAVUK TÜKETMEYE:

1. Bir sağlık problemi yaşadktan sonra başladım.

EVET (1) HAYIR (2)

2. Ailemden/yakın çevremden birisi bir sağlık problemi yaşadktan sonra başladım.

EVET (1)	HAYIR (2)
3. Bu konuda okuduğum/duyduğum çeşitli kaynaklar ile bilinçlendikten sonra başladım.	
EVET (1)	HAYIR (2)
4. Kendi gelirimi elde ettikten sonra başladım.	
EVET (1)	HAYIR (2)
5. Evlendikten sonra başladım.	
EVET (1)	HAYIR (2)
6. Hamilelikten/eşimin hamileliğinden sonra başladım.	
EVET (1)	HAYIR (2)
7. Çocuğum olduktan sonra başladım.	
EVET (1)	HAYIR (2)
8. Diğer:	
Organik tavuk tüketmeye’dan sonra başladım.	

2.f. Aşağıda organik tavuk tüketmeye yönelik çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifade için sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum m 1	Çoğunlukla Katılmıyorum m 2	Biraz Katılmıyorum m 3	Kararsız m 4	Biraz Katılıyorum m 5	Çoğunlukla Katılıyorum m 6	Kesinlikle Katılıyorum m 7
--------------------------------------	--------------------------------------	---------------------------------	--------------------	--------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------

1. Daha sağlıklı olduğunu düşündüğüm için organik tavuk tüketirim.						
1	2	3	4	5	6	7
2. Doğaya ve hayvanlara daha az zarar vermek için organik tavuk tüketirim.						
1	2	3	4	5	6	7
3. Daha güvenli olduğunu düşündüğüm için organik tavuk tüketirim.						
1	2	3	4	5	6	7
4. Çevreye/doğaya duyarlı bir insan olduğum için organik tavuk tüketirim.						
1	2	3	4	5	6	7
5. Daha lezzetli olduğu için organik tavuk tüketirim.						
1	2	3	4	5	6	7

2. BÖLÜM

1. Aşağıda organik tavuk tüketmeye yönelik çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Sizden her bir ifade için, o ifadeye ne kadar katıldığınızı temsil eden sayıyı daire içine almanızı istiyoruz. Bir ifadeye ne kadar çok katılıyorsanız işaretleyeceğiniz sayı da o kadar yüksek olmalıdır. Bir ifadeye ne kadar çok katılmıyorsanız, daire içine alacağınız sayı o kadar düşük olmalıdır. Lütfen her bir ifade için sadece bir sayıyı daire içine aldığınızdan ve bütün soruları cevapladığınızdan emin olun.

Kesinlikle Katılmıyor um 1	Çoğunlukla Katılmıyor um 2	Biraz Katılmıyor um 3	Kararsız m 4	Biraz Katılıyoru m 5	Çoğunlukl a Katılıyoru m 6	Kesinlikle Katılıyoru m 7
-------------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------	--------------------	-------------------------------	--	------------------------------------

ORGANİK TAVUK TÜKETMEK:

1. Daha sağlıklıdır.	1	2	3	4	5	6	7
2. Faydalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
3. Bağışıklık sistemime olumlu etkileri olur.	1	2	3	4	5	6	7
4. Beni hastalıklardan korur.	1	2	3	4	5	6	7
5. Lükstür.	1	2	3	4	5	6	7

2. Aşağıda organik tavuk tüketmeye yönelik çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Sizden her bir ifade için, o ifadeye ne kadar katıldığınızı temsil eden sayıyı daire içine almanızı istiyoruz. Bir ifadeye ne kadar çok katılıyorsanız işaretleyeceğiniz sayı da o kadar yüksek olmalıdır. Bir ifadeye ne kadar çok katılmıyorsanız, daire içine alacağınız sayı o kadar düşük olmalıdır. Lütfen her bir ifade için sadece bir sayıyı daire içine aldığınızdan ve bütün soruları cevapladığınızdan emin olun.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsız 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
---------------------------------	---------------------------------	----------------------------	---------------	---------------------------	--------------------------------	--------------------------------

ORGANİK TAVUK TÜKETMEK:

1. Beni rahatlatır.						
1	2	3	4	5	6	7
2. Beni daha az suçlu hissettirir.						
1	2	3	4	5	6	7
3. Endişemi azaltır.						
1	2	3	4	5	6	7
4. Beni daha güvende hissettirir.						
1	2	3	4	5	6	7
5. Beni huzurlu hissettirir.						
1	2	3	4	5	6	7
6. Aradığım lezzeti almamı sağlar.						
1	2	3	4	5	6	7
7. Beni mutlu hissettirir.						
1	2	3	4	5	6	7

3. BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketmeye yönelik çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifade için sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsız 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
---------------------------------	---------------------------------	----------------------------	---------------	---------------------------	--------------------------------	--------------------------------

ORGANİK TAVUK TÜKETMEK KONUSUNDA:

1.Eşim/kız arkadaşım/erkek arkadaşım beni destekler.						
1	2	3	4	5	6	7

2.Çocuklarım beni destekler.						
1	2	3	4	5	6	7
3. Annem/babam/kayınvalidem/kayınpederim beni destekler.						
1	2	3	4	5	6	7
4. Arkadaşlarım beni destekler.						
1	2	3	4	5	6	7
5. Benim için önemli insanların çoğu beni destekler.						
1	2	3	4	5	6	7
6. Diğer (belirtiniz)..... destekler.						
1	2	3	4	5	6	7

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsızım 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
------------------------------	------------------------------	-------------------------	-----------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------

ORGANİK TAVUK TÜKETMEYİ:

1. Eşim gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7
2. Çocuklarım gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7
3. Annem/babam/kayınvalidem/kayınpederim gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7
4. Arkadaşlarım gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7
5. Benim için önemli insanların çoğu gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7
6. Diğer (belirtiniz).....gereksiz bulur.						
1	2	3	4	5	6	7

4.BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketimini kolaylaştıran veya zorlaştıran çeşitli çevresel faktörler yer almaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifade için sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsızım 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
------------------------------	------------------------------	-------------------------	-----------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------

ORGANİK TAVUK TÜKETMEK:

1. Benim için kolaydır.	1	2	3	4	5	6	7
2. Benim için zahmetlidir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Daha fazla gelirimizin olmasını gerektirir.	1	2	3	4	5	6	7

5. BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketimine yönelik bazı bilgiler yer almaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatli bir şekilde okuduktan sonra **KATILIYORUM / KATILMIYORUM / KARARSIZIM** seçeneklerinden size uygun olanı işaretleyiniz.

1. Organik tavuğun ne olduğuyla ilgili yeterli bilgiye sahibim.	KATILIYORUM (1)	KATILMIYORUM (2)	KARARSIZIM (3)
2. Alacağım tavuğun organik olup olmadığını anlayabilirim.	KATILIYORUM (1)	KATILMIYORUM (2)	KARARSIZIM (3)
3. Tavuk için kullanılan organik sertifikalar hakkında yeterli bilgiye sahibim.	KATILIYORUM (1)	KATILMIYORUM (2)	KARARSIZIM (3)
4. Tavuk satın alırken organik olduğunu iddia eden her ürüne güvenmem.	KATILIYORUM (1)	KATILMIYORUM (2)	KARARSIZIM (3)
5. Organik tavuğun sertifikalı olması güvenmem için yeterlidir.	KATILIYORUM (1)	KATILMIYORUM (2)	KARARSIZIM (3)

6. Organik tavuk ve doğal tavuk aynıdır.

KATILIYORUM KATILMIYORUM (2) KARARSIZIM (3)
(1)

7. Organik tavukların sertifikalarına bakmaktansa tanıdığım birinden almak benim için daha güvenlidir.

KATILIYORUM KATILMIYORUM (2) KARARSIZIM (3)
(1)

8. Organik tavuk daha lezzetlidir.

KATILIYORUM KATILMIYORUM (2) KARARSIZIM (3)
(1)

6. BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketiminizi engelleyebilecek bazı ifadeler yer almaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sizin için en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsızım 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
---------------------------------	---------------------------------	----------------------------	-----------------	---------------------------	--------------------------------	--------------------------------

1. Organik tavuk tüketmek pahalıdır.

1 2 3 4 5 6 7

2. Organik tavuk tüketmem gerekse bile bu benim için zor.

1 2 3 4 5 6 7

3. Organik tavuk tüketmek istesem bile bu ürünlere kolay ulaşamam.

1 2 3 4 5 6 7

4. Organik tavuk tüketebilmek için önceden araştırma yapmak zorunda olmak işimi zorlaştırır.

1 2 3 4 5 6 7

5. Organik tavuk tüketmek zamanımı alır.

1 2 3 4 5 6 7

6. Organik tavuk geç/zor pişer.

1	2	3	4	5	6	7
7. Organik tavuk lezzetsiz olur.						
1	2	3	4	5	6	7
8. Hangi tavuğun organik olduğunu anlamak benim için zor.						
1	2	3	4	5	6	7
9. Organik tavuk tüketmek aldatmacadır.						
1	2	3	4	5	6	7

7.BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketmekle ilgili görüşlerinize dair bazı ifadeler yer almaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsızım 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
---------------------------------	---------------------------------	----------------------------	-----------------	---------------------------	--------------------------------	--------------------------------

1. Organik tavuk tüketmek benim kontrolümdedir.						
1	2	3	4	5	6	7
2. Benim için çok zor olsa da organik tavuk tüketebilirim.						
1	2	3	4	5	6	7
3. Çok vaktimi alsa da organik tavuk tüketebilirim.						
1	2	3	4	5	6	7
4. Organik tavuğa ulaşmam kolay olmasa da satın alıp organik tavuk tüketebilirim.						
1	2	3	4	5	6	7
5. Pahalı olsa da organik tavuk tüketebilirim.						
1	2	3	4	5	6	7

8.BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk teminiyle ilişkili bazı ifadeler yer almaktadır. Her bir ifade için “Kesinlikle katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle katılıyorum (7)” arasında değişen bir

derecelendirme vardır. Lütfen her bir ifadeyi okuduktan sonra sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum 1	Çoğunlukla Katılmıyorum 2	Biraz Katılmıyorum 3	Kararsızım 4	Biraz Katılıyorum 5	Çoğunlukla Katılıyorum 6	Kesinlikle Katılıyorum 7
------------------------------	------------------------------	-------------------------	-----------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------

1. Yakınımda organik tavuk satın alabileceğim marketler var.

1 2 3 4 5 6 7

2. Organik tavuk satın alabilecek param var.

1 2 3 4 5 6 7

3. Organik tavuk satan firmalara internette ulaşabilirim.

1 2 3 4 5 6 7

10. BÖLÜM

Aşağıda organik tavuk tüketme niyetinizle ilgili çeşitli ifadeler yer almaktadır. Lütfen size en uygun ifadeyi seçiniz.

- Organik tavuk tüketip tüketmemeye henüz karar vermedim.
- Organik tavuk tüketmeye karar verdim.
- Organik tavuk tüketmeye son 6 ay içerisinde başladım.
- 6 aydan daha uzun süredir organik tavuk tüketiyorum.
- Organik tavuk tüketmemeye karar verdim.
- Organik olsun olmasın hiç tavuk tüketmemeye karar verdim.
- Diğer (Yukarıdaki ifadeler dışında sizin organik ürün tüketme davranışınızı daha iyi yansıtan bir cümle varsa yazınız):

.....
.....

EK 6: Sağlık Anksiyetesi Ölçeği (Kısa Form)

Bu bölümdeki her soru dört farklı ifade içerir. Lütfen her ifadeyi dikkatlice okuyun ve son 6 ay içindeki duygularınızı en iyi ifade edeni seçin. Seçtiğiniz cümleyi yanındaki harfi daire içine alarak işaretleyin, örneğin (a) cümlesinin doğru olduğunu düşünüyorsanız (a) yı işaretleyin; birden fazla ifadenin size uygun olduğunu düşündüğünüzde size uyan ifadelerin hepsini işaretleyin.

1. (a) Sağlığım ile ilgili endişelenmem.
(b) Sağlığım ile ilgili nadiren endişelenirim.
(c) Sağlığım ile ilgili çok sık endişelenirim.
(d) Sağlığım ile ilgili hemen her zaman endişelenirim.
2. (a) Yaşıtlarıma göre daha az ağrı/ acı hissederim
(b) Yaşıtlarım kadar ağrı/acı hissederim
(c) Yaşıtlarımdan daha fazla ağrı/acı hissederim
(d) Bedenimde sürekli ağrı/acı hissederim.
3. (a) Genellikle vücudumdaki duyum yada değişikliklerin farkında değilimdir.
(b) Bazen vücudumdaki duyum yada değişikliklerin farkında olurum.
(c) Çoğunlukla vücudumdaki duyum yada değişikliklerin farkındayım.
(d) Sürekli vücudumdaki duyum yada değişikliklerin farkındayım.
4. (a) Hastalıkla ilgili düşüncelere karşı koymak hiç bir zaman sorun olmamıştır.
(b) Çoğu kez hastalıkla ilgili düşüncelere karşı koyabilirim.
(c) Hastalıkla ilgili düşüncelere karşı koymaya çalışırım ama çoğunlukla yapamam.
(d) Hastalıkla ilgili düşünceler o kadar güçlü ki artık onlara karşı hiç koymaya çalışmıyorum.
5. (a) Genellikle ciddi bir hastalığım olduğu korkusu yoktur.
(b) Bazen ciddi bir hastalığım olduğu korkusu vardır.
(c) Çoğunlukla ciddi bir hastalığım olduğu korkusu vardır.
(d) Her zaman ciddi bir hastalığım olduğu korkusu vardır.
6. (a) Kendimi hasta olarak hayal etmem.
(b) Nadiren hasta olduğum hayalleri gözümün önüne gelir.

- (c) Sıklıkla hasta olduğum hayalleri gözümün önüne gelir.
- (d) Sürekli hasta olduğum hayalleri gözümün önüne gelir.
7. (a) Sağlığım ile ilgili düşünceleri zihnimden uzaklaştırmakta zorluk çekmem.
- (b) Sağlığım ile ilgili düşünceleri zihnimden uzaklaştırmakta bazen zorlanırım.
- (c) Sağlığım ile ilgili düşünceleri zihnimden uzaklaştırmakta çoğunlukla zorlanırım.
- (d) Hiçbir şey zihnimden sağlığım ile ilgili düşünceleri uzaklaştıramaz.
8. (a) Doktorum kötü bir şey olmadığını söylerse tamamen rahatlarım.
- (b) Başlangıçta rahatlarım ama bazen yeniden endişelenirim.
- (c) Başlangıçta rahatlarım ama mutlaka yeniden endişelenirim.
- (d) Doktorum kötü bir şey olmadığını söylese de rahatlayamam.
9. (a) Bir hastalık hakkında konuşulduğunda hiçbir zaman kendimde olduğunu düşünmem.
- (b) Bir hastalık hakkında konuşulduğunda bazen kendimde de olduğunu düşünürüm.
- (c) Bir hastalık hakkında konuşulduğunda çoğunlukla kendimde de olduğunu düşünürüm.
- (d) Bir hastalık hakkında konuşulduğunda her zaman kendimde de olduğunu düşünürüm.
10. (a) Vücudumda bir algı yada değişiklik hissedersen nadiren ne olduğunu merak ederim.
- (b) Vücudumda bir algı yada değişiklik hissedersen çoğunlukla ne olduğunu merak ederim.
- (c) Vücudumda bir algı yada değişiklik hissedersen her zaman ne olduğunu merak ederim.
- (d) Vücudumda bir algı yada değişiklik hissedersen mutlaka ne olduğunu bilmek isterim.
11. (a) Genellikle ciddi bir hastalığa yakalanma riskimin çok düşük olduğunu düşünürüm.
- (b) Genellikle ciddi bir hastalığa yakalanma riskimin oldukça düşük olduğunu düşünürüm.
- (c) Genellikle ciddi bir hastalığa yakalanma riskimin orta derecede olduğunu düşünürüm.
- (d) Genellikle ciddi bir hastalığa yakalanma riskimin yüksek olduğunu düşünürüm.

12. (a) Asla ciddi bir hastalığım olduğunu düşünmem.

(b) Bazen ciddi bir hastalığım olduğunu düşünürüm.

(c) Çoğunlukla ciddi bir hastalığım olduğunu düşünürüm.

(d) Genellikle ciddi bir hastalığım olduğunu düşünürüm.

13. (a) Ne olduğu açıklanamayan bir bedensel algı fark edersem başka şeyleri düşünmekte zorlanmam.

(b) Ne olduğu açıklanamayan bir bedensel algı fark edersem başka şeyleri düşünmekte bazen zorlanırım.

(c) Ne olduğu açıklanamayan bir bedensel algı fark edersem başka şeyleri düşünmek çoğunlukla zorlanırım.

(d) Ne olduğu açıklanamayan bir bedensel algı fark edersem başka şeyleri düşünmek her zaman zorlanırım.

14. (a) Ailem ve dostlarım sağlığımla yeterince ilgilenmediğimi söyler.

(b) Ailem ve dostlarım sağlığımla normal düzeyde ilgilendiğimi söyler.

(c) Ailem ve dostlarım sağlığım için fazlaca endişelendiğimi söyler.

(d) Ailem ve dostlarım hastalık hastası olduğumu söyler.

Aşağıdaki soruları yanıtlarken, sizi özellikle rahatsız eden bir hastalığınız (kalp hastalığı, kanser, Multipl Skleroz gibi) olsaydı nasıl olurdu diye düşünün. Tabii ki tam olarak nasıl olacağını bilemezsiniz ama genelde kendiniz ve ciddi bir hastalık konusundaki bilgilerinize dayanarak nasıl olacağı konusunda en iyi tahmini yapmaya çalışın.

15. (a) Ciddi bir hastalığım olsaydı da hayatımdaki şeylerden hala oldukça zevk alabilirdim.

(b) Ciddi bir hastalığım olsaydı da hayatımdaki şeylerden hala biraz zevk alabilirdim.

(c) Ciddi bir hastalığım olsaydı hayatımdaki şeylerden neredeyse hiç zevk alamazdım.

(d) Ciddi bir hastalığım olsaydı hayatımdaki şeylerden hiç zevk alamazdım.

16. (a) Ciddi bir hastalığım olsaydı modern tıbbın beni iyileştirme şansı yüksek olurdu.

(b) Ciddi bir hastalığım olsaydı modern tıbbın beni iyileştirme şansı orta düzeyde olurdu.

(c) Ciddi bir hastalığım olsaydı modern tıbbın beni iyileştirme şansı çok az olurdu.

(d) Ciddi bir hastalığım olsaydı modern tıbbın beni iyileştirme şansı hiç olmazdı.

17. (a) Ciddi bir hastalık yaşamımın bazı alanlarını bozardı.

(b) Ciddi bir hastalık yaşamımın birçok alanını bozardı.

(c) Ciddi bir hastalık yaşamımın neredeyse her alanını bozardı.

(d) Ciddi bir hastalık yaşamımı mahvederdi.

18. (a) Ciddi bir hastalığım olsaydı onurum zedelenmiş hissetmezdim.

(b) Ciddi bir hastalığım olsaydı onurumu biraz zedelenmiş hissederdim.

(c) Ciddi bir hastalığım olsaydı onurumu oldukça çok zedelenmiş hissederdim.

(d) Ciddi bir hastalığım olsaydı onurumu tamamen kaybetmiş hissederdim.

EK 7: Ortoreksiya Nervosa Ölçeği (Orto-11)

Her Sıklıkla Bazen Asla
zaman

- 1- Son 3 ay içerisinde besinler konusunda endişelendiğiniz oldu mu?
- 2- Sağlığınızla ilgili endişeleriniz besin seçiminizi etkiler mi?
- 3- Yemeğinizin sağlıklı olması sizin için lezzetli olmasından daha mı önemlidir?
- 4- Daha sağlıklı, daha taze besinler satın almak için daha fazla para harcamak ister misiniz?
- 5- Sağlıklı beslenme ile ilgili düşünceler sizi günde üç saatten fazla meşgul eder mi?
- 6- Sağlıksız olduğunu düşündüğünüz besinleri yediğiniz olur mu?
- 7- Besinler içerisinde sadece sağlıklı olanları tüketmek kendinize olan güveninizi artırır mı?
- 8- Uyguladığınız beslenme tipi yaşam tarzınızı değiştirir mi? (dışarıda yeme sıklığı, arkadaşlar vb. açısından)
- 9- Sağlıklı beslenmenin dış görünüşünüzü daha iyi hale getirebileceğini düşünür müsünüz?
- 10- Sağlıksız beslendiğinizde kendinizi suçlu hisseder misiniz?
- 11- Piyasada sağlıksız besinlerin de satıldığını düşünür müsünüz?

EK 8: Marlowe-Crowne Sosyal Arzuedilebilirlik Ölçeği (Kısa Form)

Aşağıdaki ifadelerin kendiniz için uygunluğunu değerlendirmeniz ve kendiniz için en uygun seçeneği işaretlemeniz beklenmektedir. Her sorunun karşısında bulunan; 1 Hiç uygun değil, 2 Uygun değil, 3 Biraz uygun, 4 Uygun, 5 Tamamen uygun anlamına gelmektedir. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve BOř bırakmayınız.

1. Asla birinden çok fazla nefret etmem.

1 2 3 4 5

2. Daima giyimime özen gösteririm.

1 2 3 4 5

3. Kiminle konuřtuđumun hiç önemi yoktur, daima iyi bir dinleyiciyimdir.

1 2 3 4 5

4. Hata yaptığımda daima itiraf etmek isterim.

1 2 3 4 5

5. Başkalarına verdiğim öğütleri daima kendim de uygulamaya çalışırım.

1 2 3 4 5

6. Hatalarımdan dolayı başka birinin cezalandırılmasına seyirci kalmayı asla düşünmedim.

1 2 3 4 5

7. Diğer insanlar benimkinden çok farklı fikirler öne sürdüğünde hiç canım sıkılmaz.

1 2 3 4 5

EK 9: Etik Kurul Onayı

Tarih ve Sayı: 10/09/2018-241405

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Uzm. Psk. Nuray ÖNER GÜCİN

Sayın Uzm. Psk. Nuray ÖNER GÜCİN

İlgi :28/06/2018 tarihli, 68056 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2018/144 dosya numaralı "Annelerin Organik Tavuk Tüketim Davranışı, Sağlık Anksiyetesi ve Ortoreksi: Bütünleşik Davranış Modeli Açısından Tanımsal Bir İnceleme" konu başlıklı çalışma Kurulumuzun 03.09.2018 tarih 07 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

EK :
1-Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Doğrulamak için:<http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BE8R0ZZUR>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Süleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü

34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Doktora Programı Öğrencisi **Uzm. Psk. Nuray ÖNER GÜCİN** "Annelerin Organik Tavuk Tüketim Davranışı, Sağlık Anksiyetesi ve Ortoreksi: Bütünleşik Davranış Modeli Açısından Tanımsal Bir İnceleme" başlıklı, **2018/144** dosya numaralı 29.06.2018 tarih ve **68056** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 03.09.2018 tarihinde gerçekleşen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin İŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Suat GEZGİN	İletişim Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☐	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
~~Doç.~~ Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	

ÖZGEÇMİŞ

NURAY ÖNER GÜCİN

EĞİTİM

2014- 2022 PhD

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı

2011- 2013 Yüksek Lisans

Okan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Programı (3.54/4.00)

01.2010- 05.2010 Erasmus Değişim Programı

University of Helsinki

Sosyal Bilimler Fakültesi

2006- 2011 Lisans

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji (%100 ÖSYM bursu) (3.41/4.00)

İletişim Fakültesi, Reklamcılık (Çift Anadal Programı)

2002- 2006 Lise

Besiktas Atatürk Anadolu Lisesi

Mezuniyet Derecesi: 4.46/5.00

İŞ DENEYİMİ

10.2017 – Halen Nuray Gucin Consultancy

Uzman Klinik Psikolog – Psikoterapist

02.2017 – 06.2017 Okan Üniversitesi – Misafir Öğretim Görevlisi

Klinik-Sağlık Psikolojisi Yüksek Lisans Programı

- Fiziksel Hastalıkla Başa Çıkma dersi

02.2014- 09.2017 Nişantaşı Psikoloji

Kurucu Ortak - Uzm. Klinik Psikolog

- Yetişkin odaklı bilişsel terapi
- Çocuklarla yönlendirilmemiş oyun terapisi

02.2014 - 08.2014 Araştırma Görevlisi

İstanbul Üniversitesi – Psikoloji Bölümü

09.2012- 06.2013 Klinik Psikolog

Okan Üniversitesi – Klinik Psikoloji Birimi

- Yetişkin odaklı bilişsel psikoterapi uygulaması

02.2012- 07.2012 Stajyer Psikolog

Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi Nöropsikolojik Testler Birimi

04.2011- 06.2011 Stajyer Psikolog

GFK Türkiye

- Kalitatif Araştırmalar Birimi – Sağlık Araştırmaları

07.2010- 09.2010 Stajyer

TBWA/İstanbul Stratejik Planlama Birimi

02.2010- 05.2010 Araştırma Asistanlığı

Helsinki Üniversitesi – Sosyal Psikoloji Bölümü

06.2009- 09.2009 Stajyer Psikolog

Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri

PROJELER / SEMİNERLER

2014 - 2015 Kredi Yurtlar Kurumu – Psikoloji Seminerleri

Uzm. Klinik Psikolog

- Üniversite öğrencilerine yönelik psikoloji seminerleri dizisi
- Stres, Kaygı ve Öfke Yönetimi (İzmir, Buca, Gebze ve
- Sakarya yurtları)
- Empati ve İletişim (İzmir Atatürk İnciraltı, Buca, Ege
- Üniversitesi Zübeyde Hanım, Hacı Ahmet Tatari

yurtları)

2014 Bursa Sevgi Evleri (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı)

Uzm. Klinik Psikolog

- 7-19 yaş arası çocuklar ile klinik değerlendirme görüşmeleri

2012– 2013 Toplum Destek Merkezi Projesi (İstanbul Kalkınma Ajansı)

Uzm. Klinik Psikolog ve Eğitimci

- Çeşitli ilk ve orta düzey okullarda Sınav Kaygısı konulu seminerler

2007 - 2010 Toplum Gönüllüleri Vakfı

Proje geliştirme ve yürütme

04.2008 - 06.2008 Tarlabası Toplum Merkezi

Gönüllü eğitimci

ARAŞTIRMA / YAYINLAR

2015 - Nuray Öner Gücin, Özlem Sertel Berk

Technology Acceptance in Health Care: An Integrative Review of Predictive Factors and Intervention Programs, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 195, 3 July 2015, Pages 1698-1704, ISSN 1877-0428, <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.263>.

EĞİTİM / SERTİFİKALAR

02.2014 - 07.2014 Yönlendirilmemiş Oyun Terapisi Eğitimi

Yrd. Doç. Dr. Elif Akdağ Göcek (12 Hafta)

04.2014 Travma ve Kognitif Terapi (13 Saat)

Dr. Emel Stroup

09.2013 WISC-R Çocuklarda Zeka Ölçeği Eğitimi (54 Saat)

Türk Psikologlar Derneği

09.2013 Çocuk ve Ergenlerde İnternet Bağımlılığı Tedavisi (16 Saat)

Uzm. Klinik Psikolog Mehmet Dinç

04.2013 Anksiyete Tuzaklarına Kognitif Davranışçı Terapi Çözümleri

(12 Saat)

Dr. Christine Padesky

EK BİLGİLER

Dil Bilgileri İngilizce (Akıcı), İtalyanca (Temel Düzey)

IT SPSS, LISREL, Adobe Photoshop, Microsoft Office, Open Office

Sınav Skorları ALES (2010 Bahar)- Eşit Ağırlık: 85.732; Sayısal: 83.632; Sözel:
89.857; Toefl IBT (2011): 87

